

58,075/3 Supp.

Suppl

ANAXAGORAS, Clazomenius

ANAXAGORAE CLAZOMENII

FRAGMENTA

QUAE SUPERSUNT, OMNIA,

COLLECTA COMMENTARIOQUE

ILLUSTRATA

AB

EDUARDO SCHAUBACH,

APUD MEININGENSES DIACONO.

ACCEDUNT

DE VITA ET PHILOSOPHIA ANAXAGORAE

COMMENTATIONES DUAE.

LIPSIAE 1827,

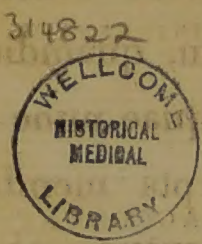
SUMPTIBUS HARTMANNI.

WELLCOME INSTITUTION

FRANZINI

FRANZINI

Quandoquidem totius antiquitatis cogni-
 tionem, etiam nostris temporibus virtutum et
 ingenii acrimine et doctrinae copia praecel-
 lenter variis studiis magnopere auctam
 tandem magnum fore demonstratum est.
 ad hoc negotium non nondum esse
 curam haberi, ut in hisce inscriptis
 monumentis discere licet colligatur,
 quae res emendarentur, obscura illustra-
 rentur, et in lucem producerentur, quae
 nonnulli in hoc negotio procedere non
 dubitantes, quibus sibi ca-
 reat, ut in monumentis variis innotet to-

1) W. Wellesley, Hist. Lit. Ital. p. 111, p. 112, p. 113.
 2) W. Wellesley, Hist. Lit. Ital. p. 111, p. 112, p. 113.
 3) W. Wellesley, Hist. Lit. Ital. p. 111, p. 112, p. 113.
 4) W. Wellesley, Hist. Lit. Ital. p. 111, p. 112, p. 113.

P R A E F A T I O.

Quandoquidem totius antiquitatis cognitionem, etsi nostris temporibus virorum et ingenii acumine et doctrinae copia praecellentium variis studiis magnopere auctam, tandiu mancā fore demonstratum est¹⁾, atque imperfectam, quamdiu nondum effectum fuerit, ut quae nunc disiecta iacent, misereque discerpta membra colligantur, depravata emendentur, obscura illustrentur: haud sane est, quod ei, qui ad eiusmodi negotium accedere sibi proposuerit, multa verba facienda sint, quibus sibi caveat, ne in multorum varias incurrat re-

---

1) *Wyttēbach*. *Bibl. Crit.* Vol. III, P. III, p. 48.
Creuzer. *üb. d. akad. Stud. d. Alterth.* p. 109. *Sturz*
in *praef. ad Empedocle.* 42. *Wolf*. *Mus. Antiqu.*
Stud. I, p. 61. ss. *Brandis* *commentatt. eleat.* p. 2. 3.

prehensiones. Quemadmodum vero omnino exspectandum est, ut omnium scriptorum, qui nunc, saepius vix nomine noti, neglecti iacent, vestigia anquirantur, et quae apud veteres passim inveniuntur fragmenta sedulo colligantur, ita dubium non erit, quin eadem opera philosophos veteres dignos esse censeamus. Eorum enim magna pars nondum ita exposita est, ut in conscribenda historia philosophiae reliquiarum collectione et explicatione supersedere possimus. In libris, ubi universe tantum de his rebus agitur, saepius eosdem fere locos iam a prioribus temporibus usque ad nostram aetatem repetitos invenies. Nec hoc arroganter a me dictum accipi velim: siquidem haec res vix mirationem facere poterit ei, qui molem eiusmodi operis secum reputaverit, singulaque hac ratione ad vivum resecari non posse viderit. Quamobrem ante omnia requiritur, ut plures in talibus non tam rivulos, longiori ductu

haud raro turbidos consecretentur, sed fontes ipsos accedant, indeque penitus, quoad hoc fieri possit, aquam limpidam exhauriant. Haec fere erant, quae mihi Anaxagorae Clazomenii fragmenta collecturo observabantur¹⁾). In qua quidem re exsequenda ita versatus sum, ut primum singula ex veterum scriptis ipse diligenter colligerem: tum vero ad recentiores legendos me conferrem, qui bene de Anaxagora meruerint, quorum quemque suo loco laudatum invenies. Hac ratione cautum esse videtur, ne nostra temere inferamus veteribus, ne nova misceamus antiquis, vel quae nobis placuerint, praeconceptis opinionibus ducti iam apud priscos illos inveniamus. Singulos veterum locos a me adscriptos esse, neminem improbaturum esse spero, quum non

1) ad haec colligenda adhortatur *Carus* in dissertat. d. Anaxagoreae cosmotheologiae fontibus, p. 5. Rem ipsam iam suscepturus erat *Fülleborn* (Beytr. z. Gesch. d. Philos. VI, p. 167.)

omnium ad manus semper isti sint libri, imprimis commentarii in Aristotelem: e quibus, quantum hauriri possit ad veteris philosophiae monumenta rectius intelligenda, neminem rei peritum fugit.

Non autem possum, quin grato animo profitear, quantum in hac re *Dissenio*, professori Gottingensi, Praeceptorum pie venerando debeam: a quo ita sum adiutus, ut quidquid boni sit, quod in hoc opere, horis subsecivis inter alia negotia ad finem perducto, inveniatur, unice ab hoc Viro praestantissimo repetendum esse videatur. Quod si viris doctis opellam meam hanc qualemcunque placuisse videro, impense laetabor: si quidem nihil curae cordique mihi fuit, quam ut eorum studio inserviat, qui veterum philosophiam accuratius perquirere sibi proposuerint, utque omnia parata, collecta, disposita et illustrata inveniant, quibus facilius uti possint.

I N D E X.

NONNULLARUM VOCUM QUARUM USUS IN NOTIS ILLUSTRATUR.

διακοσμεῖν in not. ad fragm. 8.

ἐκκρίνειν — 5.

ἐνδέχεσθαι — 10.

εὐδηλος — 1.

ἐφ' ἑαυτοῦ εἶναι — 8.

ἦσαν — 5.

κινεῖν — 18.

μύθος — 24.

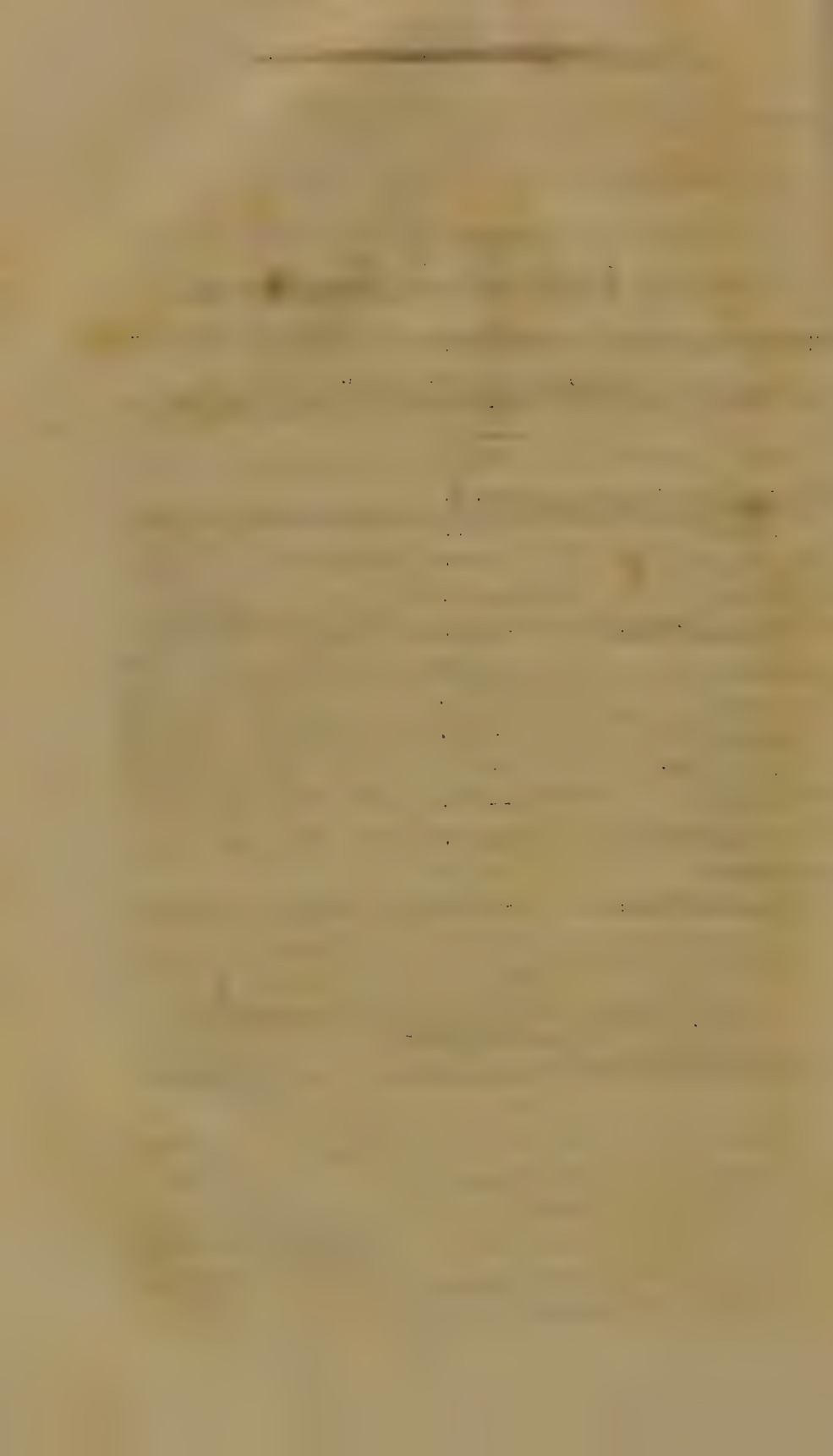
ὁμοιομερειαί — 5.

περιέχον — 2.

περιχωρήσις — 8.

σπέρμα — 3.

χαρῶν κληρονομία — 8.

PARS I.

DE VITA AC SCRIPTIS ANAXAGORAE.

CAP. I.

DE VITA ANAXAGORAE TRACTATIO. 1)

Priusquam ad singula accuratius exponenda progrediamur, necesse est ipsum distinguamus ab aliis, quibus idem fuit nomen. Vid. de hac re docte disertentem *Meursium*, in nott. ad Chalcid. p. 22. Tres alii nominantur in Diogen. Laërt. II, 15. γεγόνασι δὲ καὶ ἄλλοι τρεῖς Ἀναξαγόραι, ὧν ἐν οὐδενὶ πάντα· ἀλλ' ὁ μὲν ἦν ῥήτωρ Ἰσοκράτειος· ὁ δ' ἀνδριαντοποιός, οὗ μέμνηται Ἀντίγονος· ἄλλος γραμματικὸς Ζηνοδό-
τειος. De rhetore illo, discipulo Isocratis nihil

---

1) De hac re plures jam egerunt. *Heinius* in duabus commentationibus Academiae Berolinensi exhibitis (Histoire de l'Academ. R. 1752. 1753.), quae in vernaculam versae inveniuntur in *Hissmann* Magaz. f. d. Gesch. d. Philos. V, p. 237. *De Vries* de vita Anaxagorae, cujus commentationis mentio fit in *Magasin Encyclop.* p. *Millin*, T. LXXV, p. 197. ss. Sketch of the life, character and philosophy of Anaxagoras in *Classical Journal*, N. 3^z, p. 173 — 177. Anaxagoras Clazomenius, s. de vita atque philosophia ejus disquisitio auct. *Hemsen*, Gotting. 1821. Cf. praeterea *Bayle* in *Lexic. s. v. Archelaus*, *Meiners* *Gesch. d. Wissensch.* I, p. 723. ss.

omnino constat, quantum equidem scio: *Menagius* ad Diog. Laërt. l. c. eundem esse putat, qui περὶ βασιλείας scripsit, de qua quidem re infra dicendum erit. Statuarii Anaxagorae mentionem factam videmus in Pausan. V, 25. τὸ δὲ ἄγαλμα ἐν Ὀλυμπίᾳ τὸ ἀνατεθὲν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐποίησεν Ἀναξαγόρας Αἰγινήτης. Vid. *Müller*. Aeginet. p. 104. Grammaticus ex Zenodoti disciplina idem fortasse est, qui memoratur in schol. ad Apollon. Rhod. IV, 815. b. ἰστέον δὲ, ὅτι ὁ μὲν Ἀναξαγόρας ταῖς ἀληθείαις φησὶν κ. τ. λ. ut jam monuerunt *Meurs.* ad Chalcid. l. c. et *Fabric.* Bibl. Gr. II, p. 644. Praeterea autem afferendus est hoc loco Anaxagoras, Argivorum rex, a quo etiam Anaxagoridae originem trahunt, Pausan. II, 18. 33. Diodor. Sic. IV, 68. p. 313. *Wesseling.* Anaxagoram Ephesium, tyrannicidam *Fabric.* l. c. nominat, non adjecto loco, quo a veteribus commemoratur.

Jam ad aliam quaestionem progredi liceat, ad aetatem, qua Anaxagoras vixerit, constituendam. In qua quidem re, quidni auctorem sequamur in talibus certissimum, Apollodorum dico, qui in chronicis ¹⁾ septuagesima Olympiade Anaxagoram natum esse refert, h. e. 500. a. Chr. n. (sive ut alii malunt 498, quod pendet ab Olympiadibus): id quod congruit cum narratione ipsius Diogenis l. c. Clazomenium egisse dicentis vigesimum aetatis annum κατὰ τὴν Ξέρξου διάβασιν (480. a. Chr. n.). Sic quoque Cyrill. contr. Julian. p. 13. ed. *Spanhem.* Lips. 1696.

1) Diogen. Laërt. II, 7.

Larcher chronolog. Herodot. p. 637. ed. noviss. Fuit quadraginta annos major natu, quam Democritus, ¹⁾ teste hoc ipso ap. Diogen. Laërt. IX, 41., qui secundum Apollodorum octogesinia natus fuit Olympiade (460. a. Chr. n.) et aequalis fere fuit Socratis; Diogen. Laërt. l. c. Quum vero Anaxagoras ex Apollodori ratione jam Olympiadis septuagesimae octavae anno primo mortuus sit, Suidas vero atque alii eum septuagesimum secundum aetatis annum attigisse dicant, *Casaubonus* ad hanc discrepantiam tollendam in Diogene τῆ ἐξηκοστῆ legere voluit pro τῆ ἑβδομηκοστῆ Ὀλυμπιάδι, ita ut Anaxagoras jam a. 540. natus esset, *Menag.* ad Diogen. Laërt. l. c. Dubitanter tamen hanc lectionem proposuit, cf. *Heinius* in *Hissmanni* Mag. V, p. 240. et refutatus est a *Meursio* in *Attic. lect.* III, 27. Infra, ubi de morte Anaxagorae sermo erit, explicabitur, quomodo illi Diogenis loco medela afferri possit, plerisque de hac re disserentibus probata.

Ad aetatem Anaxagorae definiendam pertinent ea quoque loca, in quibus Anaximenes discipulus fuisse traditur. Cic. Nat. Deor. I, 11. „Anaxagoras, qui accepit ab Anaximene disciplinam.“ Diogen. Laërt. II, 6. οὗτος ἤκουσε Ἀναξιμένους. Id. prooem. 10. Strab. XIV, p. 645. Ἀναξιμένους ὀμιλητῆς τοῦ Μιλησίου. Euseb. praeparat. evang. X, 14, p. 504. Simplic. in phys. Aristot. p. 6. b. κοιωνήσας τῆς Ἀναξιμένους φιλοσοφίας. Harpocrat. s. v. Ἀναξαγόρας

1) contra hanc rem disputat *Meiners*, *Gesch. d. Wissensch.* I, p. 724 ss.

Ἀνοξιμένους μαθητῆς Μιλησίου. Augustin. d. civit. D. VIII, 2, p. 701. „Anaxagoras, ejus (sc. Anaximenes) auditor.“ Non autem jam quaeri posse videtur, num Anaxagorae aetas aliter constituenda sit, sed potius an Anaximenes, seriori tempore vivens coaevus Anaxagorae fuerit: nam in aetate Anaxagorae, paucis exceptis, non ambigitur. *Casaubonum* jam reliquimus. *Wytttenbachius* in *Biblioth. Crit.* Vol. III, P. 12. p. 65. Anaxagoram Olympiadis sexagesimae septimae anno tertio natum esse putat, nixus testimonio Democriti, qui se quadraginta annos natu minorem dixerat, et Thrasylli, ex cujus ratione Democritus jam Olympiadis septuagesimae septimae anno tertio natus erat. Sed ad hanc sententiam *Wytttenbachius* adductus est tantum eo, quod Anaxagoram discipulum Anaximenes voluit esse, neque vero argumentis e re ipsa petitis. Vulgarem sententiam, quae in Diogene Laërtio affertur, sequuntur viri chronologiae peritissimi, *Meursius*, *Pelavius*, *Vossius*, quos jam a *Menagio* ad Diog. Laërt. II, 7. excitatos invenies; *Heinius*, *Meiners*, *Tennemannus*, alii.

Quamquam enim Anaxagoras in nonnullis locis discipulus Anaximenes fuisse fertur, tamen hoc nusquam apud Platonem vel Aristotelem dictum reperies ¹⁾; quid? quod inter ipsa illa testimonia plura sunt ambigua. E contrario sunt plurimi loci, unde ipsum Periclis et Socratis temporibus floruisse patet ²⁾.

---

1) *Meiners* I, p. 140.

2) hoc elucet ex recensu discipulorum ejus, quem infra apponam.

Quod si ponitur una cum Pythagora et Xenophane (Euseb. praep. evang. X, 14, p. 504. Syncell. chron. p. 190. 203. a.), hoc vix urgendum esse putaverim, siquidem locis citatis in universum tantummodo de Anaxagorae aetate sermo est. Huc accedit, quod Eusebii auctoritas hac in re non magni facienda est ¹⁾, cum ex iis, quae de doctrina Anaxagorae tradit, manifeste pateat, illum alios sequutum esse, et ex eorum narrationibus hausisse sua. Sed redeat unde huc declinavit oratio. Anaximenes prius vixisse videtur, siquidem nunquam inter seriores illos affertur, qui coaevi Anaxagorae nominantur; floruit, ut verisimillimum est, circiter Ol. LVI — LVIII ²⁾.

Facile omnino explicari posse mihi videtur, quomodo factum sit, ut Anaximenes pro magistro Anaxagorae haberetur. Solent enim veteres enumerare seriem quandam philosophorum, vel aliorum, ordinemque inter illos constituere, quo isti sese deinceps exceperint. Abunde hoc docet historia artis graecae, ubi similis ratio deprehenditur. Cf. Clem. Alex. Strom. I, p. 301. Ἀναξιμένης Εὐρύστρατου Μιλήσιος μεθ' ὃν Ἀναξαγόρας κ. τ. λ. Talia ab aliis mutabantur, ut non modo *sequutos eos esse* narrarent seriores, verum quoque *discipulos eorum fuisse* dicerent. ³⁾

1) Cf. not. ad fragm. 1.

2) Meiners, l. c.

3) Schleiermacher über Anaximandros (Abhandl. d. philos. Kl. d. Pr. Akad. 1815.) p. 114. de Thalete et Anaximandro: Zeitgenossen waren sie allen Nachrich-

Quibus expositis intelligitur, non laborandum esse in concilianda discrepantia aetatis Anaximenis et Anaxagorae, quod a nonnullis factum est, ut verbi causa ab *Heinio* (apud *Hissmannum*, V, 245.) *Wyttenbachio*, l. c. *Corsin.* fast. Attic. III, p. 112. cui assentitur *Hemsen*, p. 8. Quorum vero alius aliter rem instituit. Eo minus hanc opinionem retinendam esse censeo, quo magis elucet, si doctrinam ipsam spectaveris, nihil fere esse, quod Anaxagoras ex Anaximene hausisse videri possit. 1) Inter utrumque ponendum esse *Diogenem Apolloniaten*, ostendit *Schleiermacherus*. 2)

---

ten zufolge und an einem Orte lebend, nur Anaximandros jünger, woraus die spätere Zeit, die den Begriff der Schule überall hineinrug, nicht verfehlte, ein so bestimmtes Verhältniss zu bilden.“ Quae commode mutatis mutandis huc transferri possunt. Cf. *Ritter* Gesch. d. Ion. Philos. p. 312.

- 1) Cf. *Hemsen*, p. 10. *Carus*, de A. cosmotheol. f. p. 75g.
- 2) *Schleiermacher* über Diogenes von Apollonia, in d. Abhandl. d. K. Akad. d. Wissensch. z. Berlin 1815. p. 93. „was ist nun wahrscheinlicher, dass der Geist sich zuerst fand in jener strengen Form des Gegensatzes, den Anaxagoras aufstellt, oder in jener untergeordneten, der erscheinenden Einheit mit der Materie, wie wir bey Diogenes finden? Ist nicht von Diogenes zu Anaxagoras ein Fortschritt, umgekehrt ein Rückschritt? Tritt uns nicht Anaxagoras, wenn wir ihn unmittelbar an Anaximenes knüpfen, ganz unhistorisch wie ein Deus ex machina entgegen, als habe er den Geist, und noch dazu ganz fertig und rein gewaschen von aller Materie, gleichsam erfunden?“

Jam vero ad aliam hujus disquisitionis partem pergendum erit, qua ea enarrabimus, quae in scriptis veterum de vita Anaxagorae passim referuntur.

Clazomenius vocatur unanimi consensu totius antiquitatis, ita ut fere semper scriptores eum designent appposito illo adjectivo: Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος. Quamobrem locos afferre inutile foret. Erat vero ille et generis nobilitate et opum affluentia insignis. Diog. Laërt. II, 6. οὗτος εὐγενείᾳ καὶ πλούτῳ διαφέρων ἦν. Pater ipsius fuit *Hegesibulus*, Diog. Laërt. I. c. Clem. Alexandr. p. 416. d. Simpl. in phys. Aristot. p. 6. b. Euseb. praep. evang. X, 14, p. 504. Suid. et Harpocrat. s. v. Ἀναξαγόρας. Alii vero *Eubulum* nominant, Diog. Laërt. I. c.

Studio rerum causas cognoscendi adductus patrimonium reliquit, et totum se philosophiae dedit. Quum a suis negligentiae insimularetur, „cur vos,“ inquit, „ista non curatis?“ Diog. Laërt. II, 6. 7. (ubi vid. *Menagium*) μεγαλοφροσύνη, ὅς γε τὰ πατρῶα παρεχώρησε τοῖς οἰκείοις. Αἰτιαθεῖς γὰρ ὑπ' αὐτῶν ὡς ἀμελῶν, τί οὖν, ἔφη, οὐχ ὑμεῖς ἐπιμελεῖσθε; Sacerpius haec memorantur. Plat. Hipp. maj. p. 283. a. Steph. καταλειφθέντων γὰρ αὐτῷ πολλῶν χρημάτων καταμελῆσαι, καὶ ἀπολέσαι πάντα· οὕτως αὐτὸν ἀνόητα σοφίξασθαι. Heindorf. ad h. l. p. 127. Plutarch. Pericl. T. I. p. 403. ed. Hutten. καὶ τὴν οὐκίαν ἐκεῖνος ἐξέλιπε καὶ τὴν χώραν ἀφῆκεν ἀργὴν καὶ μηλόβοτον ὑπ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ μεγαλοφροσύνης. Philo de vit. contempl. p. 473. Ἀναξαγόραν καὶ Δημόκριτον Ἕλληγες ἀδουοῖν, ὅτι φιλοσοφίας ἰμέρω πλιηθέντες μηλοβότους εἶασαν γενέσθαι τὰς οὐσίας.

Himer. eclog. III, §. 18. p. 84. ed. *Wernsdorf*. οί τούτων ἐχόντες ἀπέστησαν, ἵνα πάσης ἑαυτοῦς τῆς ἕξωθεν ἀσχολίας ἐλευθερώσαντες, τὸν ἀθάνατον τῆς ἀρετῆς πλοῦτον ἀλλάξωνται. Ἀναξαγόρας γῆν ἀνῆκε τὴν ἑαυτοῦ πᾶσαν μηλόβοτον κ. τ. λ. Phot. biblioth. p. 1018. ed. *Hoeschel*. Cic. Tusc. Quaest. V, 39. „ni ita se res haberet, Anaxagoras aut hic ipse Democritus agros et patrimonia sua reliquissent?“ Philostrat. vit. Apollon. Tyanens. p. 16. d. ed. *Morell*. Suid. s. v. Ἀναξαγόρας· οὗτος Κλαζομένιος ὢν, ἀγέλαις τε καὶ καμήλοις ¹⁾ τὰ ἑαυτοῦ ἀνῆκε, qui locus iisdem verbis repetitur in Cedren. chronic. p. 130. Liban. orat. S. T. II, p. 234. ed. *Morell*. (de Juliano loquitur) ἀλλ' ἐπαινῶν Ἀναξαγόρου τὸ τὴν μὲν πατρῶαν γῆν ἀσπορον ἀφεῖναι· τὴν ψυχὴν δὲ εἰς καρπὸς παρασκευάσαι, τὴν μὲν ἡμέλει, τὴν δὲ ἐδεράπευε. Hinc commendatur ejus exemplo βίος θεωρητικὸς a Maxim. Tyr. I, 22, p. 418. ed. *Reiske*. αὐτῷ ἢ μὲν γῆ μηλόβοτος, ἢ δὲ ἐστία ἄοικος κ. τ. λ. In qua quidem re cernitur ista negligentia, cujus a suis insimulabatur, Diog. Laërt. l. c. Unde notum quoque est facetum illud Apollonii Tyanensis (vid. Philostrat., Suid. et Cedren. ll. cc.), Anaxagoram magis in ovium, quam in hominum gratiam et commodum philosophatum esse dicentis, προβάτοις μᾶλλον, ἢ ἀνθρώποις φιλοσοφῆσαι.

Omnibus igitur rebus, quae vulgo magni censentur, posthabitis et relictis, Clazomenius contem-

1) leg. καὶ μήλοις, vid. *Casaubon*. ad Diog. Laërt. II, 6. in ed. *Meibomii*, p. 83.

plationi rerumque cognitioni se dedit. Inprimis vero ad sidera observanda se contulisse videtur, quandoquidem rati illi astrorum ordines, temporum vicissitudines, stellae disparibus inter se motibus cursus constantissime servantes non minus contemplatione digna visa sunt physicis illius temporis, quam iis recentiorum, qui harum rerum explicatione haud exiguam gloriam consequuti sunt. Quod quum per se facile intelligi possit, ex apertis etiam veterum testimoniis colligitur. Diog. Laërt. II, 7. ὅτε καὶ πρὸς τὸν εἰπόντα, Οὐδέν σοι μέλει τῆς πατρίδος; Εὐφήμει, ἔφη, ἐμοὶ γὰρ καὶ σφόδρα μέλει τῆς πατρίδος, δεῖξας τὸν οὐρανόν. Quae quo modo explicanda sint, patet ex alio loco Diog. Laërt. II, 10. ἐρωτηθεὶς ποτε, εἰς τί γεγένηται; Εἰς θεωρίαν, ἔφη, ἡλίου καὶ σελήνης, καὶ οὐρανοῦ. Cf. Menag. ad h. l. Eadem saepius, quamvis aliis verbis narrantur. Lactant. institut. VII, 23. „hic est ille, qui se iccirco natum esse dicebat, ut coelum ac solem videret, qui in terra nihil videbat sole lucente.“ Clem. Alexandr. strom. II, p. 416. d. ed. Paris. 1641. Ἀναξαγόραν μὲν γὰρ τὸν Κλαζομένιον τὴν θεωρίαν φάναι τοῦ βίου τέλος εἶναι, καὶ τὴν ἀπὸ ταύτης ἐλευθερίαν λέγουσιν. Aristot. Eudem. I, 4. Ἀναξαγόρας μὲν ὁ Κλαζομένιος, ἐρωτηθεὶς, τίς ὁ εὐδαιμονέστατος, Οὐδεὶς, εἶπεν ἔν σου νομίζεις, ἀλλ' ἀτοπὸς τίς σοι φανείη· τοῦτον δ' ἀπεκρίνατο τὸν τρόπον ἐκεῖνος, ὁρῶν τὸν ἐρόμενον ἀδύνατον ὑπολαμβάνοντα μὴ μέγαν ὄντα καὶ καλὸν ἢ πλοῖσιον ταύτης τυγχάνειν τῆς προσηγορίας· αὐτὸς δ' ἴσως ᾤετο τὸν ζῶντα ἀλύπως καὶ καθαρῶς πρὸς τὸ δίκαιον ἢ τινος θεωρίας κοινονοῦντα θείας, τοῦτον

ὡς ἄνθρωπον εἰπεῖν μακάριον εἶναι. Aristot. Ethic. ad Nicom. X, 9. εἶπε δὲ καὶ Ἀναξαγόρας οὐ πλούσιον οὐδὲ δυνάστην ὑπολαβεῖν τὸν εὐδαίμονα, εἰπὼν, ὅτι οὐκ ἂν θαυμάσειεν, εἴ τις ἄτοπος φανείη τοῖς πολλοῖς· οὗτοι γὰρ κρίνουσι τοῖς ἐκτός, τούτων αἰσθανόμενοι μόνον. Aristot. Eudem. I, 5. τὸν μὲν οὖν Ἀναξαγόραν φασὶν ἀποκρίνασθαι πρὸς τινα διαποροῦντα τοιαῦτ' ἅττα καὶ διερωτῶντα, τίνοσ ἐνεκ' ἂν τις εἴλοιο γίνεσθαι μᾶλλον ἢ μὴ γίνεσθαι; τοῦ, φάναι, θεωρῆσαι τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν περὶ τὸν ὅλον κόσμον τάξιν, τοῦτο μὲν οὖν ἐπιστήμης τινὸς ἐνεκεν τὴν αἴρεσιν ᾗετο τιμίαν εἶναι τοῦ ζῆν. Jamblich. protrept. 6. καὶ Ἀναξαγόραν δέ φασιν εἰπεῖν ἐρωτηθέντα, τίνοσ ἂν ἐνεκα εἴλοιο γίνεσθαι τις καὶ ζῆν, ἀποκρίνασθαι πρὸς τὴν ἐρώτησιν, ὡς τοῦ θεάσασθαι τὰ περὶ τὸν οὐρανὸν, καὶ περὶ αὐτὸν, ἄστρα τε καὶ σελήνην καὶ ἥλιον, ὡς τῶν ἄλλων γε πάντων οὐδενὸς ἀξίων ὄντων. Phil. d. incorrupt. mund. p. 488. εἰς ὃν (sc. οὐρανὸν) ἀπιδὼν Ἀναξαγόρας πρὸς τὸν πυνθανόμενον, ἧσ ἐνεκα αἰτίας τὰ πολλὰ πειρᾶται διανυκτερεύειν ὑπαίθριος, ἀπεκρίνατο τοῦ τὸν κόσμον θεάσασθαι, τὰς χορείας καὶ περιφορὰς τῶν ἀστέρων αἰνιττόμενος. Hinc factum est, ut rerum civilium et publicarum nullam omnino haberet rationem, eaque omnia, in quibus maximam partem hominum, sua potius quam publica commoda ambitiose sectantium, versari videret, tanquam subter se posita animo elato sperneret. Huc spectat interrogatio illa: οὐδέν σοι μέλει τῆς πατρίδος; Cf. Cic. d. Orat. III, 15. „eadem autem alii prudentia, sed consilio ad vitae studia dispari, quietem atque otium sequuti, ut Pythagoras,

Democritus, Anaxagoras, a regendis civitatibus totos se ad cognitionem rerum transtulerunt: quae vita, propter tranquillitatem et propter ipsius scientiae suavitatem, qua nihil est hominibus jucundius, plures, quam utile fuit rebus publicis, delectavit.“ Apposite huc trahi possunt pulcherrima Euripidis verba (admodum similia iis, quae Virgil. Georgic. II, 490. ss. profert), servata in Clem. Alexandr. strom. IV, p. 634., emendata a Valckenario in diatrib. d. Eurip. perdit. dram. reliqu. p. 26. qui ipse haec ex Anaxagorae mente dicta esse censet:

ὄλβιος ὄστις
 γῆς ἱστορίας ἔσχε μάθησιν,
 μήτε πολιτῶν ἐπὶ πημοσύνας,¹
 μήτ' εἰς ἀδίκους πράξεις ὀρμῶν·
 ἀλλ' ἀθανάτου καθορῶν φύσεως
 κόσμον ἀγήρω, πῆτε συνέστη,
 τοῖς γε τοιούτοις οὐδέποτ' αἰσχρῶν
 ἔργων μελετῆμα προσίξει.

Quamobrem ille etiam reprehensus est, siquidem tantum coelestia curavit, rerum vero humanarum nullam habuit rationem. Vid. Aristot. Eudem. V, 7. Ἀναξαγόραν καὶ Θαλῆν καὶ τοὺς τοιούτους σοφοὺς μὲν, φρονίμους δ' οὐ, φασὶν εἶναι, ὅταν ἴδωσιν ἀγνοοῦντας τὰ συμφέρονθ' αὐτοῖς· καὶ περὶ τὰ μὲν, καὶ θαυμαστὰ, καὶ χαλεπὰ καὶ δαιμόνια εἰδέναι αὐτοὺς φασιν, ἀχρηστα δ', ὅτι οὐ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ περὶ ὧν ἐστὶ βουλευσασθαι. Eadem inveniuntur in Aristot. Ethic. ad Nicomach. VI, 7.

Quod ad siderum observationem attinet, notatu dignus est locus Philostrat. vit. Apollon. Tyanens.

p. 60. a. ed. *Morell.* ἀκούων τὸν μὲν Κλαζομένιον Ἀναξαγόραν ἀπὸ τοῦ κατὰ Ἰωνίαν Μίμαντος ἐπισκέφθαι τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ. Minas autem, mons altissimus, non longe aberat a Clazomenis. Jam Homerus illius mentionem facit, Od. III, 172. παρ' ἠνεμόεντα Μίμάντα.

Anaxagoram itinera fecisse elucet ex Valer. Maxim. VIII, 7, 6. „quali porro studio Anaxagoram flagrasse credimus? qui cum e diutina peregrinatione patriam repetiisset, possessionesque desertas vidisset, non essem, inquit, salvus, nisi istae periissent.“¹⁾ Vocem petitae sapientiae compotem. Nam si praediorum potius, quam ingenii culturae vacasset, dominus rei familiaris intra Penates mansisset, nec tantus Anaxagoras ad eos rediisset.“ Quodsi haec atque talia pro incertis habenda sunt, nihil tamen impedit, quo minus eum in alias regiones profectum esse existimemus, siquidem itineribus, quae a plerisque veterum philosophorum suscepta esse scimus, cognitionem augere poterat. Cf. *Hemsen*, p. 13.

Nulla autem modo vera esse potest narratio Diog. Laërt. II, 10. ἰδὼν τὸν Μανσῶλου τάφον, ἔφη, Τάφος πολυτελῆς λελιθωμένης ἐστὶν οὐσίας εἰδωλον. Mausoleum exstructum est Ol. CVII.; Anaxagoram vero jam Olymp. LXXXVIII. mortuum esse, constat. Hoc jam animadverterunt *Pearson*. d. epist.

1) Cf. *Carus* d. Anax. cosmoth. font. p. 715. in libro: Ideen zur Gesch. d. Philos. Unice vera explicatio hujus loci est: amittendis istis possessionibus factum est, ut totum me philosophiae dare possem et hoc modo salvus fierem.

Ignat. p. 9. (Vindic. Ignat. p. 345.) *Cuper*: apothecos. Homer. p. 236. *Menag.* ad Diog. Laërt. l. c. *Heinius*, p. 251. ss. *Meiners*, I, p. 724. Nec inter recentiores ulla hac de re est dubitatio.

Amnian. Marcellin. XXII, 16. Theodoret. graec. affect. cur. disp. 2. V. IV, p. 733. ed. *Schulz.* Cedren. chronic. p. 77. Anaxagoram ad Aegyptios profectum esse dicunt, ut alios celeberrimorum philosophorum Graecorum. Assentitur *Valckenar.* diatr. p. 54. quamvis, nixus testimonio Procop. ad Reg. III, p. 185. rem dubitanter proponit. Equidem haec vix vera esse putaverim. Ubi enim apud alios, eosque antiquiores scriptores hujus rei mentionem factam esse invenies? Talia sunt seriorum commenta, qui ubi aliquem caeterorum ingenia superasse viderent, statim omnia praeclara ab aliorum imprimis Aegyptiorum sapientia repetere solebant, etiamsi hac ratione nihil omnino effici posse, abunde intelligitur. 1) Similiter Josephus Graecos philosophos in doctrina de Deo Mosen ducem habuisse arbitratur: in quorum numero recensendo etiam Anaxagoram affert: καὶ γὰρ Πυθαγόρας, καὶ Ἀναξαγόρας, καὶ Πλάτων, καὶ οἱ μετ' ἐκείνους ἀπὸ τῆς Στοᾶς φιλόσοφοι, καὶ μικροῦ δεῖν ἅπαντες οὕτω φαίνονται περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ φύσεως πεφρονηκότες. Joseph. contr. Apion. T. II. p. 482. ed. *Haverkamp.* Eadem iterum ex Josepho repetit Euseb. praep. evang. VIII, 8. p. 362. Recen-

---

1) cf. *Meiners* hist. doctr. d. v. D p. 59. *Carus* de Anax. cosmoth. font. p. 746. *Hensen*, p. 12. *Ritter* Gesch. d. Ion. Philos. p. 203. 204.

tiores fere omnes consentiunt, has narrationes fictas esse. Cf. *Bayle* s. v. Anaxagoras. *Carus* d. cosmoth. Anaxag. font. p. 37. *Meiners* hist. d. ver. D. p. 59. *Hemsen*, p. 41. 12.

Anaxagoram Athenas profectum esse, ibique diu habitasse, inter omnes constat. Nec erat tunc temporis urbs Gracciae, quam praeferre potuisset illi humanitatis parenti, quae, ut Cicero dicit, domus semper est habita doctrinae. Etenim post victoriam de Persis reportatam pollebat haec civitas auctoritate, opibus, divitiis: magna erat mercatura: viri sapientissimi et celeberrimi ibi florere, et bello et pace insignes. Bene haec exposuit *Meiners*, I, p. 665.

Jam vero quaeritur, quonam anno Athenas venerit, et magnae difficultates oriuntur ex loco quodam Diog. Laërt. II, 7. ἤρξατο δὲ φιλοσοφεῖν Ἀθήνησιν ἐπὶ Καλλίου, ἔτων εἰκοσιν ὦν, ὡς φησι Δημήτριος ὁ φαληρεὺς ἐν τῇ τῶν ἀρχόντων ἀναγραφῇ· ἐνθα καὶ φασιν αὐτὸν ἔτων διατρίψαι τριάκοντα. Sed eo anno, ubi *Ξέρξου διάβασις* erat, Athenis non Calliam, sed Calliadem archontem fuisse, demonstratum est a *Meurs.* d. Archont. Athen. II, 8. 1) (quamquam plures Calliae fuerunt, ut ipse *Meurs.* Attic. lect. IV, 15. docet), qui igitur Calliadem h. l. in textu reponi jubet. Quid autem inde lucratur? Quis est, qui Anaxagoram vigesimo aetatis suae anno Athenas profectum esse putet, quum Xerxes illi urbi excidium minaretur? Vid. de hac re *Heinius*,

---

1) uberius haec exposuit *Hemsen*, p. 15.

p. 247. *Meiners*, I, p. 724. *Hemsen*, p. 17. 1) Iluc accedit, quod haec ratio cum ipso Diogene pugnat, quippe qui Anaxagoram septuaginta duos annos vixisse refert, id quod Suidae etiam testimonio probari potest. Post damnationem autem non diu vixit: sequeretur ergo, Anaxagoram quinquagesimo anno exacto diem obiisse supremum. Quae quum ita sese habeant, equidem aliter hanc rem expediendam esse arbitror. Pro ἐτῶν εἴκοσι ὧν legendum est ἐτῶν τεσσαράκοντα ὧν, quod non temere fieri patet, si literis ad exprimendum numerum haec scripta esse putamus 2) κ' (εἴκοσι) pro μ' (τεσσαράκοντα), quae quidem literae saepius a librariis commutatae sunt: cujus commutationis haud pauca exempla dabant in tpp. ad Gregor. Corinth. p. 146. 405. 721. 825. ed. *Schäfer*. Venit igitur Anaxagoras Callia archonte Ol. LXXXI, 1., quadragesimo quinto aetatis suae anno Athenas: pro quo Diogenem Laërtium generatim loquentem substituisse annum quadragesimum nemini mirum videri poterit.

Athenis sub Callia coepit docere philosophiam 3). Non omnes admisit in disciplinam suam, siquidem

---

1) *Wolf*. prolegg. in *Homer*. p. 69. sequitur lectionem vulgarem.

2) hoc jam suspicatus est *Heinius*, p. 250. quamquam rem nondum ad liquidum perduxit, nec quomodo locus sanari posset, accuratius demonstravit.

3) sic intelligenda sunt verba: ἤρξατο φιλοσοφεῖν Ἀθήνησιν, *Diog. Laërt.* II, 7. Nam jam ante philosophiae operam dederat, cum adhuc Clazomenis versaretur.

omnino caute versatus esse videtur, ne imperitorum vel εξωτερικῶν (ut hoc vocabulo uti liceat) calumniis detrimentum caperet, atque in eorum vituperationem adduceretur, qui religionem philosophia ipsius tolli putarent, quod re vera libro scripto et edito denique factum esse videbimus. Vid. Plutarch. Nic. p. 538. ed. Francof. Ἀναξαγόρας οὐτ' αὐτὸς ἦν παλαιός, οὔτε ὁ λόγος ἐνδοξος, ἀλλ' ἀπόρρητος ἔτι, καὶ δι' ὀλίγων καὶ μετ' εὐλαβείας τινὸς ἢ πίστεως βαδίζων. Hinc factum est, ut *Democritum* in familiarium numerum non admitteret. Diog. Laërt. IX. 34. ὕστερον δὲ Λευκίππῳ παρέβαλε, καὶ Ἀναξαγόρα κατὰ τινας, ἔτεσιν ὧν αὐτοῦ νεώτερος τετταράκοντα. Φαβωρίνος δέ φησιν ἐν παντοδαπῇ ἱστορίᾳ, λέγειν Δημόκριτον περὶ Ἀναξαγόρου, ὡς οὐκ εἶησαν αὐτοῦ αἱ δόξαι, αἶ τε περὶ ἡλίου καὶ σελήνης, ἀλλὰ ἀρχαῖαι· τὸν δὲ ὑφηγήσθαι¹⁾. Διασύρειν τε αὐτοῦ τὰ περὶ τῆς διακοσμῆσεως καὶ τοῦ νοῦ, ἐχθρῶς ἔχοντα πρὸς αὐτὸν, ὅτι δὴ μὴ προσήκατο αὐτόν. Cf. II, 14. ἔδοξε δέ πως καὶ Δημοκρίτῳ ἀπεχθῶς ἐσχηγέσθαι, ἀποτυχῶν τῆς πρὸς αὐτὸν κοινολογίας (sc. ὁ Ἀναξαγόρας)²⁾. Moratus est Democritus aliquam-

1) Sensus hujus loci: Anaxagoras non fuit primus, qui haec protulit: intellige priores Ionicos, fortasse Diogenem Apolloniaten, qui de sole et luna similia habet. De Hermotimo non cogitaverim, siquidem de physicis nihil constat, quod Anaxagoras ab ipso hausisse videri possit.

2) Vid. *Menagium* ad utrumque locum. In posteriori mendum esse suspicor, quoniam Anaxagoras dicitur ἀποτυχῶν τῆς κοινολογίας πρὸς Δημόκριτον, quum hoc potius Democrito conveniat, quem juniorem

diu Athenis, ut patet ex Valer. Maxim. VIII, 7. quamquam alii propter multa itinera, quae Democritus confecisse dicitur, hoc negant, vid. *Heinius*, p. 253. Hinc verisimile est, eum Anaxagorae institutione usum esse. Non diu autem familiariter cum illo versatus est, quandoquidem utriusque indoles admodum fuit diversa. Anaxagoras fuit ἀγέλαστος, Aelian. Var. Histor. VIII, 13. Democritus contra

perpetuo risu pulmonem agitare solebat.

Vid. *Perizon.* ad Aelian. l. c. *Valckenar.* diatrib. p. 25. qui Periclem et Euripidem pariter ἀγέλαστος fuisse refert. Conf. Plut. Pericl. 6. ed. *Hutten*, T. I, p. 384. *Hemsen*, p. 23. 24. Quamobrem Democritus κατά τινας audivit Anaxagoram, mox vero ab eo rejectus, inimicus factus est illius. Tamen laudat Anaxagoram Democritus apud Sext. Empir. adv. Mathemat. VII, 140. Cf. *Carus* d. font. Anax. cosmotheol. p. 695.

Inter familiares et discipulos Anaxagorae praecipuo loco ponamus necesse est *Periclem*, cujus consilio et auctoritate liberatus est, cum jam mortis eum damnare vellent Athenienses. Suid. s. v. Ἀναξαγόρας· Περικλέους δὲ αὐτῷ συνειπόντος. Ipse Pericles coram iudicibus se discipulum illius profitetur, Diog. Laërt. II, 13. καὶ μὴν ἐγὼ, ἔφη, τούτου μαθητῆς εἰμι. Euseb. praep. evang. X, 14, p. 504. Diod. Sicul. XII, 39. Tom. I, p. 503. ed. *Wesseling*.

Anaxagoras inter suos recipere noluit. Possunt tamen haec verba ita quoque explicari: non adeptus est assensum Democriti, quem tamen ab ipso illo postulavit.

Ἀναξαγόραν τὸν σοφιστὴν διδάσκαλον ὄντα Περικλέους. Plutarch. Pericl. 4. p. 383 ss. T. I. ed. *Hutten*. ὁ δὲ πλεῖστα Περικλεῖ συγγενόμενος, καὶ μάλιστα περιφθὺς ὄγκον αὐτῷ, καὶ φρόνημα δημαγωγίας ἐμβριθέστερον, ὅλως τε μετεωρίσας καὶ συνεξάρας τὸ ἀξίωμα τοῦ ἥθους, Ἀναξαγόρας ἦν ὁ Κλαζομένος, ὃν οἱ τότε ἄνθρωποι Νοῦν προσηγόρευον, εἴτε τὴν σύνεσιν αὐτοῦ μεγάλην εἰς φυσιολογίαν καὶ περιττὴν διαφανεῖσαν θαυμάσαντες, εἶθ' ὅτι τοῖς ὅλοις πρῶτος οὐ τύχην, οὐδ' ἀνάγκην, διακοσμήσεως ἀρχὴν, ἀλλὰ νοῦν ἐπέστησε καθαρὸν καὶ ἄκρατον, ἐμμεμιγμένοις πᾶσι τοῖς ἄλλοις, ἀποκρίνοντα τὰς ὁμοιομερείας. 5. Τοῦτον ὑπερφυῶς τὸν ἄνδρα θαυμάσας ὁ Περικλῆς, καὶ τῆς λεγομένης μετεωρολογίας καὶ μεταρσιολεσχίας ὑποπιμπλάμενος, οὐ μόνον, ὡς εἶοικε, τὸ φρόνημα σοβαρὸν, καὶ τὸν λόγον, ὑψηλὸν εἶχε καὶ καθαρὸν ὀχλικῆς καὶ πανούργου βωμολοχίας, ἀλλὰ καὶ προσώπου σύστασις ἄθρυπτος εἰς γέλωτα, καὶ πραότης πορείας καὶ καταστολὴ περιβολῆς πρὸς οὐδὲν ἐκταραττομένη, πάθος ἐν τῷ λέγειν καὶ πλάσμα φωνῆς ἀθύρουβον, καὶ ὅσα τοιαῦτα πάντας θαυμαστῶς ἐξέπληττε. — 6. Οὐ μόνον δὲ ταῦτα τῆς Ἀναξαγόρου συνουσίας ἀπέλαυσε Περικλῆς, ἀλλὰ καὶ δεισιδαιμονίας δοκεῖ γενέσθαι καθυπέριτερος, ὅση πρὸς τὰ μετέωρα θάμβος ἐργάζεται τοῖς αὐτῶν τε τούτων τὰς αἰτίας ἀγνοοῦσι, καὶ περὶ τὰ θεῖα δαιμονῶσι καὶ ταραττομένοις δι' ἀπειρίαν αὐτῶν· ἦν ὁ φυσικὸς λόγος ἀπαλλάττων, ἀντὶ τῆς φοβερᾶς καὶ φλεγμαινούσης δεισιδαιμονίας, τὴν ἀσφαλῆ μετ' ἐλπίδων ἀγαθῶν εὐσέβειαν ἐνεργάζεται. Plat. epp. 2. p. 311. a. Steph. Περικλέα καὶ

Ἄναξαγόραν (sc. una solent commendare, ut familiares). Olympiodor. schol. in Aristot. Meteor. p. 5. ἀκροατῆς γὰρ ὃν ἔτυχεν ὁ Περικλῆς τοῦ Ἄναξαγόρου κ. τ. λ. Quincil. Institut. Orat. XII, 2. „Periclem — Anaxagorae physici constat auditorem fuisse.“ Plura ex ejus disciplina in suum usum convertebat Pericles, maxime ad eloquentiam. Plat. Phaedr. p. 270. a. προσπεσὼν γὰρ, οἶμαι, τοιοῦτῳ ὄντι Ἄναξαγόρα, μετεωρολογίας ἐμπλησθεῖς καὶ ἐπὶ φύσιν νοῦ τε καὶ ἀνοίας ἀφικόμενος, ὃν δὴ πέρι τὸν πολλὸν λόγον ἐποιεῖτο Ἄναξαγόρας, ἐντεῦθεν εἰλκυσεν ἐπὶ τὴν τῶν λόγων τέχνην τὸ πρόσφορον αὐτῇ. Vid. Heindorsfi notam ad h. l. p. 327. Ael. Aristid. T. III, p. 218. (loquitur de Platonis l. c.) καὶ οὐκ ἐνταῦθα μόνον ταῦτ' εἶρηκε περὶ τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ καὶ ἐτέρωθι εἰκότως φησὶ, τέλος τὸν Περικλέα τὴν ῥητορικὴν γενέσθαι, συγγινόμενον Ἄναξαγόρα. Fortasse respicit ad Plat. Alcib. I, p. 118. c. ed. Steph. λέγεται γε ὃ Σώκρατες, οὐκ ἀπὸ ταυτομάτου σοφὸς γεγονέναι (Pericles) ἀλλὰ πολλοῖς καὶ σοφοῖς συγγεγονέναι, καὶ Πυθοκλείδῃ καὶ Ἄναξαγόρα. Demosth. orat. amat. p. 1414. ed. Reiske. τοῦτο μὲν Περικλέα, τὸν συνέσει πλεῖστον τῶν καθ' αὐτὸν διενεγκεῖν δόξαντα πάντων, ἀκούσεις πλησιάσαντα Ἄναξαγόρα τῷ Κλαῖζομενίῳ, καὶ μαθητὴν ἐκείνου γενόμενον, ταύτης τῆς δυνάμεως μετασχόντα. Plat. Pericl. 16. Vol. I, p. 404. Putten. appellat Anaxagoram τῆς πολιτείας σύμβουλον sc. Periclis. Himer. orat. 23, 4. p. 772. ed. Wernsdorf. ὃ τῶν λογάδων τῶν πανταχόθεν ἐξήσμενως Περικλῆς, ἀλλὰ μετ' Ἄναξαγόραν δημηγόρος. Themist. p. 384. ed. Petav.

Περικλέα δὲ — καὶ Ἀσπασίαν, ὡς ῥήτορας τελεσιουργούς τε καὶ ὑψηλόλογους, ὅτι ἐκ τοῦ Ἀναξαγόρου ἀδολεσχίας ταῦτα προσεικλύσαντο εἰς τὴν τέχνην. Cic. Brut. 2. „Pericles, Xanthippi filius, primus adhibuit doctrinam, quae quanquam tum nulla erat dicendi, tamen ab Anaxagora physico eruditus, exercitationem mentis a reconditis abstrusisque rebus ad causas forenses popularesque facile traduxerat.“ Cic. d. Orat. III, 34. „at hunc (sc. Periclem) non clamator aliquis ad clepsydram latrare docuerat, sed, ut accepimus, Clazomenius ille Anaxagoras, vir summus in maximarum rerum scientia.“

Euripides itidem in numero ejus discipulorum affertur. Diog. Laërt. II, 10. *Εὐριπίδην μαθητὴν ὄντα αὐτοῦ.* Id. II, 45. *ἀμφότεροι δὲ ἤκουσαν Ἀναξαγόρου, καὶ οὗτος καὶ Εὐριπίδης.* *Menag.* ad ll. cc. *Suid.* s. v. *Εὐριπίδης· διήκουσε δὲ καὶ Ἀναξαγόρου τοῦ Κλαζομενίου.* *Euseb.* praep. evang. X, 14, p. 504. *Diodor. Sicul.* I, 7, p. 11. ed. *Wesseling.* *Εὐριπίδης μαθητὴς ὢν Ἀναξαγόρου τοῦ φυσικοῦ.* cf. I, 38, p. 46. *Vitruv.* praef. lib. 8. *Theologum.* arithmet. 9, p. 7. ed. *Ast.* *Strab.* XIV, p. 444. ed. *Casaubon.* *διήκουσε τούτου — καὶ Εὐριπίδης ὁ ποιητής.* *Origen.* c. Cels. 4. *ἀλλὰ καὶ ὁ κατὰ τινας σκηνηκὸς φιλόσοφος, καὶ φυσιολογίας τῆς Ἀναξαγόρου γενόμενος ἀχροατής.* *Gell.* N. A. XV, 20. „*Euripides a corporis cura ad excolendi animi studium transgressus, auditor fuit physici Anaxagorae.*“ *Alexander Aetolus* apud *Gell.* l. c. *ὁ δὲ Ἀναξαγόρου τρόφιμος ἀρχαίου.* *Cic.* *Tusc. Quaest.* III, 14. „*Euripi-*

des. fuerat enim auditor Anaxagorae.“ Schol. Pind. Ol. I, p. 193. T. II. ed. *Heyne*. καὶ Ἀναξαγόρου δὲ γενόμενον τὸν Εὐριπίδην μαθητὴν. Schol. Eurip. Orest. 980. cf. schol. Eurip. Hippolyt. 601. Tzet. exeg. in Iliad. p. 41. ed. *Hermann*. Heraclid. Pontic. p. 77. ed. *Show*. τοῖς Κλαζομενίοις δόγμασιν ἐπόμενος Εὐριπίδης. Cf. Athen. II, 88. p. 289. ed. *Schweighäuser*. Clem. Alexand. Strom. V, p. 581. ed. *Sylburg*. *Hemsen*, p. 19. Hinc factum est, ut Euripides saepius proferret sententias philosophicas, et physicas et ethicas, de qua re plures viri docti egerunt. *Valckenar*. diatrib. d. Eurip. perdit. dram. reliqu. p. 25 ss. On the philosophical sentiments of Euripides, in *Classical Journal*. N. 28, p. 305–319. *Bouterwek* de philosophia Euripidea, in *Comment. Rec. Soc. Gotting.* cujus commentationis argumentum invenire licet in ephemeridibus literariis *Gottingensibus*, 1817. N. 167. p. 1657 ss. *Köpke* in *Freymüthigen*, 1820. Ian. N. 16. ss.

Periclem et Euripidem sequitur *Archelaus*. Vid. *Diog. Laërt.* prooem. 14. Ἀναξαγόρας, οὗ Ἀρχέλαος (sc. διήκουσεν). Id. II, 16. Ἀρχέλαος — μαθητὴς Ἀναξαγόρου. IX, 41. Ἀρχέλαον τὸν Ἀναξαγόρου μαθητὴν. *Euseb.* praep. evang. X, 14, p. 504. Ἀναξαγόρου δὲ ἐγένοντο γνώριμοι τρεῖς, Ἀρχέλαος κ. τ. λ. *Strab.* XIV, p. 444. *Simplic.* in phys. *Aristot.* p. 6. b. fin. Ἀρχέλαος ὁ Ἀθηναῖος, ὃ καὶ Σωκράτη συγγεγονέναι φασίν, Ἀναξαγόρου γενομένου μαθητῆ. *Cic.* *Tusc. Quaest.* V, 4. „Archelaum, Anaxagorae discipulum.“ Haec certa esse videntur, siquidem nihil est, quod nos hac ratione offendere possit.

Incurrimus vero in magnam difficultatem loco quodam Diogenis Laërtii, II, 16. οὗτος πρῶτος ἐκ τῆς Ἰωνίας τὴν φυσικὴν φιλοσοφίαν μετήγαγεν Ἀθήναζε. Hinc fortasse hausit sua Suidas s. v. Ἀρχέλαος· ἀπὸ Ἰωνίας πρῶτος τὴν φιλοσοφίαν ἦγαγεν ¹⁾. Haec pugnant cum omnibus aliis, quae certa atque explorata jure habentur. Anaxagoras enim fuit φυσικώτατος ²⁾, et Clazomenis relictis Athenas, ut jam supra demonstratum est, se contulerat. Quamobrem recte de Anaxagora dicere poterat Clemens Alexandrinus Strom. I, p. 301. οὗτος μετήγαγεν ἀπὸ τῆς Ἰωνίας Ἀθήναζε τὴν διατριβὴν· τοῦτον διαδέχεται Ἀρχέλαος. Vix vero certum quid de illo loco Diogenis pronuntiarī posse putaverim. Menagius ad h. l. haec ex additamento, falso loco in textum inserto, manasse putat. Contra Bayle (s. v. Archelaus) recte hunc locum sese habere, conatur ostendere; quippe qui semper philosophiam in Ionia, Anaxagora Athenis degente, floruisse putat: tum Anaxagoram Athenis relictis, Lampsacum se contulisse, ibique philosophiam docuisse ³⁾, post ejus mortem Archelaum Atheniensem, discipulum ipsius, Lampsaci eandem aliquamdiu professum ⁴⁾ iterum Athenas

1) Locus aut a grammatico male excerptus, aut librorum incuria depravatus. Quorsum enim duxit philosophiam? Supplendum est ex Laërtio: Ἀθήναζε.

2) Sext. Empiric. adv. Mathemat. VII, 90. ib. Fabricius.

3) Hoc certum, et infra uberius exponendum erit.

4) Testatur Euseb. praep. evang. X, 14. p. 504. ὁ δὲ Ἀρχέλαος ἐν Λαμψάκῳ διεδέξατο τὴν σχολὴν τοῦ

redisse⁵⁾, Socratemque ejus disciplina usum esse. Quamquam haec verba ita defendi posse, lubens largior, tamen rem ad liquidum perductum iri despero. Fortasse etiam sic explicari possunt, ut sit sensus: Archelaus fuit primus Atheniensis, qui philosophiae totum se daret et hoc modo philosophiam ex Ionia (nam Ionica secta inde ab illo tempore cessavit) Athenas traduceret. Cf. ad h. l. *Carus* Ideen zur Gesch. d. Philos. p. 483. Verum non multum tribuo huic interpretationi. Omnino incerta maximam partem et dubia sunt, quae de Archelao nobis tradita sunt. Vid. *Meiners* I, p. 740. *Ritter* Gesch. d. Ion. Philos. p. 301.

Porro hoc loco *Socratis* mentionem faciamus necesse est, qui nonnullis locis appellatur discipulus Anaxagorae. Euseb. praep. evang. XV, 16. p. 855. *χαίρειν αὐτὸν* (Socratem dicit) *εἰπόντα τῇ Ἀναξαγόρου καὶ Ἀρχελαίου φυσιολογίᾳ κ. τ. λ.* quamquam omnino de doctrina Anaxagorae, vel de physicis haec verba accipi possunt. Ael. Aristid. T. III, p. 540. *λέγεται τοι ὁ Σωκράτης οὐκ ἀπὸ ταῦτομάτου σοφὸς γεγονέναι, ἀλλὰ πολλοῖς καὶ σοφοῖς συγγεγονέναι, καὶ Πυθαγορείδῃ καὶ Ἀναξαγόρᾳ.* Diog. Laërt. II, 19. *ἀκούσας δὲ Ἀναξαγόρου κατὰ τινας, ἀλλὰ*

Ἀναξαγόρου. Id. XIV, 15. p. 753. *ἦν δὲ Ἀναξαγόρου μὲν διάδοχος τῆς διατριβῆς ὁμοῦ καὶ τῆς δόξης Ἀρχελαος. Ἀρχελαίου δὲ ἀκουστικῆς γεγονέναι λέγεται ὁ Σωκράτης.*

5) Hoc non sequitur ex loco Eusebii modo citato, quo utitur *Baylius*.

καὶ Δάμωνος, ὡς Ἀλέξανδρος ¹⁾ ἐν διαδοχαῖς, μετὰ τὴν ἐκείνου καταδίκην δῆκουσεν Ἀρχελάου τοῦ φυσικοῦ. Id. II, 45. ἀμφότεροι δὲ ἤκουσαν Ἀναξαγόρου, καὶ οὗτος, καὶ Εὐριπίδης. Suid. s. v. Σωκράτης· εἶτα φιλοσοφῆσας διὰ τὸ ἀκοῦσαι Ἀναξαγόρου τοῦ Κλαζομενίου, εἶτα Δάμωνος, εἶτα Ἀρχελάου. *Baylius* (s. v. Archelaus) hoc non verum esse putat, quandoquidem Socrates Anaxagoram vehementer vituperat ²⁾, in hac vituperatione autem ad scripta tantummodo Anaxagorae respicere videtur, denique propterea quod inimici Socratis hanc familiaritatem, quam cum Anaxagora, impietatis adversus Deos accusato, contraxisset, ipsi illi crimini versuri fuissent. Assentiuntur *Baylio Meiners* Gesch. d. W. I, p. 724. *Buhle* Gesch. d. Philos. I, p. 209. *Harles* ad *Fabric.* Biblioth. Gr. II, p. 646. *Hemsen* p. 24. 25. *Tennemannus* (Gesch. d. Philos. II, p. 36.) Socratem scripta Anaxagorae legisse censet: *Ritter* Gesch. d. Ion. Philos. p. 204. valde dubitat de veritate hujus narrationis. Ex omnibus hiscе breviter a me allatis nihil sequitur: saltem ex Platonis illo loco nihil ejusmodi extricari posse putaverim. Veteres quidem ipsi haud certi erant de hac re ³⁾; sed *Meiners* (Gesch. d. Wiss. I, p. 725.) et *Baylius* miran-

1) Cujus non est spernenda auctoritas. Est enim notissimus ille Alexander Polyhistor, de quo docte egit *G. Vossius* d. histor. gracc. p. 144. Cf. *Jonsius* d. scriptor. hist. philos. II, 16, 1.

2) Respicit *Baylius* ad notissimum Platonis locum, Phaed. p. 98. b: p. 183. ed. *Heindorf*.

3) κατὰ τινάς, apud Diogen. Laërt. II, 19.

dum esse concedunt, nec commode explicari posse, quomodo factum sit, ut Socrates cum Anaxagora, qui per longam annorum seriem Athenis commorabatur, non versatus sit. Vid. *Heinium*, p. 259. qui, quid ipse censeat, haud aperte prodit. Quae quum ita sint, equidem Socratem cum Anaxagora versatum esse, arbitror. Fuit enim a physicis haud alienus; fuit ejus mos, ut ad omnes, quin etiam ad sophistas accederet, cum iis disputaret, veritatem eliceret, vel ipse suam cognitionem in utramque partem disserendo auget: de qua quidem re uberius exponere longum est. Hinc etiam factum est, ut Aristophanes in *Nubibus* sub Socratis persona physicos et sophistas perstringeret. Hoc vero incertum relinquitur, fueritne Socrates Anaxagorae discipulus sensu proprio, nec ne? Proni enim sunt seriores ad talia excogitanda, ut supra vidimus, cum de Anaximene sermo esset, quem nonnulli Anaxagorae magistrum fuisse perhibent¹⁾.

Simili ratione Socrates Archelai familiaritate usus esse mihi videtur. Locis supra jam allatis adde Augustin. d. *Civ. Dei*. VIII, 2. Orig. *philos.* 9. Paucis tantummodo attingam hanc rem, a fine hujus disquisitionis paullulum remotiorem, tamen hoc loco exponendam, quum inde nonnulla ad Anaxagorae vitam spectantia pendeant. Anaxagoras scilicet cum damnatus esset, Lampsacum se contulit, ibique brevi mortuus est, ut infra videbimus: cujus scho-

---

1) Vid. *Schleiermacher* über Anaximandros, p. 114. quem locum jam supra p. 5. adscripsi.

Iam suscipit Archelaus, mox relinquit, Athenas profectus docet philosophiam et Socratem in numero discipulorum habuit. Socrates natus erat a. 468. a. Chr. n., triginta duobus annis natu minor, quam Anaxagoras, ita ut cum hic moreretur Ol. LXXXVIII, 1, s. 428. a. Chr. n. annum quadragesimum aetatis suae ageret. Num Socratem tam pro-
 vectum aetate Archelai adhuc disciplina usum esse arbitremur? Sic plures viri docti de hac re egerunt, praecipue *Baylius* 1). Verum ex Eusebio (praep. evang. XIV, 15. p. 753. ἦν δὲ Ἀναξαγόρου μὲν διάδοχος τῆς τε διατριβῆς ὁμοῦ καὶ τῆς δόξης Ἀρχέλαος. Ἀρχελάου δὲ ἀκουστῆς γεγονέναι λέγεται Σωκράτης) non sequitur, Archelaum Lampsaco relicto iterum Athenas se contulisse: audivit Socrates Archelaum post damnationem Anaxagorae, Diog. Laërt. II, 19. μετὰ ἐκείνου καταδίχην. Anaxagoras damnatus est Ol. LXXXVII, 2. a. 431. a. Chr. n. cum Socrates annum trigesimum septimum ageret. Quid vero est, quod nos impediatur, quo minus Socratem etiam hac aetate Archelai familiaritate usum saepiusque cum eo collocutum esse statuamus? Fortasse etiam antea cum illo versatus est, ut supra cum Anaxagora cum versatum esse dixi. Hac ra-

---

1) *Ritter* Gesch. d. Ion. Philos. p. 301. „Sehr unwahrscheinlich ist die Sage, dass Sokrates sein Schüler gewesen, denn in diesem Falle würden ihn wohl Platon und Aristoteles nicht mit Stillschweigen übergegangen haben; auch spricht Simplicios vorsichtig nur von einem Umgange des Sokrates mit ihm.“ Cf. *Simplic.* in *Aristot. phys.* p. 6. b.

tione corruunt commenta *Baylii*, quae ex veteribus nullo modo demonstrari possunt. Ille enim Anaxagoram bis accusatum, bis expulsam, bis Athenas venisse suspicatur: primum expulsam esse auctore Thucydide, tum revocatum a Pericle, qui Thucydidem e civitate eiecerat, dein libro *περὶ φύσεως* edito τῆς ἀσεβείας accusatum Lampsacum se contulisse¹⁾.

A Diogene Laërtio refertur etiam *Empedocles* inter discipulos Anaxagorae, vid. VIII, 56. τὸν δὲ Ἀναξαγόρου διακοῦσαι, καὶ Πυθαγόρου καὶ τοῦ μὲν τὴν σεμνότητα ζηλῶσαι τοῦ τε βίου καὶ τοῦ σχήματος, τοῦ δὲ τὴν φυσιολογίαν. Auctor hujus narrationis est Ἀλκιδάμας ἐν τῷ φυσικῷ. Fuit Empedocles paullo junior, quam Anaxagoras, floruit circa Olympiadem octogesimam quartam, Diog. Laërt. VIII, 74. Simplic. in phys. Aristot. p. 6. b. οὐ πολὺ κατόπιον τοῦ Ἀναξαγόρου γεγονώς, ita ut chronologia non pugnet cum hac ratione. *Fazell.* d. reb. Sicul. decad. 1. VI, 1, p. 134. hoc verum esse censet, propterea quod ejus de rerum natura placita admodum cum Anaxagorae opinionibus congruant.

---

1) Similiter censet *Heumannus* in Act. philos. III, p. 195. Anaxagoram anno vicesimo aetatis Athenas literarum discendarum causa venisse, dein Miletum abiisse, ut Anaximenum audiret, denique literarum docendarum causa Athenas rediisse, ibique triginta annos commoratum esse. Ita etiam statuit *Brucker.* Histor. crit. philos. I, p. 499. Contra hanc sententiam vid. *Heinius* p. 248. *Hemsen*, p. 47. Nullo enim modo haec ex veterum scriptis ostendi possunt.

In singulis explicandis eos saepius convenire concedo; in principiis vero discrepant, etsi jure quodammodo juncti (ut ἐν καὶ πολλὰ λέγοντες) opponuntur iis philosophis, qui ut Heraclitus omnia per ἀλλοίωσιν, non per διάκρισιν fieri putabant, vid. Simplic. in phys. Aristot. p. 33. a. Serius autem Anaxagoras scripta edidit, quod elucet ex Aristot. Metaph. I, 3. Ἀναξαγόρας ὁ Κλαῖζομένιος, τῇ μὲν ἡλικίᾳ πρότερος ὢν τούτου, τοῖς δ' ἔργοις ὕστερος. Verumtamen de familiaritate illa, quae inter utrumque intercessisse dicitur, nihil certi statui posse videbitur, imprimis cum accuratiores loci apud veteres omnino desint. Vid. *Sturz.* ad Empedocl. I, p. 18. *Hemsen,* p. 20.

Jam sequitur *Thucydides*, qui discipulus Anaxagorae fuisse fertur, *Marcellin.* vit. Thucyd. p. 4. ed. *Duker.* ἤκουσε δὲ διδασκάλων Ἀναξαγόρου μὲν ἐν φιλοσόφοις. Notatu dignum est, quod l. c. additur: ὄθεν, φησὶν Ἀντυλλος, καὶ ἄθεος ἡρέμα ἐνομίσθη, τῆς ἐκεῖθεν θεωρίας ἐμφορηθεῖς. Quamquam haec apud veteres alibi non memorantur (vid. *Porro* in ed. Thucyd. Vol. I, p. 321.), tamen non rejicienda esse censeo, siquidem nihil obstat, et parum habent momenti Tzetzae¹⁾ aliquot versiculi in codice Palatino:

Καὶ σὺ δὲ Μαρκελλῖνε τὰ ψευδῆ γράφεις.
 Ἀναξαγόραν Εὐριπίδου διδάσκαλον
 ὄντα παλαιὸν πῶς λέγεις Θουκυδίδου;
 Ὁ τοῦ Ξύλου παῖς προχρονώτερος τοῦδε.

1) Cf. *Porro* l. c.

Οὐ συγγράφοιτος παῖς τελῶν Θουκυδίδης
 Ἀκηχοῦς ἔκλαυσε τῶν συγγραμμάτων.
 Οὐ δ' ὁ Ἡρόδοτός φησι πατρὶ τούτου τάδε,
 Ἐνθεν, Ὀλουρε, παῖς ὁ σὸς ψυχὴν ἔχει.
 Οὗτος χρόνοις δ' ἦν ὕστερον Εὐριπίδου
 Εὐριπίδης δὲ Ξερξικοῖς ἦν ἐν χρόνοις.
 Εὐριπίδου πρῶτος δὲ πῶς Θουκυδίδης,
 Ἐτι τελῶν παῖς συγγραφαῖς ταῖς Ἡροδότου
 Καθυστερούσαις τῶν χρόνων Εὐριπίδου.

Thucydides fuit primus inter historicos graecos, qui cum accuratiori rerum observatione subtile iudicium conjungeret, ita ut quemadmodum Anaxagoram in rerum causas cognoscendas admirando rationis acumine penetrasse videmus, sic illum animorum altos recessus perspexisse, simulationum involucria detexisse, rerumque causas et eventus acute intellexisse, manifestum sit. Quam ejus rationem etsi in propria ipsius indole positam fuisse lubenter profiteor, magnopere Anaxagorae disciplina eam adjunctam esse, negari non poterit. Hinc factum est, ut uterque pro atheo haberetur, quippe quorum alter in hanc suspicionem incideret propterea quod Solem non Deum, sed *μύθρον διάπυρον* appellaverat, eaque quae in monstro quodam mira videbantur, a physicis causis derivabat ¹⁾, alter tum familiaritate cum illo conjunctus, tum vel maxime eo insignis, quod in historia conscribenda non ut ante eum facere solebant, quae narranda erant, imprimis ora-

1) Haec infra de Anaxagora exponentur, et locis veterum confirmabuntur.

cula a' Deorum numine repeteret, verum in causas rerum accuratius inquireret. Haec in re maxima cernitur diversitas inter Herodotum et Thucydidem, siquidem ille haec omnia ad Deos pie religioseque revocare solet. Cf. *Creuzer* über d. histor. Kunst d. Gr. p. 285. Id. Herodot und Thucydides, p. 99. ubi nonnullis exemplis haec diversitas illustratur.

Themistocles a *Stesimbrotos* ¹⁾ apud *Plutarch.* *Themistoc.* ed. *Reiske*, Vol. I, p. 440. *Anaxagorae* discipulus fuisse dicitur. *Plutarchus* nonnulla profert contra hanc narrationem. Erat enim *Themistocles* aetate superior, et revera discipulis proprie dictis adnumerari non potest. Ostracismo Athenis pulsus Ol. LXXVII, 2. *Ephesum* profectus est: quo tempore *Anaxagoras* circiter triginta annos natus fuit. Hinc verisimile esse videtur, *Themistoclem* in exilio familiarem factum esse *Anaxagorae*, siquidem *Ephesus* a *Clazomenis* non longe aberat. Sic hanc rem expediendam esse jam censuerunt *Heinius*, p. 259. *Harles.* ad *Fabric.* *Bibl. Gr.* II, p. 646. Aliter *Bentleyus* in *Opusc. philolog.* p. 304. ed. *Lips.* „*Anaxagoras* potuit cognitus esse *Themistocli*; nam natus fuit Ol. 70, 1. ut *Apollodorus* et *Demetrius Phalereus* apud *Diogenem Laërtium*, auctor uterque bonus, testantur; et ad philosophiani animum applicuit Athenis vicenarius, Ol. 75, 1. *Calliae* magistratu, ipso anno expeditionis *Xerxis*, quanta ad *Themistoclem* gloria pervenit, et novennio

---

1) De *Stesimbrotos* vid. *Jonsius* d. script. hist. philos. I, 4, 5. *G. Vossius* d. histor. Gr. p. 445.

ante ejus exilium. Idem auctores sunt, Anaxagoram triginta annos docuisse Athenis, ut novem omnino anni suppetierint ei ad colendam cum Themistocle amicitiam.“ Quid de hac re statuendum sit, patet ex supra disputatis.

Ad discipulos Anaxagorae, vel saltem ad eos, quibuscum arctiori familiaritatis vinculo junctus erat, porro referri debet *Metrodorus Lampsacenus*, qui et physica complexus, et in Homero allegorice interpretando Clazomenium secutus est, quod elucet ex Phavorino apud Diog. Laërt. II, 11. δοκεῖ δὲ πρῶτος, (καθὰ φησι Φαβωρίνος ἐν παντοδαπῇ ἱστορίᾳ) τὴν Ὀμήρου ποιήσιν ἀποφήνασθαι εἶναι περὶ ἀρετῆς καὶ δικαιοσύνης. ἐπὶ πλεῖον δὲ προστίθει τοῦ λόγου Μητρόδωρον τὸν Λαμψάκηνον, γνώριμον ὄντα αὐτοῦ, ὃν καὶ πρῶτον σπουδάσαι τοῦ ποιητοῦ περὶ τὴν φυσικὴν πραγματείαν. Vid. *Megarium* ad h. l. Cf. Tatian. adv. Graec. 37. p. 80. et 48. p. 98. ib. intpp. *Nitzsch.* ad Plat. Ion. p. 25. Lampsaci aliquamdiu moratus est, unde cognomen traxit. Ibi sine dubio Anaxagoram audivit; vid. *Jonsius* d. scriptt. hist. philos. I, 2, 6. I, 20, 5.

Pariter *Aesopus Tragicus* vocatur discipulus Anaxagorae, vid. Front. p. 87. ed. *Niebuhr.*

Interdum mentionem factam esse videmus *Anaxagoreorum*. Plat. Cratyl. p. 409. a. (ed. *Heindorf.* p. 86.) οἱ Ἀναξαγόρειοι. Syncell. chronic. p. 149. οἱ Ἀναξαγόρειοι. His Polus sophista adnumerandus esse videtur. Schol. in Platon. Gorg. a *Bekker*o ed. p. 345. Ἀναξαγόρειος γὰρ ἦν τῇ προαιρέσει ὁ Ἡῶλος. Sic *Plut.* plac. philos. IV, 3. οἱ δ'

ἀπὸ Ἀναξαγόρου. Aristot. Gen. et Corr. I, 1. Meteor. I, 8. Plut. plac. philos. I, 17. Sext. Empir. adv. Mathem. X, 318. Simplic. in Aristot. d. Coel. p. 128. a. b. in phys. Aristot. p. 10. a. 36. a. 104. a. 121. b. 151. b. 245. a. Solennis haec esse videtur circumscriptio nominis Anaxagorae, quae in primis apud seniores scriptores invenitur. Cf. *Hermann.* ad Viger. p. 700.

Jam vero jure quodam ex me quaeri posse videtur, cur in recensendis Anaxagorae discipulis *Diogenem Apolloniaten* non attulerim. *Meiners* Gesch. d. Wiss. I, p. 740. et *Buhle* Gesch. d. Philos. I, p. 206. hunc virum Anaxagorae disciplina usum esse contendunt. Equidem vero nullum locum apud veteres inveni, in quo discrete hujus rei mentio fiat. Jam supra (p. 6.) inter Anaximenem et Anaxagoram Diogenem ponendum esse dixi secutus celeberrimum *Schleiermacherum*, qui ipsam Diogenis doctrinam non cohaerere ostendit cum Anaxagorae; verum potius cum Anaximenis placitis¹⁾: qua qui-

---

1) Abhandl. d. philos. Klasse d. Kön. Preuss. Akad. d. Wissensch. 1804—11. Berlin 1815. Vid. in primis p. 94. De aetate Diogenis cf. Stob. eclog. phys. I, 25, 1. T. II, p. 508. ed. *Heeren*. Vixit adhuc, si locus est sanus eo tempore, cum lapis apud Aegos flumen decideret, h. e. 469. a. Chr. n. Simplic. ad phys. Aristot. p. 6. a. Diogenem appellat σχεδὸν νεώτατον (sc. τῶν φυσικῶν) et κατὰ Ἀναξαγόραν eum scripsisse refert. Quam sententiam sequi videtur *Sidon.* Apollinar. XV, 89. vid. *Bayle*, s. v. Archelaus. Cf. praeterea *Ritter* Gesch. d. Ion. Philos. p. 40 ss.

dem re refutatur *Tennemannus* 1), qui Anaxagorae theismum vim suam exseruisse putat in Diogenis doctrinam. Vid. *Panzerbieter*. dissertat. d. Diog. Apolloniatae vita et scriptis. Meining. 1823. qui demonstravit, Diogenem Apolloniaten fuisse aequalem Anaxagorae, sed ita, ut Diogenes aetate paullo major esset, circiter 530. a. Chr. n. usque ad annum 460.

Quis vero est, qui non miretur sapientem Clazomenium, ex cujus disciplina tot tantique viri prodire? Cogites Periclem, Euripidem, Democritum, Archelaum, Thucydidem, quibus fortasse Themistoclem, Socratem et Empedoclem adnumerare possis! Quot aliorum nomina et memoriam temporum oblivionem abolevisse arbitrabimur? Profecto haud exigua vi animi pollebat, quum ejus disciplina diversissima ingenia aleret, quorum recensum hucusque dedimus. Quamquam enim alium ad aliud studium naturae indoles impellebat, multiplicem sine dubio usum ex Anaxagorae praeceptis hausit.

Si autem quaerimus, quo modo talis ac tantus factus sit, vix singula afferri possunt, quibus hoc ostendi queat. Sunt enim, qui doctrinam suam Anaxagoram accepisse putent ab *Hermotimo Clazomenio*. Sed praeterquam quod omnia incerta sunt, quae apud veteres de hac re traduntur, ambiguus imprimis est locus Aristotelis, *Metaph.* I, 3. 4. quo

---

1) Grundr. d. Gesch. d. Philos. p. 73. In majori opere *Tennemannus* nihil de hac re dicit.

nititur illa sententia, et quem omnes sequuntur, qui Hermotimum, ut primum Anaxagoreae doctrinae auctorem commemorant. Uberius haec jam exposuit *Carus* (über die Sagen von Hermotimos, in *Fülleborn. Beytr. z. Gesch. d. Philos.* 9, p. 58 ss. quam commentationem denuo recusam invenies in auctoris *Ideen zur Gesch. d. Philos.* p. 330 ss.) ita ut acta egisse viderer, si pluribus eadem demonstrarem. Cf. *Hemsen*, p. 5 ss. *Ritter Gesch. d. Ion. Philos.* p. 209. Cogites animum ejus super terrena elatum, ut jam supra vidimus, ὑπ' ἐνδοσιασμοῦ rerum cognitioni intentum, qui commoda et bona externa reliquit, infestam sortem fortiter toleravit! Hunc et tantum virum patriam, luxurie debilitatam atque tunc temporis bellis et seditioso tumultu misere vexatam, reliquisse, resque civiles omnino non curasse, non est, quod miremur. Quo magis hominum libido ipsi displicebat, quo severior erat, eo magis abhorrebat a quavis occasione, ubi talia occurrebant. Vir ejusmodi indole praeditus, vivensque eo tempore, quo universa Graecia, devictis barbaris ad altiora progressa, omnium artium ac literarum genere floruit, ubi plures viri docti rerum natura indaganda inclaruerunt, quorum vestigia prementes posterius altius evahi poterant, sine dubio eo pervenire debuit, quo Anaxagoram Clazomenium pervenisse videmus. Nec est, quod eum sua hausisse arbitremur ab Aegyptiis (*Hemsen* p. 11.), a Mose (p. 12.), a Chaldaeis (*Carus Ideen zur Gesch. d. Philos.* p. 748.), e mysteriis (id. p. 753.). Talibus non opus est ad explicandum virorum magnorum

ingenium. Bene omnino haec omnia docuit *Carus* in dissertat. d. Anaxag. cosmo - theolog. fontibus. Lips. 1797. quam etiam invenire licet in ejusd. Ideen zur Gesch. d. Philos. p. 689 ss. 1) et in dissert. Anaxagoras und sein Zeitgeist, eine geschichtliche Zusammenstellung, in eod. libr. p. 393 ss. et in *Füllebornii* Beytr. z. Gesch. d. Philos. 10. p. 160 ss.

Physica maxime ab Anaxagora tractabantur, utpote philosopho Ionico, quorum hoc erat proprium. Quamobrem saepissime vocatur φυσικός, ad quod confirmandum locos excitare, longum est. Satius vero erit paucis ostendere, quanti hac in re aestimabatur. Appellatur φυσικότατος, Sext. Empir. adv. Mathem. VII, 90. *Fabric.* ad h. l. Mirabantur ejus σύνεσιν μεγάλην εἰς φυσιολογίαν καὶ περιττὴν διαφανεῖσαν, Plut. Pericl. ed. *Hutten*, T. I, p. 384. Κλαζομένιος ἦν ἀνὴρ ἐπιφανὴς Ἀναξαγόρας ὁ φυσικός, Strab. XIV, p. 645. (p. 444. ed. *Casaubon*.) Ἐν τοῖς τὴν φυσικὴν φιλοσοφίαν φιλοσοφήσασιν οὐκ ἀπεξόμιμνον, Alexand. Aphrodis. in Aristot. d. fat. p. 11. „Anaxagoras, qui mentem principium esse dixit generandarum rerum, admirationi fuit hominibus, quasi solus rationem fuerit sequutus, caeteris placita sua temere tradentibus, cum hujusmodi causam praeterirent,“ Alexand. Aphrodis. in Aristot. Metaph. ed. lat. p. 14. Numerabatur ab Hermippo 2) in septemdecim sapientibus, Diog. Laërt. I, 42. Huc

1) hanc editionem semper citare soleo, cum prior non amplius veniat.

2) de quo vid. Diog. Laërt. l. c.

perinet etiam epitaphium ejus sepulcro inscriptum ¹⁾:

Ἐνθάδ' ὁ πλεῖστον ἀληθείας ἐπὶ τέρμα περήσας
 Οὐρανίου κόσμου κείται Ἀναξαγόρας.

Hinc factum est, ut Νοῦς appellaretur, quandoquidem haud parvam nominis celebritatem nactus est doctrina sua, qua mentis vi ac voluntate mundum ortum esse contendit; neque hoc nomen ipsi inditum esse arbitror, ut irrideretur. Diog. Laërt. II, 6. παρ' ὃ καὶ νοῦς ἐπεκλήθη. Suid. s. v. Ἀναξαγόρας· νοῦς δὲ ἐπεκαλεῖτο. Harpocrat. s. v. Ἀναξαγόρας· νοῦς δὲ ἐκαλεῖτο. Cedren. chronic. p. 130. ὃς ἐκαλεῖτο Νοῦς. Plut. Pericl. p. 383. ed. Putten. ὃν οἱ τότε ἄνθρωποι Νοῦν προσηγόρευον, εἴτε τὴν σύνεσιν αὐτοῦ μεγάλην εἰς φυσιολογίαν καὶ περιττὴν διαφανεῖσαν θαυμάσαντες, εἶθ' ὅτι τοῖς ὅλοις πρῶτος οὐ τύχην, οὐδ' ἀνάγκην, διακοσμήσεως ἀρχὴν, ἀλλὰ νοῦν ἐπέστησε κ. τ. λ. Schol. in Plat. Alcib. prim. a Bekkero edit. p. 387. Ἀναξαγόρας δὲ φυσικὸς φιλόσοφος, ὁ νοῦς ἐπικληθεὶς, ὅτι τοῦτον πρῶτος πάντων ἐπέστησε τῷ παντί. Cf. Carus d. Anax. cosmoth. font. p. 739. Ritter Gesch. d. Ion. Philos. p. 206. Ara ipsi erat instructa, hoc nomine insignita, vid. Aelian. Var. Hist. VIII, 19. ὅτι καὶ βωμὸς αὐτῷ ἵσταται, καὶ ἐπιγέγραπται, ὁ μὲν Νοῦ, ὁ δὲ Ἀληθείας. Vid. in-
 trpp. ad h. l. Timon in sillis apud Diog. Laërt. II, 6. haec habet:

Καὶ ποὺ Ἀναξαγόραν φασ' ἔμμεναι ἄλκιμον ἦρω

1) cf. Aelian. Var. Histor. VIII, 19. et Diog. Laërt. II, 15. ubi legitur ἐνθάδε πλεῖστον pro ἐνθάδ' ὁ πλεῖστον, quod vero a Casaubono correctum est.

Νοῦν, ὅτι δὴ νόος αὐτῷ, ὃς εξαπίνης ἐπαγείρας
Πάντα συνεσφίγκωσεν ὁμοῦ τεταραγμένα πρόσθεν.

Hac ratione sustulisse etiam dicitur opinionem vulgi, ex qua multi erant Dii. Euseb. praep. evang. XIV, 16. p. 755. δεισιδαιμονίαν πολύθεον, ἣν πρῶτος Ἑλλήνων Ἀναξαγόρας καὶ οἱ ἄμφ' αὐτὸν ἐξήνεγκαν. Josephus, graecorum philosophorum sapientissimos in doctrina de Deo Mosen ducem habuisse arbitrans, in eorum numero recensendo affert Anaxagoram, quippe qui mentis consilio mundum formatum esse contendit, c. Apion. T. II, p. 482. ed. *Haverkamp*. καὶ γὰρ Πυθαγόρας καὶ Ἀναξαγόρας καὶ Πλάτων, καὶ οἱ μετ' ἐκείνους ἀπὸ τῆς Στοᾶς φιλόσοφοι καὶ μικροῦ δεῖν ἅπαντες οὕτω φαίνονται περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ φύσεως πεφρονηκότες.

Hinc adductus est, ut Homeri carmina interpretatione ad allegorias revocaret. Diog. Laërt. II, 11. δοκεῖ δὲ πρῶτος, (καθὰ φησι Φαβωρίνος ἐν παντοδαπῇ ἱστορίᾳ) τὴν Ὅμηρον ποιήσιν ἀποφήνασθαι εἶναι περὶ ἀρετῆς καὶ δικαιοσύνης. Cf. quae supra p. 31. de Metrodoro Lampsaceno dicta sunt. *Menag.* ad Diog. Laërt. l. c. *Bayle* s. v. Anaxagoras. *Wolf* prolegg. p. 162. *Carus* d. fontib. Anax. cosmotheol. p. 737. *Ritter*, p. 205. *Syncell.* chronic. p. 149. ἐρμηνεύουσι δὲ οἱ Ἀναξαγόριοι τοὺς μυθώδεις Θεοὺς, νοῦν μὲν τὸν Δία, τὴν δὲ Ἀθήναν τέχνην, ὅθεν καὶ τὸ χεῖρων ὀλλυμένων ἐξῆσι πολύμητις Ἀθήνη. *Xenoph.* Sympos. III, 3. 6. Id. apud *Euseb.* praep. evang. XIV, p. 744. *Alexand. Aphrodis.* in *Aristot.* d. fat. p. 11. *Heraclid.* Alleg. Hom. p. 76. ed. *Show*. ἀλλ' ὁ Κλαζομένιος Ἀναξαγόρας κατὰ διαδοχὴν γνώριμος ὢν

Θάλητος, συνέβηξε τῷ ὕδατι δεύτερον στοιχεῖον, τὴν γῆν, ἵνα ξηρῶ μὴδὲν ὑγρὸν ἐξ ἀντιπάλου φύσεως εἰς μίαν ὁμόνοιαν ἀνακραθῆ. Καὶ ταύτην δὲ τὴν ἀπόφασιν πρῶτος Ὅμηρος ἐγεώργησεν, Ἀναξαγόρα σπέρματα τῆς ἐπινοίας χαρισάμενος, ἐν οἷς φησι·

ἄλλ' ὑμεῖς μὲν πάντες ὕδωρ καὶ γαῖα γένοισθε.

Quamvis Heraclides hanc allegoriam non ut Anaxagoream profert, sed ut propriam, tamen adductus mihi esse videtur in hanc rationem propterea, quod Anaxagoram hoc modo carmina HomERICA interpretatum esse sciverat. *Nitschius* de his rebus in praefatione ad lexicon mythologicum disputans citat Ἀναξαγόραν περὶ Ὀμήρου, cujus tamen libri a nullo veterum fit mentio.

Quum igitur δεισιδαιμονίαν πολύθεον hac ratione tolleret, omnia ad phisicas causas revocaret, ipsumque Homerum aliter explicaret, impietatis adversus Deos accusatus est, de qua re deinceps uberius videndum erit. Idcirco nec Pericles ipse, nec Aspasia calumnias effugere poterant, ut τὰ θεῖα μὴ νομίζοντες, *Plut. Pericl.* 32. ed. *Hutten*, T. I, p. 420. Ad haec alludit *Lucian. Timon.* T. I, p. 118. ed. *Hemsterhus.* τὸν σοφιστὴν Ἀναξαγόραν, ὅς ἐπειθε τοὺς ὁμιλητὰς μὴδὲν ὅλως εἶναι τινὰς ἡμᾶς τοὺς θεοὺς. Hinc vituperatur Anaxagoras a nonnullis, *Ael. Aristid.* T. III, p. 101. ed. *Paul. Stephan.* ὅτι εἰ Διαγόρου ¹⁾ κατηγοροίη καὶ Ἀναξαγόρου καὶ

1) Diogoras Melius vocabatur ἄθεος, vid. *Cic. Nat. Deor.* I, 23. et I, 1. ubi cf. doctissimi *Creuzeri* notam.

τινάς ἀκλους — — γενομένους ἀτόπους ἀνθρώπους,
 qui locus illustratur Plat. apolog. Socrat. 14. ἐπεὶ
 τὸν μὲν ἥλιον λίθον φησὶν εἶναι, τὴν δὲ σελήνην γῆν.
 Ἀναξαγόρου οἷσι κατηγορεῖν, ὧ φίλε Μέλιτε κ. τ. λ.
 vid. *Fischer*. ad h. l. Sustulit enim Deos, siquidem
 solem et lunam lapides esse dixit, sicque una cum
 Diagora ab Aelio Aristide memoratur. Liban. declam.
 29. Ἀναξαγόρας ἐδέθη δικαίως sc. quia religiones
 vulgi spernebat. Iren. adv. haer. II, 14. „Anaxagoras
 autem, qui et atheus cognominatus est.“ Re accu-
 ratius considerata Clazomenium non sensu proprio,
 sed sensu Graecorum illius aevi ἄθεον nominari
 posse, abunde intelligitur. Patet hoc ex philoso-
 phandi indole, qua eum usum esse ostendimus, ubi
 de Thucydide sermo erat, quem cum Anaxagora
 conjunctissimum ἄθεον vocatum esse, supra allata
 testantur. Non enim Deos ubicunque agentes et
 voluntate sua quaelibet efficientes statuit, sed causas
 physicas indagavit, quarum vi singula exorta essent.
 Cf. v. c. fragm. 26. et ib. not. Plutarch. Nic. ed. *Hut-*
ten. Vol. III, p. 391. οὐ γὰρ ἠρείχοντο τοὺς φυσικοὺς
 καὶ μετεωρολέσχας τότε καλουμένους, ὡς εἰς αἰτίας
 ἀλόγους καὶ δυνάμεις ἀπρονοήτους, καὶ κατηραγκα-
 σμένα πάθη διατρίβοντες τὸ θεῖον. ¹⁾

---

1) *Carus* Anaxagoras u. s. Zeitgeist, p. 432 ss. Id. p.
 437. „man hält sich mithin nur streng an das, was
 überhaupt von Anaxagoras bekannt ist, wenn man
 ihn nicht sowohl directen Vernichter, als indirecten
 Läuterer einiger Eigenschaften des göttlichen We-
 sens, nicht sowohl planmässigen Bestreiter der Mei-

Eo tempore, quo Athenis degebat, maxime
 floruisse putandus est Anaxagoras, cumque rerum
 naturae admodum peritus esset, haud parvam nomi-
 nis nactus erat celebritatem. Quum aliquando Pe-
 ricli aries adferretur ex agro, uno cornu insignis,
 Anaxagoras contra Lamponem, vatem illius temporis,
 physicam causam ostendit. Plutarch. Pericl. 6. ed.
Hutten, T. I, p. 385. λέγεται δέ ποτε κριοῦ μονό-
 κερω κεφαλὴν ἐξ ἀγροῦ τῷ Περικλεῖ κομισθῆναι, καὶ
 Λάμπωνα μὲν τὸν μάντιν, ὡς εἶδε τὸ κέρας, ἰσχυρὸν
 καὶ στερεὸν ἐκ μέσου τοῦ μετώπου πεφυκὸς, εἰπεῖν,
 ὅτι δυοῖν οὐσῶν ἐν τῇ πόλει δυνασθειῶν, τῆς Θου-
 κυδίδου καὶ Περικλέους, εἰς ἓνα περιστήσεται τὸ κρά-
 τος, παρ' ᾧ γένοιτο τὸ σημεῖον· τὸν δ' Ἀναξαγόραν,
 τοῦ κρανίου διακοπέντος ἐπιδειξάμενον τὸν ἐγκέφαλον οὐ
 πεπληρωκότα τὴν βᾶσιν, ἀλλ' ὄξυν ὡσπερ ὄον, ἐκ
 τοῦ παντός ἀγγείου συναλωσθηκότα κατὰ τὸν τόπον
 ἐκεῖνον, ὅθεν ἡ ῥίζα τοῦ κέρατος εἶχε τὴν ἀρχήν. Καὶ
 τότε μὲν θαυμασθῆναι τὸν Ἀναξαγόραν ὑπὸ τῶν
 παρόντων κ. τ. λ. Quare etiam rerum coelestium et
 tempestatis permutationum apprime gnarus, mul-
 torum admiratione dignus visus est, cum aliquando
 Olympiam profectus, quasi brevi eruptura pluvia,
 ibi pellicea indutus veste sederet, et eventus ipsius
 praedictionem confirmaret. Diog. Laërt. II, 10. ἀλλὰ
 καὶ εἰς Ὀλυμπίαν ἐλθόντα ἐν δερματίνῳ καθίσαι,
 ὡς μέλλοντος ὑσεῖν· καὶ γενέσθαι. Aelian. Histor.
 Anim. VII, 8. ἐν Ὀλυμπίᾳ δὲ θεώμενον Ἀναξαγό-

---

nungen des Volks, als höchstens gelegentlichen Er-
 klärer und Berichtiger seines Wahnglaubens nennt.“

ραν καὶ αὐτὸν τὰ Ὀλύμπια, ἐπιφθαρμέντος ὑετοῦ, τὸ Ἑλληνικὸν πᾶν ἦδε, καὶ θειότερα νοεῖν, ἢ κατὰ τὴν θνητὴν φύσιν ἐκόμπαζεν. Suid. s. v. Ἀναξαγόρας· ὅτι Ἀναξαγόρας Ὀλυμπίοισιν, ὅποτε ἦκιστα ὕει, προσελθὼν ὑπὸ κωδίῳ ἐς τὸ στάδιον, ἐπὶ προῶ-
ρήσει ὄμβρου λέγεται τοῦτο πεπραχέναι. Καὶ ἄλλα δὲ πλεῖστα προλέγων. Eum plura hujuscemodi praedixisse testatur Philostrat. Vit. Apollon. Tyranens. I, 2. p. 394. a. ed. Morell. τί δὲ Θαλῆς τε καὶ Ἀναξαγόρας, τὸ Ἴωνε ὁ μὲν εὐφορίαν τὴν τῶν ἐλαῶν, ὁ δὲ πολλὰ τῶν οὐρανίων παθῶν προειπόν-
τε, ἢ γοητεύοντε προειπεῖν ταῦτα.

Mentionem faciam necesse est hoc loco fabulae notissimae, qua Anaxagoras casum lapidis ad Aegos flumen praedixisse fertur ¹⁾). Diog. Laërt. II, 10. φασὶ δ' αὐτὸν προειπεῖν τὴν περὶ Αἰγὸς ποταμοῦ γενομένην τοῦ λίθου πτώσιν, ὃν εἶπεν ἐκ τοῦ ἡλίου πεσεῖσθαι. Vid. Menag. ad h. l. Plin. Hist. Nat. II, 58. „Celebrant Graeci Anaxagoram Clazomenium, Olympiadis septuagesimae octavae secundo anno praedixisse, coelestium literarum scientia, quibus diebus saxum casurum esset e sole, idque factum interdiu, in Thraciae parte ad Aegos flumen etc.“ Plinius autem ipse de hac fabula dubitat. Ammian. Marcellin. 22. Aigos Potamus, in quo loco lapides casuros ex coelo praedixit Anaxagoras. Tzetz. Chiliad. II, 892.

ὁ δὲ Κλαζομένιος πάλιν Ἀναξαγόρας
ἐξ οὐρανοῦ προέφησε λίθους κατενεχθῆναι

1) Carus Anaxagoras u. s. Zeitgeist, p. 445 ss.

ἐν ποταμοῖς τοῖς τῆς Αἰγὸς (Θράκης δὲ τοῦτο πόλις)

καὶ γέγονεν εἰς ὕστερον μὴ ψευσαμένου τούτου.
 Philostrat. Vit. Apollon. Tyanens. I, 2. Plutarch.
 Lysand. 12. T. III, p. 143 ss. ed. *Hutten*. λέγεται
 δ' Ἀναξαγόραν προειπεῖν — — κατηνέχθη γὰρ,
 ὡς ἡ δόξα τῶν πολλῶν, ἐξ οὐρανοῦ παμμεγέθης
 λίθος, ὡς Αἰγὸς ποταμοῦς, καὶ δείκνυται μὲν ἐπι
 νῦν σεβομένων αὐτὸν τῶν Χερσόνησιτῶν. Res ipsa
 negari nequit; memoratur lapsus hujus lapidis in
 Marmore Pario Ep. 58. ἀφ' οὗ ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς
 ὁ λίθος ἔπεσε — — ἔτη CCV. i. e. 469. a. Chr. cf.
Heeren ad Stob. eclog. phys. I, 25, 1. p. 509. Vol. II.
 Aristot. Meteor. I, 7. ἐπεὶ καὶ ὅτε ὁ ἐν Αἰγὸς πο-
 ταμοῖς ἔπεσε λίθος ἐκ τοῦ ἀέρος, ὑπὸ πνεύματος
 ἀρθρεῖς ἐξέπεσε μεθ' ἡμέραν· ἔτυχε δὲ καὶ τότε
 κομήτης ἀστὴρ γενόμενος ἀφ' ἐσπέρας. Secundum
 Plin. l. c. et Euseb. chronic. cecidit iste lapis Ol.
 LXXVIII, 2, vel anno 4. Utut de hac re statuitur,
 hoc saltem inde elici potest, Anaxagoram eo tempore
 circiter annos triginta natum fuisse. Quod si eum
 tunc temporis proficiscentem in eas regiones, ubi
 lapis ille famosus decidit, venisse ponimus, facillime
 inde explicari potest, quo modo ex narrationibus de
 philosophi sententia, originem traxerit fabula, cujus
 modo mentionem fecimus, secundum quam Anaxa-
 goras lapsum istius lapidis vere praedixit. Unde
 confirmantur ea quoque, quae supra a nobis pro-
 lata sunt, quum Anaxagoram quadragesimo demum
 aetatis suae anno Athenas profectum esse dicremus,
 siquidem non putandum est, illum Athenis versan-

tem lapsum lapidis apud Aegos flumen praedixisse vel explicavisse. Erat sine dubio in Thracia, et plura hac de re disseruit Diog. Laërt. II, 12. φησὶ δὲ Σειληνὸς ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ἱστοριῶν, ἐπὶ ἄρχοντος Διμύλου λίθον ἐξ οὐρανοῦ πεσεῖν· τὸν δ' Ἄναξαγόραν εἰπεῖν, ὡς ὅλος ὁ οὐρανὸς ἐκ λίθων συγκέοιτο· τῇ σφόδρα περιδιωήσει συνεστάναι, καὶ ἀνεθύντα κατενεχθήσεσθαι ¹⁾). Equidem cum interpretibus eundem lapidem hoc loco significari putaverim. Fortasse, si conjecturis indulgere lubet, re vera Anaxagoras experientia edoctus, ex tempestate tale quid eventurum esse censuit; quae opinio postea in praedictionem versa est. Nam commemorantur a Damacho ²⁾ *διάττοντες ἀστέρες*, quales oriri so-

1) Sententiam hujus loci aliquantulum difficilioris infra explicabimus in ea parte commentationis de philosophia Anaxagorae, ubi de sideribus sermo est. De Dimylo, cujus vestigia alioquin frustra anquiruntur, vid. *Scaliger*. ad Euseb. chron. num. MDLI. et *Menag.* ad Diog. Laërt. l. c. ubi emendationes plures afferuntur. Vid. infr.

2) Plutarch. *Lysand.* 12. V. III, p. 145. ed. *Hutten.* τῷ δ' Ἄναξαγόρα μαρτυρεῖ καὶ Δάμαχος ἐν τοῖς περὶ εὐσεβείας, ἱστοριῶν, ὅτι πρὸ τοῦ πεσεῖν τὸν λίθον ἐφ' ἡμέρας ἑβδομήκοντα καὶ πέντε συνεχῶς κατὰ τὸν οὐρανὸν ἑωρᾶτο πύρινον σῶμα παμμέγεθες, ὡσπερ νέφος φλογοειδές, οὐ σχολάζον, ἀλλὰ πολυπλόκουσ καὶ κεκλασμένους φορὰς φερόμενον, ὡς τὰ ὑπὸ σάλου καὶ πλάνης ἀπορῶγγνύμενα πυροειδῆ σπάσματα φέρεσθαι πολλαχοῦ καὶ ἀστράπτειν, ὡσπερ οἱ διάττοντες ἀστέρες, ἐπεὶ δ' ἐνταῦθα τῆς γῆς ἔβρισε, καὶ παυσάμενοι φόβου καὶ θάμβους οἱ ἐπιχώριοι συνῆλθον, ὡς θη πυρὸς μὲν οὐδὲν ἔργον, οὐδ' ἔχρος τοσοῦτον, λίθος δὲ

lent, ubi tempestas ita comparata est, quod recentioris aetatis physici pluribus exemplis luculenter demonstrant. Vid. *Carus* Anaxag. u. s. Zeitg. p. 445 ss.

Quum sententiae Anaxagorae in singulis admodum similes essent iis, quae a Leucippo et Democrito proferébantur, plura inde desumsit Epicurus, ut perhibetur, Diog. Laërt. X, 12. (loquitur de Epicuro) *μάλιστα δὲ ἀπεδέχετο, φησὶ Διοκλῆς, τῶν ἀρχαίων Ἀναξαγόραν, (καὶ τοι ἐν τισιν ἀντειρηκῶς αὐτῷ) καὶ Ἀρχέλαον, τὸν Σωκράτους διδάσκαλον.*

Quisnam fuerit *Sosibius* quidam, quocum aemulabatur Anaxagoras (Diog. Laërt. II, 46.) accuratius definiri non potest.

Nec cum hac nominis et scientiae fama, de qua hucusque disputavimus, pugnare videntur quae loco quodam Plutarchi narrantur, scilicet in vit. Nic. 23. Vol. III, p. 391. ed. *Hutten.* ὁ γὰρ πρῶτος σαφέστατόν τε πάντων καὶ θαρῶταλέωτατον περὶ σελήνης καταναγασμῶν καὶ σκιᾶς λόγον εἰς γραφὴν καταθέμενος Ἀναξαγόρας, οὗτ' αὐτὸς ἦν παλαιός, οὕτε ὁ λόγος ἐνδοξος, ἀλλ' ἀπόρρητος ἔτι, καὶ δι' ὀλίγων καὶ μετ' εὐλαβείας τινὸς βαδίζων. Οὐ γὰρ ἠνείχοντο τοὺς φυσικοὺς καὶ μετεωρολόσχας τότε καλουμένους, ὡς εἰς αἰτίας ἀλόγους καὶ δυνάμεις ἀπρονοήτους καὶ κατηναγασμένα πάθη διατρέβοντας τὸ θεῖον. Magnam enim nominis celebritatem nactus erat Anaxagoras ita tamen, ut magis admirarentur cognitio-

---

κειμενος κ. τ. λ. Cf. II. citt. Aristot. Meteor. I, 7; Plin. Hist. Nat. II, 58. Caeteroquin Plutarchus non multum tribuit auctoritati Damachi.

nem, quam ut accurate tenerent, quacnam essent ipsius placita, siquidem omnino philosophis istius aevi sedulo cavendum erat, ne profani vulgi aures offenderent, quod supra p. 15. jam attigimus. Quum igitur ejus opiniones aliquamdiu ignotae fuissent, scripto demum edito factum est, ut impietatis adversus Deos accusaretur, quamvis haec non sola fuerit causa, ut mox videbimus.

Antequam Athenis condemnaretur, senectute et inopia pressus inedia vitae suae finem imponere firmo animo secum constituit, a Pericle autem servatus est. Res narratur in Plutarch. Pericl. 16. p. 404. ed *Hutten*. V. I. καὶ μέντοιγε τὸν Ἀναξαγόραν αὐτὸν λέγουσιν, ἀσχολουμένου Περικλέους, ἀμελούμενον κείσθαι, συγκεκαλυμμένον ἤδη γηραιὸν ἀποκαρτεροῦντα· προσπεσόντος δὲ τῷ Περικλεῖ τοῦ πράγματος, ἐκπλαγέντα θεῖν εἰθὺς ἐπὶ τὸν ἄνδρα, καὶ δεῖσθαι πᾶσαν δέησιν, ὀλοφυρόμενον οὐκ ἐκείνον, ἀλλ' ἑαυτὸν, εἰ τοιοῦτον ἀπολεῖ τῆς πολιτείας σύμβουλον. Ἐκκαλυψάμενον οὖν τὸν Ἀναξαγόραν εἰπεῖν πρὸς αὐτόν· ὦ Περικλεῖς, καὶ οἱ τοῦ λύχνου χρεῖαν ἔχοντες ἔλαιον ἐπιχέουσιν.

Jam vero progrediamur ad mortem philosophi Clazomenii. Priusquam exponamus quae de damnatione illius narrantur, aetatem constituamus necesse est, qua diem obiit supremum. Supra Anaxagoram Olympiade septuagesima h. e. 500. a. Chr. natum esse diximus. Vixit annos septuaginta duos, Diog. Laërt. II, 7. βεβιωκέναι δὲ ἑβδομήκοντα δύο. cf. Suid. s. v. Ἀναξαγόρας· ἐξήγαγε δὲ τοῦ ζῆν ἑαυτὸν ἐτέων ὀ (70.) Quam rationem si amplectimur et

Diogenis sententiam ut accuratiorē sequimur, mortuus est Olympiadis octogesimae octavae anno primo, h. e. 428. a. Chr. n. Contra Apollodorus, auctor non spernendus, in chronicis illum jam septuagesimae octavae Olympiadis anno primo defecisse refert, vid. Diog. Laërt. Locus iste sine dubio pro corrupto habendus est. Attigisset enim Anaxagoras tantum aetatis annum trigesimum tertium: triginta vero annos Athenis versatus esse dicitur, et a Plutarcho, (vit. Pericl. 16. loco modo citato) appellatur γηραιός. Mutatio in textu necessaria est. Hinc adductus *Cassaubonus* legit ἐξηκοστῆ pro ἐβδομηκοστῆ, ut supra jam monuimus. Longe praestantior esse videtur altera conjectura, quae multorum virorum doctorum assensum nacta est, nec longius a literarum ductu recedit, ex qua haec quidem verba, quibus annus natalis proditur, non mutantur, sed postrema, ita ut legatur τῆς ὀγδοηκοστῆς ὀγδοῆς pro ἐβδομηκοστῆς ὀγδοῆς. Cf. supr. p. 3. et *Meurs.* lect. Attic. III, 27. d. Archont. Athenar. II, 13. *Petav.* Rationar. Temp. P. I. lib. III, 8. utrumque jam citatum a *Menagio* (ad Diog. Laërt. l. c.), qui cum illis viris doctissimis hanc lectionem probat, ut quoque *Heinius* apud *Hissmannum*, p. 265. Cf. *Heyne* ad Apollodor. fragm. p. 1091. Vixit Anaxagoras adhuc anno primo Olympiadis septuagesimae octavae, quandoquidem lapis ille, de quo diximus, cecidit de coelo anno secundo vel quarto hujus Olympiadis. Orig. philos. 8. ἤγμασε ἔτεος πρώτου τῆς ὀγδοηκοστῆς Ολυμπιάδος, καθ' ὃν καιρὸν καὶ Πλάτωνα λέγουσι γεγενῆσθαι. Duos vel tres annos ante mor-

tem Athenās reliquit, siquidem triginta annos Athenis vixit, quadragesimo autem aetatis anno in hanc urbem venerat.

His praemissis de re ipsa dicendum videtur, in qua nonnulla sunt obscura, quoniam varia a scriptoribus veterum memorantur ¹⁾. Diog. Laërt. II, 12. *περὶ δὲ τῆς δίκης αὐτοῦ διάφορα λέγεται*. Tum affert scriptor citatus narrationes Solionis et Satyri ²⁾, quorum alter Anaxagoram a Cleone impietatis accusatum esse refert, quod solem candentem dixerit lapidem ac penitus ignitum; defensum autem a Pericle discipulo, quinque talentis mulctatum, et in exilium missum esse; alter vero a Thucydide accusatum esse narrat, qui contraria Pericli in republica administranda sentiret: neque impietatis modo, verum et proditiois, absentemque mortū additum. ³⁾ Sine dubio non solum doctrina sua offendit Anaxagoras, sed etiam eo quod a partibus Periclis

1) Carus Anaxag. u. s. Zeitg. p. 439. ss.

2) de utroque vid. Jonsius d. script hist. philos. II, 10, 1. et 11, 2.

3) Diog. Laërt. I. c. Σωτίων μὲν γὰρ φησιν ἐν τῇ διαδοχῇ τῶν φιλοσόφων, ὑπὸ Κλέωνος αὐτὸν ἀσεβείας κριθῆναι, διότι τὸν ἥλιον μύθρον ἔλεγε διάπυρον· ἀπολογησαμένου δὲ ὑπὲρ αὐτοῦ Περικλέους τοῦ μαθητοῦ, πέντε τάλαντοις ζημιωθῆναι καὶ φυγαδευθῆναι. Σάτυρος δ' ἐν τοῖς βίοις ὑπὸ Θουκυδίδου φησὶν εἰσαχθῆναι τὴν δίκην, ἀντιπολιτευσαμένου τῷ Περικλεῖ, καὶ οὐ μόνον ἀσεβείας, ἀλλὰ καὶ μηδισμοῦ, καὶ ἀπόντα καταδικασθῆναι θανάτου. A suspicione proditiois liberandus est Anaxagoras, quippe qui altioris erat animi, et talia non curabat. Sunt tamen, qui simili-

staret. Quem ipsum et viribus et auctoritate pollentem quum minus aggredi possent adversarii, tamen hac ratione persequebantur, ut amicos ejus accusarent. 1) Cleon enim et Thucydides 2) adversarii erant Periclis in republica. Verisimile autem videtur, Anaxagoram scripto edito ansam inimicis dedisse accusationis, quum religionem populi tolleret et quae in rerum natura acciderent, ea omnia ad physicas causas revocaret. Nam eum librum suum serius edidisse prodire videtur ex Aristot. *Metaph. I, 3.* quem locum si sequimur, fuit Anaxagoras Empedocle τῆ μὲν ἡλικία πρότερος, τοῖς δ' ἔργοις ὕστερος. Cf. *Carus* d. Anax. cosmo-theolog. fontib. p. 698. *Hemsen*, p. 60. *Plut. Pericl.* 32. p. 420. Vol. I. ed. *Hutten*. καὶ ψήφισμα Διοπίθης ἔγραψεν, εἰσαγγέλλεσθαι τοὺς τὰ θεῖα μὴ νομίζοντας, ἢ λόγους περὶ μεταρσίων διδάσκοντας· ἀπερειδόμενος εἰς Περικλέα δι' Ἀναξαγόρου ὑπόνοιαν. Utraque narratio conjungi potest. Diopithes scilicet primum hanc legem tulit: quo facto Cleon vel Thucydides ulterius progressus ipsum Anaxagoram accusavit. Tum accusatus est 3) carcere inclusus, a Pericle vero liberatus.

tudinem inter Anaxagorea placita et Persarum dogmata inveniri opinentur: hinc et Themistoclem ad Persas fugientem Clazomenii familiaritate usum esse.

Cf. *Carus* Anaxag. u. s. Zeitg. p. 407. ss. 466.

1) *Carus* *ibid.*: p. 459.

2) De Thucydide adversario Periclis, vid. *Aldobrand.* ad *Diog. Laërt.* I. c. *Carus*, p. 467. ss.

3) „Si Plutarcho credimus, neque accusatus, neque condemnatus est Anaxagoras, sed a Pericle propter periculi suspicionem urbe emissus.“ Verba sunt

Plut. Nic. 23. p. 392. Vol. III. ed. *Hulten*. Ἀναξα-
γόραν εἰρχθέντα μόλις περιεποίησατο Περικλῆς.
Diog. Laërt. II, 13. Ἐρμιππος δ' ἐν τοῖς βίοις
φησὶν, ὅτι καθείρχθη ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ τεθνηξό-
μενος. — — Ἰερώνυμος δὲ ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν
σποράδην ὑπομνημάτων φησὶν, ὅτι ὁ Περικλῆς πα-
ρήγαγεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ δικαστήριον κ. τ. λ. Suid. s. v.
Ἀναξαγόρας ὑπ' Ἀθηναίων ἐνεβλήθη εἰς δεσμοτή-
ριον, οἷά τινα καινὴν δόξαν τοῦ θεοῦ παρεισέφερον.
Diodor. Sic. XII, 39. T. I, p. 503. *Wesseling*. Ἀνα-
ξαγόραν τὸν σοφιστὴν διδάσκαλον ὄντα Περικλέους,
ὡς ἀσεβοῦντα εἰς τοὺς θεοὺς ἐσυκοφάντουν. Maxime
urgebant celeberrimum philosophi nostri effatum,
τὸν ἥλιον μύδρον εἶναι διάπυρον (de quo infra ube-
rius videbimus) non Deum, quem tunc temporis
colebant. Joseph. c. Apion. T. II, p. 493. ed. *Haver-
kamp*. Ἀναξαγόρας δὲ Κλαζομένιος ἦν· ἀλλ' ὅτε
νομιζόντων Ἀθηναίων τὸν ἥλιον εἶναι θεόν, ὃδ'
αὐτὸν ἔφη μύδρον διάπυρον, θανάτου αὐτὸν παρ'
ὀλίγας ψήφους κατέγνωσαν. Olympiodor. schol. in
Aristot. Meteor. p. 5. a. ὡς καὶ τὸν Ἀναξαγόραν
μύδρον καλέσαι τὸν ἥλιον διὰ τὸ ἄμετρον τῆς πυ-
ρώσεως. Μύδρος γάρ ἐστιν ὁ πεπυρωμένος σίδηρος.
διὸ καὶ ὁ Ἀναξαγόρας ἐξωστρακίσθη ἐκ τῶν Ἀθη-
ναίων, ὡς τοιοῦτόν τι τολμήσας εἰπεῖν. ὕστερον δ'
ἀνεκλήθη διὰ τῆς Περικλέους ῥητορείας¹⁾. Diog.

Aldobrandini ad Diog. Laërt. II, 12. Plutarchus non
pugnat cum reliquis scriptoribus, ut ex accurata lo-
corum allatorum comparatione patet.

1) In his errat Olympiodorus, vel confundit nonnulla.
Non enim in exilium missus, indeque revocatus est

Laërt. II, 112. διότι τὸν ἥλιον μύθρον ἔλεγε διάπυ-
ρον; Cf. Eust. epigr. II, 15. fin.

Ἡέλιον πυρόβενια μύθρον ποτὲ φάσκεν ὑπάρχειν
Καὶ διὰ τοῦτο θανεῖν μέλλεν Ἀναξαγόρας.

Ἄλλ' ὁ φίλος Περικλῆς μὲν ἐρύσατο τοῦτον, ὁ δ'
αὐτὸν

Ἐξήγαγεν βιώτου μαλθακίῃ σοφίης.

Prius distichon invenitur quoque in Cedren. chronic.
p. 130.

Vidimus hucusque Anaxagoram accusatum esse,
vidimus causas, quibus adducti eum persequebantur,
vidimus, qui fuerint ejus accusatores. Acta est res
ejus, ut videtur coram Heliastis ¹⁾. Restat, ut accu-
ratus exponamus, quomodo liberatus sit. Non
multum aberat, quin morti traderetur, ut patet ex
Plutarch. Nic. 23., Josephi et Diogenis Laërtii loc-
modo cit. Pericles, discipulus ejus, eum defendit.
Plut. Nic. l. c. Caeterum de hac re iterum varia tra-
duntur. Diog. Laërt. l. c. ἀπολογησαμένου δὲ ὑπὲρ
αὐτοῦ Περικλέους τοῦ μαθητοῦ, πέντε τάλαντοις
ζημιωθῆναι καὶ φυγαδευθῆναι. — Ἐρμιππος δ' ἐν
τοῖς βίοις φησὶν, ὅτι καθείροχθη ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ
τεθνηξόμενος. Περικλῆς δὲ παρελθὼν εἶπεν, εἴ τι
ἔχουσιν ἐγκαλεῖν αὐτῷ κατὰ τὸν βίον; οὐδὲν δὲ εἶ-
πόντων, καὶ μὴν ἐγὼ, ἔφη, τούτου μαθητῆς εἰμι.
μὴ οἶν διαβολαῖς ἐπαρθέντες ἀποκτείνητε τὸν ἄν-

Periclis consilio, sed capitis damnatus, a Pericle libera-
tus, denique in exilium profectus est, ut sequentia
ostendunt.

1) Cf. Carus Anaxag. u. s. Zeitg. p. 454. not. Hemsen,
p. 43. not.

θρωπον, ἀλλ' ἐμοὶ πεισθάντες ἄφετε. Καὶ ἀφείθη. Οὐκ ἐνεγκὼν δὲ τὴν ὕβριν, ἑαυτὸν ἐξήγαγεν¹⁾. Τερῶ-
 νυμος δὲ ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν σοφοράδην ὑπομνημά-
 των φησὶν, ὅτι ὁ Περικλῆς παρήγαγεν αὐτὸν ἐπὶ
 τὸ δικαστήριον, διερρηκτότα καὶ λεπτὸν ὑπὸ νόσου,
 ὥστε ἐλέω μᾶλλον ἢ κρίσει ἀφεθῆναι. Suid. s. v. Ἀνα-
 ξαγόρας· ἔφυγε δὲ ἐξ Ἀθηνῶν Περικλέους αὐτῷ συν-
 ειπόντος. Vid. de damnatione Anaxagorae Heinius,
 p. 265. Ad totam hanc rem facete alludit Lucian.
 Tim. I, p. 118. ed. Hemsterhus. ubi Jupiter verba
 facit: καταγεμῆναι γὰρ αὐτοῦ (sc. κεραυνοῦ) καὶ ἀπε-
 στομωμέναι εἰσὶ δύο ἀκτῖνες αἱ μέγιστα, ὁπότε
 φιλοτιμότερον ἠκόντισα πρόωγν ἐπὶ τὸν σοφιστὴν
 Ἀναξαγόραν, ὅς ἔπειθε τοὺς ὁμιλητὰς μηδὲν ὅλως
 εἶναι τινὰς ἡμᾶς τοὺς θεοὺς. Ἀλλ' ἐκεῖνου μὲν δαί-
 μαρτον (ὑπερέσχε γὰρ αὐτοῦ τὴν χεῖρα Περικλῆς)·
 ὁ δὲ κεραυνὸς εἰς τὸ ἀνάκειον παρασκήψας, ἐκεῖνό τε
 κατέφλεξε κ. τ. λ.

Ex his omnibus breviter nunc expositis cum
 certi nihil definiri possit, hoc saltem sequitur, Peri-
 clis consilio atque auctoritate liberatum esse Anaxa-
 goram. Fortasse exilio mulctatus est, nisi statuatur,
 eum suadente Pericle, sua sponte Athenas reliquisse,
 ne iterum accusatus opprimeretur. Plutarch. Pericl.
 22. Vol. I, p. 421. ed. Hatten. Ἀναξαγόραν δὲ φο-
 βηθεὶς ἐξέπεμψε καὶ προὔπεμψεν ἐκ τῆς πόλεως.
 Non vero opus esse videtur subtiliori explicatione,
 qui factum sit, ut Anaxagoras accusaretur et punire-

1) hoc non verum videtur, siquidem Anaxagoras Lam-
 psacum se contulit, ibique mortuus est. Vid. seqqu.

tur; nec aliae causae ad partes vocandae sunt, quibus Athenienses ad talia perpetranda adducti fuerint. Sic sacerdotes odio incitati eum persequenti esse dicuntur a *Tiedemann* (Geist d. spek. Philos. T. I, p. 315.): *Carus* autem machinas a Lacedaemoniis adhibitas esse censet ad Anaxagoram opprimendum (d. Anax. cosmo-theol. font. p. 737. not. Anax. u. s. Zeitg. p. 464. ss.). Quibus omnibus facile superseedere possumus. Vid. *Hemsen*, p. 40. ss. Neque duplicem damnationem Anaxagorae statuerim, ut *Hemsen*, p. 45, quandoquidem singula sic jam explicanda esse videntur.

Animus eius placidus et rebus coelestibus tantummodo intentum producit nonnullae narrationes veterum. Dicenti enim cuidam, Atheniensibus privatus es: Non ego illis, ait, sed illi me. Diog. Laërt. II, 10. πρὸς τὸν εἰπόντα, Ἐστερήθης Ἀθηναίων, Οὐ μενοῦν, ἔφη, ἀλλὰ ἐκεῖνοι ἐμοῦ. Quum damnatio et filiorum mors ipsi renuntiarentur, dixisse traditur jam pridem adversum illos atque se naturam tulisse sententiam: ¹⁾ de filiorum autem morte: sciebam me genuisse mortales. Diog. Laërt. II, 12. ὅτε καὶ ἀμφοτέρων αὐτῷ προσαγγελλθέντων, τῆς τε καταδίκης καὶ τῆς τῶν παίδων τελευτῆς, εἰπεῖν, περὶ μὲν τῆς καταδίκης, ὅτι Ἄρα κάκεινων κάμοῦ πάλαι ἢ φύσις κατεψηφίσατο. περὶ δὲ τῶν παίδων, ὅτι ἦδεν αὐτοὺς θνητοὺς γεννήσας. Saepius haec res

αἰτιολογία.

1) Similiter Socrates dixit secundum Diog. Laërt. II, 35. πρὸς τὸν εἰπόντα, Θανάτον σου κατεγνώσαν Ἀθηναῖοι, Κάκεινων, φησὶν, ἢ φύσις.

narratur, ut eam non fictam putaverim, quamquam ab aliis ad Solonem, ab aliis ad Xenophontem illud efflatum refertur. Cf. Diog. Laërt. II, 13. 55. ib. intpp. Vid. Valer. Maxim. V, 10. Aelian. Var. Histor. III, 2. Plut. d. Ir. cohib. Vol. IX, p. 450. ed. *Hutten*. Simplic. in Epictet. enchir. 22. p. 125. Cic. Tusc. Qu. III, 24. ib. intpp. Stob. serm. 106. qui sequitur Aelianum. Plut. Consol. ad Apollon. Vol. VII, p. 359. ed. *Hutten*. Omnes in re ipsa consentiunt, verbis differunt. Respexisse putant ad hoc dictum Anaxagorae ejus discipulum Euripidem in Alcestide, 929. vid. ib. *Monk*. et *Wüstemann*. Ρομπρο teste Demetrio Phalereo liberos propriis manibus sepelivisse fertur. Diog. Laërt. II, 13. τοῦτον δὲ καὶ θάψαι ταῖς ἰδίαις χερσὶν αὐτοῦς φησὶν Δημήτριος ὁ φαληρεὺς ἐν τῷ περὶ γήρωσ.

Athenis relictis *Lampsacum* se contulit. Diog. Laërt. II, 14. καὶ τέλος ἀποχωρήσας εἰς Λάμψακον, αὐτόθι κατέστρεψεν. Suid. s. v. Ἀναξαγόρας καὶ ἐλθὼν ἐν Λαμψάκῳ κ. τ. λ. Eum Lampsaci aliquamdiu vixisse, testatur quoque Diog. Laërt. II, 12. πρὸς τε τὸν εἰπὶντα, εἰ τὰ ἐν Λαμψάκῳ ὄρη ἔσται ποτὲ θάλαττα; φασὶν εἰπεῖν, Ἐάν γε ὁ χρόνος μὴ ἐπιλιπῆ. Ibi docuit philosophiam, quod concludi posse videtur ex Euseb. praep. evang. X, 14, p. 504. ὁ δὲ Ἀρχέλαος διεδέξατο τὴν σχολὴν τοῦ Ἀναξαγόρου. Non diu autem hoc manere fungi ipsi concessum erat: nam post duos annos diem obiit supremum. Erat senex, quum Athenas relinqueret, ut supra vidimus: quadragesimo aetatis suae anno illuc migravit, triginta annos ibi commoratus est. Septuage-

simo anno venit Lampsacum, septuagesimo secundo moritur, vid. Diog. Laërt. II, 7. *βεβιωκέναι δὲ ἐβδομήκοντα δύο.* 1) Quae omnia bene inter se cohaerere, abunde intelligitur.

Secundum Suidae narrationem morte voluntaria, et quidem inedia finem vitae imposuit. Vid. s. v. *Ἀναξαγόρας· ἐκεῖ* (sc. *ἐν Λαμψάκῳ*) *καταστρέφει τὸν βίον ἀποκατεργήσας.* Eadem habet Suid. s. v. *ἀποκατεργήσαντα· ὁ δὲ Ἀναξαγόρας ἐλθὼν ἐν Λαμψάκῳ καὶ ἀποκατεργήσας τὸν βίον κατέστρεφεν.* Quae quum bis a Suida afferantur, iisdemque verbis, imprimis vero, quum eum ex alio scriptore hausisse ex postremo loco appareat, fidem merere videntur. Jam supra Anaxagoram idem consilium Athenis cepisse, narravimus. Fortasse nunc senectutis molestiis affectus, iterum eo usque adductus est, ut semet ipse interimeret.

Tranquillo animo mortuus est. Cic. Tusc. Quaest. I, 43. „praeclare Anaxagoras: qui cum Lampsaci moreretur, quaerentibus amicis, velletne Clazomenas in patriam, si quid ei accidisset, afferri: nihil necesse est, inquit, undique enim ad inferos tantundem viae est.“ Diog. Laërt. II, 11. *πρὸς τὸν δυσφοροῦντα, ὅτι ἐπὶ ξένης τελευτᾷ, πανταχόθεν, ἔφη, ἕμοία ἐστὶν ἢ εἰς ἄδου κατάβασις.* Fortasse respexit Aeschyleum illud, quod Plat. Phaed. p. 108. a. St.

---

1) Suid. s. v. *Ἀναξαγόρας· ἐξήγαγε δὲ τοῦ ζῆν ἐαυτὸν ἐτέων ὁ (70.).* Haec non tam accurata sunt quam ea, quae Laërtius profert.

ἔστι δὲ ἄρα ἡ πορεία οὐχ ὡς ὁ *Μισχύλου Τίλεως* λέγει· ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἀπλήν οἰμὸν φησὶν εἰς ἄθου φέρειν. *ib. Heindorf et Wyttenb.* Ludis quovis anno mortem suam a pueris celebrari voluit, *Diog. Laërt. II, 14.* ὅτε καὶ τῶν ἀρχόντων τῆς πόλεως ἀξιούντων, τί βούλεται αὐτῷ γενέσθαι; φάναι, τοὺς παῖδας, ἐν ᾧ ἂν ἀποθάνῃ μηνὶ κατὰ ἔτος παύειν συγχωρεῖν. Καὶ φυλάττεται τὸ ἔθος καὶ νῦν.

Sic igitur mortuus est celeberrimus Anaxagoras, tantopere de universa philosophia meritis, alto animo ille super humana et terrestria elatus, unice rerum causis cognoscendis intentus, primumque eo progressus, ut mentis infinitae vi ac consilio mundum gubernari existimaret.

Lampsaceni viri animum et auctoritatem pie colentes, iusta ipsi persolverunt, aramque exstruxerunt. *Diog. Laërt. II, 15.* τελευτήσαντα δὴ αὐτὸν ἔθαψαν ἐντίμως οἱ Λαμψακηνοὶ, καὶ ἐπέγραψαν·

Ἐνθάδ' ὁ πλεῖστον ἀληθείας ἐπὶ τέρμα περήσας
Οὐρανίου κόσμου κεῖται Ἀναξαγόρας.

Cf. Aelian. Var. Histor. VIII, 19. ib. intpp. et quae supra dicta sunt. Aristot. Rhet. II, 23. καὶ Λαμψακηνοὶ Ἀναξαγόραν, ξένον ὄντα ἔθαψαν, καὶ τιμῶσιν ἔτι καὶ νῦν, quod ad ludos modo memoratos spectare videtur.

Ipse Diogenes Laërtius de Anaxagora haec disticha, supra jam allata composuit:

Ἥλιον πυρόεντα μύδρον ποτὲ φάσκεν ὑπάρχειν
Καὶ διὰ τοῦτο θανεῖν μέλλεν Ἀναξαγόρας·

CAP. II.

DE

SCRIPTIS ANAXAGORAE CLAZOMENII.

Quamquam in Diogene Laërtio Anaxagoras inter eos refertur, qui unum tantummodo librum ediderunt, tamen de hac re jure adhuc dubitare licet. Diog. Laërt. prooem. 16. οἱ δὲ, ἀνὰ ἐν συγγράμματα, Μελίσσος, Παρμενίδης, Ἀναξαγόρας. Paucis igitur recenseamus, quae alia ejus scripta apud veteres afferantur.

Aristot. d. Plant. I, 2. καὶ διὰ τοῦτο ἔφη πρὸς Λεχίνεον, ὅτι ἡ γῆ μήτηρ μὲν ἐστὶ τῶν φυτῶν, ὁ δὲ ἥλιος πατήρ. Quaeritur, num hoc loco libellus ab Anaxagora conscriptus intelligi debeat, nec ne? Exspectaverim ἐν τῷ πρὸς Λεχίνεον. De Lechineo isto nihil aliunde nobis constat, quantum equidem scio.

Aelian. Var. Histor. IV, 14. καὶ Ἀναξαγόρας ἐν τῷ περὶ βασιλείας φησὶ, χαλεπὸν χρήματα συναγείρασθαι, χαλεπώτερον δὲ φυλακὴν τούτοις περιθεῖναι. Hic liber περὶ βασιλείας a Clazomenio non est profectus, quippe qui ad talia animum non advertit, totum se contulit ad otium et quietem rerumque cognitionem, res civiles autem et publicas omnino non curavit, ut supra jam expo-

situm est. Huc accedit, quod praeter hunc locum apud veteres nullum invenitur testimonium, quo ab Anaxagora Clazomenio talem librum scriptum esse possit demonstrari. Omnes fere recentiorum in hac re consentiunt, philosophi Anaxagorae non esse hunc libellum. Vid. *Menag.* ad Diog. Laërt. II, 7. et intpp. ad Aelian. I. c. Quaeritur vero, de quo hic locus Aeliani intelligendus sit. *Menagius* (ad Diog. Laërt. II, 15.), rhetorem Isocrateum habet pro auctore, *Meursius* (in not. ad Chalcid. p. 22.) grammaticum Zenodoteum¹⁾: *Fabricius* in Bibl. Graec. II, p. 644. ed. *Harles.* reponendum esse putat in loco allato *Anaxarchum*, qui περὶ βασιλείας scripsit. Cf. Clem. Alexandr. Strom. I, p. 210. *Meurs.* l. c. *Ritter*, (Gesch. d. Ion. Philos. p. 208.) *Menagii* sententiam probat.

Quum carcere inclusus esset, scripsisse dicitur Κύκλου τετραγωνισμόν. Plut. d. Exil. ed. *Hutten.* Vol. X, p. 388. ἀλλ' Ἀναξαγόρας μὲν ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ τὸν τοῦ κύκλου τετραγωνισμόν ἔγραψε²⁾. Res ipsa negari non poterit. Anaxagoras enim mathematicae deditus fuit, quod patet ex loco quodam Vitruvii mox citando, tum ex aliis scriptoribus. Procl. ad Euclid. II, p. 19. ed. Basil. Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος πολλῶν ἐφήσατο κατὰ γεωμετρίαν. Vid. *Montucla* Hist. d. Mathem. I, p. 105. Ponitur juxta Oenopidam, Plat. Erast. p. 132. a. (ed. Bipont. Vol.

1) de utroque vid. supra.

2) *Ritter*, p. 208. Anaxagoram non de hac re scripsisse censet, verum figuram huc spectantem adumbrasse.

II, p. 29.) ἐτυγγανέτην οὖν δύο τῶν μειρακίων ἐρί-
ζοντες· περὶ οὗτου δὲ, οὐ σφόδρα κατήκουον. Ἐφαι-
νέσθην μέντοι ἢ περὶ Ἀναξαγόρου ἢ περὶ
Οἰνοπίδου ἐρίζειν. Κύκλους γοῦν γράφοντες ἐφαι-
νέσθον καὶ ἐγκλίσεις τινὰς ἐμιμοῦντο τοῖν χεροῖν
ἐπικλίνοντες. Videtur Anaxagoras in eo studium ope-
ramque posuisse, ut ostenderet, aream circuli inve-
niri posse, si in quadratum mutaretur. Quaesivit
igitur, (ut ex vocabulo τετραγωνισμός patet) quadra-
turam circuli proprie sic dictam, non rationem dia-
metri ad peripheriam, ut superiori aetate Archimedes.
Nec est, quod miremur, Anaxagoram etiam talia
secutum esse, et in hac re laborasse, quandoquidem
eo tempore vix initia artis mathematicae habebantur,
nec difficultates, quae doctos reique gnaros ab inutili
conamine retinent, veteri illi philosopho notae esse
poterant ¹⁾. Sic Hippocrates Chius ex doctrina de
quadratura lunularum ab ipso inventa, quadraturam
circuli, quam vocant, derivare studuit ²⁾: unde sal-

1) Cf. *Montucla* l. c. „il est probable, qu' Anaxagore, qui étoit habile géomètre, sut se préserver d'y faire un honteux naufrage; je veux dire, qu'il sut éviter l'illusion, dont nous avons tant d'exemples, anciens et récents, et qu'il ne donna pas dans le ridicule de proposer de vains paralogismes, comme une véritable solution de ce problème.“ — Id. p. p. 113. „on dit, qu'il s'y occupa de la quadrature du cercle; on n'ajoute pas, qu'il crut l'avoir trouvée, et il est probable, que cela valut à la géométrie, la découverte de quelques nouvelles propriétés de cette figure.“

2) *Montucla* T. I, p. 153. *Reimer* Zusätze zu Bossuts Versuch einer allgem. Gesch. d. Mathemat. T. I, p. 111.

tem patet, qua ratione veteres hac in re ante Archimedem usi sint.

Ad eundem librum *Fabricius* (Bibl. Gr. T. II, p. 644. ed. *Harles.*) respexisse putat Vitruvium in praef. ad libr. VII, §. 11. „namque primum Agatharchus, Aeschilo docente tragoediam, scenam fecit, et de ea re commentarium reliquit. Ex eo moniti Democritus et Anaxagoras de eadem re scripserunt, quemadmodum oporteat ad aciem oculorum radiorumque extensionem certo loco centro constituto, (ad) lineas ratione naturali respondere, uti de incerta re certae imagines aedificiorum in scenarum picturis redderent speciem; et quae in directis planisque frontibus sunt figurata, alia abscedentia, alia prominentia esse videantur.“ Ex his Vitruvii verbis abunde autem intelligitur, *κύκλου τετραγωνισμὸν* non commemorari a Vitruvio. Sine dubio l. c. sermo est de philosopho Clazomenio, neque vero de Anaxagora statuario ¹⁾, ut patet ex eo, quod una cum

1) *Müller.* Aeginetic. p. 104. „Anaxagoram Aeginetam Pausan. V. 23, 12. Jovis a Graecis post pugnam Plataensem dedicati artificem nuncupat: alium certe, quam qui a Vitruvio (VII, praef.) scriptor laudatur de scenarum architectura, quemadmodum ad aciem oculorum struerentur, neque aliunde notum.“ In not. ad h. l. idem vir doctissimus haec assert: „secus *Junius*, p. 13. *Mirror*, etiam editores *Winckelmanni* p. 22. not. 64. de his dubitare tantum. Scripsisse de ea re dicit Vitruvius Democritum et Anaxagoram monitos ex Agatharcho Athenis scenam struente. Sunt philosophi, crede mihi, est Anaxagoras Clazomenius. Jam intelligitur scriptor, VIII, praefat. *Euripides*,

Democrito affertur, qui scripsit *ἀκτινογραφίην*, Diog. Laërt. IX, 48. Ad sententiam hujus loci aliquantulum difficilioris enucleandam cf. *Heinius*, p. 282. *Montucla*, T. I, p. 707. *Schneider*, ad l. c. (T. III, p. 7.) et in annot. ad eclog. phys. p. 262. ss. *Bossut*. *Gesch. d. Mathem. v. Reimer*, I, p. 97. quem vid. in not. ad h. l. et scriptores ibi citatos. *Der Pallast des Scaurus*, deutsch v. *Wüstemann*, p. 427. Scripsit igitur Anaxagoras *ἀκτινογραφίην*, unde simul manifestum est, eum a mathematicis haud alienum fuisse.

Notissimus autem Anaxagorae liber est *περὶ φύσεως*, quales plerosque antiquissimorum philosophorum edidisse constat. Athen. II, p. 57. *ἐν τοῖς φυσικοῖς*. *Simplic. in phys. Aristot.* p. 8. a. *μετ' ὀλίγα τῆς ἀρχῆς τοῦ πρώτου περὶ φύσεως*. p. 33. b. *διὰ τοῦ πρώτου τῶν φυσικῶν*. p. 106. a. 37. a. *σύγγραμμα* ¹⁾. *Diog. Laërt.* II, 6. *ἀρξάμενος οὕτω τοῦ συγγράμματος, ὃ ἐστὶν ἡδέως καὶ μεγαλοφρονῶς ἐρμηγευόμενον*. *Plat. apolog. Socr.* c. 14. ed. *Fischer*. *Ἀναξαγόρου βιβλία*. Ad eundem librum respicit

---

auditor Anaxagorae, quem philosophum Athenienses scenicum appellaverunt: quod si vulgato sensu accipiendum foret, scripsisset Vitruvius: Anaxagorae auditor Euripides, quem Athenienses scenicum philosophum appellaverunt. Assentior, si locus est sanus. *Montucla*, I, p. 105. 149. 707. „il y avoit en effet parmi les ouvrages d'Anaxagore, un traité, intitulé: *Actinographia* ou *radiatorum descriptio*, qui est probablement celui, dont parle l'Architecte latin.“

1) *σύγγραμμα* dicitur de libris philosophicis, vid. *Sturz. comment. d. Pherecyd. Syr. et Atheniens.* p. 11.

Tzetz. exeg. in Iliad. p. 67. ed. *Hermann.* ἐν ἀρχῇ τῶν αὐτοῦ. Sine dubio in hisce libris physicis causas exposuit et rationes eclipsium lunae, id quod memoratur in Plut. Nic. c. 23. p. 391. Vol. III. ed. *Hulten.* ὁ γὰρ πρῶτος σαφέστατόν τε πάντων καὶ θαρσάλεάτατον περὶ σελήνης καταυγασμῶν καὶ σκιᾶς λόγον εἰς γραφὴν καταθέμενος Ἀναξαγόρας κ. τ. λ. cf. Origen. philosoph. 8. οὗτος ἀφώρισε πρῶτος τὰ περὶ τὰς ἐκλείψεις καὶ φωτισμούς. Non vero seorsim librum de hac re composuit, quod nec ex locis citatis elici potest, nec aliunde nobis constat. Nihil enim aliud in illis locis narratur, quam Anaxagoram primum fuisse, qui de solis et lunae eclipsibus vel de luna, modo crescente modo deficiente, diligentius in libro suo dissereret. Ex locutionibus, quibus utuntur scriptores citati, Plutarchus et auctor *φιλοσοφουμένων*, errorem ortum esse arbitror nonnullorum, qui Anaxagoram primum fuisse dicunt, a quo liber scriptus editus sit. Clem. Alexandr. Strom. p. 416. d. ed. Paris. 1641. οἱ δὲ Ἀναξαγόραν Ἡγησιβούλου, Κλαζομένιον, πρῶτον διὰ γραφῆς ἐκδοῦναι βιβλίον ἱστοροῦσιν¹). Constat enim, jam de Anaximandro et Pherecyde ambigi, uter horum prior librum conscripserit²). Quid de Heraclito et Anaximene, quid de Xenophane et Parmenide dicam, quos ante Anaxagoram et vixisse et scripsisse sci-

1) non opus est conjectura *Casauboni*, qui cum primum περὶ φύσεως σελήνης scripsisse putat.

2) Cf. *Sturz.* l. c. *Schleiermacher* über Anaximandros, p. 124.

mus? Cf. *Carus* de fontib. Anax. cosmo-theolog. p. 734. ss.

Hujus libri plura adhuc sunt servata fragmenta in *Simplicii* commentario ad Aristotelis physicas auscultationes. *Simplicius* habuit certe partem illius¹⁾; affert saepenumero verba *Anaxagorae*, nec ea memoriter tantummodo citat, verum accuratius longiores locos exscribit. In his autem genuina verba *Anaxagorae*, non *Simplicii* afferri, patet ex singulorum locorum ratione, ex orationis *Anaxagorae* indole propria²⁾, nec non ex dialecti diversitate.

Pleraque fragmenta ex primo libro physicorum desumpta sunt³⁾, ut *Simplicius* ipse in singulis profitetur. In primo hoc libro principia, quae dicun-

1) *Simplic.* in phys. *Aristot.* p. 36. b. τὰ μὲν εἰς ἐμὲ ἐλθόντα βιβλία τοῦτο τὸ ῥησιδίον οὐκ ἔχει. Simili locutione utitur, p. 6. a. fin. p. 106. εἴρηται καὶ ἐν ταῖς εἰς τὸ πρῶτον σχολαῖς, ἐν αἷς τὰς πίστεις ἀπ' αὐτοῦ ἐπειράθην παραγράψαι τῶν Ἀναξαγόρου ῥημάτων.

2) *Diog. Laërt.* II, 6. ὃ ἐστὶν ἠδέως καὶ μεγαλοφρόνως ἐρμηνευόμενον. Facile ex fragmentis ipsis orationis *Anaxagorae* color agnoscitur. Cf. *Carus* de *Anax.* cosmo-theol. fontib. p. 697. not. „quod vero eorum, quae *Anaxagoras* ipse scripsisse fertur, tam sero mentio fit, hoc parum abest, quin, an genuina sint, dubitationem moveat. Sed tamen ea universe ad Nostrum pertinere, liquet ex eorum non modo argumento, quod cum testimoniis conspirat *Aristotelis*, verum lingua etiam, quae concinit cum *Pericleae* aetatis ingenio.“

3) *Ritter* *Gesch. d. Ion. Philos.* p. 207.

tur, generalia ab eo prolata erant, quibus praemissis ad singula explicanda progrediebatur. Similis descriptio rerum invenitur apud plerosque veterum philosophorum, verbi causa in *Heracliti* (Diog. Laërt. IX, 5.), in *Empedoclis* scriptis. Cf. *Sturz.* praef. ad *Empedocl.* p. 36.

Theophrastus scripsit de Anaxagora; vid. *Simplic.* in phys. *Aristot.* p. 6. b. p. 35. b. *Diog. Laërt.* V, 42. *Suid.* s. h. v. *Fabric.* *Bibl. Graec.* III, p. 446. *Ionsius* de script. histor. philos. I, 14, 2. *Carus* de Anaxag. cosmo-theolog. fontib. p. 698. not. *Ritter* *Gesch. d. Ion. Philos.* p. 208.

P A R S II.

FRAGMENTA ANAXAGORAE CLAZOMENII.

F R A G M. 4.

Ὅμοῦ πάντα χρήματα ἦν, ἄπειρα καὶ πλήθος καὶ
 σμικρότητα. Καὶ γὰρ τὸ σμικρὸν ἄπειρον ἦν. Καὶ
 πάντων ὁμοῦ ἔόντων οὐδὲν εὐδηλον ἦν ὑπὸ σμικρό-
 τητος. Πάντα γὰρ ἀήρ τε καὶ αἰθήρ κατείχεν, ἀμ-
 φότερα ἄπειρα ἔοντα. Ταῦτα γὰρ μέγιστα ἔνεστιν
 ἐν τοῖς σύμπασι καὶ πλήθει καὶ μεγέθει.

Notae.

Sic totus hic locus coniunctim legitur in Simpl.
 commentar. in phys. Aristot. p. 53. b. qui testatur, hoc
 fuisse initium libri *περὶ φύσεως*. Singula verba saepius
 inveniuntur; imprimis illud ὁμοῦ πάντα χρήματα
 ἦν proverbii instar apud plurimos scriptores citatur.
 Plat. Phaed. 17. *ταχὺ ἂν τὸ τοῦ Ἀναξαγόρου γεγονός εἴη,*
ὁμοῦ πάντα χρήματα. Vid. *Heindorf.* et *Wytttenbach.*
 ad h. l. *Valckenar.* diatrib. in Eurip. perdit. dram. re-
 liqu. p. 40. Plat. Gorg. p. 465. d. (64. ed. *Heindorf.*)
τὸ τοῦ Ἀναξαγόρου ἂν πολὺ ἦν, φίλε Πῶλε, (σὺ γὰρ τού-
των ἔμπειρος) ὁμοῦ ἂν πάντα χρήματα ἐφύρετο ἐν τῷ αὐ-
τῷ, ἀκρίτων τ' ὄντων τοῖν τε ὑγιεινῶν καὶ ἰατρικῶν καὶ
ὀφιοποιητικῶν. Aristot. phys. ausc. I, 5. ἦν ὁμοῦ τὰ
 πάντα. Id. Metaph. III, 4. ὁμοῦ ποτε ἅπαντα χρήματα.
 XII, 2. X, 6. διὸ καὶ οὐκ ὀρθῶς ἀπέστη Ἀναξαγόρας
 εἰπὼν, ὅτι ὁμοῦ πάντα χρήματα ἦν, ἄπειρα δὲ πλήθει καὶ

μικρότητι; quo quidem loco Aristoteles sensum tantummodo exprimit substituendo πλήθει καὶ μικρότητι pro antiquiori sermone: καὶ πλήθος καὶ μικρότητα. Diog. Laërt. I, 4. de Lino dicens: τούτων ἀρχὴ τῶν ποιημάτων ἦδε·

ἦν ποτὲ τοι χρόνος οὗτος, ἐν ᾧ ἅμα πάντ' —
ἐπέφυκεν.

ὅθεν λαβὼν Ἀναξαγόρας πάντα ἕφη χρήματα γεγονέναι ὁμοῦ, νοῦν δὲ ἐλθόντα αὐτὰ διακοσμηῆσαι¹⁾. Id. II, 6. ἀρξάμενος οὕτω τοῦ συγγράμματος, ὃ ἔστιν ἠδέως καὶ μεγαλοφρόνως ἐρμηνευόμενον· Πάντα χρήματα ἦν ὁμοῦ κ. τ. λ. Menag. ad h. l. Plutarch. Sympos. II, 10. T. XI. p. 103. ed. Hutten. V, 5. ibid. p. 219. Plac. philos. I, 5. I, 7. quae repetuntur ab Euseb. praep. evang. X, 14, p. 504. XIV, 16, p. 753. Alex. Aphrodis. ad Aristot. Metaph. p. 154. 359. 375. ed. latin. Sext. Empir. advers. Mathem. IX, 6. Origen. philos. 8. p. 837. Vol. I. ed. Paris. 1753. Simplic. in phys. Aristot. p. 8. a. ὁμοῦ πάντα χρήματα ἦν, ἄπειρα καὶ πλήθος καὶ μικρότητα. p. 54. b. simpliciter, ἦν ὁμοῦ πάντα χρήματα. p. 55. a. ὅτι ἄπειρα ἦν, εὐθύς ἀρχόμενος λέγει· ὁμοῦ πάντα χρήματα ἦν, ἄπειρα καὶ πλήθος καὶ μικρότητα. p. 37. a. ἄπερ εὐθύς ἐν ἀρχῇ τοῦ συγγράμματος τίθησιν ὁ Ἀναξαγόρας· ὁμοῦ χρήματα πάντα ἦν, ἄπειρα καὶ πλήθος καὶ μικρότητα, καὶ γὰρ τὸ μικρὸν ἄπειρον ἦν. p. 106. a. priora tantum verba afferuntur. p. 257. b. Simplic. in Aristot. Coel. p. 145. a. 149. b. Tzetz. exeg. in Iliad. p. 67. ed. Hermann. Cedren. chronic. p. 150. Themist. ad Aristot. Anim. p. 67. a. Schol. ad Hesiod. Theogon. p. 265. b. ed. Heinsius, 1605. Nemes. p. 165. ed. Antwerp. 1568. πάντα δὲ ἦν ἀληθῶς ὁμοῦ χρήματα

1) de hoc Lini versu cf. Heeren. ad Stob. eclog. phys. T. I. p. 280. Falso interpretatur Diogenes Laërtius. Sensus illorum verborum est· quo simul omnia facta sunt. Hoc non vult Anaxagoras, ut videbimus.

κατὰ Ἀναξαγόραν. Omnes illi scriptores differunt tantum ordine verborum, ita ut alii ponant ἦν ὁμοῦ, alii ὁμοῦ ἦν, alii ὁμοῦ πάντα χρήματα ἦν, ut supra dedimus ex Simplicio, qui accuratissime exordium libri Anaxagorei affert.

Oritur autem alia eaque haud exigua difficultas ex eo, quod apud alios scriptores alia verba sequuntur, quae ista ἦν ὁμοῦ πάντα χρήματα excipiunt. Simplicius habet: ὁμοῦ πάντα χρήματα ἦν, ἄπειρα καὶ πλήθος καὶ σμικρότητα· καὶ γὰρ τὸ σμικρὸν ἄπειρον ἦν. Sic p. 8. a. 33. b. 35. a. 37. a. Aristot. Metaph. X, 6. Simplic. in Aristot. Coel. p. 149. b. λέγει δὲ ὁ Ἀναξαγόρας ἀρχόμενος τοῦ βιβλίου· ἦν ὁμοῦ χρήματα ἄπειρα καὶ τῶ πλήθει καὶ τῇ σμικρότητι· τὸ γὰρ μικρὸν ἄπειρον ἦν κ. τ. λ. 1). Contra Diog. Laërt. I, 4. πάντα χρήματα γεγονέναι ὁμοῦ, νοῦν δὲ ἐλθόντα αὐτὰ διακοσμησαι. Id. II, 5. πάντα χρήματα ἦν ὁμοῦ, εἶτα νοῦς ἐλθὼν αὐτὰ διεκόσμησε. Origen. Philosoph. 8. ὄντων γὰρ πάντων ὁμοῦ νοῦς ἐπελθὼν διεκόσμησεν. Plutarch. Plac. philos. I, 5. ὁμοῦ πάντα χρήματα ἦν, νοῦς δὲ αὐτὰ διήρε 2) καὶ διεκό-

1) Vulgarem huius libri textum graecum non pro genuino esse habendum, docuit *Peyronus* in collectione fragmentorum Empedoclis et Parmenidis, Lips. 1810. Verumtamen hoc nihil refert ad ista verba Anaxagorae, quandoquidem commentarius ipse non est suppositicius, sed graece redditus ex latina versione Moërbekae cuiusdam, ita ut saepius ex versione elici possit, quid Simplicius ipse scripserit: genuinus textus exstat in cod. Taurinensi. Quum vero in hisce versio facile appareat, haec verba ex aliis Simplicii locis supra allatis ita corrigenda sunt, ut legatur καὶ πλήθος καὶ σμικρότητα pro τῶ πλήθει καὶ τῇ σμικρότητι.

2) illud διήρε (a διαίρειν) hoc sensu graecum non esse, iam dixit *Valckenar.* diatrib. p. 40. ita ut cum *Wytttenbachio* διήρει legendum esse putarem, nisi aoristus statim sequens διεκόσμησεν obstaret. *Valckenario* ex ionicae dialecti legibus ὁμοῦ πάντα χρήματα ἦν, νοῦς δὲ αὐτὰ διήρε καὶ διεκόσμησε emendari iubenti, propterea accedere nequeo, quod apud omnes scriptores legitur aoristus διεκόσμησεν.

σησε. Id. I, 7. ὡς εἰσθήκει κατ' ἀρχὰς τὰ σώματα, νοῦς δὲ αὐτὰ διεκόσμησε θεοῦ, καὶ τὰς γενέσεις τῶν ὅλων ἐποίησεν. Haec repetit Euseb. praep. evang. XIV, 16. p. 755. Id. X, 14, p. 504. ἦν γὰρ τὴν ἀρχὴν, φησὶ, τὰ πράγματα ὁμοῦ πεφυρμένα· νοῦς δὲ εἰσελθὼν, αὐτὰ ἐκ τῆς ἀταξίας εἰς τάξιν ἤγαγεν. Dionys. Halicarn. Rhet. 57. πάντα ἐν πᾶσιν· εἶτα ὕστερον διεκρίθη. Aristot. phys. VIII, 1. ὁμοῦ πάντων ὄντων καὶ ἡρεμούντων τὸν ἄπειρον χρόνον κίνησιν ἐμποιῆσαι τὸν νοῦν καὶ διακρίναι. Tzetz. exeg. in Iliad. p. 67. ed. Hermann. ὁμοῦ πάντα χρήματα ἦν· νοῦς δὲ αὐτὰ διῆρε καὶ διεκόσμησε, eodem modo ut Plutarch. l. c. Schol. Hesiod. Theogon. p. 265. b. ed. Heinsius, ἦν γὰρ ὁμοῦ πάντα χρήματά ποτε κατὰ Ἀναξαγόραν, νοῦς δὲ διέκρινεν αὐτά. Quid? quod ipse Simplicius in comment. ad Aristot. d. Coel. p. 145. b. habet: ἦν πάντα χρήματα ὁμοῦ· ὁ δὲ νοῦς αὐτὰ διακρίνας ἐκόσμησεν¹⁾

Quum vero multi inter eos, quos attuli, Anaxagoram librum suum sic exorsum esse perhibeant, quaeri potest, quid de hac re statuendum sit. Quantum equidem video, praestat Simplicii ratio, quam in textu exhibui. Est enim ille in talibus accuratissimus (praecepue in primo libro commentarii sui), quippe qui haud pauca quoque fragmenta *Empedoclis* et *Parmenidis* nobis servavit: in quibus verba, non sensum tantummodo, ipsum attulisse, metrum ostendit. Tum habuit Anaxagorea ante oculos, ut expositum est in commentatione de scriptis Anaxagorae, vid. supr. Dein eadem quater affert in commentario ad Aristotelis physica, semel in commentario ad libros de Coelo. Huc denique accedit ipsius Aristotelis auctoritas. Ex ipsis quoque Anaxagorae fragmentis reliquis apparere videtur, eum primo loco de elementis, unde omnia exorta essent, tum de mente locutum esse, cuius vi

1) leg. διεκόσμησεν, ut patet ex supra disputatis.

ac natura *διάκρισιν* et *διακόσμησιν* rerum factam esse existimat¹⁾. Caeteroquin ea verba, quae ab aliis post illa *ὁμοῦ τὰ πάντα* afferuntur, non vana, verum ab ipso Anaxagora profecta esse, intelligitur ex eo, quod eadem sententia a tot scriptoribus memoratur. Quidni Anaxagoram illud placitum saepius in libro suo protulisse arbitremur? Bis saltem haec iam repetit Simplic. in phys. Aristot. p. 55. b. cf. fragm. 17. et not. ad h. l. Hinc facile fieri potuit, ut qui hunc locum, summam Anaxagoreae doctrinae continentem, memoriter afferrent (et memoriter prolatum esse, demonstrat ipsius lectionis diversitas) sic Anaxagoram physica exorsum esse dicerent. Quamobrem haec verba, ut aliud fragmentum, infra iterum apponemus.

Nondum vero criticam huius loci vexati rationem absolvimus. Vix necessarium erit, mentionem facere alius lectionis *πράγματα* pro *χρήματα* Euseb. praep. evang. X, 14, p. 50. Haec enim non sunt genuina verba Anaxagorae, sed explicationis causa tantum adiecta sensum exprimunt²⁾. Cf. Plutarch. Plac. philos. I, 5. de hoc Anaxagorae loco: *χρήματα λέγων τὰ πράγματα*. Ibid. I, 7. *τὰ σώματα*, quod repetitur ab Euseb. praep. evang. XIV, 16. p. 755. Legendum est sine dubio *χρήματα*.

Praeterea ante illud *ὁμοῦ* ss. inveniuntur apud nonnullos verba *τὴν ἀρχήν*. Sic Plutarch. plac. philos. I, 7. et Euseb. praep. evang. XIV, 16, p. 755. *εἰστήμει κατ' ἀρχὰς τὰ σώματα*. Euseb. praep. evang.

1) Ritter Gesch. d. Ion. Philos. p. 210. „zusammengezogen ist der Anfang mit später folgenden Lehren in allen den Stellen, wo sogleich die Weltbildung durch den *νοῦς* auf den Urzustand folgt.“

2) Eusebius sequitur alios, nec ipsum Anaxagorae librum ante oculos habuit. Saepius nominat, quorum testimonio nititur. Vid. supr.

X, 14, p. 504. ἦν γὰρ τὴν ἀρχὴν τὰ πράγματα ss. Cf. Schol. Hesiod. Theogon. p. 265. b. *χορήματά ποτε κ. τ. λ.* eodem modo, ut in Aristot. phys. III, 4. quod eundem sensum habere videtur. Aristot. phys. VIII, 1. *ὁμοῦ πάντων ὄντων καὶ ἡρεμούντων τὸν ἄπειρον χρόνον κ. τ. λ.* Opponitur huic vocabulo εἶτα, ut legitur in Diogen. Laërt. II, 5. Dionys. Halicarnass. Rhet. 57. quamquam uterque illud τὴν ἀρχὴν omittit. In re ipsa nihil est, quod offendat: attamen Simplicii rationem praeferendam esse censeo, siquidem aliorum testimonia incerta sunt. Quod si Simplic. in Aristot. phys. p. 33. b. ita incipit: *διὰ τοῦ πρώτου τῶν φυσικῶν λέγων ἀπ' ἀρχῆς ὁμοῦ κ. τ. λ.* hoc idem esse videtur, quod dicit p. 57. a. *ἄπειρ εὐθύς ἐν ἀρχῇ τοῦ συγγράμματος τίθησιν κ. τ. λ.*, etsi non refragabor aliter interpretanti. Fortasse utraque ratio defendi potest, si saepius eadem, sed paullo aliter ab Anaxagora dicta esse putamus, quod factum videri, iam in antecedentibus monuimus.

Pro ἄπειρα καὶ πλήθος καὶ μικρότητα legitur apud Aristot. Metaph. X, 6. *ἄπειρα δὲ πλήθει καὶ μικρότητι;* in Simplic. ad Aristot. Coel. p. 149. b. *ἄπειρα καὶ τῷ πλήθει καὶ τῇ μικρότητι* et in sequ. *τὸ γὰρ μικρὸν ἄπειρον ἦν· καὶ πάντων τῶν ὄντων ἐν οὐδὲν δῆλον ἦν ὑπὸ τῆς μικρότητος.* Unde haec diversitas lectionis explicanda sit, videre licet in iis, quae supra de hac re iam dicta sunt.

Quibus expositis progrediamur ad sensum huius loci explicandum et illustrandum. Omnes res, quae nunc secretae et separatae sunt, erant quondam simul, vere confusae, ita ut altera sine altera non esset, *πᾶν ἐν παντί.* Ὁμοῦ similiter dici a Pherecyde v. 59. p. 62. ed. Sturz. iam monuit Carus d. fontib. Cosmo-Theolog Anaxag. p. 699. Cf. Parmenid. in Commentatt. eleat. auct. Brandis, p. 125. *Πάντα χορήματα,* omnes res, quotquot sunt nunc discretae, *πράγματα,*

σώματα. In ista rudi indigestaque mole omnia in-
 erant, quae deinceps mentis vi ac voluntate, etsi non
 penitus, secernebantur: materia infinita constabat ex
 particulis similibus inter se, minutis et primum *con-*
fusis, Cic. Acad. Quaest. II, 57. Sunt omnia ὁμοῦ
 τετραγαμμένα πρόσθεν, ut est in versu Timonis Sil-
 lographi, apud Diog. Laërt. II, 5. πράγματα ὁμοῦ πε-
 φυρμένα s. ἐν ἀτάξια, Euseb. praep. evang. X, 14,
 p. 504. ὁμοφυᾶ, Cedren. chronic. p. 150. Sic ἡ τῶν
 ὁμοιομερῶν πολυμυγία, Sext. Empir. adv. Mathem.
 IX, 6. Mens vero παρέχει τάξιν τοῖς ἀτάκτοις, καὶ
 κίνησιν τοῖς μεμιγμένοις, καὶ κόσμον τοῖς ἀκόσμοις,
 Herm. irris. gentil. philos. 6. p. 218. ed. Oxon. 1700.
 Huic rerum conditioni opponitur διάκρισις et διακόσμη-
 σις τοῦ παντός, de qua deinceps uberius videndum
 erit. — ἄπειρα. Quonam modo infinita sint, statim
 adicit ipse sc. καὶ πλήθος καὶ σμικρότητα, multitudine
 et parvitate, h. e. ita ut multitudo et parvitas singu-
 larum rerum hac ratione confusarum infinita dicenda
 sit, quippe quae terminari nequeat. Haec ὁμοιομερῆ
 στοιχεῖα ut vocantur, infinita esse, in multis veterum
 scriptorum locis traditur. Simplic. in phys. Aristot.
 p. 104. a. οἱ δὲ περὶ Ἀναξαγόραν καὶ Δημόκριτον τῇ πλή-
 θει τῶν ἀρχῶν τὸ ἄπειρον συμβεβηκέναι φασίν. Id.
 p. 106. a. Ἀναξαγόρας ἀπείρους τῇ πλήθει τὰς ὁμοιο-
 μερείας ὑποτιθέμενος. p. 55. a. ὅτι ἄπειρα ἦν, εὐθὺς ἀρ-
 χόμενος λέγει. p. 6. b. εἰ δὲ τις τὴν μίξιν τῶν ἀπάντων
 ὑπολάβοι μίαν εἶναι φύσιν, ἀόριστον καὶ κατ' εἶδος, καὶ
 κατὰ μέγεθος, συμβαίνει δύο τὰς ἀρχὰς αὐτὸν λέγειν, τὴν τοῦ
 ἀπείρου φύσιν, καὶ τὸν νοῦν. Simplic. in Aristot. Coel.
 p. 55. a. ἀλλ' ἐκ διωρισμένων ἀπείρων τῇ πλήθει συν-
 στάμενον (sc. ἐν ἑκάστον) ὡς Ἀναξαγόρας ἐδάκει λέγειν,
 καθ' ἕκαστον εἶδος ἀπείρους τῇ πλήθει ὁμοιομερείας.
 Origen. philosoph. 8. τὰς δ' ὑλικὰς ἀρχὰς ἀπείρους
 ὑπάρχειν, καὶ τὰς σμικροτέρας αὐτῶν ἄπειρα λέγει. Ari-
 stot. d. Xenoph. Zenon. et Gorg. 2. ὡς καὶ τὸν Ἀναξα-

γόραν φασί τινες λέγειν, ἐξ αἰεί ὄντων καὶ ἀπείρων τὰ γενόμενα γίνεσθαι. Sext. Empir. adv. Mathem. X, 518. ἐξ ἀπείρων δὲ ἐδόξασαν τὴν τῶν πραγμάτων γένεσιν οἱ περὶ Ἀναξαγόραν. Cic. Acad. Quaest. II, 57. materia infinita. Clem. Alexandr. admon. ad gent. 45. d. ὅσοι τὰ στοιχεῖα ὑπερβάντες ἐπολυπραγμόνησάν τι ὑψηλότερον καὶ περὶτερον, οἱ μὲν αὐτῶν τὸ ἄπειρον καθύμνησαν, ὧν Ἀναξιμάνδρος ὁ Μιλήσιος ἦν, καὶ Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος, καὶ ὁ Ἀθηναῖος Ἀρχέλαος. Quamobrem vocantur homoeomeriae etiam ἡ ἀπειρία, vid. Aristot. Metaph. I, 6. Ἀναξαγόρας δὲ τὴν τῶν ὁμοιομερῶν ἀπειρίαν. Clem. Alex. l. c. τούτω μὲν τε ἄμφω (loquitur de Anaxagora atque Archelao) τὸν νοῦν ἐπεστάτην τῇ ἀπειρίᾳ.

Σμικρός, σμικρότης, forma, qua Anaxagoras semper utitur. — Καὶ γὰρ ponitur pro simplici γὰρ, ut Latinorum *etenim*; saepissime iam in Homero. Sic his vocabulis etiam utitur Anaxagorae coaevus Aeschylus in Pers. 356. ubi vid. Schütz. Καὶ γὰρ τὸ σμικρὸν ἄπειρον ἦν. Iunguntur haec ἐπεξηγητικῶς cum antecedentibus.

Καὶ πάντων ὁμοῦ ἔόντων. Saepius haec ab Anaxagora repetuntur, vid. supr. εὔδηλον, conspicuum, quod facile in adspicuum cadit; cf. fragm. 5. οὐδὲ χροιῇ εὔδηλος ἦν κ. τ. λ. Quamquam in Stephani thesauro nullus citatur praeter Alexandrum Aphrodisiensem, qui hac voce usus sit, in ipso vocabulo tamen nihil inest, quod ab usu prioris aevi abhorreat, quid? quod invenitur etiam in Aeschyl. Pers. 1004. εὔδηλα γὰρ, et in fragmento Diogenis Apolloniatae apud Simplic. in phys. Aristot. p. 52. b. καὶ τοῦτο εὔδηλον, ita ut de hac re dubitari nequeat. Sic etiam Plat. Republ. VI. p. 491. St. 287, 20. Bekk. Λαβοῦ τοίνυν, ἦν δ' ἐγώ, ὅλου αὐτοῦ ὀρθῶς, καὶ σοι εὔδηλόν τε φανεῖται καὶ οὐκ ἄτοπα δόξει τὰ προειρημένα περὶ αὐτῶν. Quamquam nonnulli Codd. praeb. ἐνδηλον.

Comparandum esse videtur Homericum *εὐδείλον*, cf. Schol. ad Hom. Od. II, 167. *εὐπεριόριστον ἢ εὐδῆλον καὶ φανεράν, καθὸ νῆσός ἐστι*, et ad I, 21. *Ἀπολλόν. Lex. Homer. s. v. Eustath. ad Od. I, p. 1615. εὐδῆλος, ἤγουν εὐπεριόριστος καὶ εὐόρατος ἀπὸ τοῦ Δῆλον, ἐξ οὗ κατὰ διάλυσιν δέελον. Zonar. s. v. Etymol. Magn. s. v. Schol. ad Pind. IV, 136. Attamen illud *εὐδείλον* aliter quoque explicatur, ut locc. citt. videre licet. ὑπὸ σμυκρότητος, i. e. quamquam omnia, verbi causa, terrena, humida, calida, aliaque iam re vera erant, nec gignebantur ex aliis, tamen inter se commixta et quidem tam parva erant, ut ob ipsam parvitatē singula oculis conspici non possent, sed unam rudem indigestamque molem efficere viderentur. Aristot. Coel. III, 5. τὰ γὰρ ὁμοιομερῆ στοιχεῖα, λέγω δὲ οἶον σάρκα, καὶ ὄσπουν, καὶ τῶν τοιούτων ἕκαστον, ἀέρα δὲ καὶ πῦρ μίγμα τούτων καὶ τῶν ἄλλων σπερμάτων πάντων· εἶναι γὰρ ἑκάτερον αὐτῶν ἐξ ἀοράτων ὁμοιομερῶν πάντων. ἠθροισμένων. — Πάντα sc. inter se hac ratione confusa et mixta, ἀήρ τε καὶ αἰθήρ κατεῖχεν, aēr et aether amplexu continebant. Anaxagoram vocabulo αἰθήρ saepius usum esse, ut ignem significaret, plures loci ostendunt. Aristot. Coel. I, 3. Ἀναξαγόρας δὲ κατακέχρηται τῷ ὀνόματι τούτῳ οὐ καλῶς· ὀνομάζει γὰρ αἰθέρα ἀντὶ τοῦ πυρός. Simplic. ad h. l. p. 27. b. ἐπιλαμβάνεται δὲ Ἀναξαγόρου οὐ καλῶς ἐτυμολογοῦντος τὸ τοῦ αἰθέρος ὄνομα ἀπὸ τοῦ αἵθειν. Aristot. Coel. III, 5. τὸ γὰρ πῦρ καὶ τὸν αἰθέρα προσαγορεύει τὸ αὐτό. Aristot. Meteor. I, 5. ὁ γὰρ λεγόμενος αἰθήρ παλαιὰν εἴληφε τὴν προσηγορίαν, ἣν Ἀναξαγόρας μὲν τῷ πυρὶ ταῦτὸν ἠγήσασθαι μοι δοκεῖ σημαίνειν· τάτε γὰρ ἄνω πλήρη πυρὸς εἶναι· κάκεινος τὴν ἐκεῖ δύναμιν αἰθέρα καλεῖν ἐνόμισε. Simplic. in Aristot. Coel. p. 148. b. ὁ δὲ Ἀναξαγόρας πολλάκις τῷ ὀνόματι τοῦ αἰθέρος ἀντὶ τοῦ πυρὸς ἐχρήσθη. Plut. Plac. philos. II, 15. Ἀναξαγόρας τὸν περικείμενον αἰθέρα πύρινον μὲν εἶναι κατὰ τὴν οὐσίαν*

κ. τ. λ. Quaeritur vero, num haec verba πάντα γὰρ — κατεῖχεν antecedentibus non repugnent, in quibus omnia esse in omnibus dixerat, cum hoc loco aërem et aethera ut res a reliqua rudi indigestaque mole secretas asserat? Equidem rem ita expediendam esse censeo. Quamquam mentis vi ac voluntate ista congeries primum secernebatur, tamen iam antea aër et aether proprio suo pondere super graviora sursum ferebantur, ut tamen nihilominus in reliquis rebus haud exigua pars eorum remaneret. Quamobrem recte dici potest, πᾶν ἐν παντί, et tamen omnia aëre et aethere contineri: unde fit, ut nulla earum rerum appareat, quae nunc sunt, sed inter se commixtae Chaos constituent. Uberius haec ipse explicat Anaxagoras sequentibus verbis: ταῦτα γὰρ μέγιστα κ. τ. λ. ταῦτα refer ad aërem et aethera. μέγιστα, ut statim adiicit πλήθει καὶ μεγέθει. Omnia sunt ἄπειρα πλήθος, aër et aether autem sunt μέγιστα¹⁾. Hinc patet, notionem τοῦ ἀπείρου non satis accurate a Clazomenio esse constitutam ac definitam²⁾, quod etiam ex aliis eius placitis manifeste prodit. ἔνεστιν ἐν τοῖς σύμπτωσι, insunt in omnibus rebus, aërea et aetherea non prorsus abscissa et remota sunt ab aliis rebus: sunt maxima, sunt in omnibus, continent, vel amplectuntur reliqua.

Sensus igitur huius fragmenti paucis ita potest ex-

1) Ritter Gesch. d. Ion. Philos. p. 275. „welcher die Luft und den Aether, d. h. das Feuer nach dem gewöhnlichen Sprachgebrauche, für die unendlichen Bestandtheile der Mischung ansah, die alles umfassen und auch zuerst aus dem All ausgesondert werden, wahrscheinlich eine noch unvollkommene Sondernung, die daher noch viele Bestandtheile der Dinge in sich vermischt enthält.“

2) Ritter, p. 275. not. „man bemerke hierbey die Unbestimmtheit in dem Gebrauche des Wortes ἄπειρον, von zwei sich begrenzenden Stoffen.“

plicari. Antequam mentis vi atque consilio universus mundus formaretur, fuit Chaos quoddam, rudis indigestaque moles, semina rerum postea ex ista congerie secretarum continens, ita quidem, ut omnes res, quot qualesve sunt, eo tempore iam vere essent confusae, non seorsim, sed simul, *ἄμοιβ*. Infinita erat harum rerum multitudo: maximam autem partem efficiebant aër et aether, qui quidem omnia reliqua circumiecta continebant. Erat igitur Chaos, ex quo mundus ortus esset. Quamobrem sunt, qui ad hoc Anaxagoreum dogma respexisse putent Ovidium, initio *Metamorph.* I, v. 5—9.

Ante mare et tellus et quod tegit omnia, coelum,
Unus erat toto Naturae vultus in orbe,
Quem dixere Chaos, rudis indigestaque moles;
Nec quidquam nisi pondus iners; congestaque
eodem

Non bene iunctarum discordia semina rerum.

et v. 15—20:

Quaque fuit tellus, illic et pontus et aër,
Sic erat instabilis tellus, innabilis unda,
Lucis egens aër; nulli sua forma manebat.
Obstabatque aliis aliud: quia corpore in uno
Frigida pugnabant calidis, humentia siccis,
Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus.

Nulla vero causa satis idonea excogitari potest, quae Ovidium Anaxagorea ista in mente habuisse nobis persuadeat¹⁾. Iam ante Anaxagoram Hesiodus aliique poëtae Chaos mentionem fecerant, nec hoc, quale describitur apud Ovidium, proprium est Anaxagorae. Ovidius secutus est poëtas et fabulas antiquissimas, quae itidem physicis prioris aevi, maxime Ionicis observabantur²⁾, unde etiam Anaxagoras sua aliquatenus

1) Cf. *Gierig.* ad Ovid. l. c.

2) vid. *Bouterwek* comment. de primis Graecorum philosopho-

saltem hâusisse videri potest, si quidem non prorsus nova protulit, verum potius aliorum vestigia secutus alia addidit, alia immutavit. Cf. Tzetz. exeg. in Iliad. p. 41. ed. *Hermianh.* οἶμαι δὲ, καὶ ἀρχαιογονίας λόγους ἐξέθετο,

πῶς οὐρανός τε γαῖα τ' ἦν, μορφή μία,
ἐπεὶ δ' ἐχωρίσθησαν ἀλλήλων δίχα
τίκτουσι πάντα, καπέδωκεν εἰς φάος,

καθὰ φησιν Ὀρφεύς τε ὁ παλαιός, καὶ Ἡσίοδος; Ἐμπεδοκλῆς τε σὺν αὐτοῖς ὁ Ἀκραγαντῖνος, καὶ Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος, καὶ ὁ τοῦ Ἀναξαγόρου τουτουὶ μαθητῆς Εὐριπίδης. — καὶ ἕτεροι δὲ τῶν φυσικῶν ὁμοίως τούτοις φασὶν, ὅσοι τέως τὸν κόσμον γενητὸν καὶ φθαρτὸν ὑποτίθενται, ἀλλ' οὐχ ὡς Ὀμηρος, ἄφθαρτον. Sic, quamquam non accurate, Aristoteles Hesiodum eadem, quae Anaxagoras protulit, docuisse contendit, vid. Sext. Empir. adv. Mathem. IX, 6.

Quae ut etiam clariora fiant, uberius illustranda sunt comparatione aliorum systematum antiquissimorum, ita ut luculenter appareat, quibus in rebus conveniant, quibus differant, utque accuratius intelligatur quale fuerit Chaos ab Anaxagora h. l. descriptum. Inde enim ipsa dogmata Anaxagorea lucem accipient, quae sequuntur.

Antiquissimi Graecorum philosophorum erant physici, rerumque naturam quam accuratissime poterant, perscrutabantur. Hinc factum est, ut Ionici, qui ex gentis suae indole, in aliis etiam rebus conspicua, ad externa potissimum et in sensus cadentia animum adverterent, rerum originem et mutationem, τὴν γένεσιν pro fundamento ponerent, cui reliqua superstruerent. Sic *Thales*, *Anaximander*, *Anaximenes*, *Heraclitus*, *Diogenes Apolloniates*. His oppo-

nuntur Dores, praecipue Eleatici, qui sensus fallaces relinquentes, mentis acumine alius progressi quaerebant, quid in perpetua rerum mutatione stabile ac firmum esset. Horum placita referre hic non attinet; subsistamus in physicis. Quorum alii, ut Ionici supra dicti, ex uno elemento per mutationem (ἀλλοίωσιν) mundum ortum esse, alii res ipsas secretione (διακρίσει) partium iam antea re vera existentium formari censebant¹⁾. Huc referri debent *Leucippus* et *Democritus*, concursu atomorum mundum efficientes, tum *Anaxagoras* atque *Empedocles*, quorum alter partibus similibus inter se, alter quatuor elementis rerum originem explicaret. Vid. Aristot. d. Gen. et Corr. I, 1. τῶν μὲν οὖν ἀρχαίων οἱ μὲν τὴν καλουμένην ἀπλῆν γένεσιν ἀλλοίωσιν εἶναι φασιν. Οἱ δ' ἕτεροι, ἀλλοίωσιν καὶ γένεσιν. "Ὅσοι μὲν γὰρ ἔν τι τὸ πολὺ εἶναι λέγουσι, καὶ πάντα ἐξ ἐνὸς γεννῶσι, τούτοις μὲν ἀνάγκη ἀλλοίωσιν τὴν γένεσιν φάναι, καὶ τὸ κυρίως γινόμενον ἀλλοιοῦσθαι. "Ὅσοι δὲ πλείω τὴν ὕλην ἐνὸς τιθέασιν, ὥστε Ἐμπεδοκλῆς καὶ Ἀναξαγόρας καὶ Λευκίππος, τούτοις ἕτερον. Qui γένεσιν per ἀλλοίωσιν explicabant, omnia ex una materia, verbi causa ex aqua, ut Thales, ex aëre, ut Anaximenes, et fieri et formari autumabant; hi sunt ἐν εἶναι λέγοντες, Aristot. l. c. Contra a Leucippo, Democrito, Anaxagora atque Empedocle γένεσις καὶ φθορὰ explicatur per σύγκρισιν et διάκρισιν corpusculorum antea iam existentium. Simplic. in phys. Aristot. p. 245. a. ἐπειδὴ γὰρ τοῖς περὶ Ἀναξαγόραν, Λευκίππου καὶ Δημοκρίτου πᾶσα γένεσις καὶ φθορὰ συγκρίσει καὶ διακρίσει γίνεσθαι ἐδόκει κ. τ. λ. Plut. plac. philos. I, 17. οἱ μὲν ἀρχαῖοι τὰς τῶν στοιχείων μίξεις κατ' ἀλλοίωσιν· οἱ δὲ περὶ Ἀναξαγόραν καὶ Δημοκρίτον κατὰ

1) Simplic. in phys. Aristot. p. 55. a. ἤτε γὰρ ἀλλοίωσις πάθος περὶ τὸ ὄν ἐστι. Καὶ ἡ σύγκρισις καὶ ἡ διάκρισις περὶ τὰ ὄντα.

παράθεσιν¹⁾. Ibid. I, 50. Ἀναξαγόρας ὁμοίως (sc. Empedocli) τὴν φύσιν σύγκρισιν καὶ διάκρισιν, τούτεστι γένεσιν καὶ φθοράν. Stob. eclog. phys. I, 13, r. Ἀναξαγόρας τὰς κράσεις κατὰ παράθεσιν γίνεσθαι τῶν στοιχείων. Opponitur Thaleti, vid. Heeren ad h. l. Simplic. in Aristot. Coel. p. 148. a. τοῖς μὲν λέγουσι συγκρίσει ἢ διακρίσει τὴν γένεσιν γίνεσθαι, ὡςπερ Ἐμπεδοκλῆς καὶ Ἀναξαγόρας. Id. p. 71. a. ἐπεὶ δὲ καὶ Πλάτων καὶ Ἐμπεδοκλῆς καὶ Ἀναξαγόρας καὶ τινες ἄλλοι τῶν φυσικῶν τὴν τῶν συνθέτων ἐκ τῶν ἀπλῶν γένεσιν κατὰ τὸν ἐξ ὑποθέσεως τούτων τρόπον εἰκόασιν παραδιδόναι, τὴν τῶν φαινομένων ἀνάλυσιν εἰς τὰ ἀπλᾶ ποιοῦντες, καὶ ἐκ τῶν ἀπλῶν τὴν σύνθεσιν εἰσηγούμενοι, ὡς εἰ καὶ προὔπηρχε χρόνῳ τὰ ἐξ ὧν γίνεται τὰ γινόμενα.

Sumitur his locis vocabulum γίνεσθαι duplici significatu. Est enim aut i. q. fieri, ita ut res non amplius sit ea, quae antea fuit, ut novum aliquid exoriatur, ἀλλοιοῦσθαι, aut usurpatur de illis rebus, quae συγκρίσει et διακρίσει sive elementorum, sive atomorum, sive homoeomeriarum formantur. Hac ratione utrumque dici recte potest: γένεσις γίνεται συγκρίσει ἢ διακρίσει vel γένεσις non est: alio enim sensu accipienda est haec vox. Cf. fragm. 21. quod hac nostra disputatione illustratur²⁾. Simplic. in Aristot. Coel. p. 46. a. οἱ μὲν ἀναιροῦσι γένεσιν, διακρίσει ὑφεστά-

1) Παράθεσις h. l. est i. q. σύγκρισις καὶ διάκρισις, etsi proprie magis de Leucippi et Democriti atomis usurpatur hoc vocabulum. Opponitur ἀλλοίωσις. Cf. Stob. loc. sequ.

2) Quae si accurate tenentur, defendunt Anaxagoram contra Aristotelem, qui d. Gen. et Corrupt. I. 1. haec habet: καίτοι Ἀναξαγόρας γε τὴν οὐκείαν φωνὴν ἠγνόησε. λέγει γούτ, ὡς τὸ γίνεσθαι καὶ τὸ ἀπόλλυσθαι ταῦτ' ὅν καθέστηκε τῶ ἀλλοιοῦσθαι. Poterat Clazomenius hoc iure quodam dicere: ex eius enim sententia nihil sit per se (ἀπλῆ γένεσις), sed iam est, et per σύμμιξιν et διάκρισιν in aliam rem mutatur, ἀλλοιοῦται, (alio sensu, quam eo, quo priores Ionici hoc vocabulo utuntur.)

και λέγοντες πάντα, ὡς Ἀναξαγόρας. Aristot. Met. I, 5. σχεδὸν γὰρ ἅπαντα ὁμοιομερῆ στοιχεῖα, καθάπερ ὕδωρ ἢ πῦρ οὕτω γίνεσθαι καὶ ἀπόλλυσθαι φησι, συγκρίσει καὶ διακρίσει μόνον. ἄλλως δ' οὔτε γίνεσθαι, οὔτε ἀπόλλυσθαι, ἀλλὰ διαμένειν αἴδια. Stob. eclog. phys. I, 21. γ. Ἐμπεδοκλῆς, Ἀναξαγόρας, Δημόκριτος, Ἐπίκουρος καὶ πάντες, ὅσοι κατὰ συναθροισμὸν τῶν λεπτομερῶν σωμάτων κοσμοποιοῦσι, συγκρίσεις μὲν καὶ διακρίσεις εἰσάγουσι, γενέσεις δὲ καὶ φθοράς οὐ κυρίως. Οὐ γὰρ κατὰ τὸ ποιὸν ἐξ ἀλλοιώσεως, κατὰ δὲ τὸ ποσὸν ἐκ συναθροισμοῦ ταῦτα γίνεσθαι. Simplic. in Aristot. phys. p. 50. a. οἱ δὲ πολλὰ μὲν ἐνυπάρχοντα δὲ ἐκκρίνεσθαι ἔλεγον, τὴν γένεσιν ἀναίρουσιντες, ὡς Ἀναξίμανδρος καὶ Ἀναξαγόρας. Ibid. p. 121. b. τοιγαροῦν καὶ φθορὰν ἀνεῖλόντινες, ὡς οἱ περὶ Ἀναξαγόραν. Ioann. Grammat. in Aristot. d. Gen. et Corr. p. 4. a. καὶ οἱ περὶ Δημόκριτον δὲ τῇ συγκρίσει τῶν ἀτόμων τὴν γένεσιν ἔλεγον γίνεσθαι, τῇ διακρίσει δὲ τὴν φθορὰν, ἀλλὰ δὴ καὶ Ἀναξαγόρας ἐκκρινόμενας τὰς ὁμοιομερείας καὶ συνιούσας ἀλλήλοις, δηλονότι ἢ σάρκα ποιεῖν ἢ ὄστουν, οὐ γινομένης τῆς σαρκὸς φύσεως ἀλλὰ φαινομένης τῷ πλείονας σαρκὸς ὁμοιομερείας εἰς ταῦτόν συνελθεῖν.

Caeterum quamquam Leucippus, Democritus, Anaxagoras et Empedocles iunctim opponuntur illis physicis, qui rerum originem ex mutatione unius elementi, (ἀλλοιώσις ἐξ ἑνός) derivarent¹⁾, tamen inter se iterum differunt eo, quod Leucippus et Democritus materiam infinitam ex corpusculis individuis, ex atomis constare dicunt, iisque nullo colore, nulla vi praeditis, separatis, non coniunctis²⁾: Empedocles autem et Anaxagoras unam quandam congeriem fuisse contendunt, e qua reliqua orta sint³⁾. Porro Anaxagorae et Em-

1) ἔν εἶναι λέγοντες.

2) πολλὰ εἶναι λέγοντες.

3) ἔν καὶ πολλὰ λέγοντες. Vid. Simplic. in phys. Aristot. p. 55. a. ubi his praemissis sic pergit: καὶ γὰρ Ἀναξαγόρας τὰς ὁμοιο-

pedoclis iterum diversa est ratio, siquidem illi in materia confusa esse videntur infinitae homoeomeriae, huic vero quatuor tantummodo elementa. Aristot. d. Gen. et Corr. I, 1. ἐναντίως δὲ φαίνονται οἱ περὶ Ἀναξαγόραν τοῖς περὶ Ἐμπεδοκλέα. ὁ μὲν γὰρ φησὶ πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ αἶρα καὶ γῆν στοιχεῖα τέσσαρα καὶ ἀπλᾶ εἶναι μᾶλλον ἢ σάρκα καὶ ὄστυν καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ὁμοιομερῶν· ὁ δὲ ταῦτα μὲν ἀπλᾶ καὶ στοιχεῖα· γῆν δὲ καὶ πῦρ καὶ αἶρα σύνθετα. — πολλὰ δὲ λέγει στοιχεῖα, καθάπερ καὶ ἕτεροι. Ἐμπεδοκλῆς μὲν γὰρ τὰ μὲν σωματικὰ τέσσαρα, τὰ δὲ πάντα μετὰ τῶν κινούντων ἔξ τὸν ἀριθμὸν. Ἀναξαγόρας δὲ ἄπειρα καὶ Λευκίππος καὶ Δημόκριτος. Ὁ μὲν γὰρ τὰ ὁμοιομερῆ στοιχεῖα τίθησιν, ὥστε ὄστυν, καὶ σάρκα, καὶ μυελὸν, καὶ τῶν ἄλλων, ὧν ἐκάστου τὸ μέρος συνώνυμὸν ἐστὶ. Ioann. Grammat. in Aristot. d. Gen. et Corrupt. p. 5. b. fin. ἐναντίως, φησὶν, Ἀναξαγόρας ἐδόξασε τοῖς περὶ Ἐμπεδοκλέα περὶ τῶν στοιχείων. ὁ μὲν γὰρ Ἐμπεδοκλῆς πρῶτὰ φησὶν εἶναι καὶ ἀπλούστατα τὰ τέσσαρα στοιχεῖα. ἐκ τούτων

μερείας κατὰ τὸ ὑποκειμενὸν ἀρχὰς θέμενος, ἀπέλους ἔλεγε ταύτας, καὶ τὸ ποιητικὸν δὲ αἴτιον ἐν ἔλεγεν εἶναι, τὸν διακρίνοντα νοῦν. — καὶ Θεόφραστος δὲ τὸν Ἀναξαγόραν εἰς Ἀναξίμανδρον συνηθῶν, καὶ οὕτως ἐκλαμβάνει τὰ ὑπὸ Ἀναξαγόρου λεγόμενα, ὡς δύνασθαι μίαν αὐτὸν φύσιν λέγειν τὸ ὑποκειμενόν. Γράφει δὲ οὕτως ἐν τῇ φυσικῇ ἱστορίᾳ. „Οὕτω μὲν οὖν λαμβανόντων, δόξαιεν ἂν ποιεῖν τὰς μὲν ὑλικὰς ἀρχὰς ἀπέλους, ὡς εἴρηται· τὴν δὲ τῆς κινήσεως καὶ τῆς γενέσεως αἰτίαν μίαν. εἰ δὲ τις τὴν μίαν τῶν ἀπάντων ὑπολάβοι μίαν εἶναι φύσιν, ἀόριστον καὶ κατ' εἶδος καὶ κατὰ μέγεθος, συμβαίνει δύο τὰς ἀρχὰς αὐτὸν λέγειν, τὴν τοῦ ἀπέλου φύσιν καὶ τὸν νοῦν, ὥστε φαίνεται τὰ σωματικὰ στοιχεῖα παραπλησίως ποιῶν Ἀναξίμανδρον.“ εἰκότως δὲ μία τοὺς μίαν λέγοντας τὴν ἀρχὴν, καὶ ἀκίνητον ἢ κινουμένην, πρὸ τῶν πολλῶν μόνον λέγειν δοκούντων, ὡς τῶν περὶ Δημόκριτον τὴν μίαν καὶ πολλὰς ἔταξε· μέσην γὰρ τάξιν ἔχουσι. Κοινωνοῦσι δὲ οἱ τοι, τῶν μίαν λεγόντων ἐκείνοις, τοῖς συγχρῖσει καὶ διακρῖσει τὴν γένεσιν ποιοῦσιν. Ὁ δὲ Ἀναξαγόρας τοῖς ἐκκρῖσει μᾶλλον οὐκείωτερος. Διαφέρουσι δὲ ἐκείνων μὲν τῶν μίαν μόνην λεγόντων, τῷ αὐτοῖς μίαν καὶ πολλὰς λέγειν. Cf. Schleiermacher über Anaximandr. p. 113.

δὲ συγκρινομένων γεννᾶσθαι τὰ ὁμοιομερῆ ὅστούν· καὶ σάρκα· Ἀναξαγόρας δὲ ἔμπαλιν σύνθετα φάσκων εἶναι τὰ τέσσαρα στοιχεῖα ἐκ τῶν ὁμοιομερῶν, καὶ γὰρ ὅστού καὶ νεύρου καὶ τῶν ἄλλων ἐκάστου ὁμοιομερείας ἔλεγεν ὑπάρχειν τῷ πυρὶ καὶ τῷ ὕδατι καὶ τοῖς ἄλλοις, ἐπειδὴ πάντα ἐκ τούτων εἴωρα γιγνόμενα. Ἄλλ' ὡσπερ ὅστᾱ καὶ σάρκας ὁμοιομερείας ἔλεγεν καὶ τῶν λοιπῶν, ἅπερ ἡμεῖς σύνθετά φαμεν, οὕτω καὶ πυρὸς καὶ ἀέρος, καὶ ὕδατος καὶ γῆς, καὶ πάντα μὲν εἶναι ἐν πᾶσι, φαίνεσθαι δὲ ἕκαστον καὶ ὀνομάζεσθαι κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν, ὥστε οὐκ ἐναντίως ἔλεγε τοῖς περὶ Ἐμπεδοκλέα· οὐδὲ γὰρ συνθετώτερα ἔλεγε τὰ στοιχεῖα σαρκὸς καὶ ὅστού καὶ τῶν λοιπῶν. Διαφέρουσι δὲ, ὅτι ὁ μὲν Ἐμπεδοκλῆς ἀρχὰς ἔλεγε τῶν λοιπῶν τὰ στοιχεῖα, Ἀναξαγόρας δὲ πάντων τὰς ὁμοιομερείας ἀρχὰς φαίνεσθαι δὲ καὶ λέγεσθαι ἕκαστον κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν· εἴπερ δεῖ ἄρα ἐκ τῶν ἀρχῶν εἶναι τὰ ἀνομοιομερῆ. *Simplic. in Aristot. phys. p. 35. a. (sc. διαφέρουσι) τῷ τὰ πολλὰ, ἐξ ὧν τὸ πᾶν τὸν μὲν Ἀναξαγόραν ἅπειρα ὑποτίθεσθαι τὰς ὁμοιομερείας, τὸν δὲ Ἐμπεδοκλῆν πεπερασμένα· τέσσαρα γὰρ τὰ καλυμμένα στοιχεῖα, καὶ τὸν μὲν ὁμοιομερείας, τὸν δὲ στοιχεῖα.*

Sunt igitur secundum Anaxagoram πάντα ὁμοῦ; non solum terrena, humida, calida; aërea, verum etiam caro, ossa omniaque alia huiusmodi sunt elementa eodem modo, ut quatuor illa notissima, ab Empedocle prolata. Omnia sunt in omnibus, ita ut in quavis parte illius materiae infinitae reliqua contineantur. Nec cum *Rittero* 1) putaverim, ex Anaxagorae sententia quatuor illa elementa ex aliis homoeomeriis esse composita. Loca enim, quibus utitur, sunt ambigua, *Aristot. Coel. III, 5. ἀέρα δὲ καὶ πῦρ μίγμα τούτων καὶ τῶν ἄλλων σπερμάτων πάντων. d. Gen. et Corrupt. I, 1. γῆν δὲ καὶ πῦρ καὶ ἀέρα σύνθετα. Metaph. I, 3. σχεδὸν γὰρ ἅπαντα ὁμοιομερῆ, καθάπερ ὕδωρ ἢ πῦρ. Simplic.*

1) *Gesch. d. Ion. Philos. p. 271 ss.*

in Arist. phys. p. 6. b. πάντα γὰρ ὁμοιομερῆ, ὅσον ὕδωρ ἢ πῦρ, ἢ χρυσόν. Simplic. in Aristot. Coel. p. 148. b. ἐξ ὧν καὶ τὰ ὑπὸ Ἐμπειδοκλοῦς στοιχεῖα μικτὰ εἶναι ἔλεγεν, ἀέρα καὶ πῦρ καὶ τᾶλλα πάντα. Ibid. p. 149. b. σύνθετα ταῦτα ἐκ τῶν ὁμοιομερῶν, ὡςπερ καὶ τᾶλλα πάντα τὰ αἰσθητὰ σύνθετα ἐκ τῶν ὁμοιομερῶν ποιεῖ. Ibid. p. 155. a. οὐ τὰ τέσσαρα μόνον, ἀλλὰ καὶ τᾶλλα πάντα, δηλονότι τὰς ὁμοιομερείας στοιχεῖα λέγον, καὶ πάντα ἐν πᾶσιν εἶναι. Rectissime Ioann. Grammat. in Aristot. d. Generat. et Corrupt. p. 3. b. ἀλλ' ὡςπερ ὅστ'α καὶ σάρκας ὁμοιομερείας ἔλεγεν καὶ τῶν λοιπῶν, ἅπερ ἡμεῖς σύνθετά φαμεν, οὕτω καὶ πῦρ καὶ ἀέρος, καὶ ὕδατος καὶ γῆς. — οὐδὲ γὰρ συνθετώτερα ἔλεγε τὰ στοιχεῖα σαρκὸς καὶ ὀστοῦ καὶ τῶν λοιπῶν. Id. in Arist. phys. p. 10. a. ἐν τῷ ξύλῳ ὁμοιομερεῖ ὄντι ὑπάρχειν καὶ σάρκα καὶ ὀστοῦν καὶ ὕδωρ καὶ πῦρ καὶ χρυσόν καὶ πάντα ἀπλῶς. Omnia igitur αἰσθητά, qualia nunc sensibus percipiuntur, non sunt pura, sed mixta ex omnibus: terra, quam oculis cernimus, non est elementum, ut Empedocli placuit, sed insunt terrenae aliaeque homoeomeriae: eandemque rationem in reliquis obtinuisse censeo.

Interdum comparatur Anaxagoras cum Anaximandro. Simplic. in phys. Aristotelis, p. 6. b. καὶ ταῦτά φησιν ὁ Θεόφραστος παραπλησίως τῷ Ἀναξιμάνδρῳ λέγειν τὸν Ἀναξαγόραν. Ἐκεῖνος γάρ φησιν, ἐν τῇ διακρίσει τοῦ ἀπείρου τὰ συγγενῆ φέρεσθαι πρὸς ἄλληλα, καὶ ὅτι μὲν ἐν τῷ παντὶ χρυσὸς ἦν, γίνεσθαι χρυσόν, ὅτι δὲ γῆ, γῆν, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον ὡς οὐ γιγνομένων, ἀλλ' ὑπαρχόντων πρότερον — — ὥστε φαίνεται τὰ σωματικὰ στοιχεῖα παραπλησίως ποιῶν Ἀναξιμάνδρῳ. Quamquam haec negari non possunt, tamen diversissima utriusque viri est ratio. Non enim solum quaerendum videtur, quid, sed etiam cur et quomodo dicatur. Haec est secundum Anaximandrum τοῦ ἀπείρου ratio, ut multiplicem formam inducere possit, adeoque ex eo res fiant et nascantur, quae nunc sensibus nostris per-

cipiuntur. Fiunt omnia per mutationem, per ἀλλοίωσιν τοῦ ἀπείρου, id quod διάκρισις quodammodo, quamvis non accurate dici potest. Anaxagorae ἀπείρον unum quidem est, sed τὰ πολλὰ iam continet, quae molu inde secernuntur. Cf. Ritter. Gesch. d. Ion. Philos. p. 222 ss.

Ut accuratius diversitas principiorum in antiquissimorum physicorum placitis appareat, tabulam adumbrabo, qua facilius haec oculis conspici poterunt.

Γένεσις fit
per

ἀλλοίωσιν.

σύγκρισιν καὶ διάκρισιν.

Ionici priores

a Thalete usque ad Heraclitum.

Huc pertinent

Sunt ἐν εἶναι λέγοντες.

ἐν καὶ πολλὰ
λέγοντες

πολλὰ εἶναι
λέγοντες

Leucippus et
Democritus.

Empedocles

Anaxagoras.

F R A G M. 2.

Καὶ γὰρ ὁ αἴρ καὶ ὁ αἰθήρ ἀποκρίνεται ἀπὸ τοῦ περιέχοντος τοῦ πολλοῦ· καὶ τόγε περιέχον ἀπειρόν ἐστι τὸ πλήθος.

Notae.

Haec verba cohaerent cum antecedentibus. Quod quum ex nexu sententiarum per se satis manifeste eluceat, patet etiam ex Simplicio, qui p. 53 b. post illa, quae in fragmento primo allata sunt, pergat: καὶ μετ' ὀλίγον καὶ γὰρ κ. τ. λ. Ἀποκρίνεσθαι vocabulum hac in re proprium, quo saepius utitur Clazomenius. Τὸ περιέχον cf. Viger. d. Idiotism. ling. Gr. p. 545. ὁ αἴρ καὶ ὁ αἰθήρ ἀποκρίνεται ἀπὸ τοῦ περι-

ἔχοντος τοῦ πολλοῦ h. e. aër et aether non sunt extrema in ingenti ista homöomeriarum mole, sed cinguntur τῷ περιέχοντι, quod quale sit, accuratius ab Anaxagora non describitur: in quo vero ἡ τῶν ὁμοιομερῶν πολυμυγία inesse sine dubio ipsi visa est. Τὸ περιέχον circumiectu suo reliqua ambit et amplectitur. cf. Ritter. p. 27. Nec repugnat Aristot. phys. III, 5. Ἀναξαγόρας δ' αὐτόπως λέγει περὶ τῆς τοῦ ἀπείρου μονῆς. στηρίζειν γὰρ αὐτὸ αὐτό φησι τὸ ἄπειρον. τοῦτο δὲ ὅτι ἐν αὐτῷ, ἀλλὸ γὰρ οὐδὲν περιέχει κ. τ. λ. Simplic. ad h. l. p. 112. b. ἐκεῖνος γὰρ ἀκίνητον λέγων τὸ ἄπειρον τῶν ὁμοιομερῶν μίγμα, αἴτιον λέγει τῆς ἀκινήσιας, οὐ τὸ ἐν τῷ οἰκείῳ εἶναι τόπων. οὐδὲ γὰρ ὅλως εἶναι ἐν τόπων, διὰ τὸ ἄπειρον ὄν μὴ περιέχεσθαι ὑπό τινος, ὡς δὴ τοῦ περιέχοντος μείζονος εἶναι ὀφείλοντος τοῦ περιεχομένου, τοῦ δὲ ἀπείρου μηδὲν ὀφείλοντος ἔχειν ἑαυτοῦ μείζον. Aliud enim est τὸ περιέχον, de quo loquuntur scriptores citati: aliud, cuius sit mentio in fragmento Anaxagorae, siquidem est τὸ ἄπειρον, quod nulla alia re circumdatur.

Mirum vero quodammodo videri potest, iam hoc loco ἀπόκρισιν aëris et aetheris commemorari, cum nondum de mente sermo sit, cuius vi secretionem omnium rerum secundum Anaxagoram factam esse, neminem fugit. Fuit igitur haec secretio non absoluta, sed aër et aether suo pondere super graviora elati et multitudine reliqua superantes cingebant τὸ πᾶν. Cf. Ritter. Gesch. d. Ion. Philos. p. 275. „welcher die Luft und den Aether, d. h. das Feuer nach dem gewöhnlichen Sprachgebrauche, für die unendlichen Bestandtheile der Mischung ansah, die alles umfassen und auch zuerst aus dem All ausgesondert werden, wahrscheinlich eine noch unvollkommnere Sonderung, die daher noch viele Bestandtheile der Dinge in sich vermischt hält.“ Id. p. 276. 277. „Anaxagoras sagte, in dem Urzustande der Homöomerien wären der unendliche Aether und die unendliche Luft, die grössten unter allen Dingen

an Menge und Grösse, gemischt, und bald darauf hinzugefügt, Luft und Aether sonderten sich von dem das Viele Umfassenden, welches unendlich ist, aus“ u. s. w. *Experientia ipsa edocuit Anaxagoram, aeris et aetheris maiorem esse multitudinem quam particularam terrenarum et humidarum.*

F R A G M. 3.

Τουτέων δὲ οὕτως ἔχόντων χρὴ δοκέειν ἐνεῖναι πολλά τε καὶ παντοῖα, ἐν πᾶσι τοῖς συγκρινομένοις, καὶ σπέρματα πάντων χρημάτων, καὶ ἰδέας παντοίας ἔχοντα, καὶ χροιάς καὶ ἡδονάς.

Notae.

Vid. *Simplic.* p. 55. b. post illa, quae in secundo fragmento attulimus, haec habet, dicens: καὶ μετ' ὀλίγα. Inveniuntur eadem iterum in fine eiusdem paginae: in altero loco legitur χρὴ δοκεῖν εἶναι, in altero ἐνεῖναι, contra ἐν εἶναι invenitur in *Simplic.* in *phys.* *Aristot.* p. 8. a. λέγει γὰρ μετ' ὀλίγα τῆς ἀρχῆς τοῦ πρώτου περὶ φύσεως Ἀναξαγόρας οὕτως, τοῦτων κ.τ.λ. Sine dubio haec lectio ex errore orta est, quamquam Anaxagorae placitis haud repugnat. Scribendum praeterea videtur τουτέων pro τούτων, ut in fragm. 20. et 21. deinde δοκέειν, ut περιχωρέειν in fragm. 9. Bene haec cohaerent cum prioribus. Τούτων οὕτως ἔχοντων h. e. ita inter se mixtis, ut ἐν παντὶ πᾶν esset. συγκρίνειν opponitur τῷ ἀποκρίνειν, διακρίνειν: est ergo i. q. componere. σπέρματα πάντων χρημάτων sunt homoeomeriae, e quibus corpora componuntur. (Vid. *Köhler.* animadverss. in *Senec. Nat. Quaest.* III, 10. r. p. 406.) Cf. fragm. 6. σπερμάτων ἀπίρων. *Aristot. Coel.* III, 5. τὰ γὰρ ὁμοιομερῆ στοι-

χειᾶ, λέγω δὲ ὄσον σάρκα, καὶ ὄστουν, καὶ τῶν τοιούτων ἕκαστον, ἀέρα δὲ καὶ πῦρ μίγμα τούτων καὶ τῶν ἄλλων σπερμάτων πάντων. *Simplic. in Aristot. Coel. p. 148. b. τὰ ὁμοιομερῆ, ὄσον σάρκα, καὶ ὄστουν, καὶ τὰ τοιαῦτα, σπέρματα ἐκάλεε. Similiter Ovid. Metam. I, 9. semina rerum. Non autem semina animalium et plantarum h. l. intelligenda esse putaverim, Iren. adv. haeret. II, 14. Theophr. Hist. Plant. III, 2. Sic explicat hoc vocabulum Alexand. Aphrodis. ap. Simplic. in Aristot. phys. p. 36. a. ἀντὶ τοῦ τὰ σπέρματα εἶπεν, ἐν γὰρ τούτων ἢ τῶν φυτῶν σύνθεσις εἶη ἄν, καὶ διὰ τοῦτο μετ' ὀλίγον ἀντὶ τοῦ καρποῦ σπέρμα ἔλαβεν, ὡς μόνιον τοῦ φυτοῦ. ἐν οἷς λέγει, ὥστε οὔτε σὰρξ εἶη ἄν ὀπηλικοῦν οὔτε ὄστουν, οὔτε σπέρμα τῶν φυτῶν. Cf. Ritter. Gesch. d. Ion. Philos. p. 268. 269. „diese Saamen, unendlich an Menge, für nichts anderes, als die Homoeomerien in ihrem ganzen Umfange zu nehmen, möchte wohl dem Sinne des Anaxagoras gemässer seyn, als die Behauptung des Alexandros von Aphrodisca, dass er dadurch die Urbestandtheile der Pflanzen habe anzeigen wollen.“ καὶ ἰδέας παντοίας ἔχοντα, refer ad σπέρματα. ἰδέα, forma, species, modus. De significatu huius vocis cf. *Carus de cosmotheol. Anaxag. fontib. p. 701. qui citat Herodot. VI, 100. Thucyd. I, 109. IV, 55. VI, 4. Eurip. Bacch. 471. Sic τὰ ὁμοιομερῆ vocantur πολυσχῆμονα Stob. eclog. phys. I, 16, 6. ubi vid. Heeren, p. 358. Anaxag. fragm. 6. καὶ σπερμάτων ἀπέιρων πλήθους οὐδὲν εἰκότων ἀλλήλοις. οὐδὲ γὰρ τῶν ἄλλων οὐδὲν εἴκει τῷ ἑτέρῳ τὸ ἕτερον. καὶ χροιάς sc. ἔχοντα, h. e. in ista mole nullus color manifeste apparebat, siquidem omnes inter se mixti erant. Cf. fragm. 6. πρὶν δὲ ἀποκριθῆναι ταῦτα, πάντων ὁμοῦ ἔόντων, χροιῆ εὐδηλοῦς ἦν οὐδεμίη. — ἡ δονή, h. l. significatione in lexicis nondum notata, ex Anaxagorae usu loquendi i. q. affectio, ea ratio alicuius rei, qua ipsam sensibus nostris percipimus, qua tactus inprimis afficitur. Sic hac**

voce etiam utitur eius coaevus Diogenes Apolloniates, apud Simplic. p. 55. a. Cf. Ritter Gesch. d. Ion. Philos. p. 51. 211. Ex his omnibus breviter expositis, sequitur sensus generalis: in illa mole inerant omnia, quae deinceps secernebantur; in minima parte homocomeriarum variae erant *ιδέαι, χροιαί, ήδοναί*. Vertenda haec verba sic videntur: „quae cum ita sint, unum esse putandum est multa et varia in omnibus corporibus compositis, et semina inesse (sc. in illis corporibus compositis), et formas varias et colores et affectiones habentia.“

Homoeomeriae, quarum in hoc fragmento sit mentio, vocantur *ὁμοιομέρεια, ὁμοιομερῆ, ὁμοιομερῆ στοιχεῖα, ἡ ἀπειρία τῶν ὁμοιομερῶν, πολυμιγία τῶν ὁμοιομερῶν* (vid. supr. p. 71.) et quidem, ut nonnulli arbitrantur, propterea, quod omnes, quin etiam minimae particulae semina omnium rerum continent, ideoque similia sunt inter se. Cic. Quaest. Acad. IV, 37. „particulas similes inter se.“ Similitudo posita erat in eo, quod in qualibet homoeomeria omnes reliquae essent¹⁾. Magis autem arripet alia explicatio huius vocabuli. *Ὅμοιομερὲς scilicet est ἰδ, cuius μέρος συνώνυμον ἰδεοῦ ὅμοιον ἐστὶ τῷ παντί*²⁾. Aristot. d. Generat. et Corrupt. I, 1. *τὰ ὁμοιομερῆ στοιχεῖα τίθησιν, ὅσιν ὄστούν, καὶ σάρκα καὶ μυελὸν καὶ τῶν ἄλλων, ὧν ἐκάστου τὸ μέρος συνώνυμόν ἐστι.* Ioann. Grammat.

- 1) Carus de Anaxag. cosmotheol. font. p. 700. „inter se similes erant illae rerum particulae, quamvis caeterum diversae, quandoquidem in omnibus omnium rerum partes aliquae exstarent.“ Et in not. ad h. l. „inerant omnium rerum genera, quibus communes qualitates conveniebant, totumque a parte quantitate tantum differbat.“ Sunt οὐδὲν εἰκότες ἀλλήλοις, fragm. 6.
- 2) Tennemann. Gesch. d. Philos. I, 310. „die Aehnlichkeit bezieht sich daher nicht auf alle Stoffe zusammengenommen (collective), sondern auf jeden einzelnen Stoff für sich genommen (distributive).“

ad h. l. p. 3. a. fin. ss. ἀλλ' ὁ μὲν Ἀναξαγόρας φησὶ τὰ ὁμοιομερῆ. ἢ δ' ἐστὶν ὁμοιομερῆς, αὐτὸς προσέθηκεν (loquitur de Aristotelis loco citato, quem explicat) εἰπὼν, ὦν ἐκάστου συνώνυμον τὸ μέρος ἐστὶ, σαρκὸς γὰρ τὸ μέρος σὰρξ, καὶ ὄστου καὶ νεύρου πάλιν ὁμοίως. χειρὸς δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἀνομοιομερῶν τὰ μέρη οὐκ ἐστὶ συνώνυμα τῶ ὅλῳ. οὐ γὰρ λέγεται τὰ μέρη τῆς χειρὸς χεῖρες. Id. in Aristot. phys. a. 10. ὁμοιομέρεια δὲ ἐστὶν, ἧς τὸ μέρος τῶ ὅλῳ ὅμοιον. ὑπάρχειν οὖν ἐν ἀλλήλαις τὰς ὁμοιομερείας· οἷον ἐν τῇ ξύλῳ, ὁμοιομερεῖ ὄντι, ὑπάρχειν καὶ σάρκα καὶ ὄστουν καὶ ὕδωρ καὶ πῦρ καὶ χρυσὸν καὶ πάντα ἀπλῶς. καὶ ἐν ἐκάστῳ καὶ τῶ τυχόντι, ἀπείρους ἐνυπάρχειν ὁμοιομερείας. τοῦτο δὲ ὑπετίθετο διότι ἐώρα πάντα ἐξ ἀλλήλων γένομενα, εἰ καὶ μὴ κατὰ πρώτην γένεσιν, ἀλλ' οὖν διὰ πλείονων μέσων. περιφανταζόμενος οὖν τὴν ὕλην τὴν εἰς πάντα ἐπιτηδεῖαν μεταβληθῆναι, μὴ ἐξισχύων δὲ αὐτὴν τελείως θεωρῆσαι, ὑπέθειο ὁμοῦ πάντα εἶναι χρήματα. καὶ οὕτω τὴν ἐξ ἀλλήλων γένεσιν κατ' ἔκκρισιν γίνεσθαι, καὶ οὐ κατὰ μεταβολὴν τῆς οὐσίας. καλῶς δὲ καὶ τὰς ὁμοιομερείας μὲν ἐν ἀλλήλοις ὑπέθετο. οὐκ ἐτι δὲ καὶ τὰς ἀνομοιομερείας. οὐδεὶς γὰρ ἂν ὑπολάβοι ἐν προσώπῳ χεῖρα εἶναι, ἢ ἐν χειρὶ πόδα¹⁾. Sexti. Empir. adv. Mathem. X, 58. ὅμοια τοῖς γεννωμένοις. Plut. Plac. Philos. I, 5. ἀπὸ τοῦ οὖν ὅμοια τὰ μέρη εἶναι ἐν τῇ τροφῇ τοῖς γεννωμένοις, ὁμοιομερείας αὐτὰς ἐκάλεσεν. Simplic. in Aristot. phys. p. 106. a. πᾶν ὑπὸ τοῦ ὁμοίου τρέφεται. Apud Latinos hoc vocabulum non erat in usu: vid. Lucret. I, 850 ss.

nunc et Anaxagorae scrutemur ὁμοιομέρειαν,
quam Graii memorant, nec nostra dicere lingua

1) Ritter Gesch. d. Ion. Philos. p. 275. „also würde nach Anaxagoras z. B. das Gesicht nicht wieder aus Gesichtern bestehn, sondern nur die Bestandtheile solcher Glieder, wie Knochen, Blut, Fleisch und dergl. würden in ähnliche Theile zerfallen.“ Hac ratione refutatur Bayle Dict. art. Anaxagoras not. C. quem sequitur Tiedemannus I, p. 318.

concedit nobis patrii sermonis egestas :
sed tamen ipsam rem facile est exponere verbis,
principium rerum, quam dicit ὁμοιομέρειαν.

Cicero autem vertit: *particulas, similes inter se, minutas*, in Acad. Quaest. IV, 37.

Ipsum Clazomenium hac voce usum esse¹⁾, iure concludere mihi videor ex Simpli. in phys. Aristot. p. 258. a. τὰ εἶδη, ἅπερ ὁμοιομερείας καλεῖ. Stob. Eclog. phys. I, 11, 12. p. 296. ed. Heeren. ὁμοιομερείας αὐτὰς ἐκάλεσεν καὶ ἀρχὰς τῶν ὄντων. Plut. plac. philos. I, 3. ὁμοιομερείας αὐτὰς ἐκάλεσεν. Haec sententia firmatur etiam eo, quod omnes scriptores, et antiquiores et seniores ita loquuntur, nec praeterea quidquam de alio huius vocabuli auctore constat. Consensum antiquitatis haudquaquam spernendum esse censeo. Quis etiam in usum Anaxagoreae philosophiae dudum explosae nova procuderit vocabula?

F R A G M. 4.

— — ἀνθρώπους τε συμπαγῆναι, καὶ τᾶλλα ζῶα, ὅσα ψυχὴν ἔχει, καὶ τοῖς γε ἀνθρώποισιν εἶναι καὶ πόλεις συνωκημένας, καὶ ἔργα κατεσκευασμένα, ὥσπερ παρ' ἡμῖν, καὶ ἡλίον τε αὐτοῖσιν εἶναι καὶ σελήνην, καὶ τᾶλλα, ὥσπερ παρ' ἡμῖν, καὶ τὴν γῆν

---

1) Tiedemann. I, p. 317. „Beydes, Sache und Name ist unbestritten Erfindung des Klazomenischen Weisen.“ Carus, p. 756. „fixisse nova verba videtur, id quod de ὁμοιομερειῶν vocabulo valet.“ Apud idem p. 722. comparat Democriti μικρομέρεια, Aristot. Anim. I, 2. Aliter censet vir doctissimus Schleiermacher über Diog. von Apollon. p. 93. „die Anaxagoraesische Lehre von den Homocomerien, wie man sie wahrscheinlich ihm gar nicht zu Danke genannt hat.“ Sic etiam statuit Ritter Gesch. d. Ion. Philos. p. 211, et p. 269. not.

αὐτοῖσι φύνειν πολλά τε καὶ παντοῖα, ὧν ἐκεῖνοι τὰ
ὀνήϊστα συνενεικάμενοι εἰς τὴν οἰκῆσιν χρῶνται.
Ταῦτα μὲν οὖν μοι λέλεκται, ὅτι οὐκ ἂν παρ' ἡμῶν
ἀποκριθεῖη, ἀλλὰ καὶ ἄλλη.

Notae.

Locus explicatu difficillimus, non quidem verbo-
rum, sed rerum obscuritate. Invenitur in *Simplic.*
p. 8. a. qui statim post postrema verba antecedentis
fragmenti interposito vocabulo καὶ sic pergit, unde
patet, haec pertinere ad ea, quae *Anaxagoras* protu-
lit μετ' ὀλίγα τῆς ἀρχῆς τοῦ πρώτου περὶ φύσεως (vid.
Simplic. l. c.), quamquam structura ostendit, haec iun-
gi non posse cum proxime antecedentibus. Iterum in-
veniuntur in *Simplic.* ad *Aristot.* phys. p. 55. b. ubi
similiter coniuncta sunt cum antecedentibus. Desunt
autem postrema ταῦτα — ἄλλη.

πόλεις scripsi, cum in utroque loco *Simplicii*
sic legatur. Pro συνακημένους positum est συνημ-
μένους in *Simplic.* p. 35. b. quod vero minus aptum
videtur. συνενεικάμενοι, forma ionica praestat al-
teri συνενεγκάμενοι, quam invenimus p. 8. a. ὀνήϊστα
cum *Schneidero* in *Lex.* s. v. scripsi, cum p. 8. a. ὄνι-
στα, p. 35. b. ὀνήνιστα reperiatur. Eodem vocabulo
utitur *Heraclitus*, apud *Schleiermacher.* p. 481.

συμπαγῆναι bene dicitur de re, quae ex ho-
moeomeriis quasi componitur. Vid. fragm. 22. et quae
ibi notata sunt. ὅσα ψυχὴν ἔχει. Sic etiam loquitur
Anaxagoras in fragm. 9. ἔργα, opera, sunt res la-
bore ac studio confectae, v. c. domus, suppellex caet.
πολλά τε καὶ παντοῖα, eodem modo ut fragm. 5.
Vertam hunc locum: et homines concretos esse, et
alia animalia, quae animam habent, et hominibus esse
urbes habitatas, et opera exstructa, ut apud nos: et
solem iis esse, et lunam, aliaque, ut apud nos, et

terram ipsis proferre multa et varia, quorum utilia usurpant, in domus inferentes. Haec a me dicta sunt de secretionem rerum, scilicet, non solum apud nos secerni, sed etiam aliis locis.

Iam si quaerimus, quo sensu haec accipienda sint, vix certa explicatio se offerat. Simplicius ipse multa de hoc loco profert, quae propterea adscribenda sunt. p. 8. a. Ἀναξαγόρας δὲ ὁ Κλαζομένιος εἶπκε τῶν εἰδῶν πάντων τριττὴν θεάσασθαι τὴν διαφορὰν, τὴν μὲν κατὰ τὴν νοητὴν ἔνωσιν συνηρημένην, ὅταν λέγῃ, ὁμοῦ πάντα χρήματα ἦν, ἅπειρα καὶ πλήθος, καὶ σμικρότητα. Καὶ πάλιν φησὶ, πρὶν δὲ ἀποκριθῆναι ταῦτα, πάντων ὁμοῦ ἔόντων οὐδὲ χροὴ ἐνδηλος ἦν οὐδεμίῃ. Ἀπεκάλυε γὰρ ἡ σύμμιξις ἀπάντων χρημάτων, τοῦ διεροῦ, καὶ τοῦ ξηροῦ, καὶ τοῦ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ, καὶ τοῦ λαμπροῦ καὶ τοῦ ζοφεροῦ καὶ γῆς πολλῆς ἐνεούσης, καὶ σπερμάτων ἀπειρων πλήθους, οὐδὲν εἰκότων ἀλλήλοις ¹⁾). Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, ἐν τῷ σύμπαντι χροὴ δοκεῖν ἐν εἶναι πάντα χρήματα. Καὶ εἴη ἂν τὸ σύμπαν τοῦτο τὸ τοῦ Παρμενίδου ἐν ὄν. Τὴν δὲ τινα ἐθεάσατο κατὰ τὴν νοερὰν διάκρισιν διακεκριμένην, πρὸς ἣν ἡ ἐνταῦθα ἀφομοίωται. Λέγει γὰρ μετ' ὀλίγα τῆς ἀρχῆς τοῦ πρώτου περὶ φύσεως Ἀναξαγόρας οὕτως. Iam sequuntur ea, quae a nobis in fragmento tertio et quarto allata sunt. His praemissis sic pergit: καὶ δόξει μὲν ἴσως τισὶν οὐ πρὸς νοερὰν διάκρισιν τὴν ἐν τῇ γενέσει παραβάλλειν, ἀλλὰ πρὸς τόπους ἄλλους τῆς γῆς τὴν παρ' ἡμῶν συγκρίνειν οἴκησιν, οὐκ ἂν δὲ εἶπε — περὶ τόπων ἄλλων „καὶ ἡλίον αὐτοῖσιν εἶναι καὶ σελήνην, καὶ τᾶλλα, ὥσπερ παρ' ἡμῶν.“ Καὶ „σπέρματα δὲ πάντων χρημάτων καὶ ιδέας“ ἐκάλεσεν ἐκεῖ. Ἄκουσον δὲ οἷα καὶ μετ' ὀλίγα, παρ' ἡμῶν, φησὶ, τὴν ἀμφοῖν ποιούμενος σύγκρισιν. Οὕτω τούτων περιχωρούντων τε καὶ ἀποκρινομένων ὑπὸ βίης τε καὶ ταχύτητος. βίην δὲ ἡ ταχύτης ποιεῖ. ἡ δὲ ταχύτης αὐτῶν οὐδενὶ εἶοικε χρήματι, τὴν ταχύτητα τῶν νῦν ἔόντων χρημάτων ἐν

1) vid. fragm. 5.

ἀνθρώποις, ἀλλὰ πάντως πολλαπλασιῶς ταχύ ἐστὶ¹⁾). Καὶ εἶπερ ταύτην ἔχω τὴν ἔννοιαν, ἄλλως μὲν πάντα ἐν πᾶσιν εἶναι φησι, κατὰ τὴν νοητὴν ἔνωσιν, ἄλλως δὲ κατὰ τὴν ποιεῖαν συνουσίωσιν, καὶ ἄλλως κατὰ τὴν αἰσθητὴν σίμ-
πνοιαν, καὶ τὴν ἐκ τῶν αὐτῶν γένεσιν, καὶ εἰς τὰ αὐτὰ ἀνάλυσιν. p. 53. b. fin. 54. a. καὶ ὅτι μὲν ἐτέραν τινὰ δια-
κόσμησιν παρὰ τὴν παρ' ἡμῶν αἰνίττεται, δηλοῖ τὸ ὡςπερ παρ' ἡμῶν οὐχ ἅπαξ μόνον εἰρημένον. ὅτι δὲ οὐδὲ αἰσθητὴν μὲν ἐκείνην οἶεται, τῷ χρόνῳ δὲ ταύτης προηγησαμένην, δη-
λοῖ τὸ ὧν ἐκείνοι τὰ ὀνήϊστα συνενεικάμενοι εἰς τὴν οἴκησιν χρῶνται. οὐ γὰρ ἐχρῶντο εἶπεν, ἀλλὰ χρῶνται. ἀλλ' οὐδὲ ὡς κατὰ ἄλλας τινὰς οἰκήσεις ὁμοίας οὔσας καταστάσεως τῇ παρ' ἡμῶν. οὐ γὰρ εἶπε τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην εἶναι καὶ παρ' ἐκείνοις, καὶ παρ' ἡμῶν. ἀλλ' ἥλιον καὶ σελήνην, ὡςπερ παρ' ἡμῶν, ὡς δὴ περὶ ἄλλων λέγων. ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἴτε οὕτως, εἴτε ἄλλως ἔχει, ζητεῖν ἄξιον. p. 106. b. ὁ δὲ Ἀνα-
ξαγόρας σοφὸς ὧν διττὴν ἠνίττετο τὴν διακόσμησιν, τὴν μὲν ἠνωμένην καὶ νοητὴν προϋπάρχουσαν, οὐ γὰρ ἔγχρονος ἐκείνη, ἀλλ' ὑπεροχὴ οὐσίας καὶ δυνάμεως, τὴν δὲ διακε-
κριμένην ἀπὸ ταύτης, καὶ κατὰ ταύτην ὑφίστασθαι ὑπὸ τοῦ δημιουργικοῦ νοῦ, εἴρηται καὶ ἐν ταῖς εἰς τὸ πρῶτον σχολαῖς, ἐν αἷς τὰς πίστεις ἀπ' αὐτοῦ ἐπειράθη παραγράψαι τῶν Ἀναξαγόρου ῥημάτων. Εἰκότως δὲ καὶ τῶν αἰσθητῶν ἕκαστον κοινωνεῖ πᾶσι καὶ μετέχει πάντων. Ζυρῆοια γὰρ μία, σύμπνοια μία, πάντα συμπαθεῖα, ὡς Ἰπποκράτης φησὶ, διὰ τὴν ἀρχέγονον ἐν τοῖς νοητοῖς αὐτῶν προϋπάρ-
χουσαν ἔνωσιν. Simplic. p. 128. a. εἰ δὲ ἀληθῶς πρότερον ἔλεγον, ὅτι διττὸν ἐνδείκνυται κόσμον ὁ Ἀναξαγόρας, τὸν μὲν νοητὸν, τὸν δὲ αἰσθητὸν, καὶ τὸν μὲν ἠνωμένον, τὸν δὲ διακεκριμένον κ. τ. λ. Simplic. p. 275. b. εἴρηται δὲ πολλάκις, ὅτι καὶ Ἐμπεδοκλῆς καὶ Ἀναξαγόρας ἠνωμένον μὲν τὸν νοητὸν ἔλεγον κόσμον, διακεκριμένον δὲ τὸν αἰσθη-
τόν. Ἀμφοῖν δὲ ἀεὶ ὄντων τὴν κατὰ χρόνον μεταβολὴν εἰς ἐνδείξιν ἐλάμβανον τῆς τάξεως αὐτῶν καὶ τῆς τοῦ αἰσθητοῦ

1) vid. fragm. 25.

γενέσεως ἀπὸ τοῦ νοητοῦ. Simplic. p. 257. b. καὶ ὄγε
 Ἀναξαγόρας σαφῶς ἀπὸ τῆς νοητῆς ἐνώσεως, ἐφ' ἧς ἦν
 ὁμοῦ πάντα χροήματα, ὡς φησι, τὴν κοσμικὴν διάκρισιν
 ὑποσιῆσαι τὸν νοῦν λέγει. Ad hanc rationem κόσμος
 existebat iam antea, non quidem αἰσθητός, sed νοητός,
 ita ut chaos oculis appareret, κόσμος vero mente solum
 cerni posset. Postea vero mentis vi omnibus inter se
 motis et mixtis, prodibat κόσμος αἰσθητός, qualis nunc
 adhuc est. Quae quamvis bene cohaereant, et Ανα-
 xagoreae doctrinae haud repugnent, tamen ex verbis
 huius fragmenti vix extorqueri possunt. Difficulta-
 tem huius loci, quem multi praetereunt, primus no-
 tavit *Meiners* Gesch. d. Wissensch. I, p. 669. *Carus*
 dissert. d. Anaxag. cosmo-theolog. fontib. p. 707. in-
 terpretationem supra memoratam ab Aristotelis com-
 mentatoribus translata esse putat ab Eleaticis ad Ana-
 xagoram, et cum Simplicio (p. 54. a.) hunc locum
 diligentiore quaestione dignissimum esse censet. In
 dissertat. Anaxagoras und sein Zeitgeist, p. 444. not.
 haec habet: „insofern er für andere Gegenden des
 κόσμος denen auf der Erde lebenden Wesen ähnl-
 che Geschöpfe annahm, liess er ihnen auch Sonne und
 Mond.“ *Hemsen* p. 87. ss. haud accuratius exponit,
 quid de hac re statuendum esse videatur. *Ritter*
 p. 260. 287. illa omnia de luna aliisque corporibus coe-
 lestibus dicta esse arbitratur. Atqui dicit Anaxagoras,
 ibi esse solem, lunam, alia, quae apud nos sint. Quo
 modo haec ad corpora coelestia transferri possunt?
 Equidem verbis propriis Anaxagorae adductus etiam
 alibi, in aliis regionibus mundi, διακόσμησιν intelli-
 gendam esse censeo. Quae si tenentur, omnia faci-
 lius explicari possunt. Unum autem obstat, quod
 Anaxagoras alias inter eos refertur, qui ἓνα κόσμον
 statuerint. Vid. not. ad fragm. 11.

FRAGM. 5.

Οὔτε γὰρ τοῦ σμικροῦ γέ ἐστι τόγε ἐλάχιστον, ἀλλ' ἔλασσον, αἰεὶ· τὸ γὰρ εἶν οὐκ ἐστι τὸ μὴ οὐκ εἶναι, ἀλλὰ καὶ τοῦ μεγάλου αἰεὶ ἐστι μείζον, καὶ ἴσον ἐστὶ τῷ σμικρῷ πλήθος. Πρὸς ἑωῦτὸ δὲ ἕκαστόν ἐστι καὶ μέγα καὶ σμικρόν. Εἰ γὰρ πᾶν ἐν παντὶ, καὶ πᾶν ἐκ παντὸς ἐκκρίνεται, καὶ ἀπὸ τοῦ ἐλαχίστου δοκέοντος ἐκκρίθησεται τι ἕλαττον ἐκείνου, καὶ τὸ μέγιστον δοκῶν ἀπὸ τινος ἐξεκρίθη ἑωῦτοῦ μείζονος.

Notae.

Simplic. in Aristot. phys. p. 55. a. Sensus generalis: nihil per se magnum aut parvum dici potest; non est minimum, non maximum, sed in eo, quod minimum esse videtur, sunt omnes res, ergo etiam minores particulae, de quarum minima idem dicendum est, sicut id, quod pro maximo habetur, inest in maiori. Haec quidem eo consilio dicuntur, ut defendant doctrinam de homoeomeriis contra eos, qui negent, ἐν παντὶ πᾶν esse posse. Nam cum ex Anaxagorae sententia in particula vel minima omnes res sint, cum verbi causa in gutta non solum humida, verum terrena quoque, sicca, aërea aliaque omnia deprehendantur, sine dubio alii haec in infinitum continuari posse negarunt, (siquidem finis inveniri nequeat¹⁾). Differt hac in re Anaxagoras quam maxime a Leucippo et Democrito, siquidem uterque horum in rerum origine ad corpora individua recurrit, ille

1) Carus de Anaxag. cosmotheol. font. p. 700. not. „unde vel minimum vel maximum nihil quidquam dici potest, quum semper eo vel minora, vel maiora inveniantur.“

vero individua non esse statuit, sed in minima parte omnia contineri dicit¹⁾).

Οὐτε γάρ. Particula *οὐτε* referenda est ad *ἀλλὰ καὶ* in sequentibus. Sic enim proprie loqui debebat: neque parvo est minimum neque magno maximum. *σμικροῦ.* Sic Anaxagoram scribere, non *μικροῦ*, iam monuimus ad fragm. 1. ideoque reponendum erat statim *καὶ μέγα καὶ σμικρὸν*, quamvis in Simplicio legatur *μικρὸν. τὸ γάρ ἐόν* ss. Si quid video, his verbis refutare conatur eos, qui eum reprehendant propterea quod minimum non esse in rerum natura, sed semper etiam minus inveniri dicat. Minima quoque, ait, sunt *ἐόντα*. Sensus: quod enim est, non est sic ut non sit. *Μὴ οὐ* c. infinit. sequitur post verbum cum negatione coniunctum, vid. exempla apud *Viger. p. 454. Hermann. not. ad Vig. p. 797. Wunderlich. observ. in Aeschyl. p. 155. Ἀλλὰ καὶ τοῦ μεγάλου κ. τ. λ.* sed etiam magni semper est maius h. e. nihil in rerum natura est maximum, sed in maiori continetur. *καὶ ἴσον κ. τ. λ.* sc. *τὸ μέγα ἴσον ἐστὶ τῷ σμικρῷ πλήθος* h. e. quemadmodum non inveniri, non cogitari potest minimum, sed omne dividitur in infinitum, ita non est maximum, sed id quod maximum esse videtur, est pars maioris alicuius rei. Quam sententiam ipse in sequ. uberius illustrat: negat enim magnitudinem quam dicunt absolutam. *Πρὸς ἐωυτὸ* h. e. quodlibet per se spectatum, nulla ratione alius rei habita. Haec

1) Cf. *Tennemann. Gesch. d. Philos. I. p. 507. Aliter Ritter Gesch. d. Ion. Philos. p. 216 ss.* qui Anaxagoram non statuisse censet, sensu accuratissimo, omnia esse in omnibus, sed imbecillitate sermonis parum exculti, intimam omnium rerum coniunctionem hac ratione expressisse. Sed aperte verba huius fragmenti docent, quo sensu placitum illud Anaxagoreum accipiendum sit.

significatio praepositionis *πρὸς* satis est nota. Ἐὐ-
 τὸ ponendum videbatur, non *ἐαυτὸ* quod Simplicius
 l. c. habet. Vid. quae monentur ad fragm. 8. Sen-
 sus: quaelibet res per se spectata et magna est et
 parva; magnitudo pendet ab aliis rebus, quibuscum
 comparatur. Iam in sequentibus progreditur ad cau-
 sam huius rei exponendam. *ἐκκρίνειν* est vocabu-
 lum Anaxagorae, Empedocli, Leucippo et Democri-
 to proprium, ut patet ex iis, quae ad fragm. 1. dis-
 putata sunt. Quamobrem hi quatuor saepius *συγκρί-
 σεως* et *διακρίσεως* mentionem faciunt: Anaxagoras
 imprimis voce *ἐκκρίσις* utitur. Simplic. in Aristot.
 phys. p. 55. b. ὁ δὲ Ἀναξαγόρας τοῖς ἐκκρίσει μᾶλλον οἰ-
 κειότερος. Dicitur de re, quae secernitur ex maiori,
 sicuti *διακρίνειν* de ea, quae non tam inest in
 alia, quam potius coniuncta cum ea. Sic etiam *ἀπο-
 κρίνειν*, cf. ad fragm. 2. — εἰ γὰρ πᾶν ἐν παντὶ
 i. e. si omnia sunt in omnibus (et haec erat primaria
 Clazomenii sententia), καὶ πᾶν ἐκ παντὸς ἐκκρί-
 νεται· sequitur iam apodosis, sc. secernuntur etiam
 ex omnibus rebus omnia, καὶ ἀπὸ τοῦ ἐλαχίστου
 κ. τ. λ. h. e. et ex eo, quod minimum esse videtur,
 secernitur aliquid illo minus, et quod maximum vi-
 detur, secretum est ex maiori. Cf. Lucret. I, 844.

neque corporibus finem esse secandis.

Simplic. in Aristot. phys. p. 106. a. εἰ πᾶν ἐκ παντὸς
 ἐκκρίνεται, καὶ πάντα ἐν πᾶσιν ἔστιν, οὐ μόνον τὸ πᾶν,
 ἀλλὰ καὶ ἕκαστον, οὐ τῷ πλήθει μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ με-
 γέθει ἀπειράκις ἄπειρον ἔσται. Ibid. ὅτι οὐ μόνον τὸ
 ὅλον μίγμα ἄπειρον ἀνάγκη τῷ μεγέθει λέγειν αὐτὸν, ἀλλὰ
 καὶ ἕκαστην ὁμοιομέρειαν, ὁμοίως τῷ ὅλῳ πάντα ἔχουσαν
 ἐνυπάρχοντα, καὶ οὐδὲ ἄπειρα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπειράκις
 ἄπειρα.

Πρὶν δὲ ἀποκριθῆναι ταῦτα, πάντων ὁμοῦ ἐόντων, οὐδὲ χροιοῖ εὐδηλος ἦν οὐδεμίη. Ἀπεκώλυε γὰρ ἡ σύμμιξις πάντων χρημάτων τοῦ τε διεροῦ, καὶ τοῦ ξηροῦ, καὶ τοῦ θερμοῦ καὶ τοῦ ψυχροῦ, καὶ τοῦ λαμπροῦ καὶ τοῦ ζοφεροῦ, καὶ γῆς πολλῆς ἐνεούσης, καὶ σπερμάτων ἀπείρων πλήθους οὐδὲν ἔοικόντων ἀλλήλοις. Οὐδὲ γὰρ τῶν ἄλλων οὐδὲν ἔοικε τῷ ἑτέρῳ τὸ ἕτερον.

Notae.

Simplic. in Aristot. phys. p. 55. b. Priora πρὶν - ἀλλήλοις inveniuntur, sed non tam accurate, etiam p. 8. a. ubi sic pergit: τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων ἐν τῷ σύμπαντι χρὴ δοκεῖν ἐν εἶναι πάντα χρήματα, quae tamen Simplicii esse videntur. Πρὶν δὲ κ. τ. λ. antequam hae res, homoeomeriae, inter se mixtae et confusae mentis vi secernerentur. οὐδὲ χροιοῖ κ. τ. λ. Sensus: color certus non erat; omnes res erant confusae, ut propriae vires earum non apparerent. Sext. Empir. Hypotyp. Pyrrhon. III. 55. πᾶσαν αἰσθητὴν ποιότητα περὶ ταῖς ὁμοιομερείαις ἀπολείπουσι. εὐδηλος. De hac voce vid. ad fragm. 1. In Simplicio p. 8. a. legitur ἐνδηλος, quod, etsi eundem sensum fundit, reiiciendum est, cum p. 55. b. ex solito Anaxagorae loquendi more, εὐδηλος scriptum sit. Sic recte p. 55. b. οὐδεμίη, ex ionicae dialecti legibus; p. 8. a. vero οὐδεμίαια. — Ἀπεκώλυε κ. τ. λ. Sensus: Causa huius rei posita erat in eo, quod omnes res, etiam contrariae, inter se mixtae erant et coniunctae, unde factum est, ut nullius rei color discerni posset. τοῦ τε. τε o-mittitur p. 8. a. σύμμιξις. Sext. Empir. adv. Mathem. IX, 6. ὁμοιομερῶν πολυμυγίαν. Simplic. in Ari-

stot. phys. p. 112. b. τῶν ὁμοιομερῶν μίγμα ἄπειρον. Iam sequitur enumeratio rerum diversi generis. διερὸν, ξηρὸν, ζοφερὸν, aliaque omnia sunt sine dubio qualitates, quae insunt in rebus ipsis, et in iis percipiuntur, ut optime demonstravit Ritter. Gesch. d. Ion. Philos. p. 266 — 270. Vid. locc. citt. Aristot. Phys. I, 4. Metaph. III, 4. 7. XI, 5. Simplific. in phys. Aristot. p. 106. b. οὐχ οἷόν τε βάδισιν, χροῶν, ἢ ὅλως τὰ πάθη καὶ τὰς ἕξεις χωρισθῆναι τῶν ὑποκειμένων. Id. p. 57. b. τὰ γὰρ πάθη, τουτέστι τὰ συμβεβηκότα ἀχώριστα τῆς οὐσίας ἐστίν· οἷον τὰ χρώματα καὶ αἱ ἕξεις. μεμιγμένης γὰρ τῆς οὐσίας καὶ τῶν συμβεβηκότων, εἰν διακριθῆ τὸ συμβεβηκός, ἐσται οὐκέτι συμβεβηκός, ἀλλ' οὐσία, ἅτε καθ' αὐτὸ ὑφεστός, καὶ οὐκ ἐν ὑποκειμένῳ τὸ εἶναι ἔχον. Cf. fragm. 19. et not. ad fragm. 10. not. ad fragm. 8. — Γῆς πολλῆς ἐνεούσης. Falso omissum est p. 8. a. γῆς, quod necessario ad sensum requiritur. σπερμάτων, vid. ad fragm. 5. ἀπείρων πλήθους pro ἀπείρων πλήθος, ut in fragmento primo dixerat. οὐδ' ἐν ss. h. e. mixta erant semina infinitae multitudinis, quorum singula erant diversissima, nec quavis ratione inter se similia. Hanc sententiam uberiorius ipse illustrat postremis verbis huius fragmenti, quae per se satis clara sunt. Stob. eclog. phys. T. I, p. 556. ed. Heeren, quem vid. ad l. c. τὰ ἄτομα πολυσχήμονα. Aristot. d. Coel. III. 4. Vid. ad fragm. 3. Hinc etiam sequitur, particulas sibimet contrarias inesse in homoeomeriis. Simplific. in phys. Aristot. p. 55. b. διότι αἱ ἐναντιώσεις ἐν ταῖς ὁμοιομερείαις εἰσιν, ὥσπερ αἱ διαφοραὶ πᾶσαι. Διὸ φησι καὶ τὸ ἐπάνω ῥηθὲν, τὸ ἢ καὶ ἐναντίας ἐπὶ τῆς Ἀναξαγόρου δόξης ἀκουστέον μᾶλλον. μήποτε δὲ καὶ ἐν τοῖς στοιχείοις εἰσιν ἐναντιώσεις, θερμοῦ, ψυχροῦ, ὑγροῦ, ξηροῦ καὶ βαρέος καὶ κούφου καὶ τῶν τοιούτων. Καὶ κοινῶς ἐκατέρω δόξη προσήκει τὸ καὶ ἐναντία. εἰ μὴ ἄρα ἐν μὲν τοῖς στοιχείοις εἰσιν ἐναντιώσεις τινές, ἐν δὲ ταῖς ὁμοιομερείαις ἅπαξ ἅπαντα τὰ ἐναντία, ὥσπερ καὶ πᾶσαι αἱ διαφοραί. Καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον τῆ Ἀναξαγόρου

δόξη προσήκει μετὰ τοῦ ἄρθρου λεγόμενον καὶ τάναντία. ἢ ἄρα καὶ ἐν τοῖς στοιχείοις πάντα τὰ ἐναντία, εἶπερ ἀρχαὶ τὰ στοιχεῖα, ἀλλ' οὐ προσεχῶς πάντα, ὡς ἐπὶ τῶν ὁμοιομερειῶν. γλυκὺ γὰρ πικρὸν εἰ τύχοι ἐπὶ τῆς κατὰ στοιχεῖα ὑποθέσεως, οὐ πρῶτον ἐνυπάρχει τοῖς στοιχείοις, ἀλλὰ διὰ θερμοῦτος καὶ ψυχρότητος, καὶ ξηρότητος, καὶ ὑγρότητος. ἐπὶ δὲ τῆς τῶν ὁμοιομερειῶν ὡς πρῶτα καὶ καθ' αὐτά. ὡς-περ καὶ αἱ κατὰ τὰ χρώματα ἐναντιώσεις· ἢ καὶ ἐπὶ τῶν ὁμοιομερῶν ἄλλαι πρὸ ἄλλων ἐναντιώσεις ὑπάρχουσι, καὶ διὰ τῆς πρώτης αἱ δεύτεραι. Alexand. Aphrod. in Aristot. Metaph. p. 559. „cum in omni et quavis re omnia esse dicit Anaxagoras, dulce, amarum, album, nigrum et caetera cuncta (nam omnia in omnibus, non potentia, sed actu, ac separata et per se esse ait) nihil aliud dicit, quam contraria esse in eodem.“ Vid. tamen *Rit-ter*. p. 270.

F R A G M. 7.

Ἐν παντὶ παντὸς μοῖρα ἔνεστι, πλήν νοῦ, ἔστιν οἷσιν καὶ νοῦς ἔστι.

Notae.

Sic Simplific. in phys. Aristot. p. 35. a. Priora ἐν παντὶ — ἔνεστι etiam p. 6. b. et p. 57. a: ἐν παντὶ παντὸς μοῖρα ἔνεστι, πολλάκις λέγει. Dupliciter haec verba explicari possunt. Aut significant i. q. ὁμοῦ ἢν πάντα χρήματα; aut sermo iam est de rebus mentis vi ac voluntate separatis, ita tamen, ut non minus quam antea in quavis particula omnes reliquae inveniri possent. Quum teste Simplificio Anaxagoras haec saepius protulerit, sine dubio utroque sensu accipi possunt. Postrema verba: ἔστιν οἷσιν καὶ νοῦς ἔστι ostendunt, h. l. Anaxagoram loqui de *mente*, eaque cum nonnullis rebus coniuncta, id quod dici non poterat, antequam men-

lis motu res nunc existentes exortae essent. ἔστιν, οἷσιν κ. τ. λ. i. e. cum quibusdam rebus mentem coniunctam videmus, verbi causa cum animalibus, plantis. Vid. infr.

FRAGM. 8.

Τὰ μὲν ἄλλα παντὸς μοῖραν ἔχει, νοῦς δέ ἐστι ἄπειρον καὶ αὐτοκρατὲς καὶ μέμικται οὐδενὶ χρήματι, ἀλλὰ μόνος αὐτὸς ἐφ' ἑωυτοῦ ἐστιν. Εἰ μὴ γὰρ ἐφ' ἑωυτοῦ ἦν, ἀλλὰ τεω ἐμέμικτο ἄλλω, μετεῖχεν ἂν ἀπάντων χρημάτων, εἰ ἐμέμικτό τεω. Ἐν παντὶ γὰρ παντὸς μοῖρα ἐνεστιν, ὥσπερ ἐν τοῖς πρόσθεν μοι λέλεκται. Καὶ ἀνεκώλυνεν αὐτὸν τὰ συμμεμιγμένα, ὥστε μηδενὸς χρήματος κρατεῖν ὁμοίως, ὡς καὶ μίνον ἐόντα ἐφ' ἑωυτοῦ. Ἔστι γὰρ λεπτότατόν τε πάντων χρημάτων, καὶ καθαρώτατον, καὶ γνώμην γε περὶ παντὸς πᾶσαν ἴσχει, καὶ ἰσχύει μέγιστον. Ὅσα γε ψυχὴν ἔχει καὶ μείζω, καὶ ἐλάττω, πάντων νοῦς κρατεῖ. Καὶ τῆς περιχωρήσιος τῆς συμπάσης νοῦς ἐκράτησεν, ὥστε περιχωρῆσαι τὴν ἀρχήν. Καὶ πρῶτον ἀπὸ τοῦ σμικροῦ ἤρξατο περιχωρῆσαι, ἔπειτε πλεῖον περιχωρεῖ, καὶ περιχωρήσει ἐπὶ πλέον. Καὶ τὰ συμμισγόμενά τε καὶ ἀποκρινόμενα καὶ διακρινόμενα, πάντα ἔγνω νοῦς. Καὶ ὅποια ἐμελλεν ἔσεσθαι, καὶ ὅποια ἦν, καὶ ὅσα νῦν ἐστι, καὶ ὅποια ἔσται, πάντα διεκόσμησε νοῦς· καὶ τὴν περιχώρησιν ταύτην, ἣν νῦν περιχωρεῖ τὰ τε ἄστρα, καὶ ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη, καὶ ὁ ἀήρ, καὶ ὁ αἰθήρ, οἱ ἀποκρινόμενοι. Ἡ δὲ περιχώρησις αὕτη ἐποίησεν ἀποκρίνεσθαι, καὶ ἀποκρίνεται ἀπὸ τε τοῦ

ἀραιίου τὸ πυκνόν, καὶ ἀπὸ τοῦ ψυχροῦ τὸ θερμόν,
καὶ ἀπὸ τοῦ ζοφεροῦ τὸ λαμπρόν, καὶ ἀπὸ τοῦ διεροῦ
τὸ ξηρόν. Μοῖραι δὲ πολλαὶ πολλῶν εἰσι. Παντάπασι
δὲ οὐδέν ἀποκρίνεται ἕτερον ἀπὸ τοῦ ἑτέρου, πλὴν
νοῦ. Νοῦς δὲ πᾶς ὁμοίός ἐστι, καὶ ὁ μείζων, καὶ
ὁ ἐλάσσων. Ἐτερον δὲ οὐδέν ἐστιν ὁμοιον οὐδενὶ
ἄλλῳ. Ἄλλ' ὅτερον πλεῖστα ἐν, ταῦτα ἐνδηλότατα ἐν
ἐκαστόν ἐστι καὶ ἦν.

Notae.

Sic Simpli. in phys. Aristot. p. 53. b. ubi tantummodo prima verba τὰ μὲν — ἔχει desunt, quae vero inveniuntur p. 55. a. τὰ μὲν ἄλλα παντός μοῖραν ἔχει, νοῦς δὲ ἐστὶ ἀπειρον καὶ αὐτοκρατής. p. 55. b. καὶ τὰ συμμισγόμενα — διεκόσμησε νοῦς. p. 67. a. νοῦς ἐστὶν ἀπειρον — ἑαυτοῦ ἐστίν. Eodem modo p. 58. a; praeterea quoque: ἐστὶ γὰρ λεπτότατον — διεκόσμησε νοῦς, et ead. p. ἡ δὲ περιχώρησις — ξηρόν. cf. p. 59. a.

Iam loquitur de mente, totius mundi causa et effectrice, qua quidem re Clazomenium sapientem maximam gloriam consequutum esse, inter omnes constat. Τα μὲν ss. Haec verba per se satis clara lucem praeterea accipiunt ex iis, quae iam hucusque dicta et allata sunt. Νοῦς, de significatione huius vocis vid. Carus d. Anaxag. cosmotheol. fontib. p. 740 sq. ἀπειρον est res infinita, siquidem αὐτοκρατής est (Ritter, p. 226.), vimque suam exserit in omnia reliqua, quae sua sponte moveri non possunt, sed pendunt a mente. Quaelibet caeterarum rerum angustioribus finibus circumscripta, cum aliis coniuncta erat, ideoque ἀπειρος dici non poterat. Τα μὲν ἄλλα παντός μοῖραν ἔχει, mens vero est res infinita h. e. cum nulla alia re coniuncta est, nulla impeditur, cohibetur, coercetur. Notandum autem, Anaxagoram non accu-

ratum esse in constituenda notione τοῦ ἀπέριου. Vid. quae monita sunt ad. fragm. 1. et *Ritter*. p. 275. not. — αὐτοκρατές, per semet ipsam, nulla adhibita vi externa agit. De hac voce vid. *Carus* d. *Anaxag.* cosmotheol. fontib. p. 704. *Ritter*, p. 226. Huc alludit Plat. *Cratyl.* p. 415. c. ed. *Steph.* (p. 101. ed. *Heindorf.* quem vid. ad h. l.) ὁ δὲ τούτων μὲν πάντων καταγελᾶν φησιν, εἶναι δὲ τὸ δίκαιον, ὃ λέγει Ἀναξαγόρας νοῦν εἶναι τοῦτο, αὐτοκράτορα γὰρ αὐτὸν ὄντα καὶ οὐδενὶ μεμιγμένον, πάντα φησὶν αὐτὸν κοσμεῖν τὰ πράγματα, διὰ πάντων ἴοντα. — καὶ μέμικται οὐδενὶ χρήματι, vid. Plat. *Cratyl.* l. c. Mens nulli rei admixta est, sed per se existit; ceterae sunt inter se iunctae, nec unquam separatae ab aliis inveniuntur. ἀλλὰ μόνος — ἔστιν. p. 53. b. et 67. a. legitur μόνος αὐτὸς ἐφ' ἑαυτοῦ ἔστιν. Rectius p. 58. a. αὐτὸ μόνον ἐφ' ἑωῦτοῦ ἔστιν, h. e. idem, unicum quid, quod non pendet ab aliis. Sic statim: ὡς καὶ μόνον ἴοντα ἐφ' ἑωῦτοῦ (ut semper scribendum videtur, siquidem ἑαυτοῦ sine dubio incuriae librariorum debemus). μόνον, quandoquidem omnes res, praeter mentem mixtae sunt. Ἐφ' ἑαυτοῦ εἶναι dicuntur res, quae non pendent ab aliis. Cf. *Valckenar.* ad *Herodot.* p. 654. *Carus* de *Anaxag.* cosmotheol. fontib. p. 702. not. *Hermann.* annotatt. ad *Viger.* p. 859. *Brandis* ad *Parmenid.* v. 90. in commentatt. eleat. p. 116. Vid. praeterea ad sententiam illustrandam *Valckenar.* in diatrib. d. *Euripid.* perdit. dram. reliqu. p. 40. — Εἰ μὴ γὰρ κ. τ. λ. in his rationem reddit placiti sui *Anaxagoras*: operose autem quaerit perspicuitatem. Sententia generalis: mens, si cum una re iuncta esset, cohaereret cum omnibus, siquidem in qualibet omnes deprehenduntur. Ἐν παντὶ γὰρ κ. τ. λ. saepius haec ab *Anaxagora* repeti, iam supra dictum est. ὡς περ — λέλεκται. Referenda sunt haec fortasse ad fragm. 7. καὶ ἀνεκώλυεν κ. τ. λ. h. e. haec inter se mixta impediabant

mentem, quo minus ulla re potiretur pariter, quandoquidem sola a semet ipsa pendeat, s. mentis natura haud convenit cum ulla re: dissimilis est omnium, nec verbi causa cum aëre comparari potest, ut Diogeni Apolloniatae placuit: diversa est non gradu, sed genere toto ab omnibus rebus. *Κρατεῖν*, potiri aliqua re, i. e. coniungi, s. vim suam exserere in aliquid. Aliter explicat hoc vocabulum Aristot. d. Anim. III, 4. ἀνάγκη ἄρα, ἐπεὶ πάντα νοεῖ, ἀμιγῆ εἶναι, ὡς περ φησὶν Ἀναξαγόρας, ἵνα κρατῆ, τοῦτο δ' ἐστίν, ἵνα γνωρίζῃ. Philopon. ad h. l. Q. 5. διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ Ἀναξαγόρας πάντα λέγων ἐκ τῶν ὁμοιομερῶν, τὸν νοῦν οὐχ ὑπέθετο ἐξ αὐτῶν, ἵνα πάντων κρατῆ, τουτέστιν, ἵνα πάντα γινώσκῃ. Τὸ γὰρ παρὰ Ἀναξαγόρα κρατεῖν, παρ' Ἀριστοτέλει γινώσκειν ἐστίν. — Ἔστι γὰρ — καθαρῶτατον. Est enim subtilissima omnium rerum et purissima. De sensu horum verborum vid. *Carus* d. Anaxag. cosmotheol. font. p. 709 ss. *Tennemann*. *Gesch.* d. Philos. Vol. I, p. 518. *Hemsen*, p. 83 ss. *Ritter*. *Gesch.* d. Ion. Philos. p. 255. Quaeritur enim, num haec epitheta tropice an proprie h. e. physice intelligenda sint? Praeferenda esse videtur prior ratio, quandoquidem alioquin aperte sibi repugnaret; quod patet ex iis, quae in antecedentibus ipse de mentis natura attulerat. Sic quoque interpretantur h. l. scriptores citati, scilicet de mentis acumine omnia penetrante, quod bene iungi potest cum proxime sequentibus: καὶ γνώμην γε περὶ παντὸς πᾶσαν ἴσχει. Nec vituperandus esse videtur Anaxagoras, quum in describenda mentis natura his vocabulis utatur, quae aptius de corporibus usurpentur. Nondum enim tunc temporis sermo ita excultus erat, ut cuilibet apta et significantia verba suppeterent. Mentem autem ex Anaxagorae sententia esse simplicem, non materiem aliquam, elucet tum ex ipsis fragmentis, tum ex aliis veterum locis. Vid. Aristot. d. anim. III, 4. ἀνάγκη ἄρα,

ἐπεὶ πάντα νοεῖ, ἀμιγῆ εἶναι, ὡςπερ φησὶν Ἀναξαγόρας, ἵνα κρατῆ, τοῦτο δ' ἐστίν, ἵνα γνωρίζῃ. Παρεμφαινόμενον γὰρ κωλίει τὸ ἀλλότριον καὶ ἀντιφράττει. Id. phys. VIII, 5. διὸ καὶ Ἀναξαγόρας ὀρθῶς λέγει τὸν νοῦν, ἀπαθῆ φάσκων καὶ ἀμιγῆ εἶναι, ἐπειδήπερ κινήσεως ἀρχὴν ποιεῖν αὐτὸν εἶπεν· οὕτω γὰρ μόνως ἂν κινοίη, ἀκίνητος ὢν, καὶ κρατοίη ἀμιγῆς ὢν. Quibus locis iam a Tennemann citatis iunge Aristot. d. Anim. I, 2. ἀρχὴν γε τὸν νοῦν τίθεται μάλιστα πάντων· μόνον γοῦν φησιν αὐτὸν τῶν ὄντων ἀπλοῦν εἶναι καὶ ἀμιγῆ τε καὶ καθαρόν. Plutarch. Pericl. 3. p. 383. ed. Hutten. νοῦν ἐπέστησε καθαρὸν καὶ ἄκρατον ἐμμεμιγμένοις πᾶσι τοῖς ἄλλοις. Simplic. in phys. Aristot. p. 521. a. ἐπῆναι (sc. Aristoteles) τὸν Ἀναξαγόραν, ὅτι τὸν νοῦν ἀρχὴν κινήσεως λέγων ἀπαθῆ καὶ ἀμιγῆ αὐτὸν ἐφύλαττεν. Id. p. 285. a. τὴν Ἀναξαγόρου δόξαν ἐπαινέσας, ὃς τὸν νοῦν τὸ πρῶτον κινοῦν ὑποθέμενος, ἀκίνητον αὐτὸν καὶ ἀμιγῆ καὶ ἀπλοῦν ὑπέθετο. Philipon. ad Aristot. d. Anim. C. 9. ἀμιγῆς γὰρ ὢν καὶ ἀκοινώνητος καὶ μηδεμίαν σχέσιν ἔχων πρὸς τὰς ἀρχάς, ἐξ ὧν τὰ πάντα, πῶς γινώσεται τὰ πάντα, φησὶν, ἄδηλον. Id. l. c. τοῦτον τὸν νοῦν καθαρὸν ἔλεγε, καὶ ἀμιγῆ καὶ ἀπαθῆ, τουτέστιν, ἀσώματον. Cf. Schleiermacher über Anaximandros. Abhandl. d. philos. Kl. d. pr. Akad. d. Wissensch. 1815. p. 95. Hemsen, p. 80. Putant enim nonnulli, aërem vel aethera ex Anaxagorae sententia esse mentem, ideoque eam vocari λεπτότατον et καθαρώτατον πάντων χρημάτων. Vid. Brucker. Hist. Crit. Philos. I, p. 515. Tiedemann Geist d. speculat. Philos. I, p. 529. Primum autem hoc non sequitur ex locis ab illis viris ad hanc rem probandam allatis, tum obstant loci supra citati, denique Anaxagoras saepius vituperatur a veteribus, propterea quod in explicanda rerum natura sibi non constet, mente tantum in singulis utatur, praeterea vero alias causas, ut aethera et aërem ad partes vocet: unde patet, mentem ab istis

distingui. Locus primarius, qui huc afferendus est, invenitur in Plat. Phaed. p. 98. a. *Stephan.* οὐ γὰρ ἄν ποτε αὐτὸν ᾤμην, φάσκοντά γε ὑπὸ νοῦ αὐτὰ κεκοσμησθαι, ἄλλην τινὰ αὐτοῖς αἰτίαν ἐπενεγκεῖν, ἢ ὅτι βέλτιστον αὐτὰ οὕτως ἔχειν ἐστίν, ὥσπερ ἔχει. ἐκάστω οὖν αὐτὸν ἀποδιδόντα τὴν αἰτίαν, καὶ κοινῇ πᾶσι, τὸ ἐκάστω βέλτιστον ᾤμην καὶ τὸ κοινὸν πᾶσιν ἐπεκδιηγῆσεσθαι ἀγαθόν. Καὶ οὐκ ἄν ἀπεδόμην πολλοῦ τὰς ἐλπίδας, ἀλλὰ πάνυ σπουδῇ λαβῶν τοὺς βίβλους, ὡς τάχιστα οἷός τ' ἦν ἀνεγίνωσκον, ἵν' ὡς τάχιστα εἰδέην τὸ βέλτιστον καὶ τὸ χεῖρον. Ἀπὸ δὲ θαυμαστῆς, ᾧ ἐταῖρε, ἐλπίδος ᾤχόμενον φερόμενος, ἐπειδὴ προῖων καὶ ἀναγινώσκων, ὁρῶ ἄνδρα τῷ μὲν νῷ οὐδὲν χρώμενον, οὐδέ τινος αἰτίας ἐπαιτιώμενον εἰς τὸ διακοσμεῖν τὰ πράγματα, ἀέρας δὲ καὶ αἰθέρας καὶ ὕδατα αἰτιώμενον, καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ ἄτοπα. Vid. *Heindorf.* ad h. l. p. 183. et *Wytttenbach.* p. 258. qui doctissima nota multos profert locos, in quibus aut idem dicitur, aut Platonis sententia iterum affertur, ut Plat. legg. XII, p. 967. b. λέγοντες ὡς νοῦς εἴη ὁ διακοσμητικὸς πάνθ' ὅσα κατ' οὐρανόν· οἱ δὲ αὐτοὶ πάλιν ἀμαρτάνοντες ψυχῆς φύσεως — — — καὶ πολλῶν ἄλλων ἀψύχων σωμάτων διανεμόντων τὰς αἰτίας παντὸς τοῦ κόσμου. *Aristot.* *Metaph.* I, 4. Ἀναξαγόρας τε γὰρ μηχανῇ χρῆται τῷ νῷ πρὸς τὴν κοσμοποιίαν· καὶ ὅταν ἀπορήσῃ, διὰ τίν' αἰτίαν ἐξ ἀνάγκης ἐστὶ, τότε ἔλκει αὐτόν· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις πάντα μᾶλλον αἰτιᾶται τῶν γιγνομένων, ἢ νοῦν. *Plutarch.* *defect. oracul.* p. 435. e. (Vol. IX, p. 577. ed. *Hutten.*) ἐκεῖνος γὰρ ἀνὴρ (loquitur de Platone) Ἀναξαγόραν μὲν ἐμέμψατο τὸν παλαιόν, ὅτι ταῖς φυσικαῖς ἄγαν ἐνδεδυμένος αἰτίαις καὶ τὸ κατ' ἀνάγκην τοῖς τῶν σωμάτων ἀποτελούμενον πάθει μετιῶν αἰεὶ καὶ διώκων, τὸ οὐ ἔνεκα καὶ ὑφ' οὗ, βελτίονος αἰτίας οὔσας καὶ ἀρχὰς, ἀφῆκεν. *Plotin.* *Ennead.* II, 4, 7. p. 167. f. *Clem. Alexandr.* *Strom.* II, p. 364. d. ἐπεὶ καὶ Ἀναξαγόρας πρῶτος ἐπέστησε τὸν νοῦν τοῖς πράγμασιν· ἀλλ' οὐδὲ τούτων ἐτήρησε τὴν ἀξίαν (fortasse leg. αἰτίαν) τὴν ποιητικὴν, δίνους τινὰς ἀνοήτους

ἀναξαγωγῶν — — τῆ τοῦ νοῦ ἀπραξία τε καὶ ἀνοία. Simplic. in phys. Aristot. p. 2. a. Ἀναξαγόρας δὲ ὁ Κλαζομένιος ἐπέστησε μὲν ποιητικὸν αἴτιον τὸν νοῦν· ἐν δὲ ταῖς αἰτιολογίαις ὀλίγα αὐτῷ προσεχρήσατο, ὡς ὁ ἐν Φαίδωνι Σωκράτης ἐπέσκηψε. Id. p. 58. a. καὶ ὅπερ δὲ ὁ ἐν Φαίδωνι Σωκράτης ἐγκαλεῖ τῷ Ἀναξαγόρῳ, τὸ ἐν ταῖς τῶν κατὰ μέρος αἰτιολογίαις μὴ τῷ νῷ κεχρησθαι, ἀλλὰ ταῖς ὑλικάις ἀποδόσεσιν, οἰκείον ἦν φυσιολογίᾳ. Τοιγαροῦν καὶ αὐτὸς ὁ Πλάτων ἐν Τιμαίῳ τὴν ποιητικὴν πάντων αἰτίαν ὀλικῶς παραδούς, ἐν ταῖς κατὰ μέρος διαφοραῖς ὄγκων καὶ σχημάτων αἰτιᾶται τὴν τε θερμότητα καὶ τὴν ψυχρότητα· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως. ὁ μὲν τοι Σωκράτης τὴν ἀπὸ τελικοῦ ἀπόδοσιν ὑποδείξει βουλόμενος, ἐμνημόνευσεν Ἀναξαγόρου, ὡς τῆ ὑλικῆ μᾶλλον, ἀλλ' οὐ τελικῆ αἰτία χρωμένου. Praeter haec a Wytttenbachio allata cf. Euseb. praep. evang. XIV, 10. Procl. in Plat. Tim. ed. Basil. 1554. p. 1. καὶ γὰρ αὐτὸ καὶ Ἀναξαγόρας, ὅς δὴ δοκεῖ καθευδόντων τῶν ἄλλων τὸν νοῦν πρῶτον αἴτιον τῶν γιγνομένων ἰδεῖν, οὐδὲν ἐν ταῖς ἀποδόσεσι προσεχρήσθη τῷ νῷ, μᾶλλον δὲ ἀέρας τινὰς καὶ αἰθέρας αἰτιᾶται τῶν γιγνομένων. Id. p. 63. ἀέρας δὲ καὶ αἰθέρας αἰτιωμένην κατὰ τὸν Ἀναξαγόραν. Simplic. in phys. Aristot. p. 75. b. καὶ Ἀναξαγόρας δὲ τὸν νοῦν ἐάσας, ὡς φησιν Εὐδήμος, καὶ αὐτοματιζῶν τὰ πολλὰ συνίστησι. Id. p. 85. b. καὶ γὰρ ἄλλην αἰτίαν εἶπωσιν, ὡς Ἐμπεδοκλῆς ποιητικὴν νεῖκος καὶ φιλίαν, καὶ Ἀναξαγόρας τὸν νοῦν, ὅσον ἐφάψασθαι μόνον αὐτὸν λέγουσιν, ἐν ταῖς παραδόσεσιν οὐ προσεχρώμενοι. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ ἐν τῷ Φαίδωνι Σωκράτης ἐγκαλεῖν τῷ Ἀναξαγόρῳ δοκεῖ. Alexand. Aphrodis. in Aristot. Metaph. ed. lat. p. 15. Ioann. Philopon. ad Aristot. Metaph. I, 4, p. 2. b. „Anaxagoras, quando dubitat quippiam novum, pertrahit mentem, ut defendatur probabile, aicns, forte, quod haec mens voluit facere.“ Id. in Aristot. d. Generat. et Corrupt. p. 65. b. Ἀναξαγόρας μὲν γὰρ ποιητικὸν τὸν νοῦν εἰπὼν, οὐ χρῆται αὐτῷ ἐν τῇ γενέσει τῶν πραγμάτων. Res ipsa negari nequit, siquidem

Anaxagoras utpote physicus relabatur ad morem priorum philosophorum atque ad rerum naturam explicandam physicis rationibus ulitur. Nec mirandum erit, eum non statim summum gradum adscendisse, verum potius viam patefecisse ad ea, quae sequiori deinceps aetate aliorum sapientium ingenio exposita sunt.

Γνώμην ἴσχειν i. q. *γιγνώσκειν*. cf. Aristot. d. Anim. I, 2. ἀποδίδωσι δ' ἄμφω τῇ αὐτῇ ἀρχῇ τό τε γιγνώσκειν καὶ τὸ κινεῖν, λέγων, νοῦν κινῆσαι τὸ πᾶν. πάντα νοεῖ ἐξηρημένως. Simplic. ad. h. l. p. 63. b. περὶ παντὸς πᾶσαν, omnia ac singula menti nota sunt. Quocirca νοῦς appellatur φρουρὸς πάντων, Cedren. chron. 150. ἰσχύει μέγιστον, maxima vi est praedita, unde sequitur, eam tot tantaque efficere potuisse: est enim id, quod movet, vid. Aristot. Metaph. XII, 6. ὁ νοῦς ἐνέργεια. ὅσα γε κ. τ. λ. vim suam exserit in omnes res animatas, quippe quae ab eius arbitrio pendent: huc etiam plantas pertinere, in quibus mentem inesse docuit, infra exponetur. De vocabulo κρατεῖν supra iam dictum est. — περιχώρησις, motus in orbem, motus circularis. Vocatur ἐγκύκλιος κίνησις, Origen, philosophum. 8. περιφορά, ibid. περιδίνησις, Plutarch. plac. philos. II, 15. Euseb. praep. evang. XV, 50. p. 858. δίνους τινὰς ἀνοήτους ἀναξωγράφων Clem. Alexandr. Strom. II, p. 364. d. Idcirco sub persona Socratis illuditur Anaxagoras ab Aristophane in nub. 580. αἰθέριος δῖνος. Cf. 581. 828. δῖνος βασιλεύει, τὸν Δί' ἐξεληλακῶς. Vid. Valckenar. diatrib. in Eurip. perdit. dram. reliqu. p. 59. Eurip. Alcest. 251. ib. Monk. συμπάσης. Omnes enim res feruntur motu circulari, id quod adhuc ex siderum cursu patet: non igitur περιχώρησις ista ad singula pertinet corpora, verum ad universum mundum. ἐκράτησεν p. 58. a. κρατεῖ. Sensus: mens imperium exercebat in hunc motum, erat eius causa et effectrix. ὥστε κ. τ. λ. ita ut in orbem moveret h. e. ut efficeret motum.

τὴν ἀρχὴν i. q. ἐν ἀρχῇ, initio. vid. *Wolf.* ad Demosth. Leptin. p. 347. Omnes enim res antea iam erant, quiescebant vero et a mente demum movebantur, cum alioquin secerni non potuissent. Plutarch. Plac. philos. I, 7. ὁ δ' Ἀναξαγόρας φησὶν, ὡς εἰσθήκει κατ' ἀρχὰς τὰ σώματα. Cf. Euseb. praep. evang. XIV, 16. Aristot. phys. III, 4. ὁ δὲ νοῦς ἀπ' ἀρχῆς τινος ἐργάζεται νοήσας. Id. de Coel. III, 2. ἔοικε δὲ τοῦτό γε καλῶς Ἀναξαγόρας ὑπολαβεῖν· ἐξ ἀκινήτων γὰρ ἄρχεται κοσμοποιεῖν. Simplic. in Aristot. phys. p. 106. σώματα δὲ ὄντα ἢ ἑτεροκίνητα καὶ ὁμόστοιχά πως ἀλλήλοις ἀρχῆς καὶ αἰτίας ἐδεῖτό τινος κρείττονος, ἣν ὁ Ἀναξαγόρας καλεῖ νοῦν. ἔδει τὸ τὰ συνηρημένα διακρίνον καὶ προσάγον ἐν τάξει τὴν διάκρισιν, ἀπὸ τῆς συναιρέσεως αὐτὸ συνηρημένην ἔχον τὴν οὐσίαν, πρῶτος ἀναφαίνειν ἐν ἑαυτῷ τὴν διάκρισιν. Τοιοῦτος δὲ ὁ νοῦς, ὃν ἀπ' ἀρχῆς τινος ἐνόησεν ἐργαζόμενον, ἐν οἷς λέγει ἄρξασθαι τὸν νοῦν διακρίνειν. ἢ μὲν οὖν ἔννοια, καθ' ἣν εἰς ταύτην ἦλθε περὶ τῶν ἀρχῶν τὴν ὑπόθεσιν ὁ Ἀναξαγόρας, οὕτω φανερὰ γέγονεν. Id. p. 112. b. τὸ δὲ χρονικὴν δοκεῖν λέγεσθαι τὴν τῆς διακρίσεως ἀρχὴν, σύνηθες ἦν τοῖς πάλαι φυσιολόγοις τε καὶ θεολόγοις, συγκαταβαίνουσι ἀσθενεῖα τῆς ἡμετέρας νοήσεως. οὐ γὰρ δυνάμεθα τῇ αἰδίᾳ παρατάσει συμπαρατείνειν τὴν νόησιν. Id. p. 257. b. ἀπ' ἀρχῆς δὲ χρόνου δοκοῦσι λέγειν γεγονέναι τὸν κόσμον Ἀναξαγόρας τε καὶ Ἀρχέλαος καὶ Μητρόδωρος ὁ Χίος. Οὗτοι δὲ καὶ τὴν κίνησιν ἀρξασθαί φασιν. Ἠρεμοῦντων γὰρ τὸν πρὸ τοῦ χρόνου τῶν ὄντων ¹⁾, κίνησιν ἐγγενέσθαι φασὶν ὑπὸ τοῦ νοῦ, ὑφ' ἧς γεγονέναι τὸν κόσμον. Id. p. 258. a. ἐδόκει δὲ λέγειν ὁ Ἀναξαγόρας, ὅτι ὁμοῦ πάντων ὄντων χρημάτων καὶ ἠρεμοῦντων τὸν ἄπειρον πρὸ τοῦ χρόνον, βουλευθεὶς ὁ κοσμοποιὸς νοῦς διακρίῃ τὰ εἶδη, ἅπερ ὁμοιομερείας κα-

1) in his vestigia latere suspicor Anaxagoreorum verborum. Similia enim statim dicuntur p. 258. a. Cf. l. c.

λεῖ, κίνησιν αὐταῖς ἐνεποίησεν. Οὐ γὰρ ἦν διάκρισιν σωματικὴν ἄνευ κινήσεως γίνεσθαι. Id. p. 273. a. ὁ δὲ Εὐδημος μέμφεται τῷ Ἀναξαγόρῳ οὐ μόνον, ὅτι μὴ πρότερον οὐσαν ἄρξασθαι ποτε λέγει τὴν κίνησιν, ἀλλ' ὅτι καὶ περὶ τοῦ διαμένειν ἢ λήξειν ποτὲ παρέλιπεν εἰπεῖν, καίπερ οὐκ ὄντος φανεροῦ. Τί γὰρ κωλύει, φησὶ, δόξαι ποτὲ τῷ νῶ στήσαι πάντα χροῖματα, καθάπερ ἐκεῖνος εἶπεν κινήσαι. Καὶ τοῦτο αἰτιᾶται τοῦ Ἀναξαγόρου ὁ Εὐδημος. Cf. quae *Ritterus* contra hanc rem monuit, *Gesch. d. Ion. Philos.* p. 250 ss. Putat enim locos citatos non accurate originem motus demonstrare: mentem esse aeternam, eiusque efficaciam; quamobrem necessario requiri, ut non ab initio quodam verum semper in rebus discernendis, mundoque formando vim suam exseruerit. Sed plura sunt et in *Anaxagorae* et in aliorum philosophorum placitis, quae, ubi accuratius consideraveris, inconstantiae vituperium vix effugere possunt: quapropter revera *Anaxagorae* illam sententiam tribuendam esse arbitror.

Καὶ πρῶτον ἀπὸ τοῦ μικροῦ ἤρξατο περιχωρήσαι h. e. movendis parvis, minutis partibus mens incepit; has primum movit, antequam ad universam rerum farraginem movendam progrediretur. *Tennemannus* (*Gesch. d. Philos.* I, p. 521.) eum haec propterea statuisse censet, quod aliter singula discerni non potuerint. Verisimilior autem est *Ritteri* sententia. Mentem enim putat non absoluta potentia praeditam esse, verum sensim pedetentimque a minoribus ad maiora progredi, artificis instar. Cf. p. 255. 259. Defendi autem potest contra *Tiedemannum*, qui *Anaxagoram* sibimet ipsi contradicere autumat, quandoquidem in illa congerie, ubi omnia sint ὁμοῦ, de parvis, minimis, magis sermo esse nequeat, sed omnia inter se similia et pari magnitudine videantur. Verum hoc loco *Anaxagoras* non loquitur de homoeomeriis, vel singulis partibus totius, a reliqua mole separatis.

Haec parva, quae primum mentis vi mota sunt, opponuntur in universum reliquis, quae eo adhuc tempore immota manebant. — ἔπειτε πλεῖον περιχωρεῖ, ab istis minoribus partibus mens longius progressa est, maiorem partem universi mundi nunc movet. καὶ περιχωρήσει ἐπιπλέον magis etiam movebit, non subsistet in his, quae hucusque ab ea mota sunt. *Ritterus* (p. 255. not.) legi vult: ἔπειτε πλέον περιεχώρηε. ἔπειτε pro ἔπειτα Ionici dicebant, vid. Ael. Dionys. ap. Eustath. ad Iliad. p. 1215, 55. *Reiz.* praef. Herod. p. 16. Quamobrem hanc lectionem in textum recepi: Simpli- c. l. c. habet ἐπεὶ δέ. Patet autem ex his verbis, ad Anaxagorae sententiam non omnia iam sic separata esse, ut amplius nihil separari queat, verum tempore subsequenti multa adhuc inde posse secerni, id quod cohaeret cum iis, quae alioquin satis nota sunt, siquidem etiam in rebus nunc separatis τὰ πάντα inveniri existimat. — Καὶ τὰ συμμισγόμενα — ἔγνω νοῦς. Sensus generalis: omnia novit mens, et mixta et secreta et discreta. συμμισγόμενα sunt homoeomeriae, antequam movebantur, sunt etiam motae, cum semper reliquorum corporum vel minutissimas particulas contineant. ἀποκρινόμενα, διακρινόμενα, discreta, secreta; cum vi cumulantur vocabula, non multum inter se differentia, de quorum significatione iam supra dictum est. πάντα ἔγνω νοῦς, i. q. γνώμην περὶ παντὸς πᾶσαν ἴσχει. — καὶ ὅποια — διεκόσμησε νοῦς. Equidem haec inter se iungenda esse censeo; *Ritterus* (p. 228. not.) καὶ ὅποια — ὅποια ἦν ad priora trahit, cuius rationis causam idoneam non video, quandoquidem nova periodus his verbis incipit. Sensus: qualiacunque futura erant et qualiacunque erant, et quae nunc sunt et qualiacunque erunt, omnia mens in ordinem redegit. Pro ὅσα νῦν ἐστὶ legitur in Simpli- c. p. 58. a. ἄσσα νῦν μὴ ἐστὶ. Illud μὴ autem sine dubio eiiciendum est. Διακο-

σμεῖν et διακόσμησις sunt vocabula hac in re propria, et dicuntur de mente omnes res ex rudi indigestaque materia, in qua simul erant confusae, segregante et in certum ordinem redigente. Cf. de usu huius vocis *Valckenar.* diatrib. d. Eurip. perdit. dram. reliq. p. 40. *Carus* de fontib. cosmotheolog. Anaxag. p. 705. 706. *Fischer.* ad Plat. Phaed. p. 98. a. *Ast.* ad Nicomach. institut. I, 6, p. 216. *Ritter.* p. 230. Iam invenitur in Homero, II, II, 126. et al. locc. Herodot. I, 100. Thucyd. I, 21. VI, 60. Utuntur veteres hoc vocabulo saepius, cum de Anaxagora loquuntur. Plat. Cratyl. p. 400. a. καὶ τὴν τῶν ἄλλων ἀπάντων φύσιν οὐ πιστεύεις Ἀναξαγόρα νοῦν καὶ ψυχὴν εἶναι τὴν διακοσμοῦσαν καὶ ἔχουσαν. Plut. Plac. philos. I, 3, 7. Id. in Vit. Pericl. p. 595. *Reiske.* Diog. Laërt. I, 4, II, 3. IX, 7. Sext. Empir. adv. Mathem. IX, 6. Origen. philosoph. p. 887. Tzetz. exeg. in Iliad. p. 67. Cedren. chronic. p. 130. Simplic. in phys. Aristot. p. 33. b. 35. b. 38. b. Coel. p. 145. b. ἐκόσμησεν (ubi vero, ut ex supra allatis manifestum est, διεκόσμησεν legendum est.) Plat. Cratyl. p. 101. ed. *Heindorf.* κοσμεῖν. Stob. eclog. phys. I, p. 298. ed. *Heeren.* de eadem re: διατάσσειν. Euseb. praep. evang. p. 504. εἰς τάξιν ἄγειν. Hermias (irris. gentil. philos. ed. Oxon. 1700.) 6. p. 218. παρέχει τάξιν τοῖς ἀτάκτοις, καὶ κίνησιν τοῖς μεμιγμένοις, καὶ κόσμον τοῖς ἀκόσμοις. Latini dicunt: *describere.* Cic. Nat. Deor. I, 11. (de ipso loquens Anaxagora) omnium rerum *descriptionem* et modum. Vid. d. Fin. III, 22. Praeterea cf. *Brandis* commentatt. Eleat. p. 124. Apte hac voce utitur Anaxagoras, nam mentis consilio singula formantur. Aristot. Anim. I, 2. τὸ αἴτιον τοῦ καλῶς καὶ ὀρθῶς τὸν νοῦν λέγει. Idem fere in mente habuisse videtur Alexand. Aphrodis. in Aristot. Metaph. ed. lat. p. 27. „Anaxagoras vero tum boni, tum etiam mali efficientem causam mentem esse statuit.“ Aristot. Metaph. XII, 10.

Καὶ τὴν περιχώρησιν ταύτην sc. διεκόσμησε, effecit eum motum, ἣν νῦν περιχωρεῖι. Subiecta huius verbi sequuntur sc. τὰ τε ἄστρα κ. τ. λ. Sensus: mentis vi ac voluntate effectus est motus siderum, solis, lunae, aëris, aetheris, quae quidem omnia circumferuntur motu circulari. οἱ ἀποκρινόμενοι. Hoc epitheton spectat ad omnes res, quarum mentionem fecerat: formata sunt sidera, nec non sol, luna, aër et aether, cum ex reliqua mole *secernerentur*. Quamobrem mens causa est motus illius primarii, quo omnia exorta sunt, aequae ac motus corporum coelestium. Origen. philosoph. 8. κινήσεως δὲ μετέχειν τὰ πάντα ὑπὸ τοῦ νοῦ κινούμενα, συνελθεῖν τε τὰ ὅμοια καὶ τὰ μὲν κατὰ τοῦ οὐρανὸν κεκωσμηῆσθαι ὑπὸ τοῦ ἐγκυκλίου κινήσεως. — Ἡ δὲ περιχώρησις — ἀποκρίνεσθαι. Secretio diversarum partium effecta est per hunc motum. Cf. fragm. 1. κινουμένου δὲ καὶ διακρινόμενων ἢ περιχώρησις πολλῶ μᾶλλον ἐποίει διακρίνεσθαι. not. ad. l. c. Ritter. p. 255 ss. Mens igitur erat id, quod movebat molem homoeomeriarum: hac ratione, s. per hunc motum a mente excitatum secretio facta est: καὶ ἀποκρίνεται — τὸ ξηρόν. Sensus: et secernitur a tenui densum, a frigido calidum, ab obscuro splendidum, ab humido siccum. Intelligendae sunt partes corporeae, quibus tales affectiones, ποιότητες, ἡδοναὶ conveniunt. Terra v. c. constat ex particulis terrenis, humidis, aliisque, quae densae et frigidae sunt. Vid. fragm. citat. et frag. 19. Materiae autem propriae insunt vires: proprio suo pondere haec, quae mentis vi mota et secreta sunt, feruntur in eum locum, quo nunc sunt. Infra uberius haec exponentur.

Μοῖραι δὲ πολλὰ πολλῶν εἶσι, multae sunt partes multarum rerum, h. e. cum mentis consilio universus mundus moveretur, ita ut hoc motu omnia secernerentur, similia similibus accederent, humida cum

humidis, calida cum calidis, sicca cum siccis sese coniungerent, factum est, ut harum multarum rerum multae essent partes, siquidem in humidis nihilominus restabant calidae particulae, et sic porro. Hac ratione via munitur ad proxime sequentia: παντάπασι δὲ οὐδὲν ἀποκρίνεται ἕτερον ἀπὸ τοῦ ἐτέρου, πλὴν νοῦ, i. e. nihil autem prorsus secernitur aliud ab alio¹⁾, praeter mentem; nam in omnibus adhuc sunt omnia, mens vero omnino diversa est a reliquis rebus. Πλὴν νοῦ. Haec verba iterum probant ea, quae supra de mente, utpote per semet ipsam subsistente, nulli rei admixta, dicta sunt. Νοῦς δὲ — ὁ ἐλάσσων, mens vero vel maior, vel minor, (v. c. in hominibus et in ceteris animantibus, ὅσα ψυχὴν ἔχει, cf. supr. init. huius fragmenti) similis est natura, est una eademque; manet semper natura sua, sive in magnis, sive in parvis apparet, *Carus* de fontib. cosmotheol. Anaxag. p. 705. Aristot. d. Anim. I, 2. ἐτέρωθι δὲ τὸν νοῦν εἶναι τὸν αὐτὸν τῇ ψυχῇ· ἐν ἅπασι γὰρ ὑπάρχειν αὐτὸν τοῖς ζώοις καὶ μεγάλοις καὶ μικροῖς, καὶ τιμίοις καὶ ἀτιμιωτέροις. Iam opponuntur menti reliquae res: ἕτερον δὲ οὐδὲν ἐστὶν ὁμοιον οὐδενὶ ἄλλῳ, i. e. nihil autem aliud simile est alii, nam μοῖραι πολλὰ πολλῶν εἰσι. Nulla natura praeter intelligentiam habet aliam sui comparem, vel est alii cuidam compar. Sic recte hunc locum interpretatur *Beier.* ad Cic. Offic. I, 6. Aberrasse ostendit *Tennemannum* (*Gesch. d. Philos.* I, p. 316.) sic accipientem: intelligentiae cum alia re ne minimum quidem esse commune. Cf. fragm. 13. ἕτερον οὐδὲν ἐστὶν ὁμοιον οὐδενὶ ἐτέρῳ ἀπίρων ὄντων. — Ἄλλ' ὅτῳ — καὶ ἦν, pro ὅτῳ legendum esse videtur ὅτεο i. e. ὅτου, cuius rei plurima insunt, hoc

1) *Tennemann.* *Gesch. d. Philos.* I, p. 322. „Eine absolut vollständige Scheidung erfolgte aber keineswegs, sondern mit jedem Stoffe blieben Stoffe jeder Art beygemischt.“ Cf. fragm. 9. 10. 11.

illud ipsum est. Cf. Aristot. phys. I, 4. ὅτου δὲ πλεῖστον ἔχει ἕκαστον, τοῦτο δοκεῖν εἶναι τὴν φύσιν τοῦ πράγματος. Sensus: cum omnia sint in omnibus, obstare videtur, sensibus nostris diversas res apparere. Haec diversitas oritur ex eo, cuius maxima multitudo inest: insunt quidem omnia, sed ἐνδηλότατα est et erat id, quod praeponderat reliqua. Sic v. c. in terrenis etiam cetera elementa continentur: terrena autem nobis esse videntur, quod pleraeque particulae terra constant, eademque ratio obtinet in reliquis rebus. Simplic. in Aristot. phys. p. 6. b. πάντα γὰρ τὰ ὁμοιομερῆ, οἷον ὕδωρ, ἢ πῦρ, ἢ χρυσὸν, ἀγέννητα μὲν εἶναι καὶ ἀφθαρτα, φαίνεσθαι δὲ γινόμενα καὶ ἀπολλύμενα συγκρίσει καὶ διακρίσει μόνον, πάντα μὲν ἐν πᾶσι ὄντα, ἐκάστου δὲ κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἐν αὐτῷ χαρακτηριζομένου. χρυσὸς γὰρ φαίνεται ἐκείνο, ἐν ᾧ πολὺ τὸ χρυσίον, καίτοι πάντα ἐνόητα. Id. in Aristot. phys. p. 55. b. πάντων ἐν παντὶ ἐνόητων, ἐκάστου δὲ κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν χαρακτηριζομένου. Id. in Aristot. Coel. p. 148. b. καὶ ὁ Ἀναξαγόρας τὰ ὁμοιομερῆ, οἷον σάρκα, καὶ ὀστοῦν καὶ τὰ τοιαῦτα σπέρματα ἐκάλει, ἐξ ὧν καὶ τὰ ὑπὸ Ἐμπεδοκλοῦς στοιχεῖα μικτὰ εἶναι ἔλεγεν, ἀέρα καὶ πῦρ καὶ τᾶλλα πάντα, καὶ εἶναι ἀθροίσματα τῶν ὁμοιομερῶν ἅπαντα, οὐ φαίνεσθαι δὲ ἐξ αὐτῶν εἶναι διὰ τὸ ἀόρατα καὶ ἀναίσθητα διὰ σμικρότητα εἶναι τὰ ὁμοιομερῆ. Ibid. p. 149. a. ὁ δὲ Ἀναξαγόρας σύνθετα ταῦτα (sc. στοιχεῖα) ἐκ τῶν ὁμοιομερῶν, ὡς περὶ καὶ τᾶλλα πάντα τὰ αἰσθητὰ σύνθετα ἐκ τῶν ὁμοιομερῶν ποιεῖ κατ' ἐπικράτειαν ἐνός τῶν ἐν αὐτοῖς χαρακτηριζόμενα. Ibid. p. 155. a. ὁ δὲ Ἀναξαγόρας οὐ τὰ τέσσαρα μόνον, ἀλλὰ καὶ τᾶλλα πάντα, δηλονότι τὰς ὁμοιομερείας στοιχεῖα λέγων, καὶ πάντα ἐν πᾶσιν εἶναι, κατ' ἐπικράτειαν δὲ χαρακτηριζέσθαι. ὅταν οὖν πλείω διακριθέντα συσιῇ τῷ πυρὶ, τότε δοκεῖ γίνεσθαι πῦρ. Alexand. Aphrodis. in Aristot. Metaph. ed. lat. p. 41. „Anaxagoras enim ex cunctis simul rebus rem quamque temperari tradebat, sed quod plurimum esset in

mixtura, ex eo rei substantiam esse videri.“ Ibid. p. 154. „ut sint omnes res simul, nihilque pure unum sit, et ea res, quae dicitur esse, cum omnia sint in omnibus.“ Ioann. Grammat. in Aristot. d. Gen. et Corrupt. 3. b. fin. φαίνεσθαι δὲ ἕκαστον καὶ ὀνομάζεσθαι κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν. Id. in Aristot. phys. c. 2. καλεῖσθαι δὲ ἕκαστον ἐκ τοῦ πλεονάζοντος τοῦ ἐν αὐτῷ. ὥσπερ ἐπὶ σωροῦ πανσπερμίας εἰ ἐνυπάρχει πλεόν τῶν λοιπῶν σπερμάτων ὁ σῖτος, καλεῖται ὁ σωρὸς ἐκεῖνος σῖτος, ἐκ τοῦ πλεονάζοντος. οὕτως ἔνθα μὲν ἔστι πλείων ἢ σὰρξ τῶν ἄλλων, σάρκα τοῦτο καλεῖσθαι, ἔνθα δ' ὀστοῦν ὁμοίως ὀστοῦν. ὡσαύτως καὶ ἐπὶ ξύλου καὶ χρυσοῦ καὶ τῶν λοιπῶν. ὥσπερ οὖν εἴ τις ἀπὸ τῆς πανσπερμίας κρυπτομένης κριθὰς δι' ὀλιγότητα ἐξαγάγοι καὶ ποιῆσαι σωρείαν κριθῶν, οὐ γένησιν κριθῶν οὗτος ἐποίησεν, ἀλλ' ἐκφανσιν μόνον καὶ ἔκκρισιν· οὕτως ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν φυσικῶν πραγμάτων. ὅταν γὰρ ἐκ σαρκὸς ὀστοῦν γίνηται, ἢ τι ἕτερον, οὐκ ἔστι τοῦτο γένεσις κυρίως, ἀλλ' ἐκφανσις μόνον καὶ ἔκκρισις τοῦ πρὶν κρυπτομένου. πλὴν ἐπὶ μὲν τοῦ σωροῦ τῆς πανσπερμίας ἔστιν ἕν τι εἶδος εἰλικρινές ἐκκρίναι, οἷον κριθάς. ἐπὶ δὲ τῶν ὁμοιομερῶν τοῦτο ἀδύνατον· οὐκ ἐνδέχεται γὰρ οὐδέποτε σάρκα εἰλικρινῶς ἐκκριθῆναι, ἢ λίθον, ἢ χρυσόν, ἢ ἄλλο τι, ἀλλ' αἰεὶ ἐν παντὶ τῷ ἐκκρινομένῳ ὀπηλίκον ἂν ἦ, πάντα ἔνεστι, καλεῖται δὲ ἐκ τοῦ πλεονάζοντος. ταῦτα οὖν τὰ μικρὰ σαρκία συναγόμενα ἢ τὰ λιθάρια ποιῶ σάρκα, ἢ λίθον, ἢ τι τοιοῦτον. ἢ δὲ τῶν ὁμοιομερῶν σύνθεσις ποιῶ τὰ ἀνομοιομερῆ. οὕτω μὲν οὖν ὁ Ἀναξαγόρας. Et paullo ante: ἀρχὰς εἶναι τῶν ὄντων ὑπετίθετο, ὑλικὰς μὲν τὰς ὁμοιομερείας, ταύτας δὲ ἀπείρους εἶναι τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν ἐναντιώσιν. πρὶν δὲ τὸ πᾶν γίνεσθαι, πάσας ἅμα μεμίχθαι. τὸν δὲ νοῦν, ὃν καὶ ποιητικὸν αἴτιον ὑποτίθεται, ἀπὸ τινος χρόνου ἀρξάμενον θελήσαι μὲν διακρίναι ἀπ' ἀλλήλων πάντα, μὴ μὴν δυνηθῆναι τελείαν ποιήσασθαι τὴν διάκρισιν. Ἀλλὰ τὰ μὲν ἀνομοιομερῆ διέκρινε συγκεῖμενα καὶ αὐτὰ ἐκ τῶν ὁμοιομερῶν, τὰ μέντοι ὁμοιομερῆ εἰλικρινῶς οὐκ ἴσχυσε διακρίναι. ἄλλων δ' ἐκεῖθεν ἀρχὴν τῆς ἐκκρίσει δόντια, ἔσαεὶ τοῦτο ποιεῖν· οὕτως οὖν γίνεσθαι,

πάντα ἐκ πάντων τῷ πάντα ἐν ἀλλήλοις ὑπάρχειν. εἶναι γὰρ ἐν τῷ ξύλῳ καὶ σάρκα καὶ ὄστουν, καὶ χροσόν, καὶ πάντα ἀπλῶς, κ. τ. λ. Id. in Aristot. d. Gen. et Corr. p. 4. a. Ἀναξαγόρας ἐκκρινόμενας τὰς ὁμοιομερείας καὶ συνιούσας ἀλλήλοις, δηλονότι ἢ σάρκα ποιεῖν ἢ ὄστουν, οὐ γινομένης τῆς σαρκὸς φύσεως, ἀλλὰ φαινομένης τῷ πλείονας σαρκὸς ὁμοιομερείας εἰς ταῦτόν συνελθεῖν. Aristot. phys. I, 4. φαίνεσθαι δὲ διαφέροντα καὶ προσαγορευέσθαι ἕτερα ἀλλήλων ἐκ τοῦ μάλιστα ὑπερέχοντος, διὰ τὸ πλῆθος ἐν τῇ μίξει τῶν ἀπείρων. ἐλικρινῶς μὲν γὰρ ὄλον λευκόν, ἢ μέλαν, ἢ γλυκὺ, ἢ σάρκα, ἢ ὄστουν οὐκ εἶναι· ὅτου δὲ πλεῖστον ἔχει ἕκαστον, τοῦτο δοκεῖν εἶναι τὴν φύσιν τοῦ πράγματος. Lucret. I, 875 ss.

ut omnibus omneis

Res putet immixtas rebus latitare, sed illud

Apparere unum, quous sint plurima mixta,

Et magis in promptu, primaque in fronte locata.

Cf. ad fragm. 1 et infra ad fragm. 22. Ritter, p. 265. Notandum praeterea est, Anaxagorea verba videri κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν s. κατ' ἐπικράτειαν χαρακτηρίζεσθαι, quandoquidem saepius a diversis afferuntur.

F R A G M. 9.

Οὐδὲ διακρίνεται, οὐδὲ ἀποκρίνεται ἕτερον ἀπὸ τοῦ ἑτέρου.

Notae.

Allatis illis verbis, quae in antecedenti fragmento exposita sunt καὶ ἀπὸ τοῦ ψυχροῦ — ξηρόν, Simplic. in phys. Aristot. p. 58. a. haec habet, dicens: εἶτα μετ' ὀλίγου ἐπάγει. Inveniuntur etiam p. 37. b. ubi praeter-

ea adiungit: *διὰ τὸ πάντα ἐν πᾶσιν εἶναι*, quae tamen Simplicii, non Anaxagorae esse videntur, et tantum explicationis causa adiecta sunt. Ad haec verba expedienda, revocemus necesse est in mentem quae in antecedentibus dixerat: *παντάπασι δὲ οὐδὲν ἀποκρίνεται ἕτερον ἀπὸ τοῦ ἑτέρου*. Vid. not. ad h. l. Quamquam enim Anaxagoras omnia per *διάκρισιν* et *ἀπόκρισιν* fieri censeret, et cum Leucippo atque Democrito opponitur iis, qui *γένεσιν* per *ἀλλοίωσιν* explicant, tamen haec verba h. l. aliter sumenda esse, facile quivis intelliget. Ipse Simplic. l. c. dicit: *δῆλον οὖν, ὅτι ἄλλως μὲν εἴρηται τὸ, ἀποκρίνεται ἀπὸ τοῦ ἀραιίου τὸ πυκνὸν, καὶ τὰ ἐξῆς, ἄλλως δὲ τὸ, οὐδὲ ἀποκρίνεται τὸ ἕτερον ἀπὸ τοῦ ἑτέρου*. Sensus: omnia tam arcte inter se iuncta sunt, ut, quamvis aliquatenus mentis vi ac consilio mota et agitata separantur et secernantur, tamen non prorsus abscindantur, utque potius in qualibet re, qualis nunc deprehendatur, reliqua omnia insint. Cf. Simplic. in phys. Aristot. p. 106. b. *εἰκότως δὲ καὶ τῶν αἰσθητῶν ἕκαστον κοινωνεῖ πᾶσι, καὶ μετέχει πάντων*. *Ἐυρῆοια γὰρ μία, σύμπνοια μία, πάντα συμπάθεια, ὡς Ἱπποκράτης φησὶ, διὰ τὴν ἀρχέγονον ἐν τοῖς νοητοῖς αὐτῶν προὔπαρχουσαν ἔνωσιν. Καὶ διακρινόμενα γὰρ ταῦτα οὐκ ἀπέσπασται πάντη ἀπ' ἀλλήλων. Διὸ φησιν ὁ Ἀναξαγόρας, μὴ δ' ἐνδέχεσθαι πάντα διακριθῆναι. Οὐ γὰρ παντελὴς διασπασμὸς ἐστὶν ἡ διάκρισις. Διὸ οὐχ οἶόν τε βάδισιν, χροῶν, ἢ ὅλως τὰ πάθη καὶ τὰς ἐξεις χωρισθῆναι τῶν ὑποκειμένων. Id. in Aristot. Coel. p. 155. b. ἀλλὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν καὶ τὰ μικτὰ φυλάττει, ὡς Ἐμπεδοκλῆς καὶ Ἀναξαγόρας ἐβουλήθησαν.*

Μὴ δ' ἐνδέχεται πάντα διακριθῆναι.

Notae.

Haec inveniuntur in Simplicii loco modo citato, p. 106. a. atque lucem accipiunt ex iis, quae iam hucusque disputata sunt. *Ἐνδέχεται* est: in se recipere, admittere; impersonaliter adhibitum: fieri potest. Sensus: fieri non potest, ut omnia secernantur prorsus; semper omnia sunt in omnibus. Ioann. Grammat. in Aristot. phys. c. 2. ἐπὶ μὲν τοῦ σωροῦ τῆς πανσπερμίας ἔστιν ἓν τι εἶδος εἰλικρινές ἐκκρίναι, οἷον κριθάς. ἐπὶ δὲ τῶν ὁμοιομερῶν τοῦτο ἀδύνατον. οὐκ ἐνδέχεται γὰρ οὐδέποτε σάρκα εἰλικρινῶς ἐκκριθῆναι, ἢ λίθον, ἢ χρυσόν, ἢ ἄλλο τι, ἀλλ' αἰεὶ ἐν παντὶ τῷ ἐκκρινομένῳ, ὀπηλίκον ἂν ἦ, πάντα ἔνεστι. Simplic. l. c. οὐχ οἷόν τε βάδισιν, χρῶαν ἢ ὄλωσ τὰ πάθη καὶ τὰς ἕξεις χωρισθῆναι τῶν ὑποκειμένων. Sed Anaxagoram hanc sententiam fragmento supra allato exponere vix putaverim. Τὰ πάθη καὶ αἱ ἕξεις semper insunt in ipsis rebus; omnes autem res, quotquot sunt in rerum natura, sibi iunctae esse videntur, ita ut πάντα ἐν παῖσι inveniantur. Simplic. in phys. Aristot. p. 57. b. τὰ γὰρ πάθη τουτέστι τὰ συμβεβηκότα ἀχώριστα τῆς οὐσίας ἐστὶν, οἷον τὰ χρώματα καὶ αἱ ἕξεις. μεμιγμένης γὰρ τῆς οὐσίας καὶ τῶν συμβεβηκότων, εἰς ἀν διακριθῆ τὸ συμβεβηκός, ἔσται οὐκέτι συμβεβηκός, ἀλλ' οὐσία, ἅτε καθ' αὐτὸ ὑφραστῶς, καὶ οὐκ ἐν ὑποκειμένῳ τὸ εἶναι ἔχον· ὅπερ πάλιν οὐ καθ' ὑποκειμένου ἐκάλεσεν. Vid. ad fragm. 6. 8. 19.

Οὐ κειχόριστα τὰ ἐν ἐνὶ κόσμῳ, οὐδὲ ἀπο-
 κέκοπται πελέκει, οὔτε τὸ θερμὸν ἀπὸ τοῦ ψυ-
 χροῦ, οὔτε τὸ ψυχρὸν ἀπὸ τοῦ θερμοῦ.

κινῆσθαι ἑαυτῶν

Notae.

Haec inveniuntur in Simplific. ad phys. Aristot. p. 57. b. ubi post illa, quae fragmento nono attulimus, sic pergit: καὶ ἀλλαχοῦ οὐδὲ ἀποκέκοπται — — τοῦ θερμοῦ, οὐ γὰρ εἶναι εἰλικρινές καθ' αὐτό, quae quidem postrema explicationis causa a Simplificio adiecta esse, facile quivis videt. Priora: οὐ κειχόριστα ἀλλήλων τὰ ἐν ἐνὶ κόσμῳ vid. etiam in Simplific. p. 58. a. Cf. quae statim l. c. sequuntur: ἀλλὰ σύνεστιν ἀλλήλοις, καὶ ἐν ἀλλήλοις ἐστὶν ὡς ἡνωμένα. καὶ διακέκριται οὖν καὶ ἡνωται κατὰ Ἀναξαγόραν τὰ εἶδη. Sensus horum verborum idem est, quem iam supra ex prioribus fragmentis hausimus. οὐ κειχόριστα ἀλλήλων i. e. non separatim est alterum ab altero, eorum quidem quae sunt ἐν ἐνὶ κόσμῳ. Haec sunt difficillima. Quodsi fragm. 4. alius locus intelligitur, quo ut apud nos mentis vi secretio facta sit, plures sunt mundi ex Anaxagorae sententia. Vid. l. c. ταῦτα μὲν οὖν μοι λέλεκται περὶ τῆς ἀποκρίσεως, ὅτι οὐκ ἂν παρ' ἡμῶν ἀποκριθεῖν, ἀλλὰ καὶ ἄλλη. Etsi huius opinio alioquin vestigia non deprehendantur, quid? quod ipse Anaxagoras inter eos referatur, qui unum mundum statuerint¹⁾: tamen uterque locus vix aliter explicari potest, nisi verba torquemus. Cf. fragm. 21. ἀποκρινομένων παρ' ἡμῶν. Ad has difficultates tollendas equidem rem sic expediendam esse arbitror. Est εἷς κόσμος, si spectas univer-

1) vid. Stob. eclog. phys. 1, 25, 5. p. 496. Heeren. Ritter. Gesch. d. Ion. Philos. p. 241. 288.

sam homoeomeriarum molem, nulla re circumdatam vel finitam: in illa autem plures sunt mundi, h. e. ἐν τοῖς περιέχοντι insunt plures loci, ubi motu et vi mentis secretio facta est, ubi ergo terra est, et sol, et luna, et alia sunt, quorum recensum supra dedit Clazomenius. *Ritter*. p. 288. „es lässt sich doch wohl so viel mit Gewissheit annehmen, dass er noch andere Weltkörper sich als bewohnt gedacht habe, welches mit seinen obersten Grundsätzen insofern stimmt, als ihn diese darauf führen mussten, das Gebiet des vernünftigen so weit, als möglich, auszudehnen: dass er aber demohingeachtet nur von einer Welt sprach, nicht nach dem Sprachgebrauch des Anaximandros, beweist eine grössere Ausbildung seines Begriffs von der Welt, welcher gemäss er alles zu einer Welt zog, was durch das gemeinschaftliche Band der über alles sich erstreckenden Wechselwirkung verbunden ist.“ Equidem autem non alia corpora coelestia l. c. intelligam. Plures mundi, qualis est noster, cum sole, luna et stellis, sunt in uno mundo, qui est τὸ πᾶν. Sic omnia sunt facilia. Hanc interpretationem, ut verbis convenientissimam, ita intellectu facillimam aliis praeferendam esse censeo, quamvis paucitate eorum, quae nobis relicta sunt, eorundemque et ambiguitate et obscuritate et brevitate vix accuratius quid possit constitui. Quae vero si spreveris, intelligas necesse est sub voce κόσμος quamlibet rem per διακόσμησιν exortam, in se reliqua continentem, et coactam in ordinem et figuram: sed unde testimonium petas, quo talis usus loquendi confirmetur? Vid. tamen de significato vocabuli κόσμος *Carus* de cosmo-theol. *Anax. fontib.* p. 757. Not. Quaeri autem hoc loco etiam potest, num Anaxagorae placuerit, post interitum huius mundi, qui nunc est, alium denuo esse emersurum¹⁾. Quan-

1) Sic *Schleiermacher*. (über Diogenes von Apollonia, p. 94.):

tum equidem video, *διάκρισις et διακόσμησις τοῦ πάντος* ex Anaxagorae sententia nunquam iterum ita turbatur, ut in pristinum chaos redeat, quippe quae semel effecta semper manet: terra autem et corpora coelestia varias mutationes subire possunt, ita ut *κόσμος* sensu priori *ἄφθαρτος*, sensu posteriori *φθαρτός* dicendus sit. Qua quidem ratione diversa, alioquin sibi repugnantia coniunguntur. Vid. Stob. eclog. phys. I, 21, 1. p. 416. ed. Heeren. οἱ φάμενοι δὲ τὴν διακόσμησιν αἰώνιον ὑπάρχειν, περιοδευτικούς εἶναι φασὶ χρόνους, καθ' οὓς κατὰ ταῦτα καὶ ὡσαύτως γίνεσθαι πάντα, καὶ τὴν αὐτοῦ διασώζεσθαι τοῦ κόσμου διάταξιν τε καὶ διακόσμησιν. Ἀναξίμανδρος, Ἀναξίμενης, Ἀναξαγόρας, Ἀρχέλαος, Διογένης, Λεύκιππος, φθαρτὸν τὸν κόσμον, κατ' ἐκπύρωσιν δέ. Tzetz. exeg. in Iliad. p. 41. ed. Hermann. καὶ ἕτεροι δὲ τῶν φυσικῶν ὁμοίως τούτοις (attulerat autem inter alios Anaxagoram) φασίν, ὅσοι τέως τὸν κόσμον γενητὸν καὶ φθαρτὸν ὑποτίθενται, ἀλλ' οὐχ ὡς Ὀμηρος ἄφθαρτον. Eum mutationes quasdam orbis terrarum statuuisse, iure quoque dicere mihi videor ex Diog. Laërt. II, 12. πρὸς τε τὸν εἰπόντα, εἰ τὰ ἐν Λαμψάκῳ ὄρη ἔσται ποτὲ θάλαττα; φασίν εἰπεῖν, Ἐάν γε ὁ χρόνος μὴ ἐπιλιπῆ. Quod si haec omnia ita interpretamur, non obstat Simplic. in Aristot. phys. p. 53. a. ἀλλήλων δὲ (sc. διαφέρουσι Ἀναξαγόρας καὶ Ἐμπεδοκλῆς) πρῶτον μὲν τῷ τὸν Ἀναξαγόραν λέγειν ἅπαξ γενόμενον τὸν κόσμον ἐκ τοῦ μίγματος διαμένειν λοιπὸν ὑπὸ τοῦ νοῦ ἐφειστώτος διοικούμενον τε καὶ διακρινόμενον. ²⁾ Id. in Aristot. d. Coel. p. 91. b. ἢ τε τοῦ οὐρανοῦ κίνησις αἰδῖος διαμένει, καὶ ἢ τῆς γῆς ἐν τῷ μέσῳ στάσις, ὡς Ἐμπεδοκλῆς ἐδόκει λέγειν, καὶ Ἀναξαγόρας καὶ Δημόκριτος. Ab aliis traditur omnino nihil definiisse

„Lehre vom Wechsel vergänglicher Welten von Anaxagoras, Leucippus, Diogenes nach Stobaeus.“

2) Cf. ad h. l. Carus de fontib. Anaxag. cosmotheol. p. 705. not. Ritter. p. 241. not. p. 284.

de hac re. Vid. Simplic. in phys. Aristot. p. 275. a. ὁ δὲ Εὐδήμος μέμφεται τῇ Ἀναξαγόρᾳ οὐ μόνον, ὅτι μὴ πρότερον οὖσαν ἄρξασθαι ποτε λέγει τὴν κίνησιν, ἀλλ' ὅτι καὶ περὶ τοῦ διαμένειν ἢ λήξειν ποτὲ παρέλιπεν εἰπεῖν, καίπερ οὐκ ὄντος φανεροῦ. Τί γὰρ κωλύει, φησὶ, δόξαι ποτὲ τῷ νῦν στήσαι πάντα χρήματα, καθάπερ ἐκεῖνος εἶπεν κινήσαι. Καὶ τοῦτο αἰτιᾶται τοῦ Ἀναξαγόρου ὁ Εὐδήμος. Πῶς ἐνδέχεται στέρησίν τινα προτέραν εἶναι τῆς ἀντικειμένης ἕξεως; εἰ οὖν ἡ ἡρεμία στέρησις κινήσεώς ἐστιν, οὐκ ἂν εἴη πρὸ τῆς κινήσεως.

οὐδὲ ἀποκέκοπται κ. τ. λ. Laborat in quaerendo perspicuitatem. Sensus: quamvis per motum a mente effectum, homocomeriae ex illa mole, qua antea coniunctae tenebantur, secretae sunt, tamen separatio totius non secuta est, verum καὶ νῦν πάντα ὁμοῦ, ut alio loco dicit. Sexcenties enim repetit ἐν παντὶ esse πᾶν, ut hoc modo intimam coniunctionem singulorum, nulla vi prorsus separandorum, non iuxta se, sed in se reliqua habentium, ἐν efficientium prodat. πελέκει i. e. non securi abscissum est alterum ab altero, nec calidum a frigido, nec frigidum a calido. Vid. ad hoc fragm. Ritter. p. 220.

F R A G M. 12.

Καὶ ὅτε δὲ ἴσαι μοῖραί εἰσι τοῦ τε μεγάλου καὶ τοῦ μικροῦ, πλήθος καὶ οὕτως ἂν εἴη. Καὶ ἐν παντὶ πάντα, οὐδὲ χωρὶς ἐστιν εἶναι. Ἀλλὰ πάντα παντὸς μοῖραν μετέχει· ὅτε δὲ τοῦλάχιστον μὴ ἐστιν εἶναι, οὐκ ἂν δύναιτο χωρισθῆναι, οὐδ' ἂν λαν ἄφ' ἐωυτοῦ γενέσθαι. Ἀλλ' ὅπερ περὶ ἀρχῆν εἶναι, καὶ νῦν πάντα ὁμοῦ. Ἐν πᾶσι δὲ πολλὰ ἐνεοσι, καὶ τῶν,

ἀποκρινομένων ἴσα πλήθος ἐν τοῖς μείζονσι τε καὶ
ἐλάττοσι.

Notae.

Vid. Simplic. ad Aristot. phys. p. 35. a. καὶ ὅτε
— εἴη i. e. quandoquidem pari ratione comparatae
sunt partes et magni et parvi s. quandoquidem parti-
culae magnarum rerum aequae ac parvarum omnes res
in semet ipsis continent, ideoque pariter instructae
vel comparatae sunt. πλήθος ss. idem dicendum est
ratione multitudinis harum rerum. Per se nihil aut
magnum aut parvum dici potest, (quod iam supra
monuerat), siquidem etiam parva per universum
mundum in qualibet re inveniuntur, eorumque ἴσαι
μοῖραι sunt ac magnorum, quae in oculos cadunt:
eadem vero est multitudo harum rerum; quot ma-
gna, tot parva sunt et insunt in omnibus rebus, qua-
les nunc cernimus. Nobis tantum ob sensuum imbecil-
litate aliud magnum, aliud parvum esse videtur, re
vera omnia sunt aequalia, omnia in omnibus. Hoc
ipse statim exponit, iterum dicens: ἐν παντὶ πάντα.
οὐδὲ ἔστιν i. e. ἔξεστιν χωρὶς εἶναι i. q. χωρίζε-
σθαι, penitus avelli alterum ab altero. Cf. fragm. 11.
ἀλλὰ — μετέχει i. e. sed quodcunque particeps est
totius. ὅτε δὲ κ. τ. λ. quandoquidem vero minimum
esse non potest (vid. fragm. 5. et animadvers. ad h. l.)
οὐκ ἂν — χωρισθῆναι non poterunt separari (sc.
τὰ πάντα), nam in quavis re, sunt omnia: quod autem
per se non est, sed alia in se continet, id separari ne-
quit ab aliis, οὐδ' ἂν λίαν — γενέσθαι sc. τὰ πάντα,
non possunt amoveri a semet ipsis, non possunt,
prorsus separari. γίγνεσθαι ἀπό τινος i. e. ἀπογίνε-
σθαι, ἀποκρίνεσθαι. Ἀποκρίνονται res, sed non λίαν ἀποκρί-
νονται, οὐ χωρίζονται ἐν τῇ ἀποκρίσει. ἔω ὕτ ο ὕ scripsi ut su-
pra: in Simplicio legitur ἑαυτοῦ. Ἄλλ' ὅπερ κ. τ. λ. eodem

modo, ut in illo, cum omnes res essent simul, καὶ
 οὐκ ἔστι, sc. ut ipse adiicit, πάντα ὁμοῦ. περὶ ἀρ-
 χῆν circiter rerum primordia, pro ἐν ἀρχῇ. Ἐν —
 ἔνεστι in omnibus multa insunt: nulla res ex uno
 quasi elemento constat, sed conflata est ex homoeome-
 riarum infinita multitudine, ita ut una earum praeva-
 leat, cuius vis ac natura maxime cernatur, unde res
 ipsa nomen quoque ducat. καὶ — ἐλάττοσι, et in
 maioribus et in minoribus insunt etiam particulae ae-
 quales ad multitudinem, h. e. non pauciores in minori-
 bus, quam in maioribus et quidem particulae τῶν ἀπο-
 κρινομένων earum rerum, quae iam inde secretae,
 tamen non radicitus exhaustae, non penitus separatae
 sunt. Quae quidem omnia Anaxagoreae philosophiae
 conveniunt, et ex praemissis manifesta sunt.

F R A G M. 13.

Ἄλλοτε οὐδὲν ἔστιν ὅμοιον οὐδενὶ ἑτέρῳ ἀπεί-
 ρων ὄντων.

Notae.

Vid. Simplic. in phys. Aristot. p. 55. a. 57. a.
 Similia. quid? quod fere eadem dicuntur ab Anaxago-
 ra fragm. 8. ἄλλοτε δὲ οὐδὲν ἔστιν ὅμοιον οὐδενὶ ἄλλο.
 Vid. not. ad l. c. Sed quum Anaxagoram saepius ea-
 dem perspicuitatis causa repetisse videamus, haud
 dubito haec verba iterum seorsim apponere, nixus
 auctoritate Simplicii, qui hoc loco ἀπείρων ὄντων ad-
 iicit, quod supra inseri non potest. Legendum est
 ἑόντων pro ὄντων. Sensus est idem: aliud nihil si-
 mile est alii, ἀπείρων ὄντων, siquidem infinita sunt.

F R A G M. 14. c. οἰκίω

Τουτέων δὲ οὕτω διακεκοιμένων γινώσκειν ζῴη,
ὅτι πάντα οὐδὲν ἐλάσσω ἐστίν, οὐδὲ πλείω, οὐδὲ
ἀνυστόν πάντων πλείω εἶναι, ἀλλὰ πάντα ἴσα αἰέ.

Notae.

Simplic. in Aristot. phys. p. 53. b. τουτέων sc.
ὁμοιομερῶν. Simplic. τούτων. οὕτω, mentis vi ac
voluntate. Sensus: his ita secretis, intelligendum est,
omnia nulla ratione minora esse vel plura, h. e. res
ipsae non augentur, nam nihil fit, omnia iam exsi-
stunt, nec minuuntur, nec augentur. De voce ἀνυ-
στόν cf. Brandis in commentatt. eleat. p. 104. οὐδὲ
ἀνυστόν — ἴσα αἰέ. Sensus: nec fieri potest, ut plura
sint omnibus istis, quae existunt, sed omnia sem-
per aequalia sunt, et manent. Vid. Tennemann
Gesch. d. Philos. I, p. 509. „die bestimmte Zahl der
Homoioimerien kann weder vermehrt, noch verrin-
gert werden. Es bleibt immer eine gleiche Quanti-
tät der Materie in der Welt, was auch immer für
Veränderungen mit den zusammengesetzten Körpern
vorgehen.“

F R A G M. 15.

Ἐν παντὶ δεῖ νομίζειν ὑπάρχειν πάντα χρή-
ματα.

Notae

Simplic. in Aristot. d. Coel. p. 149. b. unde si-
mul patet haud certum esse, an Anaxagoras sic re
vera scripserit. Sensus est idem, qui deprehenditur
in fragmento primo. Quamobrem cf. quae supra dic-
ta sunt.

FRAGM. 16.

Ἦν ὁμοῦ πάντα χρήματα, ὥστε ὄτιοῦν οἶον
τὸν ἄρτον τόνδε, καὶ σαρκὸς τῆσδε καὶ τοῦδε τοῦ
ὄστιοῦ μίγμα εἶναι ὁμοίως τῷ παντί.

Notae.

Simplic. in Aristot. phys. p. 106. a. qui haec af-
fert dicens: οὕτως ἤρξατο τοῦ συγγραμματος. Quod ve-
ro tantummodo de initio huius fragmenti affirmari
potest, quandoquidem reliqua illuc non pertinere pa-
tet ex nexu et ratione totius non minus, quam ex iis,
quae iam ad fragm. 1. allata sunt: nisi omnino priora
modo Anaxagorea esse censes; sapiunt enim postre-
ma seriore aetate. Sensus: omnes res erant si-
mul, ita ut quodcunque, v. c. licce panis et huius car-
nis et huius ossis mixtura esset, similiter universo h.
e. eodem modo ut universus mundus. Simplic. l. c.
ἀπὸ γὰρ τῆς ἐκάστου μίξεως ἐπὶ τὴν πάντων ἦλθε μίξιν.
Haec omnia accuratissime cohaerent cum praemissis,
indeque lucem accipiunt. Vid. praelerea Aristot. Coel.
III, 5. τὰ γὰρ ὁμοιομερῆ στοιχεῖα, λέγω δὲ οἶον σάρκα,
καὶ ὄστεων, καὶ τῶν τριούτων ἐκαστον· ἀέρα δὲ καὶ πῦρ
μίγμα τούτων καὶ τῶν ἄλλων σπερμάτων πάντων. Id. de
Generat. Anim. I, 18. Ἀναξαγόρας μὲν γὰρ φησιν εὐ-
λόγως σάρκας ἐκ τῆς τροφῆς προσιέναι ταῖς σαρκί. Phi-
lopon. ad Aristot. d. Generat. Anim. p. 17. a. τῷ τοῦ
Ἀναξαγόρου λόγῳ τῷ λέγοντι, μηδὲν ἐξ αἵματος γίνεσθαι,
εἶναι γὰρ αἰεὶ τὰς ὁμοιομερείας, καὶ ἅπαντα ἐν πᾶσιν. Ἀλλ'
ὁ μὲν τοῦ Ἀναξαγόρου λόγος δέδωκε πολλάκις εὐθύνας.
Τούτους δὲ ἐρωτητέον, τίνα τρόπον ἢ ἀπελθοῦσα ἐκ τῆς
κεφαλῆς κεφαλὴ αὐξεται καὶ τὰ ἄλλα μόρια; ὁ μὲν γὰρ
Ἀναξαγόρας ἔλεγε τὴν σάρκα αὐξέσθαι, καὶ τὰ αἵματα,
καὶ τὰ ἄλλα μόρια ὑπὸ τῶν σαρκῶν καὶ αἱμάτων, καὶ
ὄστων, τῶν ἐνότων τῷ ἄρτι καὶ οἴνω. Πάντα γὰρ ἐν
πᾶσιν ἐκείνω ἐδόκει. Aristot. phys. III, 4. καὶ ὁ μὲν

ὅτι οὖν μόριον εἶναι ὁμοίως μίγμα τῷ παντί, διὰ τὸ ὄραϊν ὀτιοῦν ἐξ ὀτουοῦν γινόμενον. Ἐντεῦθεν γὰρ εἴοικε καὶ τὸ ὁμοῦ ποτε ἅπαντα χρήματα φάναι εἶναι. οἷον ἤδε ἢ σὰρξ καὶ τόδε τὸ ὀστοῦν καὶ οὕτως ὀτιοῦν καὶ πάντα ἅρα καὶ ἅμα τοίνυν. Ἀρχὴ γὰρ οὐ μόνον ἐν ἐκάστῳ ἐστὶ τῆς διακρίσεως, ἀλλὰ καὶ πάντων. Ἐπεὶ γὰρ τὸ γινόμενον ἐκ τοῦ τοιοῦτου γίνεται σώματος, πάντων δ' ἐστὶ γενέσεις πλήν οὐχ ἅμα, καὶ τινα ἀρχὴν εἶναι δεῖ τῆς γενέσεως. αὕτη δ' ἐστὶ μία, ὃν ἐκεῖνος καλεῖ νοῦν Ὁ δὲ νοῦς ἀπ' ἀρχῆς τινὸς ἐργάζεται, νοήσας, ὥστε ἀνάγκη ὁμοῦ ποτ' εἶναι, καὶ ἄρξασθαι ποτε κινούμενα. *Simplic. ad h. l. p. 106.* καὶ δεικνυσεν (*Aristoteles*) ὅτι οὐ μόνον τὸ ὄλον μίγμα ἄπειρον ἀνάγκη τῷ μεγέθει λέγειν αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ ἐκάστην ὁμοιομέρειαν, ὁμοίως τῷ ὄλοι πάντα ἔχουσιν ἐνυπάρχοντα, καὶ οὐδὲ ἄπειρα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπειράκις ἄπειρα. Ἀλλ' εἰς μὲν τὴν τοιαύτην ἐννοίαν ὁ Ἀναξαγόρας ἦλθεν, ἠγούμενος μηδὲν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γίνεσθαι, καὶ πᾶν ὑπὸ τοῦ ὁμοίου τρέφεσθαι, ὄρων οὖν πᾶν ἐκ παντὸς γινόμενον, εἰ καὶ μὴ ἀμέσως, ἀλλὰ κατὰ τάξιν. Καὶ γὰρ ἐκ πυρὸς ἀῆρ, καὶ ἐξ ἀέρος ὕδωρ, καὶ ἐξ ὕδατος γῆ, καὶ ἐκ γῆς λίθος, καὶ ἐκ λίθου πάλιν πῦρ, καὶ τροφῆς δὲ τῆς αὐτῆς προσφερομένης, οἷον ἄρτου, πολλὰ καὶ ἀνόμοια γίνεται, σάρκες, ὀστά, φλέβες, νεῦρα, τρίχες, ὄνυχες καὶ πτερὰ, εἰ οὕτω τίχοι καὶ κέρατα, αὔξεται δὲ ὁμοιον τῷ ὁμοίῳ, διὰ ταῦτα ἐν τῇ τροφῇ ὑπέλαβεν εἶναι καὶ ἐν τῷ ὕδατι, εἰ τούτῳ τρέφοιτο τὰ δένδρα, ξύλον, καὶ φλοιὸν, καὶ φύλλα, καὶ καρπὸν. Διὸ πάντα ἔλεγε μεμίχθαι, καὶ τὴν γενέσειν κατὰ τὴν ἔκκρισιν γίνεσθαι. Πρὸς τοῦτο δὲ ἐνήγεν ἴσως καὶ τὸ μενόντων τι- νῶν γίνεσθαι ἀπ' αὐτῶν ἄλλα, ὥσπερ ἐκ λίθου πῦρ καὶ ἐξ ὕδατος πομπολυγίζοντος ἀέρα.¹⁾ Ὁρων δὲ ἀφ' ἐκάστου τῶν νῦν διακεκριμένων πάντα ἐκκρινόμενα, οἷον ἀπὸ ἄρτου σάρκα καὶ ὀστοῦν καὶ τὰ ἄλλα ὡς πάντων ἅμα ἐνυπαρχόντων αὐτῷ καὶ μεμιγμένων ὁμοῦ, ἐκ τούτων ὑπενούει καὶ πάντα

1) cf. *Ritter*, p. 265.

ὁμοῦ τὰ ὄντα μεμίχθαι πρότερον πρὶν διακριθῆναι. Διὸ καὶ οὕτως ἤρξατο τοῦ συγγράμματος, ἦν ὁμοῦ τὰ πάντα χρήματα, ὥστε ὅτιοῦν ὄσον τὸν ἄρτον τόνδε, καὶ σαρκὸς τῆσδε, καὶ τοῦδε τοῦ ὄστοῦ μίγμα εἶναι ὁμοίως τῷ παντί. Ἀπὸ γὰρ τῆς ἐκάστου μίξεως ἐπὶ τὴν πάντων ἤλθε μίξιν. Προφανέστερα γὰρ καὶ τῇ αἰσθήσει γνωριμώτερα τὰ καθέκαστα τῶν ὄλων, ὁμοιότητα δὲ λοιπὸν ἐκάστου πρὸς τὸ πᾶν ἐθεάσατο, ἐπὶ τε τῆς μίξεως καὶ τῆς ἀπ' ἀρχῆς διακρίσεως τῆς τε αἰτιώδους καὶ χρονικῆς ὥσπερ, ὄσον ἐν ἐκάστῃ ἀρχῇ γίνεται ποτε τῆς διακρίσεως, οὕτω καὶ ἐν τῷ παντί. Καὶ ὥσπερ ἀπὸ ἐκάστου φαίνεται τις γένεσις ποτε γενομένη, οὕτως ἐπειδὴ καὶ πάντων ἐστὶ γένεσις, ἀπὸ τοῦ πάντων μίγματος καὶ πάντων γένεσις ἐξεκρίθη, εἰ καὶ μὴ ἅμα. Id. l. c. ἐν τροφῇ ἐστὶν μοῖρα αἵματος κ. τ. λ. Lucret. I, 835 ss.

Ossa videlicet e pauxillis atque minutis
 Ossibu', sic et de pauxillis atque minutis
 Visceribus ¹⁾ viscus, gigni, sanguenque creari
 Sanguinis inter se multis coëuntibu' guttis:
 Ex auri que putat micis consistere posse
 Aurum, et de terris terram concreescere parvis,
 Ignibus ex igneis, humorem humoribus esse.
 Cetera consimili fingit ratione, putatque.

FRAGM. 17.

Πάντα χρήματα ἦν ὁμοῦ, εἶτα νοῦς ἐλθὼν αὐτὰ διεκόσμησε.

Notae.

Sic habet Diog. Laërt. II, 5. Iam supra ad fragm. 1. de hac re disputatum est. Plerique scriptores ibi

---

1) vid. ad h. l. Ritter. p. 275. not.

citati Anaxagoram sic physica exorsum esse perhibent; unde saltem iure concludere mihi visus sum, haec verba revera esse Anaxagorea, quandoquidem summam doctrinae philosophi Clazomenii continent. Priora autem verba πάντα — ὁμοῦ in initio libri περὶ φύσεως posita fuisse arbitror nixus auctoritate Aristotelis et Simplicii. Sine dubio Anaxagoras haec, utpote cardinem totius, saepius repetiit (quod quidem ab eo in aliis rebus factum esse, priorum fragmentorum explicatione vidimus), ita ut seorsim iterum afferri possint, nisi mavis totum hoc fragmentum ex errore eorum ortum esse, qui duos locos diversos confunderent et coniungerent. Sic Ritterus p. 210, not. „zusammenggezogen ist der Anfang mit später folgenden Lehren in allen den Stellen, wo sogleich die Weltbildung durch den νοῦς auf den Urzustand folgt.“ Sensus iam supra expeditus est. De significato vocis διακοσμεῖν vid. ad fragm. 8.

F R A G M. 18.

Ἐπειὴ ῥῆξάτο ὁ νοῦς κινεῖν, ἀπὸ τοῦ κινουμένου παντὸς ἀπεκρίνετο. Καὶ ὅσον ἐκίνησεν ὁ νοῦς, πᾶν τοῦτο διεκρίθη. Κινουμένου δὲ καὶ διακρινομένων ἢ περιχώρησις πολλῶ μᾶλλον ἐποίει διακρίνεσθαι.

Notae.

Vid. Simplic. in Aristot. phys. p. 67. a. Sensus: quum mens movere inciperet (sc. illam molem homoeomeriarum) ab universo illo, quod movebatur, ἀπεκρίνετο secretio facta est. Et quantum mens movit, quorsum vim suam exseruit, hoc omne secre-

tum est, h. e. ibi facta est mutatio, ita ut similia similibus accederent. Motus vero circularis universi illius, quod movebatur, et rerum, quae inde secernebantur, effecit, ut eo magis alia ab aliis secernerentur. Hinc manifestum est, mentem efficere secretionem per motum circularem. Mens est causa, principium movens: ubi primum motum effecerat, tum latius propagatus est motus. Cf. Ritter. p. 255. 256. et vid. fragm. 8. ὁ νοῦς διεκόσμησε τὴν περιχώρησιν κ. τ. λ. ἢ δὲ περιχώρησις αὕτη ἐποίησεν ἀποκρίνεσθαι κ. τ. λ. Κινεῖν est vocabulum proprium in hac re. Cernitur enim tota vis mentis in eo, quod intelligit et movet, γινώσκει καὶ κινεῖ. Aristot. d. Anim. I, 2. ἀποδίδωσι δ' ἄμφω τῇ αὐτῇ ἀρχῇ τὸ τε γινώσκειν καὶ τὸ κινεῖν, λέγων, νοῦν κινῆσαι τὸ πᾶν. Ibid. ὁμοίως δὲ καὶ Ἀναξαγόρας ψυχὴν εἶναι λέγει τὴν κινουῦσαν, καὶ εἰ τις ἄλλος εἶρηκεν, ὡς τὸ πᾶν ἐκίνησε νοῦς. Antequam enim mentis vi ac voluntate rerum primordia et elementa secernebantur, erant immota, ἀκίνητα, ἡρεμοῦντα, cf. ad fragm. 8. Euseb. praep. evang. X, 14. p. 504. οὗτος δὴ πρῶτος διήρθρωσε τὸν περὶ ἀρχῶν λόγον· οὐ γὰρ μόνον περὶ τῶν πάντων οὐσίας ἀπεφήνατο, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ κινουῦντος αὐτὴν αἰτίου. Herm. irris. gentil. phil. 6. p. 218. ed. Oxon. 1700. ὅταν μὲν Ἀναξαγόρας παραλάβῃ με, ταῦτα παιδεύει· Ἀρχὴ πάντων ὁ νοῦς καὶ οὗτος αἴτιος καὶ κύριος τῶν ὅλων, καὶ παρέχει τάξιν τοῖς ἀτάκτοις, καὶ κίνησιν τοῖς μεμιγμένοις, καὶ κόσμον τοῖς ἀκόσμοις. Ταῦτα λέγων Ἀναξαγόρας ἐστὶ μοι φίλος, καὶ τῷ λόγῳ πείθομαι. Simplic. in phys. Aristot. p. 6. b. τῆς δὲ κινήσεως καὶ τῆς γενέσεως αἴτιον ἐπέστησε τὸν νοῦν ὁ Ἀναξαγόρας, ὑφ' οὗ διακρινόμενα τοὺς τε κόσμους καὶ τὴν τῶν ἄλλων φύσιν ἐγέννησαν. Id. p. 510. a. καὶ ὁ νοῦς παρὰ Ἀναξαγόραν διακοσμῶν καὶ κινῶν ἐξ ἀρχῆς τὰς ὁμοιομερείας, διακρίνειν αὐτὰς λέγεται. Diog. Laërt. II, 8. καὶ νοῦν μὲν ἀρχὴν κινήσεως. Motus autem, quem effecit mens,

est motus circularis, περιχώρησις. Vid fragm. 8. Simplic in phys. Aristot. p. 58. a. τῆς περιχωρήσεώς ἐστὶν αἴτιος ὁ νοῦς.

F R A G M. 19.

Τὸ μὲν πυκνὸν καὶ διερὸν, καὶ ψυχρὸν καὶ ζοφερὸν ἐνθάδε συνεχώρησεν, ἐνθά νῦν ἢ γῆ. Τὸ δὲ ἀραιὸν καὶ τὸ θερμὸν καὶ τὸ ξηρὸν ἐξεχώρησεν εἰς τὸ πρόσω τοῦ αἰθέρος.

Notae.

Vid. Simplic. in Aristot. phys. p. 58. b. Sensus: *densa et humida et frigida et obscura eo loco congregata sunt, quo nunc est terra. Tenuia vero et calida et sicca secesserunt in excelsa loca aetheris, scilicet per motum circularem supra descriptum, a mente effectum.* Vid. fragm. 7. ἡ δὲ περιχώρησις αὕτη ἐποίησεν ἀποκρίνεσθαι, καὶ ἀποκρίνεται ἀπὸ τε τοῦ ἀραιοῦ τὸ πυκνὸν, καὶ ἀπὸ τοῦ ψυχροῦ τὸ θερμὸν, καὶ ἀπὸ τοῦ ζοφεροῦ τὸ λαμπρὸν, καὶ ἀπὸ τοῦ διεροῦ τὸ ξηρὸν. Antea erat σύμμιξις πάντων χρημάτων τοῦ τε διεροῦ καὶ τοῦ ξηροῦ, καὶ τοῦ θερμοῦ, καὶ τοῦ ψυχροῦ, καὶ τοῦ λαμπροῦ, καὶ τοῦ ζοφεροῦ κ. τ. λ. vid. fragm. 6. Haec omnia non tam sunt affectiones s. qualitates, sed res ipsae, quibus conveniunt. Cf. fragm. 6. 8. 10. et quae ibi allata sunt. Opponuntur vocabula συγχωρεῖν et ἐκχωρεῖν. Ad sententiam totius loci illustrandam cf. Origen. philosoph. 8. τὸ μὲν οὖν πυκνὸν καὶ ὑγρὸν, καὶ τὸ σκοτεινὸν καὶ ψυχρὸν, καὶ πάντα τὰ βαρῆα συνελθεῖν ἐπὶ τὸ μέσον, ἐξ ὧν παγέντων τὴν γῆν ὑποσιῆναι· τὰ δ' ἀνικείμενα τούτοις, τὸ θερμὸν καὶ τὸ λαμπρὸν καὶ ξηρὸν καὶ τὸ κοῦφον εἰς τὸ πρόσω τοῦ αἰθέρος ὀρμηῆσαι. Diog. Laërt. II, 8. καὶ νοῦν

μὲν ἀρχὴν κινήσεως. τῶν δὲ σωματίων τὰ μὲν βαρέα τὸν κάτω τόπον, ὡς τὴν γῆν, τὰ δὲ κοῦφα τὸν ἄνω ἐπισηεῖν, ὡς τὸ πῦρ, ὕδωρ δὲ καὶ ἀέρα, τὸν μέσον. Scriptores citati inter se non differunt, quod ille τὰ βαρέα συνελθεῖν ἐπὶ τὸ μέσον h. e. in terram, hic vero ὕδωρ καὶ ἀέρα τὸν μέσον τόπον ἐπισηεῖν dicit. Loquitur enim auctor φιλοσοφουμένων de media parte totius mundi: Diogenes vero de eo, quod est medium inter aethera et terram, utpote extremas partes. Cf. Ritter. p. 285. Videmus autem tum ex genuinis Anaxagorae verbis, tum ex locis allatis, res a mente per motum circulare secretas proprio suo pondere sursum vel deorsum ferri in eum locum, quo nunc sunt. Habent enim proprias ἡδονάς, ut supra dictum est. Vid. ad fragm. 8. Aliter statuere videtur secundum Aristot. Coel. IV, 2. ἔνιοι μὲν οὖν τῶν μὴ φασκόντων εἶναι κενόν, οὐδὲν διώρισαν περὶ κοῦφου καὶ βαρέος, ὥστε Ἀναξαγόρας καὶ Ἐμπεδοκλῆς. Possumus tamen haec verba etiam sic explicari, ut non pugnent cum placitis Anaxagoreis, vid. Ritter. p. 277.

F R A G M. 20.

Οὕτω γὰρ ἀπὸ τουτέων ἀποκρινομένων συμπίγνυται γῆ· ἐκ μὲν γὰρ τῶν νεφελῶν ὕδωρ ἀποκρίνεται, ἐκ δὲ τοῦ ὕδατος γῆ· ἐκ δὲ τῆς γῆς λίθοι συμπίγνυνται ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ.

Notae.

Vid. Simplic. in phys. Aristot. p. 38. b. et postrema: ἐκ μὲν γὰρ τῶν νεφελῶν — ψυχροῦ etiam p. 53. b. Describit originem terrae. Sensus: Sic ex his secretis concrescit terra: ex nubibus secernitur aqua,

ex aqua terra; ex terra lapides frigore concresecunt. οὕτω, scilicet ut expositum erat in fragmentis antecedentibus. τουτέων intellige πυκνά, διερά, ψυχρά, ζοφερά. συμπήγνυσθαι concresecere, est vocabulum proprium hac in re, de solidis corporibus, ortis ex levioribus, et humidioribus. Sic fragm. 4. ἀνθρώπους συμπαγήναι. Origen. philosoph. 8. ἐξ ὧν παγέντων τὴν γῆν ὑποστῆναι. ὕδωρ. Aqua igitur secundum Anaxagoram continet etiam terrenas particulas, e quibus terra, quam habitamus, composita est. Ad hanc opinionem Clazomenius sine dubio adductus est et primario suo placito, et experientia, quum humidis particulis vaporatis terrena sint residuae. ψυχροῦ. Frigus efficit, ut terrena concresecant, quo quidem modo lapides formantur. Cf. Ritter. p. 280. Quum autem in his nihilominus insint leviora (nam semper πάν ἐν παντί deprehenditur), non est mirandum, vapores i. e. humidas, aëreas, calidas particulas ex rebus gravioribus, secretis et suo pondere deorsum latis, in altum surgere. Diog. Laërt. II, 8. ἐπὶ τῆς γῆς πλατείας οὔσης τὴν θάλασσαν ὑποστῆναι, διατμισθέντων ὑπὸ τοῦ ἡλίου τῶν ὑγρῶν. Origen. philosoph. l. c. τῶν δ' ἐπὶ γῆς ὑγρῶν τὴν μὲν θάλασσαν ὑπάρξαι, τάτε ἐν αὐτῇ ὕδατα ἐξατμισθέντα ὑποστάντα οὕτως γεγονέναι καὶ ἀπὸ τῶν καταρρυσάντων ποταμῶν. Plut. plac. philos. III, 16. Ἀναξαγόρας τοῦ κατ' ἀρχὴν λιμνάζοντος ὑγροῦ περικαέντος ὑπὸ τῆς ἡλιακῆς περιφορᾶς, καὶ τοῦ λιπαροῦ ἐξατμισθέντος, εἰς ἀλυκίδα καὶ πικρίαν τὸ λοιπὸν ὑποστῆναι. Destillat igitur ex nubibus aqua: gravior enim decidit versus terram, unde aërea quae secreta sunt, sua vi in altum surrexerunt. Per vapores aqua fit densior, et hoc modo oritur mare. Vid. ad totum hunc locum Ritter. p. 278. ss.

FRAGM. 21.

— — οὕτω τουτέων περιχωρούντων τε καὶ ἀποκρινομένων παρ' ἡμῖν ὑπὸ βίης τε καὶ ταχύτητος. Βίην δὲ ἢ ταχύτης ποιεῖ. Ἡ δὲ ταχύτης αὐτῶν οὐδενὶ ἔοικε χρήματι τὴν ταχύτητα τῶν νῦν ἔόντων χρημάτων ἐν ἀνθρώποις, ἀλλὰ πάντως πολλαπλασίως ταχύ ἐστι.

Notae.

Vid. Simplic. in phys. Aristot. p. 8. a. Priora autem desunt, ad quae haec referri debent. Sensus: *sic his motis et secretis apud nos vi et celeritate. Vim vero celeritas efficit. Celeritas autem eorum similis est nulli rei quoad celeritatem, earum quidem rerum, quae nunc sunt inter homines, sed omnino multipliciter celer est.* τουτέων scripsi, ut in fragm. 20. est; in Simplic. l. c. τούτων. περιχωρούντων. de vi huius vocabuli vid. ad fragm. 8. Saepius Anaxagoras eo utitur. Malim περιχωρεόντων. Παρ' ἡμῖν. Etiam in aliis locis universi mundi, secretio facta est. His opponitur secretio παρ' ἡμῖν. Cf. fragm. 4. et 11. nott. ad utrumque locum. Ipse Anaxagoras in fragm. 4. dicit: *ὅτι οὐκ ἂν παρ' ἡμῖν ἀποκριθεῖη, ἀλλὰ καὶ ἄλλη βίην κ. τ. λ.* Sensus: omnia feruntur motu vehementi: vehementia et vis huius motus oritur ex celeritate eius. ἢ δὲ ταχύτης κ. τ. λ. Motus est celerrimus. Observa morem loquendi scriptorum Ionicorum: singula fusius exponuntur. αὐτῶν sc. τῶν ἀποκρινομένων. τῶν νῦν ἔόντων, rerum illarum, quae nunc quidem apud homines sunt. Sermo igitur est de primo illo motu a mente effecto, quo mundus ortus est, qualis nunc cernitur. Vid. ad h. l. Ritter. p. 279. 287.

Τὸ δὲ γίνεσθαι καὶ ἀπόλλυσθαι οὐκ ὁρθῶς νομίζουσιν οἱ Ἕλληνες. Οὐδὲν γὰρ χοῆμα γίνεται, οὐδὲ ἀπόλλυται, ἀλλ' ὅπ' ἐόντων χρημάτων συμμίσγεται τε καὶ διακρίνεται, καὶ οὕτως ἂν ὁρθῶς καλοῖεν τό, τε γίνεσθαι συμμίσγεσθαι, (καὶ τὸ ἀπόλλυσθαι διακρίνεσθαι.

ἀπὸ ἕκτου

Notae.

Vid. Simplic. in phys. Aristot. p. 34. b. Sensus: non recte utuntur Graeci verbis γίνεσθαι et ἀπόλλυσθαι. Nulla enim res fit, neque vero interit, sed ex iis, quae iam sunt miscetur et secernitur, et sic rectius dicerent συμμίσγεσθαι misceri, pro γίνεσθαι fieri, et διακρίνεσθαι secerni, pro ἀπόλλυσθαι interire. Iam supra in notis ad fragm. 1. de hac re dictum est. Sequitur enim ex primario placito Anaxagoreo, parum accurate homines esse in usu horum verborum. Γίνεσθαι et ἀπόλλυσθαι recte dicere poterant ii philosophi, qui elementum aliquod esse statuebant, unde omnia orta essent, quove reciderent, ut Thales, Anaximenes, Heraclitus. Alia erat Eleaticorum ratio, qui omnino fieri quidquam negarent, sed τὸ ὄν εἶναι contenderent. Cf. Parmenid. 97 ss.

οὐδὲν γὰρ ἔστιν ἢ ἔσται

"Ἄλλο παρ' ἑξ τοῦ ἐόντος· ἐπεὶ τό γε Μοῖρ' ἐπέδησεν

Οὔλον ἀκίνητον τ' ἔμεναι, τῷ πάντ' ὄνομ' ἔστιν,

"Ὅσα βροτοὶ κατέθεντο, πεποιθότες εἶναι ἀληθῆ,

Γίνεσθαι τε καὶ ὄλλυσθαι, εἶναι τε καὶ οὐχί,

Καὶ τόπον ἀλλάσσειν, διὰ τε χροῶν φανὸν ἀμείβειν.

Vid. Brandis. ad h. l. in commentatt. eleat. p. 119. Anaxagoras, Leucippus, Democritus nihil ex alio proprie fieri, in aliud mutari autumabant, sed ex

rebus non ortis, iam existentibus, ille ex homocomeriis, hi corpusculis individuis mundum cum singulis eius partibus ortum esse censebant. Quocirca nihil ex mente Anaxagorae γίνεται, nihil ἀπόλλυται, sed tantum συμμίσχεται sive διακρίνεται. Recte Carus d. fontib. Anaxag. cosmo-theol. p. 725: „ad res ex elementis procreandas non opus erat ex eius sententia ulla eorum mutatione, quam Thales statuisset videtur, sed tantum aut compositione aut discretione.“ His praemissis sensus huius fragmenti est in aprico: reprehendit enim vulgarem loquendi morem γίνεσθαι καὶ ἀπόλλυσθαι. Νομίζειν recte usurpare vocabulum aliquod, vid. Schneider in lexic. s. v. et ib. cit. Thucyd. III, 82. γλώσσαν οὐ τὴν αὐτὴν νενομίκασι. Singula verba sunt facilia. Nulla res oritur, sed nostris sensibus oriri videtur, dum maior copia homoeomeriarum praevallet. Fragm. 8. ὅτεο πλείστα ἐν, ταῦτα ἐνδηλότατα ἐν ἑκάστῳ ἐστὶ καὶ ἦν. Vid. not. ad h. l. et quae ibi allata sunt. Ioann. Grammat. in Aristot. phys. c. 2. ὅταν γὰρ ἐκ σαρκὸς ὄστωϊν γίνηται, ἢ τι ἕτερον, οὐκ ἐστὶ τοῦτο γένεσις κυρίως, ἀλλ' ἐκφανσις μόνον καὶ ἐκκρίσις τοῦ πρὶν κρυπτομένου. Id. in Aristot. d. Gen. et Corr. p. 5. a. οὗτος γὰρ στοιχεῖα ποιῶν τὰ ὁμοιομερῆ, ἅπειρα ὄντα καὶ ἀμετάβλητα κατ' αὐτὸν, καὶ τῆς τούτων συγκρίσει καὶ διακρίσει καὶ ἐκκρίσει ποιῶν τὴν γένεσιν, τὸ γίνεσθαι καὶ φθείρεσθαι, ἀλλοιοῦσθαι ἐκάλεσεν. Simplic. in phys. Aristot. p. 6. b. ἀγέννητα μὲν εἶναι καὶ ἀφθαρτα, φαίνεσθαι δὲ γινόμενα καὶ ἀπολλύμενα ἰσυγκρίσει καὶ διακρίσει μόνον. Id. in Aristot. d. Coel. p. 46. a. οἱ μὲν ἀναίροῦσι γένεσιν, διακρίσει ὑφειστάναι λέγοντες πάντα, ὡς Ἀναξαγόρας. Plutarch. plac. philos. I, 5. ἐδόκει γὰρ αὐτῷ ἀπορώτατον εἶναι, πῶς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος δύναται τι γίνεσθαι, ἢ φθείρεσθαι εἰς τὸ μὴ ὄν. Id. I, 30. Ἀναξαγόρας ὁμοίως τὴν φύσιν συγκρίσειν καὶ διάκρισιν, τουτέστι γένεσιν καὶ φθοράν. Id. IV, 29. ὡς καὶ Ἀναξαγόρας καὶ Εὐριπίδης θνήσκει δ' οὐδέν,

μεταμειβόμενα δὲ ἄλλο πρὸς ἄλλο μορφᾶς ἔδειξεν. Ad idem placitum respicere videtur Heraclid. Pont. Alleg. Homer. p. 76. ed. Schoiv. ἀλλ' ὁ Κλαζομένιος Ἀναξαγόρας κατὰ διαδοχὴν γνώριμος ὢν Θάλητος, συνέξενξε τῷ ὕδατι δευτερον στοιχείον τὴν γῆν, ἵνα ξηρῶ μυχθὲν ὑγρὸν ἐξ ἀντιπαλοῦ φύσεως εἰς μίαν ὁμόνοιαν ἀνακραθῆ. Καὶ ταύτην δὲ τὴν ἀπόφασιν πρῶτος Ὁμηρος ἐγέωργησεν, Ἀναξαγόρα σπέρματα τῆς ἐπινοίας χαρισάμενος, ἐν οἷς φησι

ἀλλ' ὑμεῖς μὲν πάντες ὕδωρ καὶ γαῖα γένοισθε. II. 7, 99. Πᾶν γὰρ τὸ φνόμενον ἐκ τινων, εἰς ταῦτα ἀναλύεται διαφθειρόμενον, ὡσπερὲ τῆς φύσεως, ἃ δεδάνεικεν ἐν ἀρχῇ, χρέα κομιζομένης ἐπὶ τέλει. Διὸ δὴ τοῖς Κλαζομενίοις δόγμασιν ἐπόμενος Εὐριπίδης φησί· χωρεῖ δ' ὀπίσω, τὰ μὲν ἐκ γαίας φύντα εἰς γαῖαν, τὰ δ' ἀπ' αἰθροῦ βλαστόντα γονῆς εἰς αἰθέρα. Cf. Valckenar. ad Eurip. Phoeniss. p. 515. Id. in Diatrib. d. Euripid. perdit. dram. reliqu. p. 54. Bouterweck. in commentat. d. philos. Euripid. p. 11. Tennemann. Gesch. d. Philos. I, p. 306. „Sein Grundsatz war: alles, was ist und entsteht, aus dem, was schon besteht und vorhanden ist, abzuleiten und zu erklären.“

F R A G M. 23.

Ὁ δὲ νοῦς, ὅσα ἐστὶ τε κάρτα, καὶ νῦν ἐστιν, ἵνα καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ἐν τῷ πολλὰ περιέχοντι, καὶ ἐν τοῖς προσκριθεῖσι, καὶ ἐν τοῖς ἀποκεκριμένοις.

Notae.

Locus difficillimus et sine dubio corruptus. Invenitur in Simplic. p. 33. b. ubi duplicem statuit esse διάκρισιν secundum Anaxagoram, vid. fragm. 4. Sic, ut verba leguntur, vix sensus inde extorqueri potest.

Veritatem: mens, quatenus omnino est, nunc etiam est; ubi alia quoque omnia, in τῷ περιέχοντι caet. Fortasse hoc modo est emendandus: ὁ δὲ νοῦς, ὅσα ἐστὶ τε κάρτα, καὶ νῦν ἐστὶ, κινεῖ, καὶ τὰ ἄλλα πάντα κ. τ. λ. i. e. mens ea, quae omnino sunt, et quae nunc (sc. hodierno rerum statu) sunt, movet, et omnia reliqua, quae inveniuntur ἐν τῷ πολλὰ περιέχοντι in eo, quod multa complectitur, vid. ad fragm. 2. καὶ ἐν τοῖς προσκριθεῖσι, et in iis, quae accreta, coagmentata, καὶ ἐν τοῖς ἀποκεκριμένοις, vel iam secreta sunt. Sensus: omnis motus efficitur mente. Hac ratione pauca mutantur, ἐστὶν ἵνα in ἐστὶ κινεῖ. Κινεῖν vero vocabulum proprium hac in re, et in Anaxagorea philosophia usitatissimum esse, supra monuimus ad fragm. 18. *Carus* d. Anaxag. cosm. theol. fontib. p. 705. not. 4. haec habet: „obscurior hic locus emendatrice egere videtur manu, forsitan leg. ὅσα ἔστησε κ. κ. ν. ε., i. e. quaecunque constituit, haec sane etiamnum sunt.“ *Ritterus* (p. 258) eodem modo ἔστησε aut ἐκίνησε legi vult pro ἐστὶ τε et in fine fragmenti supplet ἰστῆ vel κινῆ. Verit totum locum: „was aber der Geist geordnet hat, das ist auch allerdings jetzt noch, damit er auch das Uebrige alles in dem vieles Umfassenden und in dem Ausgesonderten, und Abgesonderten ordnen könne.“ Observa praeterea discrimen inter προσκριθεῖσι et ἀποκεκριμένα. Per ἀπόκρισιν orta sunt multa, quae manere videntur, nec saltem tam cito intereunt, ut ea, quae quotidie, oriri vel interire cernimus, quae igitur a plerisque pro elementis habentur. Haec sunt ἀποκεκριμένα, iam in prima origine mundi conspicua, et diutius manentia, utpote aër, aqua ss. Ex his alia componuntur, quae citius dissolvuntur, sunt προσκριθέντα, non autem προσκεκριμένα.

Τὸν ἥλιον εἶναι μίδρον διάπυρον.

Notae.

Haec sententia Anaxagorae celeberrima erat inter veteres et sexcenties commemoratur. In Simplicio quidem non invenitur, siquidem in commentariis ad Aristotelem priori tantum libro physicorum Anaxagorae usus esse videtur, in quo principia generalia contineri, iam diximus ¹⁾, quibus praemissis Clazomenius ad singulas res in mundo obvias explicandas progressus est. Verumtamen haec verba ipsius Anaxagorae esse, patet ex consensu totius antiquitatis. Alludit ad ea Plat. apolog. 14. (ib. Fischer. p. 102.) quo quidem loco Melitus commenta Anaxagorae Socrati adscripsisse dicitur: ἐπεὶ τὸν μὲν ἥλιον λίθον φησὶ εἶναι, τὴν δὲ σελήνην γῆν. Ἀναξαγόρου οἶε καταγορεῖν, ὃ φιλεῖ Μέλιτε· καὶ οὕτω καταφρονεῖς τῶνδε, ὥστε οὐκ εἰδέναι, ὅτι τοῦ Ἀναξαγόρου βιβλία γέμει τούτων τῶν λόγων. Xenoph. Memorab. IV, 7. κινδυνεῦσαι δ' ἄν, ἔφη, καὶ παραφρονῆσαι τὸν ταῦτα μεριμνῶντα οὐδὲν ἦττον, ἢ Ἀναξαγόρας παρεφρόνησεν, ὁ μέγιστον φρονήσας ἐπὶ τῶ τὰς τῶν θεῶν μηχανὰς ἐξηγεῖσθαι. ἐκεῖνος γὰρ λέγων μὲν τὸ αὐτὸ εἶναι πῦρ τε καὶ ἥλιον, ἠγνόει, ὡς τὸ μὲν πῦρ οἱ ἄνθρωποι ῥαδίως καθορῶσιν, εἰς δὲ τὸν ἥλιον οὐ δύναται ἀντιβλέπειν· καὶ ὑπὸ μὲν τοῦ ἡλίου καταλαμπόμενοι τὰ χρώματα μελάντερα ἔχουσιν, ὑπὸ δὲ τοῦ πυρὸς οὐ. ἠγνόει δὲ, ὅτι καὶ τῶν ἐκ τῆς γῆς φουμένων ἄνευ μὲν ἡλίου αὐγῆς οὐδὲν δύναται καλῶς αὔξεσθαι, ὑπὸ δὲ τοῦ πυρὸς θερμαινόμενα πάντα ἀπόλλυται. φάσκων δὲ τὸν ἥλιον λίθον διάπυρον εἶναι καὶ τοῦτο ἠγνόει, ὅτι λίθος μὲν ἐν πυρὶ ἂν οὔτε λάμπει, οὔτε πολὺν χρόνον ἀντέχει· ὁ δὲ ἥλιος τὸν πάντα χρόνον πάντων λαμπρότερος ἂν

1) vid. supr. Cap. II. d. Scriptis Anaxagorae.

διαμένει. vid. intpp. ad h. l. Diog. Laërt. II, 12. διότι τὸν ἥλιον μύδρον ἔλεγε διάπυρον. Id. II. 10. φασὶ δ' αὐτὸν προειπεῖν τὴν περὶ Αἰγὸς ποταμὸν γενομένην τοῦ λίθου πτώσιν, ὃν εἶπεν ἐκ τοῦ ἡλίου πεσεῖσθαι· ὅθεν καὶ Λυρριπίδην, μαθητὴν ὄντα αὐτοῦ, χρυσέαν βῶλον εἶπεῖν τὸν ἥλιον ἐν τῷ Φαέθοντι. 1) Plut. plac. philos. II, 20. μύδρον ἢ πέτρον διάπυρον, ubi Democritus et Metrodorus eadem statuisse dicuntur. Hunc scriptorem sequitur, ut in his solet, Euseb. praep. evang. XV, 23, p. 856. Ioseph. contr. Apion. T. II, p. 493. ed. *Haverkamp*. μύδρον εἶναι διάπυρον. Stob. eclog. phys. I, 26, 5. Ἀναξαγόρας μύδρον ἢ πέτρον διάπυρον εἶναι τὸν ἥλιον. Vid. *Heeren*. ad h. l. T. II, p. 526. Suid. s. v. Ἀναξαγόρας· ὁ τὸν ἥλιον εἰπὼν μύδρον διάπυρον, τούτεστι, πύρινον λίθον. Harpocrat. s. v. Ἀναξαγόρας· τὸν ἥλιον μύδρον εἰπὼν διάπυρον. Cedren. chronic. p. 150. οὗτός ἐστιν, ὃς τὸν ἥλιον εἶπε μύδρον διάπυρον, τούτεστι, πύρινον λίθον· μύδρος δέ ἐστι σίδηρος ἀργὸς πεπυρακτωμένος. Τὸ δ' ἔπος

ἡέλιον πυρόεντα μύδρον ποτὲ φάσκεν ὑπάρχειν
καὶ διὰ τοῦτο θανεῖν μέλλεν Ἀναξαγόρας.

De quo disticho Diogenis Laërtii vid. supr. in commentat. d. vit. Anaxag. — Tzetz. exeg. in Iliad. p. 94. ed. *Hermann*. καὶ οὐχ', ὡςπερ Ἀναξαγόρας φησὶν, ὕστερον γεγόμενος, ὅτι πυρῶδες· μύδρον γὰρ ὁ Ἀναξαγόρας τὸν ἥλιον λέγει, τούτεστιν, πεπυρακτωμένον σίδηρον. Id. p. 105. καὶ τὸν ἥλιον λευκὸν φησι λέγων·

λευκὸν δ' ἦν, ἡέλιος ὣς,

Ἀναξαγόραν τὸν φυσικὸν περιτρέπων, πυρρόχροον καὶ μύδρον αὐτὸν λέγοντα. Olympiodor. comment. in Aristot. meteor. p. 5. a. ὡς καὶ τὸν Ἀναξαγόραν μύδρον καλέσαι

1) de hoc dramate Euripidis vid. *Menag.* ad l. c. *Forster*. ad Plat. apolog. p. 345. 346. et *Valckenar*. diatrib. p. 51.

τὸν ἥλιον διὰ τὸ ἄμετρον τῆς πυρώσεως· μύδρος γάρ ἐστιν ὁ πεπυρωμένος σίδηρος. Tatian. orat. contr. Graec. 45, p. 98. πῶς πεισθήσομαι τῷ λέγοντι, μύδρον τὸν ἥλιον; Schol. Apollon. Rhod. I, 498. ed. Schäfer. T. II, p. 40. Ἀναξαγόρας δὲ μύδρον εἰπὼν τὸν ἥλιον, ἐξ αὐτοῦ πάντα γεγονέναι ἔφη.²⁾ Διὸ Εὐριπίδης, γνώριμος αὐτοῦ γεγονώς, χρυσέαν βῶλον τὸν ἥλιον εἶπε. vid. Valckenar. in diatrib. p. 50. Schol. Euripid. Hippolyt. 601. Ἀναξαγόρας οὖν τὸν ἥλιον μύδρον ἔφη, καὶ ἐξ αὐτοῦ πάντα γίνεσθαι, ᾧ ἀκολουθήσας Εὐριπίδης χρυσέην βῶλον αὐτὸν εἶρηκεν. Schol. Euripid. Orest. 980. Ἀναξαγόρου μαθητῆς γενόμενος ὁ Εὐριπίδης μύδρον λέγει τὸν ἥλιον· οὕτω γὰρ δοξάζει. μύδρον δὲ καλοῦσι τὸν πεπυρακτωμένον σίδηρον· πέτρον δὲ καὶ βῶλον κατὰ ταῦτο εἶρηκεν. Origen. philosoph. 8. ἥλιον δὲ καὶ σελήνην καὶ πάντα τὰ ἄστρα λίθους εἶναι ἐμπύρους. ib. Wolf. Opp. Orig. T. I, p. 888. ed. Paris. Achill. Tat. isagog. ad Arat. 2. ἡ δὲ φυσιολογία περὶ τῆς οὐσίας, πότερον μύδρος ἐστὶ κατὰ Ἀναξαγόραν. Id. 19. Ἀναξαγόρας μύδρον αὐτὸν εἶπε. Cyrill. Alexandr. contr. Iulian. 6. p. 189. λίθον διάπυρον. Cf. Ast. ad Plat. legg. X, 2. T. II, p. 472. Ruhkopf. ad Senec. T. IV, p. 555. Carus Anaxag. u. s. Zeitgeist, p. 447 ss. (in Fülleborn. Magaz. d. Gesch. d. Philos. X, p. 237 ss.) — Μύδρος h. l. est globus lapideus igneus. De significatu huius vocis vid. Wesseling. ad Herodot. p. 76. 24. Lennep. in etymol. p. 157. Heeren. ad Stob. T. II, p. 528. Intpp. ad Xenoph. Memorab. IV, 7. Schneider. in Lexic. s. v. Hemsén, p. 52 ss. Carus, p. 449. not. qui Anaxagoram hoc ipso vocabulo usum esse, recte contendit. Hoc essatum, solem non esse Deum, sed lapidem igneum, ab inimicis et accusatoribus ei vitio esse versum, supra dictum est in commentatione

2) haec ita explicanda esse videntur: sol est causa caloris, quo omnia proveniunt, crescunt, aluntur. Sic etiam in loco sequenti.

de vita Anaxagorae. Similiter statuit Clazomenius de reliquis corporibus coelestibus, id quod infra uberius exponendum erit, ubi etiam causae huius opinionis adducentur. Sensus autem est in aprico.

F R A G M. 25.

Ἐπὶ ἀφανρότητος αὐτῶν οὐ δυνατοί ἐσμεν κρίνειν τάληθές.

Notae.

Haec habet Sext. Empiric. advers. Mathematic. VII, 90. ἀφανρότης, imbecillitas. αὐτῶν sc. αἰσθήσεων. Sensus: ob imbecillitatem sensuum non possumus iudicare, num quid verum an falsum sit: ratione ad haec diiudicanda opus est, τὸν λόγον ἔφη κριτήριον εἶναι, Sext. Empiric. advers. Mathematic. VII, 91. Ratione plura invenimus, quae sensibus percipi non possunt; quum vero ratio praestet sensibus, ei quoque maior fides habenda est. Sensus autem sunt fallaces et imbecilles. Sic omnes res oriri et interire videntur; ratio docet, eas manere semper, et tantum componi vel dissolvi. Huc etiam pertinet Anaxagorae paradoxon, nivem esse nigram, de quo infra fusius dicendum est. Quaelibet res omnes reliquas in se continet, ut patet ex doctrina de homoeomeriis: nihilominus nimis hebetes sunt sensus hominum, ita ut eorum adminiculo copia homoeomeriarum ibi latentium conspici nequeat. Uberius ipse rationem sententiae suae exponit ap. Sext. Empiric. l. c. ἔνθεν ὁ μὲν φυσικώτατος Ἀναξαγόρας ὡς ἀσθενεῖς διαβάλλων τὰς αἰσθήσεις, ὑπὸ ἀφανρότητος αὐτῶν, φησὶ, οὐ δυνατοί ἐσμεν κρίνειν τάληθές. Τίθησι δὲ πίστιν αὐτῶν τῆς ἀπιστίας τὴν παρὰ μικρὸν τῶν χρωμάτων ἐξαλλαγὴν. Εἰ γὰρ δύο λάβοιμεν χρώματα, μέλαν καὶ λευκὸν, εἶτα ἐκ θάτερου εἰς θάτερον κατὰ σταγόνα παρεκχέομεν, οὐ δυνήσεται ἡ ὄψις

διακρίνειν τὰς παρὰ μικρὸν μεταβολὰς, καίπερ πρὸς τὴν φύσιν ὑποκειμένης, h. e. si duorum colorum, nigri et albi, minima particula admiscetur alteri, mutationem factam esse, negari non potest: attamen sensibus nondum percipitur. Plutarch. plac. philos. I, 3. οὐ γὰρ πάντα ἐπὶ τὴν αἴσθησιν ἀνάγειν, ὅτι ἄρτος καὶ τὸ ὕδωρ ταῦτα κατασκευάζει, ἀλλ' ἐν τούτοις ἐστὶ λόγῳ θεωρητὰ μόρια. Simplic. in Aristot. d. Coel. p. 148. b. εἶναι ἀθροίσματα τῶν ὁμοιομερῶν ἅπαντα, οὐ φαίνεσθαι δὲ ἐξ αὐτῶν εἶναι διὰ τὸ ἀόρατα καὶ ἀναίσθητα διὰ σμικρότητα εἶναι τὰ ὁμοιομερῆ. Cf. fragm. 1. πάντων ὁμοῦ ἐόντων οὐδὲν εὐδηλον ἦν ὑπὸ σμικρότητος. fragm. 6. οὐδὲ χροιοῆ εὐδηλος ἦν οὐδεμίῃ. Carus de Anaxag. cosmo-theol. fontib. p. 700. not. Hinc explicanda sunt, quae affert Alexand. Aphrodis. in Aristot. Metaph. p. 119. „nihil verum esse dicentes.“ Ibid. p. 160. „videri omnia vera. Quam ob causam Anaxagoras dixisse traditur, cuique res omnes tales fore, quales mente sibi perceperit, quandoquidem sensus vera non ostendant.“ Aristot. Metaph. IV, 5. Ἀναξαγόρου δὲ καὶ ἀπόφθεγμα μνημονεύεται πρὸς τῶν ἐταίρων τινὸς, ὅτι τοιαῦτα αὐτοῖς ἔσται τὰ ὄντα, οἷα ἂν ἀπολάβωσι, quibuscum bene quadrant, quae de nive dixerat, Cic. Acad. Quaest. IV, 51, sibi, quia sciret aquam nigram esse, unde illa concreta esset, albam ipsam esse, ne videri quidem. Nam quum omnia sint in omnibus, quaelibet res talis esse videtur, qualis est natura illorum, quorum maxima in ea ipsa deprehenditur copia, κατ' ἐπικράτειαν ἐν ἕκαστον χαρακτηρίζεται. Ritterus (p. 298.) haec verba: ὑπὸ ἀφανρότητος κ. τ. λ. non ab Anaxagora ipso profecta esse censet: quod autem cur negandum sit, equidem non video. Idem proponit ἀμαυρότητος pro ἀφανρότητος. Sic Anaxagoram scribere potuisse, concedendum esse arbitror: re vera eum sic scripsisse, vix certis argumentis demonstrari poterit.

Ex hoc fragmento etiam patet, quo sensu Clazo-

menius dixisse tradatur, medium esse semper aliquid inter duo opposita. Aristot. Metaph. IV, 7. ὁ δ' Ἀναξαγόρας, εἶναι τι μεταξύ τῆς ἀντιφάσεως, ὥστε πάντα γενεῖται. ὅταν γὰρ μίχθῃ, οὔτε ἀγαθὸν, οὔτε οὐκ ἀγαθὸν εἶναι τὸ μίγμα, ὥστε οὐδὲν εἰπεῖν ἀληθές. Ibid. IV, 5. εἰ οὐκ μὴ ἐνδέχεται γενέσθαι τὸ μὴ ὄν, προϋπήρχεν ὁμοίως τὸ πρᾶγμα ἄμφω ὄν, ὥπερ καὶ Ἀναξαγόρας μεμίχθαι πᾶν ἐν παντί φησι. Alexand. Aphrodis. in Aristot. Metaph. p. 158. „Anaxagoras vero esse medium quoddam contradictionis. Temperamentum enim si ex bono et malo temperetur, neque bonum esse, neque rursus non bonum, et pari ratione neque malum, neque non malum, ex quo medium contradictionis esse concludebat, et omnia opposita esse falsa, id est, et affirmationem et negationem. Ait enim, cum bonum et malum mixta fuerint, quod ex his temperamentum, neque bonum esse, neque non bonum, item neque malum, neque non malum, sed esse tale temperamentum. Cum igitur omnia in omnibus mixta esse putaret, omnes contradictiones in re quaque dicebat esse falsas.“ Cf. Ritter. p. 270. 295. Quae omnia Anaxagoram tollere principium contradictionis, ostendere videntur. Verumtamen re accuratius considerata eum haec non de propositionibus logicis, ut aiunt, sed de rebus ipsis, quae experientia cognoscuntur, enuntiasse patet, uti iam Tennemannus exposuit. 1) Quamobrem non premeunda esse arbitror verba Ciceronis, in hisce parum accurati, Quaest. Academ. I, 12. „rerum obscuritate, quae ad confessionem ignorantiae adduxerant Socratem et veluti amantes Socratem, Demo-

1) quem vid. T. I, p. 550. ss. in primis p. 555. „Man kann nicht sagen, dass ein Körper Feuer, auch dass er nicht Feuer sey, denn er besteht auch noch aus andern Stoffen. Wenn etwas gemischt wird, so ist das Gemisch weder gut, noch nicht gut. Denn es kann auch noch ein Drittes geben.“

critum, *Anaxagoram*, *Empedoclem*, omnes paene veteres: qui nihil cognosci, nihil percipi, nihil sciri posse: angustos sensus, imbecillos animos, brevia curricula vitae, et, ut *Democritus*, in profundo veritatem esse demersam: opinionibus et institutis omnia teneri: nihil veritati relinqui: deinceps omnia tenebris circumfusa esse dixerunt.“ Loquitur enim *Cicero* in universum de iis, qui incertam esse dicunt humanam cognitionem, ita quidem, ut huc afferat philosophos alioquin diversissimos, qui omnes, quantumvis eorum discrepet sententia, in eo conveniunt, quod homines rerum causas perspicere posse, negant. Ex *Anaxagorae* placitis igitur sensibus cognoscuntur res, sed non accurate quales sunt, id quod tantum rationis adminiculo explorari potest. Quae vero omnia in omnibus contineri docet, ut quaelibet res talis esse videatur, qualis sit ea pars homoeomeriarum, quae copia ac multitudine reliquas ibidem inveniendas exsuperat. Alius locus, de quo *Tennemannus* (I, p. 290. 352.) uberius disputat, quemque pro incerto habet, huc trahendus invenitur apud *Sext. Empiric. advers. Mathe- mat. VII, 290. Διότιμος δὲ τρία κατ' αὐτὸν ἔλεγεν εἶναι κριτήρια· τῆς μὲν τῶν ἀδήλων καταλήψεως τὰ φαινόμενα, ὡς φησιν Ἀναξαγόρας, ὃν ἐπὶ τούτῳ Δημόκριτος ἐπαινεῖ κ. τ. λ.* Recte hunc locum explicavisse videtur *Ritterius*, p. 299. ss. scilicet *κριτήριοι καταλήψεως τῶν ἀδήλων εἶναι τὰ φαινόμενα*, experientia ostendi, num ea, quae antea ignota fuerint, recte a nobis percepta sint.

PARS III.
ANAXAGORAE DOCTRINA EXPONITUR.

Hactenus fragmenta ipsa philosophi Clazomenii secuti exposuimus eius doctrinam. Singula in hisce dispersa breviter nunc colligamus, eorumque summam paucis complectamur, ut manifeste appareat, quid de rerum natura et principiis censuerit. Haec enim in primo physicorum libro ab eo fuisse descripta supra dictum est in commentatione de scriptis eius. Restat, ut his summatim perspectis ad singula descendamus, quae in sequentibus operis sui libris protulit, quorum fragmenta apud Simplicium talia non enarrantem, non servata sunt, vestigia autem apud multos scriptores inveniuntur, accuratius fusiusque persequenda.

Quum sicuti priores physici ex nihilo nihil fieri posse statueret, factum est, ut cum istis materiam, e qua res omnes ortae essent, aeternam esse, concluderet. Non autem probabilis ipsi videbatur priorum Ionicorum ratio, quippe qui unum quoddam elementum esse dicerent, e quo omnia orirentur, quo reciderent. Quocirca ea omnia, quae nunc sensibus percipiuntur et diversa esse videntur, inde

ab initio sic comparata fuisse, docuit: Terra, ut res exemplo dilucidetur, non orta est ex aqua condensata, sed una fuit cum illa iam eo tempore, quo chaos omnia obtegit: eodemque modo quaelibet earum rerum, quas ubique oculis aliorumque sensuum ope cognoscimus, aeternum fuit, neque vero ex aliis originem traxit. Quot res, quarum pars similis est toti, tot elementa, eaque innumera, quum harum rerum multitudo infinita sit in mundo. Huic opinioni obstare videtur quod alia oriri, alia interire, vetera abolescere, nova ex istis quotidie provenire cernimus. Quibus argumentis adductus ortum et interitum rerum aliter explicare studuit, ita quidem, ut per σύγκρισιν et διάκρισιν omnia fieri censeret. 1) Uberius haec exposita sunt in fragm. 1. nott. ad h. l. fragm. 22.

- 1) Etiam experientia duce ad hanc opinionem adductus est. Vid. Plutarch. plac. philos. I, 5. ἐδόκει γὰρ αὐτῷ ἀπορώτατον εἶναι, πῶς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος δύναται τι γίνεσθαι ἢ φθείρεσθαι εἰς τὸ μὴ ὄν. τροφῆν γούν προσφερόμεθα ἀπλήν καὶ μονοειδῆ, ὅσον τὸν Δημήτριον ἄριτον, τὸ ὕδωρ πίνοντες· καὶ ἐκ ταύτης τῆς τροφῆς τρέφεται θριξ, φλέψ, ἀρτήρια, νεῦρα, ὀστά, καὶ τὰ λοιπὰ μόρια. Τούτων οὖν γινομένων, ὁμολογητέον ἐστίν, ὅτι ἐν τῇ τροφῇ τῇ προσφερομένῃ πάντα ἐστὶ τὰ ὄντα, καὶ ἐκ τῶν ὄντων πάντα αὐξεται, καὶ ἐν ἐκείνῃ ἐστὶ τῇ τροφῇ μόρια αἵματος γεννητικὰ, καὶ νεύρων, καὶ ὀστέων, καὶ τῶν ἄλλων, ἃ ἦν λόγῳ θεωρητὰ μόρια. Alex. Aphrodis. in Aristot. Met. p. 141. „Anaxagoras omnia cum omnibus temperata esse tradidit, scilicet quia cuncta ex cunctis fieri cernebat.“

Quae quidem particulae, omnia continentes vocantur *homoeomeriae*, vid. ad fragm. 3. Quaeritur iam h. l. potest, qua ratione differant Anaxagorae homoeomeriae ab atomis Leucippi et Democriti, siquidem saepius hi tres una nominantur, aliisque physicis illius aevi opponuntur. Supra expositum est, corpuscula illa individua, quibus Leucippus atque Democritus ad ortum et interitum rerum explicandum utebantur, ἀποια esse, vid. ad fragm. 1. Contra homoeomerias variis coloribus, figuris et viribus praeditas esse, manifeste docet Anaxagoras in fragm. 3. 1) Sed alia adhuc deprehenditur diversitas, qua quidem enucleanda si Anaxagoram errasse et in tricas incidisse viderimus, quis est, qui nimis inique ferat, nec humanae imbecillitati tribuat, ne viri alioquin optime meriti et admirando ingenii acumine rerum causis cognoscendis unice intenti manes laesisse videatur? Leucippus enim et Democritus corpuscula individua, ἀτόμους, esse

1) cf. Simplic. in Aristot. phys. p. 10. a. οἱ δὲ περὶ Ἀναξαγόραν καὶ ταῖς οὐσίαις ἐναντίας τίθενται (sc. ἀρχάς). θερμότητος γὰρ καὶ ψυχρότητος, καὶ ξηρότητος, καὶ ὑγρότητος, μανότητος τε καὶ πυκνότητος, καὶ τὰς ἄλλας κατὰ ποιότητα ἐναντιότητος ἐν ταῖς ὁμοιομερείαις ἀποτίθενται. Αἷς διαφέρειν τὰς ὁμοιομερείας, ἀρχάς κατ' αὐτοὺς οὖσας φασὶ, κυρίως τε ἐναντιότητος ἐν ταῖς ποιότησι θεωρουμένης, ἀλλ' οὐκ ἐν τοῖς σχήμασιν. — pg. ead. Δημόκριτος μὲν κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν θέσιν τὴν ἐναντίωσιν ἐτίθειτο, Ἀναξαγόρας δὲ καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν, καὶ κατὰ τὸ γένος.

stauunt, e quibus universus mundus conflatus sit; Anaxagoras vero homoeomerias quamvis infinitas sic comparatas esse docet, ut in minima particula earum omnes res, ὁμοῦ τὰ πάντα contineantur. Non est igitur minimum quid in rerum natura, sed in minimo etiam omnia continentur: sunt ἐν τῷ ἀπειρώ ἀπειράκις ἀπειρα. Quo factum est, ut sibi met ipsi contradiceret, vel omnia omnino tolleret. Vid. fragm. 5, et nott. ad h. l. Simplic. in Aristot. phys. p. 106. 8. Tennemann. Gesch. d. Philos. I, p. 307. Ritter, p. 216.

Quae quidem infinita homoeomeriarum congeries, unde postea secretionem mundus exortus est, ab initio circumdata erat aëre et aethere, iisque etiam in reliqua mole contentis, sed peculiari vi super alias res elatis, et quasi amplexu caetera cohibentibus. Haec vero omnia τῷ περιέχοντι circumdabantur, quod sine dubio ὁμοῦ τὰ πάντα complectebatur. Vid. fragm. 1. 2. Quae inter se mixta unam efficiebant rudem indigestamque molem, 1) in qua nullus color erat conspicuus; in qua nihil discerni poterat, quamvis diversissima iam inerant, fragm. 6. Universum autem proprio suo pondere ferebatur, Simplic. in Aristot. phys. p. 128. b. καὶ μάλιστα Ἀναξαγόραν αἴτιον τῆς τοῦ ἀπείρου μονῆς λέγοντα,

---

1) non accurate loquitur Stob. eclog. phys. I, 18, 1. p. 568. ed. Heeren. Ἀναξαγόρας τὰς κράσεις κατὰ παράθεσιν γίνεσθαι τῶν στοιχείων. Παράθεσις est vocabulum proprium Leucippi atque Democriti.

τὸ αὐτὸ αὐτὸ διακρίσειν. Τοῦτο δὲ, ὅτι ἐν αὐτῷ·
 ἄλλο γὰρ οὐδὲν περιέχει.

Ut vero haec ab aeterno tempore quiescentia
 (ῥεξιμούντα, Aristot. phys. VIII, 1.) et inter se mixta
 aliqua ratione secernerentur et in ordinem certum
 redigerentur, opus erat maiori alia vi, quae id effi-
 ceret, mundumque formaret. δραστήριος ἀρχή; Sext.
 Empir. adv. Mathematic. IX, 4. Nihil autem cogi-
 tari potest, quod imperium exerceat in reliquas res,
 praeter mentem, cuius vim ac naturam fragm. 8.
 declarat. Est enim totius mundi, qualis nunc est,
 causa et effectrix, ita quidem ut res iam antea per
 se existentes, ex congerie ista secerneret, similes si-
 milibus admoveret, et inter se coniungeret. Eius au-
 tem natura cernitur potissimum in eo, quod non
 particeps est aliarum rerum, quarum nulla esse po-
 test sine reliquis omnibus, sed prorsus a semet ipsa
 pendet, nulli admixta. Huc accedit, quod summa
 vi atque intelligentia praedita motum totius mundi
 eoque secretionem homoeomeriarum effecit. Ari-
 stot. Metaph. XII, 6. ὁ γὰρ νοῦς ἐνέργεια. Quum
 enim primum minutas particulas movisset, progressa
 est ad reliqua segreganda: eiusque vi ac voluntate
 non modo iste motus est effectus, quo homoeomeri-
 arum infinita farrago secernebatur, verum etiam
 motus corporum coelestium, quippe qui pro uno
 eodemque cum illo habendus est. Secretionis au-
 tem huius, mentis vi effectae, haec erat ratio. Se-
 parabatur densum a tenui, calidum a frigido, splen-
 didum ab obscuro, siccum ab humido, quae qui-

dem omnia proprio suo pondere ferebantur vel sursum, vel deorsum, ut cuiusvis erat natura. Neque vero quum haec fierent, omnia prorsus secreta sunt, sed πάντες ἐν παντί adhuc est, ita tamen ut quaelibet res talis esse videatur, qualis est potior pars homoeomeriarum in ea latentium. Homoeomeriarum, e quibus reliqua corpora componuntur, et in quas dissolvuntur, infinita est copia, quae tamen nec augeri, nec minui potest, siquidem materies, e qua omnia oriuntur, semper est una eademque, fragm. 14.

Iam igitur his praemissis patet, qua ratione Anaxagoras *universum mundum formatum esse statuerit*. Mens enim cuius vim ac naturam supra descripsimus, erat primaria causa, quae farraginem homoeomeriarum, i. e. materiem moveret, ¹⁾ et per hunc motum efficeret, ut quae hucusque mixta quiescissent, secernerentur, utque similia similibus accederent, quamvis etiam in minima parte adhuc omnia essent, ita ut alia ex aliis oriri, vel semel exorta ali ac sustentari possent. Est igitur mens, qua Clazomenius mundum formatum esse contendit, vis divina. Supra attulimus, eum impietatis adversus Deos accusatum, Thucydidem, discipulum coniunctissimum ἀθεον vocatum esse. Sic Iren. adv. haer. II, 14. „Anaxagoras autem, qui et atheus cognominatus est.“ Quam rem si accuratius exploraveris, Anaxagoram non sensu proprio, sed sensu

---

1) Simplic. in Aristot. phys. p. 6. b. τὴν ἐλλείπουσαν αἰτίαν ἀνεπλήρωσε.

Græcorum istius ævi ἄθεον aliqua ratione nominandum esse, invenies. Patet hoc ex philosophandi modo, quo eum usum esse ostendimus, ubi de Thucydide sermo erat. Non enim Deos ubicunque agentes et voluntate sua quaelibet efficientes vidit, sed causas physicas indagavit, quarum vi singula exorta essent: quo factum est, ut v. c. solem μύδρον διάπυρον esse diceret, vid. fragm. 24. not. ad h. l. Quamobrem carmina HomERICA per allegorias interpretatus est. Sed eo ipso, quod Deos, quales esse vulgus credebat, non adhibuit ad rerum causas explicandas, offendit. Plut. Nic. 23. Vol. III, p. 391. ed. *Hutten.* οὐ γὰρ ἠνείχοντο τοὺς φυσικοὺς καὶ μετεωρολόσχας τότε καλουμένους, ὡς εἰς αἰτίας ἀλόγους καὶ δυνάμεις ἀπρονοήτους, καὶ καταναγκασμένα πάθη διατρίβοντας τὸ θεῖον. Verumtamen νοῦς est Deus (nam diversum esse eum statuit a materia), ideoque saepius a veteribus Deus appellatur. 1) Tzetz. exeg. in Iliad, ed. *Hermann.* p. 67. Ἀναξαγόρας δὲ καὶ ὁ κωμικὸς Μένανδρος νοῦν εἶναι τοῦτον (Δία) ἐνόμισαν. εἰ καὶ νοῦν δὲ τοῦτον φασί, ἀλλ' ὅμως οὐκ ἐναντιοῦνται τοῖς Στωϊκοῖς, εἰμαρμένην αὐτὸν ὀνομάζουσι· καὶ γὰρ τὰ Ἀναξαγόρου νοῦν εἰμαρμένης καὶ οὐκ ἄλλο τι παριστῶσιν αὐτόν. Stob. eclog. phys. I, p. 56. ed. *Heeren.* νοῦν κοσμοποιὸν τὸν θεόν. Themist. orat. 15. p. 360, ed. *Petan.* καὶ εἰ τὸν Κλαζομένιον Ἀναξαγόραν, καὶ ἐφ' ὅσον

1) sed maxime a senioribus. Vid. *Carus* d. Anaxag. cosmo-theolog. fontib. p. 708. *Ritter.* p. 238.

οὗτος ἐνεωτέρωσε νοῦν καὶ θεὸν πρῶτος ἐπαγα-
 γόμενος τῇ κοσμοποιίᾳ, καὶ οὐ πάντα ἀνάφας τῆς
 φύσεως τῶν σωμάτων. Cic. Acad. Quaest. IV, 37.
 „in ordinem adductas a mente divina.“ Sext. Em-
 pir. adv. Mathem. IX, 6. τὸν μὲν νοῦν, ὅς ἐστι κατ'
 αὐτὸν θεός, δραστήριον ὑποτιθέμενος ἀρχὴν, τὴν
 δὲ τῶν ὁμοιομερῶν πολυμυγίαν, ὕλην. Nam Ὅμοι-
 ομερειαὶ sunt ὕλη, τὸ ποιοῦν αἴτιον Νοῦς, Plutarch.
 plac. philos. I, 3. Suid. s. v. Ἀναξαγόρας. Harpo-
 crat. s. v. ead. Cedren. chronie. p. 130. ὕλην καὶ
 νοῦν πάντων ἀρχὴν καὶ φρουρὸν εἶπε· καὶ τὸν
 μὲν νοῦν ποιοῦντα, τὴν δὲ ὕλην γινομένην. Stob.
 eclog. phys. T. I, p. 297 ss. Heeren. καὶ τὰς μὲν
 ὁμοιομερείας ὕλην, τὸ δὲ ποιοῦν αἴτιον νοῦν,
 τὸν πάντα διαταξάμενον. Plutarch. plac. philos. I, 3.
 τῇ ὕλῃ τὸν τεχνίτην προσέξενξε. Clem. Alex.
 strom, II, p. 364. ἐπεὶ καὶ Ἀναξαγόρας πρῶτος ἐπέ-
 στησε τὸν νοῦν. Euseb. praep. evang. XIV, 16. p.
 755, νοῦν καὶ θεὸν ἐπιστήσαι τῷ κόσμῳ. Id. I, 8,
 p. 27. ἀποδείξομεν, ὅτι πρῶτος Ἑλλήνων Ἀναξαγό-
 ρας νοῦν ἐπιστήσαι τῇ τοῦ παντός αἰτία (leg. οὐσία
 vel ἀπειρία) μνημονεύεται. Herm. irr. gentil. phil.
 los. 6. p. 218. ed. Oxon. 1700. ἀρχὴ πάντων ὁ νοῦς,
 καὶ οὗτος αἴτιος καὶ κύριος τῶν ὄλων. Simplic. in
 phys. Aristot. p. 106, b. ὑπὸ τοῦ δημιουργικοῦ νοῦ,
 Id. p. 321. a. τὸν Ἀναξαγόραν καὶ πρὸ αὐτοῦ τὸν
 Ἐρμότιμον, ὡς μὴ μόνον ὕλικας αἰτίας ἀποδεδωκό-
 τας, ἀλλὰ καὶ νοῦν ὡς ποιητικὸν καὶ τελικὸν αἴτιον
 θεασαμένους, γράφει ταῦτα· νοῦν δὲ τις εἰπὼν ἐνεῖ-
 ναι καθάπερ ἐν ζώοις καὶ ἐν τῇ φύσει, τὸν αἴτιον καὶ

τοῦ κόσμου καὶ τῆς τάξεως πάσης, οἷον νήρων ἐφάνη παρ' εἰκῆ λέγοντας τοὺς πρότερον. Εἰπὼν οὖν, ὅτι Ἀναξαγόρας καὶ πρότερος Ἐρμότιμος ἤψαντο τούτων τῶν λόγων, ἐπάγει, οἱ μὲν οὖν οὕτως ὑπολαμβάνοντες, ἅμα τοῦ καλῶς τὴν αἰτίαν ἀρχὴν εἶναι τῶν ὄντων ἔθεσαν, καὶ τὴν τοιαύτην, ὅθεν ἡ κίνησις ὑπάρχει τοῖς οὖσιν. Ἐπαινεῖ οὖν τοὺς καὶ τελικὸν καὶ ποιητικὸν αἴτιον ἡγουμένους, τὸν νοῦν. ὡςπερ καὶ πρὸ ὀλίγων ἐπῆρει τὸν Ἀναξαγόραν, ὅτι τὸν νοῦν ἀρχὴν κινήσεως λέγων, ἀπαθῆ καὶ ἀμιγῆ αὐτὸν ἐφύλαττεν. Aristot. phys. III, 4. καὶ περιέχειν ἅπαντα καὶ πάντα κυβερνᾶν, ὡς φασὶν ἔσοι μὴ ποιῶσι παρὰ τὸ ἀπειρον ἄλλας αἰτίας, οἷον νοῦν ἢ φιλίαν, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ θεῖον. Vix autem crediderim ab ipso Anaxagora mentem esse appellatum Deum¹⁾: nam in fragmentis, ubi maxima data est opportunitas, loquitur de mente, non de Deo. Graecorum Dii constituunt complexum virtutum divinarum, quas iunctas uni Deo tribuere solemus hac nostra aetate. Cf. Carus Anaxag. u. s. Zeitg. p. 423. „es war ihm — — um eine passende Bezeichnung für seinen Begriff von dem höhern Princip zu erhalten, dessen Verhältniss zur Materie und dessen Wirkungsart auf dieselbe selbst noch von demjenigen Verhältnisse und jener Wirkungsart verschieden war, welche damalige oder frühere Philosophen dem θεός beygelegt hatten.“

1) cf. *Hemsen*. p. 80.

Id. in dissertat. d. Anaxag. cosmo. theol. fontib. p. 708. locc. ib. citt. et p. 736.

Quum vero menti tribuatur, et τὸ γινώσκειν et τὸ κινεῖν, sequitur, ut non temere, sed certo consilio agat. Aristot. An. I, 2. ἀπυθίδωσι ἀμφὸς τῆς αὐτῆς ἀρχῆς τὸ τε γινώσκειν καὶ τὸ κινεῖν. Ibid. πολλαχοῦ μὲν γὰρ τὸ αἴτιον τοῦ καλῶς καὶ ὀρθῶς τὸν νοῦν λέγει. Aristot. Metaph. I, 3. νοῦν δὲ τις εἰπὼν εἶναι, καθάπερ ἐν τοῖς ζώοις, καὶ ἐν τῆ φύσει τὸν αἴτιον καὶ τοῦ κόσμου καὶ τῆς τάξεως πάσης, οἷον νήφων ἐφάνη παρ' εἰκῆ λέγοντας τοὺς πρότερον. φανερωῶς μὲν οὖν Ἀναξαγόραν ἴσμεν ἀψάμενον τούτων τῶν λόγων. αἴτιον δ' ἔχει πρότερον Ἐρμότιμος ὁ Κλαζομένος εἰπεῖν. οἱ μὲν οὖν οὕτως ὑπολαμβάνοντες, ἅμα τῷ καλῶς τὴν αἰτίαν ἀρχὴν εἶναι τῶν ὄντων ἔθεσαν καὶ τὴν τοιαύτην, ὅθεν ἡ κίνησις ὑπάρχει τοῖς οὖσιν. Aristot. Metaph. XII, 10. Ἀναξαγόρας δὲ ὡς κινοῦν τὸ ἀγαθὸν ἀρχὴν. ὁ γὰρ νοῦς κινεῖ, ἀλλὰ κινεῖ ἕνεκά τινος. Plat. Cratyl. p. 413. c. τὸ δίκαιον, ὃ λέγει Ἀναξαγόρας νοῦν εἶναι τοῦτο, αὐτοκράτορα γὰρ αὐτὸν ὄντα καὶ οὐδενὶ μεμιγμένον, πάντα φησὶν αὐτὸν κοσμεῖν τὰ πράγματα, διὰ πάντων ἰόντα. Vid. Heindorf. ad h. l. p. 101. Aristot. Metaph. XII, 4. τὸ γεννηῆσαν πρῶτον ὄριστον τιθέασι, καὶ οἱ μάγοι καὶ τῶν ὑστέρων δὲ σοφῶν, οἷον Ἐμπεδοκλῆς τε καὶ Ἀναξαγόρας, ὁ μὲν τὴν φιλίαν στοιχεῖον, ὁ δὲ νοῦν ἀρχὴν ποιήσας. Cf. Ritter. p. 229, 248. Providet rebus creatis, est igitur φρουρός,

vid. Suid. et Harpocrat. s. v. *Ἀναξαγόρας*. Cedren. Chronic. p. 130. *Carus* d. Anax. cosmo-theol. fontib. p. 706.

Quamquam vero hac ratione mentis vi ac consilio mundum exortum esse statuebat Anaxagoras, tamen multa propriis rerum viribus tribuit, nec doctrinam, cuius fuit auctor, in omnibus explicandis adhibuit. Non enim eo usque progressus est, ut, quemadmodum Plato, mundum ad ideas mentis divinae formatum esse diceret, utque in singulis demonstraret, cur et qua ratione vis divina in iis esset conspicua. Haec philosophiae pars a Clazomenio relicta est manca atque vix inchoata, ita ut hac ratione quam maxime differat a Platone. Quemadmodum enim priores physici mundum *necessitate* quadam ex materie infinita exortum esse contendebant, sic Anaxagoras *mentis* vi usus est, qua tantam mutationem factam esse diceret. Res autem ipsae quales nunc sunt, semper fuerunt; mens tantum intelligit et movet (vid. Aristot. l. c.); non est effectrix rerum ipsarum, sed causa motus illius, quo conspicuae factae sunt. Sic rerum elementa, quae dicuntur, per se sunt, non mentis vi exorta: mens vero, quum intelligeret, haec motu circulari apte posse disponi et collocari, ita ea movit, ut inde mundus originem traheret, quem oculis nunc cernimus. Quare saepius a veteribus vituperatur Anaxagoras, vid. ad fragm. 8. *Ritter*. p. 248. 291.

Motus circularis, *περιχώρησις*, cuius auctor est mens, motusque earum rerum, quae semel secreta, proprio suo pondere sursum vel deorsum fe-

rebantur, effecit, ut adhuc plura ~~secernerentur~~. Jam enim graviora, utpote densa, humida, frigida et obscura deciderunt in eum locum, quo nunc terra est, h. e. in centrum totius globi, quem leviora, mediam partem fugientia, altumque petentia, magno ambitu amplectebantur, fragm. 19. Sic mundus exortus est, qualem nunc videmus, cuius forma est globosa, id quod aliis etiam istius aevi placuit philosophis, et ex iis, quae iam allata sunt, manifeste prodit. Quantum patebat efficacia mentis, id omne separatum est: unde factum, ut aliud alio ferretur, quorsum duxit ipsius natura. Non vero apud nos solum secretio facta est, verum etiam in aliis locis illius farraginis homoeomeriarum, ubi similes sunt mundi, cf. fragm. 4. Terra, sita in media mundi parte, circumdata est aqua, aëre, corporibus coelestibus et aethere: mens autem itidem est causa, qua moventur illa corpora, quod aperte docetur ab Anaxagora fragm. 8.

Quae hucusque disputata sunt, manifeste prodeunt ex genuinis τῶν φυσικῶν reliquiis, in quorum libro primo de his rebus Anaxagoram egisse, supra diximus. Quibus expositis singula persequamur, quae de rerum natura ipsi placuerint, quae ab aliis scriptoribus nobis traduntur.

Circum terram, utpote mediam partem mundi, feruntur *corpora coelestia*, ut modo dictum est, quae, etsi graviora, non decidunt in terram, propterea quod maxima celeritate moventur, unde maior existit vis, quam ea, qua trahuntur suo pondere

versus terram. *Simplic. in Aristot. Coel. p. 91. a. οἱ δὲ φυσικῆν ἀνάγκην ἀντὶ αἰτίου τιθέασι (sc. τοῦ μὴ πίπτειν τὸν οὐρανὸν) διὰ τι μὴ φέρεται κάτω, δηλονότι τὴν περιφορὰν ὑπερισχύουσαν τῆς οἰκείας ῥοπῆς ἢ ττονος ῥύσης, ὡς περ Ἐμπεδοκλῆς φησι καὶ Ἀναξαγόρας.* Hunc motum rerum coelestium et terrae situm nunquam mutatum iri dicitur *ibid. p. 91. b. ἢτε τοῦ οὐρανοῦ κινήσεις ἀέδιος διαμένει καὶ ἡ τῆς γῆς ἐν τῷ μέσῳ στάσις, ὡς Ἐμπεδοκλῆς ἐδύκει λέγειν, καὶ Ἀναξαγόρας καὶ Δημόκριτος.* Quo loco firman-
tur ea, quae supra ad fragm 11. allata sunt, scilicet *διακόσμησιν τοῦ παντός* nunquam turbari, ita ut prorsus nova rerum conditio inde emergat, sed semper manere, quamvis temporum decursu variae mutationes in orbe terrarum acciderint.

Corpora coelestia sunt lapidea, vel terrena, primum exorta per secretionem partium densarum et humidarum a partibus aëreis et igneis. Deciderunt suo pondere versus terram, unde vehementia motus istius circularis quasi vertigine in altum elata, quotidie cum toto coelo circum terram in medio globi positam feruntur. Aether i. e. ignis obtinet partes superiores sive extremas, et proximus est τῷ περιέχοντι. Vid. ad fragm. 1. Hinc fit, ut sidera, a terra ad coelum sublata, inflammata sint. Alia autem, quum formarentur, non ceciderunt in terram, sed vi motus illius circularis, in coelo feruntur circum eam ipsam. Plat. legg. XII, p. 967. τὰ πρὸ τῶν ὀμμαίων πάντα αὐτοῖς ἐφάνη, τὰ κατ' οὐρανὸν φερόμενα μεστὰ εἶναι λίθων καὶ γῆς καὶ πολλῶν ἄλιων

ἀψύχων σωμάτων. Cf. *Carus Anax. u. s. Zeitg.* p. 444. ad h. l. *Ritter*, p. 280. not. *Plut. Lysand.* 12. T. III, p. 144. ed. *Hutten.* λέγεται δὲ Ἀναξαγόρας προειπεῖν, ὡς τῶν κατὰ τὸν οὐρανὸν ἐνδεδεμένων σωμάτων γενομένου τινὸς ὀλισθήματος, ἢ πάλου, ῥίψις ἔσται καὶ πτώσις ἐνὸς ἀπορῥαγέντος· εἶναι δὲ καὶ τῶν ἄστρον ἕκαστον οὐκ ἐν ἧ πέφηνε χώρα· λιθώδη γὰρ ὄντα καὶ βαρέα, λάμπειν μὲν ἀντερείσει καὶ περικλάσει τοῦ αἰθέρος, ἔλκεσθαι δὲ ὑπὸ βίας σφιγγόμενον δίνῃ καὶ τόνῳ τῆς περιφορᾶς, ὡς πού καὶ τὸ πρῶτον ἐκρατήθη μὴ πεσεῖν δεῦρο, τῶν ψυχρῶν καὶ βαρέων ἀποκρινομένων τοῦ παντός. *Plut. Plac. Philos.* III, 13. Ἀναξαγόρας τὸν περικείμενον αἰθέρα πύρινον μὲν εἶναι κατὰ τὴν οὐσίαν, τῇ δ' εὐτονίᾳ τῆς περιδινήσεως ἀναρπάζοντα πέτρους ἐκ τῆς γῆς, καὶ καταφλέξαντα τούτους ἡστερικένας. Haec verba repetuntur in *Euseb. praep. evang.* XV, 30. p. 830. et in *Stob. eclog. phys.* I, 25, 1. T. II, p. 508. ed. *Heeren.* quem vid. ad h. l. *Origen. philos.* 8. ἥλιον δὲ καὶ σελήνην καὶ πάντα τὰ ἄστρα λίθους εἶναι ἐμπύρους, συμπεριληφθέντας ὑπὸ τοῦ αἰθέρος περιφορᾶς. *Achill. Tat. isagog. in Arat.* 11. τινὲς δὲ γεώδους εἰπεῖν αὐτοὺς ἐτόλμασαν (sc. ἀστέρας), ὧν ἔστι καὶ Ἀναξαγόρας. Cf. ad haec illustranda *Carus Anax. u. s. Zeitg.* p. 444 ss. *Id. d. Anax. cosm.* theol. fontib. p. 711. *Ritter.* p. 279 ss. *Hemsen.* p. 70. His perpensis, clara sunt, quae habet *Diogen. Laërt.* II, 12. φησὶ δὲ Σειληνὸς ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ιστοριῶν, ἐπὶ ἄρχοντος Διμύλου λίθον ἐξ οὐρανοῦ πεσεῖν· τὸν δ' Ἀναξαγόραν εἰπεῖν, ὡς ὅλος ὁ

οὐρανὸς ἐκ λίθων συγκέειτο· τῇ σφόδρα περιδινησεί
 συνεστάναι καὶ ἀνεθέντα κατενεχθήσεσθαι. Aut enim
 his verbis nihil aliud dicitur, quam quod in locis
 supra allatis narratur: aut non satis accurate refer-
 tur Anaxagorae sententia: id quod verisimilius vide-
 tur. Sileni enim, quem sequitur Diogenes Laër-
 tius l. c., auctoritas non magni facienda est, quippe
 qui non debita cura ac diligentia, sed ex fortuitis
 rumoribus historiam composuisse dicitur. Cfr. G. I.
Vossius d. histor. Graec. p. 413. Supra autem iam
 monuimus, hunc locum esse depravatum, (p. 43).
 Archon enim Dimylus, qui ibi memoratur, nun-
 quam fuit, et hoc ridiculum nomen sine dubio cor-
 rigendum est, ita ut legatur δίμυλον λίθον. vid.
 in app. ad l. c.

Sunt vero sidera quam remotissima a terra,
 ideoque aetheri proxima, et hac ratione ignea: ob
 longinquitatem non sentimus calorem eorum. Ori-
 gen. philos. 8. τῆς δὲ θερμότητος μὴ αἰσθάνεσθαι
 τῶν ἀστρῶν διὰ τὸ μακρὰν εἶναι καὶ διὰ τὴν ἀπόστα-
 σιν τῆς γῆς. Sol autem, (de cuius natura fragm. 24.
 dictum est, ita ut haec repetere inutile sit;) locum
 obtinet calidissimum, ibid. l. c. ἔτι δὲ οὐχ ὁμοίως
 θερμὰ τῷ ἡλίῳ διὰ τὸ χάραν ἔχειν ψυχροτέρων. Solem
 magnitudine superare statuit Peloponnesum. Diog.
 Laërt. II, 8. μεῖζω τῆς Πελοποννήσου. Plut. Plac.
 Philos. II, 21. Ἀναξαγόρας πολλαπλασίονα Πελο-
 ποννήσου. Origen. philos. 8. ὑπερέχειν δὲ τὸν ἡλίον
 μεγέθει τὴν Πελοπόννησον. Plut. d. fac. in orb. lun.
 19. ed. *Hutten*. Vol. XIII, p. 61. Ἀναξαγόραν δὲ

ὄση Πελοπόννησος. Auctor histor. philos. autem:
πολυπλάσιον τῆς γῆς.

Similia protulit de *Luna*. Vid. Plutarch. Plac. Philos. II, 25. Ἀναξαγόρας, Δημόκριτος στερέωμα διάπυρον, ἔχον ἐν ἑαυτῷ πεδία, καὶ ὄρη, καὶ φάραγγας. Eadem habet Stob. eclog. phys. I, 27, 3. T. II, p. 550. ed. Heeren. Euseb. praep. evang. XV, 26, p. 837. Diog. Laërt. II, 8. τὴν δὲ σελήνην οἰκήσεις ἔχειν, ἀλλὰ καὶ λόφους καὶ φάραγγας. vid. ib. Menag. Tatian. or. c. Graec. (ed. Oxon. 1700.) 45: p. 98. πῶς πεισθήσομαι τῷ λέγοντι μύδρον τὸν ἥλιον, καὶ τὴν σελήνην γῆν; Plat. apolog. Socr. 14. ib. in trp. ἐπεὶ τὸν μὲν ἥλιον λίθον φησὶν εἶναι: τὴν δὲ σελήνην γῆν. Ἀναξαγόρου οἶει κατηγορεῖν, ὃ φίλε Μέλιτε. Hinc fortasse hausit suum Tatianus, ut iam Menagius ad Diog. Laërt. I. c. observavit. Schol. Apollon. Rhod. I, 498. ed. Schäfer. II, p. 40. τὴν δὲ σελήνην ὁ αὐτὸς Ἀναξαγόρας πλατεῖαν χώραν ἔφη, ἐν ἣ δοκεῖ ὁ Νεμεαῖος λέων πεπτωκέναι. Equidem h. l. legendum esse puto; ἐξ ἧς δοκεῖ κ. τ. λ. Leo enim Nemeaeus partus dicitur Lunae, schol. Pind. Nem. argum. ed. Böckh. p. 425. a Luna nutritus Hygin. fab. 30. ubi vid. Muncker. a Luna s. apud Lunam nutritus atque ad Herculis exitium coelo dimissus, schol. Germanic. (sic enim h. l. legendum est ex codd. auctoritate.) vid. Buhle ed. Arat. II, p. 52. et Grot. ad I. c. Cf. praeterea Heyne ad Apollodor. T. I, p. 341. Hanc fabulam Anaxagoras, quippe qui talia ad naturales rerum causas revocare solebat, ita explicavit, ut leonem a luna ali-

quando fortasse decidisse statueret. Quod ei haud absurdum visum est, siquidem etiam lapides de coelo decidere sibi persuasum habebat, lunamque comparatam esse docuit, ut terram. Anaxagorae et sequentia convenire videntur. Cic. Acad. Quaest. IV, 39. „habitari ait Xenophanes in luna, eamque esse terram multarum urbium et montium.“ Ciceronem secutus est Lactant. instit. div. III, 23. „Xenophanes dicentibus mathematicis orbem lunae duodeviginti partibus maiorem esse, quam terram, stultissime credidit, et quod huic levitati fuit consentaneum, dixit, intra concavum lunae sinum esse aliam terram: et ibi aliud genus hominum simili modo vivere, quo nos in hac terra vivimus.“ Haec unde illi habuerint, non constat, Xenophanes certe non dixit. Cf. *Brandis* comment. eleat. p. 56. qui observat, *Xenocratem* fortasse secutum esse in his Anaxagoram, cui haec atque talia sunt propria. Saepius Xenophanis et Xenocratis nomina a librariis confusa sunt, vid. Rec. *Ukert* Unters. üb. d. Geogr. d. Hecat. u. Damastes in Gött. Gel. Anz. 1815. p. 1062. ubi duo loca ad hanc sententiam stabilendam afferuntur, sc. Strab. XII, p. 550. *Casaubon*. T. V, p. 98. ed. Lips. et Athen. ed. *Schweighäuser*. Vol. VIII, p. 391. — Origen. philos. 8. σελήνην καὶ πάντα τὰ ἄστρα λίθους εἶναι ἐμπύρους. — ἔφη δὲ γήνην εἶναι τὴν σελήνην, ἔχειν τε ἐν αὐτῇ πεδία καὶ φάραγγας. Lunam infra solem positam esse, docet idem l. c. εἶναι δὲ τὴν σελήνην κατωτέρω τοῦ ἡλίου, πλησιώτερον ἡμῖν. Accipit lucem a sole, Plat. Cra-

tyl. p. 409. a. ed. *Heindorf.* p. 86. τοῦτο δὲ τὸ ὄνομα (sc. σελήνη) φαίνεται τὸν Ἀναξαγόρειον πιέζειν. *ERM.* τί δὴ; Σ. ἔοικε δηλοῦν τι παλαιότερον, ὃ ἐκεῖνος νεωστὶ ἔλεγεν, ὅτι ἡ σελήνη ἀπὸ τοῦ ἡλίου ἔχει τὸ φῶς. *E.* πῶς δὴ; Σ. τὸ μὲν που σελας καὶ τὸ φῶς ταῦτόν. *E.* ναί. Σ. νέον δέ που καὶ ἕνον αἰεὶ ἐστι περὶ τὴν σελήνην τοῦτο τὸ φῶς, εἴπερ ἀληθῆ οἱ Ἀναξαγόρειοι λέγουσι. Κύκλω γὰρ που αἰεὶ αὐτὴν περιῦϊὼν νέον αἰεὶ ἐπιβάλλει. ἕνον δὲ ὑπάρχει τὸ τοῦ προτέρου μηνός. *Plut. d. fac. in orb. lun.* 16. ed. *Hutten.* Vol. XIII, p. 52. τὸ Ἀναξαγόρειον ἀποδεικνύς, ὡς ἥλιος ἐντίθησι τῇ σελήνῃ τὸ λαμπρόν. *Origen. philosoph.* 8. τὸ δὲ φῶς τὴν σελήνην μὴ ἴδιον ἔχειν, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ ἡλίου. *Eadem habet Stob. eclog. phys.* I, 27, 1. T. II, p. 558. ed. *Heeren.* Sed ex *Olympiod. comment. in Aristot. meteor.* p. 15. b. (quem locum in sequentibus adscripsi) sequitur, Anaxagoram tribuere lunae proprium quoddam lumen, idque ἀνθρακῶδες, quale in eclipsi cernitur. Cf. praeterea *Ritter.* p. 280. Praeterea notandum, Anaxagoram primum fuisse ex narratione nonnullorum, qui accuratius exposuerit, quomodo fiat, ut lumen lunae modo crescat, modo deficiat. *Plut. Nic.* 23. ed. *Hutten.* Vol. III, p. 391. ὁ γὰρ πρῶτος σαφέστατόν τε πάντων καὶ θαρρότατα περὶ σελήνης καταναγασμῶν καὶ σκιᾶς λόγον εἰς γραφὴν καταθέμενος Ἀναξαγόρας. *Origen. philosoph.* 8. οὗτος ἀφώρισε πρῶτος τὰ περὶ τὰς ἐκλείψεις καὶ φωτισμούς. Cf. *supr. d. scriptis Anaxagorae.*

Ex supra disputatis patet, quid omnino de si-

derum natura statuerit. Nonnulla eorum proprium habent lumen, cuius rei argumentum petit a *via lactea*. Hanc enim oriri putat sideribus, quae tempore noctis, ubi terrae umbra solis radiis officit, in tenebris propriam lucem emittunt. Aristot. Meteor. I, 8. οἱ δὲ περὶ Ἀναξαγόραν καὶ Δημοκρίτου φῶς εἶναι τὸ γάλα λέγουσιν ἀστρῶν τινῶν· τὸν γὰρ ἥλιον ὑπὸ τὴν γῆν φερόμενον οὐχ ὁρᾶν ἕνια τῶν ἀστρῶν. ὅσα μὲν οὖν ὁρᾶται ὑπ' αὐτοῦ, τούτων μὲν οὐ φαίνεσθαι τὸ φῶς· κωλύεσθαι γὰρ ὑπὸ τῶν τοῦ ἡλίου ἀκτίνων. ὅσοις δὲ ἀντιφράττει ἡ γῆ, ὥστε μὴ ὁρᾶσθαι ὑπὸ τοῦ ἡλίου, τὸ τοιούτων οἰκεῖον φῶς φασιν εἶναι τὸ γάλα. Alexand. Aphrodis. ad h. l. eadem uberius exponit. Plut. Plac. Philos. III, 1. Ἀναξαγόρας τὴν σκιὰν τῆς γῆς κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ἴστασθαι τοῦ οὐρανοῦ, ὅταν ὑπὸ τὴν γῆν ὁ ἥλιος γινόμενος μὴ πάντα φωτίζει. Diog. Laërt. II, 9. καὶ τὸν γαλαξίαν ἀνάκλασιν εἶναι φωτὸς ἡλιακοῦ, μὴ καταλαμπομένων τῶν ἀστρῶν. Origen. philos. 8. τὸν τε γαλαξίαν ἀνάκλασιν εἶναι τοῦ φωτὸς τῶν ἀστρῶν τῶν μὴ καταλαμβανομένων¹⁾ ὑπὸ τοῦ ἡλίου. Olympiod. comment. in Aristot. meteor. p. 15. b. τρίτη δόξα Ἀναξαγόρου καὶ Δημοκρίτου. οὗτοί φασιν τὸν γαλαξίαν εἶναι τὸ ἴδιον φῶς τῶν ἀστέρων τῶν μὴ φωτιζομένων ὑπὸ τοῦ ἡλίου. ἔχουσι γὰρ, φησὶ, τὰ ἀστρα τὸ ἴδιον φῶς καὶ ἐπίκτητον τὸ ἀπὸ τοῦ ἡλίου. καὶ δηλοῖ ἡ σελήνη. ταύτης γὰρ ἕτερον μὲν τὸ ἴδιον φῶς, ἕτερον δὲ τὸ ἀφ' ἡλίου. τὸ γὰρ

1) leg. καταλαμπομένων

1) leg. καταλαμπομένων, ut est in Diogene Laërtio.

ἴδιον αὐτῆς φῶς ἀνθρακῶδες ἐστίν, ὡς δηλοῖ ἡμῖν ἡ ἄλλειψις αὐτῆς. Ἀλλ' οὐ πάντα, φησὶ, τὸ ἐπι-
κτητον δέχονται. Τὰ οὖν μὴ δεχόμενα ἐκεῖνα
τὸν κύκλον τὸν γαλαξίαν ἀπεργάζονται. In his sine
dubio insunt vestigia Anaxagoreorum verborum.
Olympiod. comment. in Aristot. meteor. p. 16. a. fin.
ἐντεῦθεν ἡ τρίτη δόξα ἡ λέγουσα ἴδιον φῶς τινῶν
εἶναι ἀστρων τὸν γαλαξίαν, τῶν μὴ ὑπὸ ἡλίου φω-
τιζομένων.

De origine siderum supra iam dictum est.
Motus eorum mentis vi conficitur, idemque est,
quo primum omnes res antea confusae secerneban-
tur, etsi in rerum primordiis omnia celerius move-
bantur. Cf. fragm. 8 et 21. Nondum ab Anaxa-
gora distinguitur inter motum diurnum stellarum,
solis, lunae et planetarum, et eum motum, qui his
postremo loco nominatis proprius est, eorumque
cursum consuit. Hinc iam patet, eo tempore
non accuratius expositum esse, qua ratione *plane-*
tae in coelo oberrent, admirabilesque motus con-
ficiant. Feruntur enim sidera motu circulari, et
quidem etiam infra terram, Origen. philos. 8. τὴν δὲ
ἀστρων περιφορὰν ὑπὸ γῆν γίνεσθαι. Aristot. Me-
teor. I, 8. ἥλιον ὑπὸ τὴν γῆν φερόμενον. Plut. Plac.
Philos. III, 1. ὑπὸ τὴν γῆν ὁ ἥλιος γινόμενος. Cf.
Voss. üb. d. Gestalt d. Erde, im N. D. Museum,
1790, p. 837. Moventur ab oriente ad occasum,
Plut. Plac. Phil. II, 16. Ἀναξαγόρας, Δημόκριτος,
Κλεάνθης ἀπ' ἀνατολῶν ἐπὶ δυσμὰς φέρεσθαι πάν-
τας τοὺς ἀστέρας. In sequentibus scriptor opponit

aliorum sententiam, qui planetis contrarium motum esse dicunt. Hinc patet, Anaxagorae nondum notum fuisse discrimen inter stellas fixas et planetas. Mentionem quidem factam ab eo videmus planetarum: sunt autem re vera *πλανῆται*, errantes, nec numerus eorum, ut apud seriores, definitus est. Senec. Nat. Quaest. VII, 3. „Democritus in libro *περὶ τῶν πλανητῶν* suspicatus est, plures esse stellas, quae currunt, sed nec numerum illarum posuerat, nec nomina, nondum comprehensis quinque siderum cursibus.“ Fuit autem Democritus minor natu, quam Anaxagoras, ut inter omnes constat¹⁾. Quod si vero Democrito serius viventi nondum exploratus erat cursus quinque errantium stellarum, quarum certum ordinem et in omni errore maximam constantiam Plato admiratur, etiam Anaxagorae haec ignota fuisse, manifestum erit. Nec est, quod conjectura haec a nobis statuatur: ipsa veterum testimonia nos aperte eodem ducunt. Scilicet *cometas* et Anaxagoras et Democritus ex concursu duarum errantium stellarum oriri arbitrabantur. Aristot. meteor. I, 8. Ἀναξαγόρας μὲν οὖν καὶ Δημόκριτός φασιν εἶναι τοὺς κομήτας σύμφασιν τῶν πλανητῶν ἀστέρων, ὅταν διὰ τὸ πλησίον ἐλθεῖν δόξωσι θιγγεῦειν ἀλλήλων. Alexand. Aphrodis. in Aristot. Meteor. ed. Ven. 1527. p. 78. a. Ἀναξαγόρας μὲν οὖν καὶ Δημόκριτος λέγουσι τὸν κομήτην λεγόμενον ἀστέρα σύμφασιν καὶ συναφῆν τῶν πλανητῶν ἀστέρων. Ibid.

1) vid. comment. d. vit. Anaxag.

β. ὥστε εἴτε σύμφασίς ἐστὶν ὁ κομήτης πλανητῶν, ὡς Ἄναξαγόρα τε καὶ Δημόκριτῳ δοκεῖ. Id. p. 79. Plut. Plac. Philos. III, 2. Ἄναξαγόρας, Δημόκριτος σύνοδον ἀστέρων δευῖν, ἢ καὶ πλειόνων, κατὰ συναυγασμόν. Diog. Laërt. II, 9. τοὺς δὲ κομήτας σύνοδον πλανητῶν, φλόγας ἀφιέντων. Schol. Arat. Diosem. 1091. p. 243. ed. Buhle. Δημόκριτος δὲ καὶ Ἄναξαγόρας, κατὰ σύλληψιν δύο πλανωμένων, ἡνίκα πλησίον ἀλλήλων γένωνται, καθάπερ ἑσόπτρων ἀντιλαμπόντων ἀλλήλοις, τοὺς κομήτας συνίστασθαι λέγουσι. Ad refutandam illorum philosophorum sententiam scholiasta monet, planetas tantummodo intra, cometas vero extra Zodiacum quoque apparere: quae omnia concidunt, si tenemus, Anaxagorae et Democriti planetas non esse quinque notissimas istas stellas, sed re vera adhuc πλανήτας, πλανωμένας, errantes, nec numerum earum certum atque definitum esse. Idem de Olympiod. loco dicendum est, comment. in Aristot. Meteor. p. 11. a. Ἄναξαγόρας μὲν ὁ Κλαζομένιος καὶ Δημόκριτος ὁ Ἀβδερίτης τὸν κομήτην ἔφασαν εἶναι σύνοδον τῶν πέντε πλανωμένων, σύνοδον δὲ οὐκ ἐπὶ εὐθείας γινομένην, αὕτη γὰρ οὐδὲ κυρίως σύνοδος, ἀλλὰ κατὰ κύκλον ἀλλήλοις συνιόντων δίκην τινῶν τε μαχῶν συντιθεμένων, ὡς γίνεσθαι κύκλον. Id. p. 12. b. ἔδει οὖν τὸν κομήτην, εἰ τῶν πλανωμένων εἷς ἐστίν, ὡς Πυθαγόρας καὶ Ἰπποκράτης εἰρήκασιν, ἢ σύνοδος πάντων, ὡς Ἄναξαγόρας καὶ Δημόκριτος, μηδέποτε περαιτέρω τῶν δέκα μορίων φαίνεσθαι τοῦ ζωδιακοῦ. Huc et referendum esse censeo quod memoratur in Origen. philos. 8.

εἶναι δὲ ὑποκάτω πῶν ἀστρον ἥλιον καὶ σελήνην (leg. ἥλιου καὶ σελήνης) σώματά τινα συμπεριφερόμενα ἡμῖν ἀήρατα. Vid. Ritter. p. 286. Eadem sententia tribuitur Diogeni Apolloniatae apud Stob. eclog. phys. I, 25, 1. T. II, p. 508. ed. Heeren. συμπεριφέρεσθαι δὲ τοῖς φανεροῖς ἀστροῖς ἀφανεῖς λίθους, καὶ παρ' αὐτὸ τοῦτ' ἀνωλύμους· πίπτοντα δὲ πολλάκις ἐπὶ τῆς γῆς σβέννυσθαι· καθάπερ τὸν ἐν Αἰγὸς προταμοῖς πυρωδῶς κατενεχθέντα ἀστέρα πέτρινον. Qua ratione lapides de coelo interdum in terram decedentes sunt stellae minores, planetae, vel saltem corpora hisce similia.

Hinc *eclipses lunae* explicavit, quamquam etiam umbram terrae solis lumini officientem causam earum esse dixit. Vid. Stob. eclog. phys. I, 27, 1. T. II, p. 560. ed. Heeren. Θάλης, Ἀναξαγόρας, Πλάτων, οἱ Στωϊκοὶ, τοῖς Μαθηματικοῖς συμφώνως τὰς μὲν μηνιαίους ἀποκρύψεις συνοδεύουσαν αὐτὴν ἥλιω, καὶ περιλαμπομένην ποιῆσθαι, τὰς δ' ἐκλείψεις εἰς τὸ σκίασμα τῆς γῆς ἐπίπτουσαν, μεταξὺ μὲν ἀμφοτέρων τῶν ἀστέρων γενομένης, μᾶλλον δὲ τῆ σελήνῃ ἀντιφραττομένης. Ἀναξαγόρας, ὡς φησι Θεόφραστος, καὶ τῶν ὑποκάτω τῆς σελήνης ἐσθ' ὅτε σωμάτων ἐπιπροσθούντων. Eo tempore primum convenisse constat inter philosophos, φωςφόρον et ἔσπερον eandem esse stellam, cuius sententiae utrum Pythagoras fuerit auctor, an Parmenides, ambigitur. Brandis commentat. Eleat. p. 163. Nemini igitur mirum videri potest, Anaxagoram plures numerasse stellas errantes, quae ubi ferantur inter lunam

et terram efficiant, ut lunae lumen deficiat. *Eclipses solis* luna inter solem et terram posita oriri recte dixit. Origen. philos. 8. ἐκλείπειν δὲ τὴν σελήνην γῆς ἀντιφραττούσης, ἐνίοτε δὲ καὶ τῶν ὑποκάτω τῆς σελήνης· τὸν δὲ ἥλιον ταῖς νοτιμηγείαις σελήνης ἀντιφραττούσης.

Sol cum reliquis corporibus coelestibus motu circulari eoque diurno fertur circa terram in media universi mundi parte positam, ita ut modo accedens, modo recedens anni tempora constituat et vicissitudines. In qua quidem re explicanda incidit Anaxagoras in tricas atque difficultates. Nondum expedire potuit, qui fiat, ut sol per aestivum tempus sensim adscendat coelum usque ad certos fines (tropicum cancri), quos assecutus paulatim redeat descendens eadem via ad terminum certum et fixum, unde sequente anno cum bruma denuo eundem cursum ingrediatur. Verisimile esse videtur, ei placuisse, solem inde a tropico capricorni vi τῆς περιδινήσεως versus septentrionem ferri, quamquam disertis verbis hoc non dicitur. Fortasse idem etiam de hac re valet, quod τροπὴν ἡλίου versus austrum explicans, monet. Nam cur inde a tropico cancri versus austrum descendat, id patet ex Stob. eclog. phys. I, 26, 3. τροπὴν δὲ γίνεσθαι ἀνταπαθήσει τοῦ πρὸς ταῖς ἀρκτοῖς ἀέρος, ὃν αὐτὸς συνωθῶν ἐκ τῆς πυκνώσεως ἰσχυροποιεῖ. Plut. Plac. Philos. II, 23. eadem habet. Sensus huius loci hic est: solis vi, maximo impetu in altum sese moventis, comprimitur aër in superioribus regionibus coeli versus po-

luna, unde fit, ut ubi iste aër tam densus factus sit, ut magis comprimi nequeat, ipse sol eius vi iterum reprimatur. Origen. philos. 8. τροπὰς δὲ ποιῆσθαι καὶ ἥλιον καὶ σελήνην ἀποθουμένους ὑπὸ τοῦ ἀέρος, σελήνην δὲ πολλακις τρέπεσθαι διὰ τὸ μὴ δύνασθαι κρατεῖν τοῦ ψυχροῦ. Sensus huius loci esse videtur: luna citius quam sol vertitur et movetur a septentrione versus meridiem, quia frigus eam repellit: sol vero calefaciens illum aërem, non tanto impetu reprimitur. Similiter Empedocles στερέμνιον εἶναι τὸν οὐρανὸν ἐξ ἀέρος συμπαγέντος ὑπὸ πυρὸς κρυσταλλοειδῶς, τὸ πυρῶδες καὶ ἀερῶδες ἐν ἐκατέρω τῶν ἡμισφαιρίων περιέχοντα censuit, Plut. Plac. Philos. II, 21.

Faciem in orbe lunae oriri existimat ex dissimilitudine earum rerum, ex quibus constet, tum frigidis et terrenis inter se mixtis, tum aliis partibus altis, aliis humilibus, aliis concavis, tum caligine inncta cum igne, unde existat umbra: hinc etiam falsiformem dici stellam. Stob. eclog. phys. I, 27, 1. Ἀναξαγόρας ἀνωμαλότητα συγκρίματος, διὰ τὸ ψυχρομιγῆς ἅμα καὶ γεῶδες, τὰ μὲν ἐχούσης ὑψηλὰ, τὰ δὲ ταπεινά, τὰ δὲ κοῖλα. Καὶ παραμεμῖχθαι τῷ πυροειδεῖ τὸ ζοφῶδες, ὧν τὸ πάθος ὑποφαίνει τὸ σκιερὸν, ὅθεν ψευδοφανῆ λέγεσθαι τὸν ἀστέρᾳ. Cf. Plut. Plac. Philos. II, 30.

Phaenomena coeli sic explicavit Anaxagoras. Quodsi calida incidunt in frigida, sive aetherea in aërea, sonitus efficit *tonitru*, nubis nigredo *fulgur*, multitudo et magnitudo lucis *fulmen*. Aristot. Me-

teor. II, 9. Ἀναξαγόρας δὲ, τῶν ἀνωθεν αἰθέρος, ὃ δὴ ἐκεῖνος καλεῖ πῦρ, κατενεχθὲν ἀνώθεν κάτω, τὴν μὲν οὖν διάλαμψιν τοῦ τοιούτου πυρὸς ἀστραπὴν εἶναι· τὸν δὲ ψόφον ἐναποσβεννυμένου καὶ τὴν σίξιν βροντὴν κ. τ. λ. Plut. Plac. Philos. III, 3. Ἀναξαγόρας, ὅταν τὸ θερμὸν εἰς τὸ ψυχρὸν ἐμπέσῃ (τοῦτο δ' ἐστὶν αἰθέριον μέρος εἰς ἀερῶδες) τῷ μὲν ψόφῳ τὴν βροντὴν ἀποτελεῖ, τῷ δὲ παρὰ τὴν μελανίαν τοῦ νεφώδους χρώματι τὴν ἀστραπὴν, τῷ δὲ πλήθει καὶ μεγέθει τοῦ φωτὸς τὸν κεραυνόν. Origen. philos. 8. βροντάς τε καὶ ἀστραπὰς ἀπὸ θερμοῦ γίνεσθαι ἐμπύπτοντος εἰς τὰ νέφη. Cf. Stob. eclog. phys. I, 30, 1. Senec. Nat. Quaest. II, 19. „Anaxagoras ait, omnia ista sic fieri, ut ex aethere aliqua vis in inferiora descendat. At, quum illas interscindit, fulget, et minor vis ignium fulgurationes facit, maior fulmina.“

Eadem ratione utitur in *ventorum ac tempestatum* vi explicanda. *Typhon* oritur ex igne, ut aiunt, magis corporeo h. e. maiori copia ignis, *prester* ex igne magis nubilo. Plutarch. l. c. τῷ δὲ πολυσωματωτέρῳ πυρὶ τὸν τυφῶνα, τῷ δὲ νεφελοειδεῖ τὸν πρησιτῆρα. Eadem inveniuntur apud Stob. l. c. nisi quod pro νεφελοειδεῖ habet νεφελομιγεῖ. Vid. *Heeren*. ad h. l. Origen. philos. 8. ἀνέμους δὲ γίνεσθαι λεπτυνομένου τοῦ ἀέρος ὑπὸ τοῦ ἡλίου καὶ τῶν ἐκκαιομένων πρὸς τὸν πόλον ὑποχωρούντων καὶ ἀποφερομένων. Intelligenda esse videntur h. l. corpora illa ἡμῖν ἀόρατα, quorum supra mentionem fecimus. Consentit cum Anaxagora Archelaus discipulus, qui ad confirmandam sententiam lapidum fervidorum in

frigidum demissorum exemplo utitur, l. c. Ventus fit, ubi aër solis vi extenuatur, Diog. Laërt. II, 9. ἀνέμους γίνεσθαι λεπτυνομένου τοῦ ἀέρος ὑπὸ τοῦ ἡλίου· βροντὰς σύγκρουσιν νεφῶν· ἀστραπὰς ἐκτριψιν νεφῶν. Posteriora haec lucem accipiunt ex locis modo allatis: σύγκρουσις νεφῶν nihil aliud est, quam τὸ αἰθέριον μέρος ἔμπεσόν εἰς τὸ ἀερώδες. Cf. supr.

Stellae traicientes sunt scintillae ex aethere deorsum latae, ideoque in frigidioribus regionibus extinguuntur. Motus autem coeli est causa, ob quam decidunt. Stob. eclog. phys. I, 29, 1. p. 580. ed. Heeren. Plutarch. Plac. Philos. III, 2. Ἀναξαγόρας τοὺς καλουμένους διάττοντας ἀπὸ τοῦ αἰθέρος, σπινθήρων δίκην καταφέρεισθαι· διὸ καὶ παρὰυτὰ κατασβέννυσθαι. Diog. Laërt. II, 9. τοὺς γε διάττοντας οἷον σπινθήρας ἀπὸ τοῦ ἀέρος ἀποπάλλεσθαι. Origen. philosoph. 8. τοὺς δὲ μεταβαίνοντας ἀστέρας ὡσεὶ σπινθήρας ἀφαλλομένους γίνεσθαι ἐκ τῆς κινήσεως τοῦ πόλου. Senec. Nat. Quaest. II, 12. „Anaxagoras vero ait, illum (sc. ignem) ex aethere destillari, et ex tanto ardore coeli multa decidere, quae nubes diu inclusa custodiant.

Iris apparet, ubi lumen solis reflectitur nube, quasi speculo. Plutarch. Plac. Philos. III, 5. Ἀναξαγόρας ἀνάκλασιν ἀπὸ νέφους πυκνοῦ τῆς ἡλιακῆς περιφεγγείας, καταντικρὺ δὲ τοῦ κατοπτρίζοντος αὐτὸ ἀστέρος διαπαντὸς ἴσασθαι. Παραπλησίως δὲ φυσιολογεῖται τὰ καλούμενα παρήλια, γενόμενα δὲ κατὰ τὸν Πόντον. Schol. Venet. Villoison. ad Iliad.

XVII, 597. p. 408. καὶ Ἀναξαγόρας (δέ) τρησιν Ἴσιν
 κερελῆσιν ἀντιλάμπειν τῷ ἡλίῳ.

Grando oritur tempore aestivo, cum calor descendens e superioribus coeli regionibus vapores terrae calefacit, ita ut in altum efferantur, ubi calore remoto et consumto gelu concresecunt et detidunt in terram. Olympiodor. comment. in Aristot. Meteor. p. 20. b. ὁ τοίνυν Ἀναξαγόρας ἔλεγεν ἐν ταῖς ἀλειναῖς ὥραις καὶ χόραις τὴν χάλαζαν γίνεσθαι, ἐπειδὴ χρεία ἐστὶ πολλῆς τῆς θερμασίας τῆς ἀναρπαξούσης καὶ εἰς ὑψηλότερον τόπον φερούσης τὴν ἀτμίδα, ἵνα ἐν τῷ ἀπογεῖῳ γενομένη αὐτὴ ψυχρῷ ὄντι, οὕτω χάλαζα γένηται. Alexand. Aphrodis. in Aristot. Meteor. p. 86. 8. ἐκεῖνος μὲν γὰρ τότε ἔλεγεν γίνεσθαι τὴν χάλαζαν, ὅταν τὸ νέφος εἰς τὸν ψυχρὸν τόπον καὶ ἀνωτέρω ἀποσιῇ ἀπὸ τῆς περὶ τὴν γῆν θερμότητος. Philoron. in Aristot. Meteor. p. 106. a. ἐντεῦθεν λοιπὸν τῆς Ἀναξαγορείου δόξης ὁ ἔλεγχος. καὶ τέως ὅτι τοῖς φαινομένοις ἢ ὑπόθεσις μάχεται. οὐδὲ γὰρ ἐν τοῖς ὑψηλοτάτοις τόποις ὥπται γινομένη χάλαζα. Καὶ τοί γε εἰ ἠλήθευεν Ἀναξαγόρας, ἐκεῖ μᾶλλον εἶδει αὐτὴν συνίστασθαι, ἐνθα καὶ τὸ νέφος ὠθεῖται. Καὶ γὰρ ἡ χιών ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων ὄρεων κατιοῦσα φαίνεται. Ψευδὴς ἄρα ἢ Ἀναξαγόρου ὑπόθεσις καὶ τοῖς φαινομένοις ἀσύμφωνος. Ibid. εἰδείθη διὰ τῶν εἰρημένων, ὅτι πλησίον τῆς γῆς ἢ τῆς χαλάζης γίνεται σύστασις, καὶ οὐχ ὡς οἱ περὶ Ἀναξαγόραν εἰς τὸν ἄνω τόπον.

Iam vero a coelestibus rebus ad *terrestria* progrediamur.

Terra exorta est gravioribus i. e. humidis vel terrenis particulis ob motum circulare et proprium pondus mediam mundi partem petentibus; unde exhalationibus humida et leviōra in altum sublata sunt, ita ut sicca postremo remanserint¹⁾. Eam πλατεϊαν esse censet. Diog. Laërt. II, 8, ἐπὶ τῆς γῆς πλατείας οὐσης. Origen. philos. 8. τὴν δὲ γῆν τῷ σχήματι πλατεϊαν εἶναι καὶ μένειν μετέωρον διὰ τὸ μέγεθος καὶ διὰ τὸ μηδὲν εἶναι κενόν; καὶ διὰ τὸ τὸν ἀέρα ἰσχυρότατον ὄντα φέρειν ἐποχομένην τὴν γῆν. Alexandr. Aphrodis. ad Aristot. Meteor. p. 66. b. ὡς οὐσης δὲ τῆς γῆς πλατείας, καὶ διὰ τοῦτο ἐποχομένης τῷ ὑποκειμένῳ ἀέρι, καὶ μενούσης ἔνθα ἐστὶ κ. τ. λ. Cf. Voss. üb. d. Gestalt d. Erde, im N. D. Mus. 1790. p. 835. Erat autem posita terra in media parte universi mundi, uti supra iam dictum est. Cf. Ritter. p. 283 — 285. Ex locis modo allatis patet, terram aëre sub ipsa posito suffulciri et quasi ferri, cuius rei causa quaerenda est in eius latitudine. Aristot. Coel. II, 13. Ἀναξιμένης δὲ καὶ Ἀναξαγόρας καὶ Δημόκριτος τὸ πλάτος αἴτιον εἶναι φασὶ τοῦ μένειν αὐτῆν. Simplic. in Aristot. Coel. p. 126. b. ἐπειδὴ ἐφιζάνει πλατεῖα ὑπαρχοῦσα καὶ τυμπανοειδῆς ἡ γῆ, καὶ οὐ συγχωρεῖ ὑποχωρεῖν. οὕτω δὲ Ἀναξιμένης καὶ Ἀναξαγόρας ἐδόκουν λέγειν. Ibid. p. 128. b. τῆς μὲν ἐπὶ τὸ μέσον συνελύσεως τὴν αὐτὴν εἰπεῖν αἰτίαν τὴν δίνησιν τοὺς περὶ Ἀναξαγόραν καὶ Ἐμπειδοκλέα· τῆς δὲ μονῆς τοὺς μὲν τὸ πλάτος κ. τ. λ. Themist. ad

1) Vid. Ritter. p. 281.

Aristot. d. Coel. p. 35. a. „Anaximónes autem, Anaxagoras atque Democritus planitiem causam esse dicunt, cur terra maneat et quiescat.“ Situs eius in medio mundi apparet etiam ex Simplic. in Aristot. d. Coel. p. 124. a. οἱ μὲν πλεῖστοί φασι τὴν γῆν κεῖσθαι ἐν τῷ μέσῳ, ὡς περ Ἐμπειδοκλῆς καὶ Ἀναξίμεινης καὶ Ἀναξαγόρας. Id. p. 128. a. ἐπὶ τὸ μέσον συνελθεῖν φασι τὴν γῆν πάντες, ὅσοι τοῦ κόσμου γένεσιν παραδιδόασιν, οὐ γὰρ Ἐμπειδοκλῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ περὶ Ἀναξαγόραν. Id. p. 91. b. ἦτε τοῦ οὐρανοῦ κινήσεις ἀίδιος διαμένει, καὶ ἡ τῆς γῆς ἐν τῷ μέσῳ στάσις, ὡς Ἐμπειδοκλῆς ἐδόκει λέγειν καὶ Ἀναξαγόρας καὶ Δημόκριτος. Hinc sequitur, terram non moveri, sed illam περιχώρησιν, περιδίνησιν, δίνησιν ἐγκύκλιον, περιφορὰν pertinere tantummodo ad superiora, ad aethera, solem, lunam et stellas.

Initio ferebantur sidera circa polum, qui erat in mundi summo culmine. Quum vero hac ratione omnes terrae partes et coli et habitari pariter possent, factum est, ut terra versus meridiem inclinaretur, et polus versus septentrionem collocaretur eo loco, quo nunc conspicitur. Cf. Voss. Mytholog. Briefe II, p. 177 ss. Diog. Laërt. II, 9. τὰ δ' ἄστρα κατ' ἀρχὰς θολοειδῶς ἐνεχθῆναι, ὥστε κατὰ κορυφὴν τῆς γῆς τὸν αἰεὶ φαινόμενον εἶναι πόλον, ὕστερον δὲ τὴν ἐγκλισιν λαβεῖν¹⁾ Plut. Plac. Philos. II, 8. μετὰ

1) Locus sine dubio corruptus ita emendandus est, ut legatur: ὕστερον δὲ τὴν γῆν ἐγκλισιν λαβεῖν. Hanc mutationem facillimam esse, quivis videt. Errat

τὸ συστήραι τὸν κόσμον καὶ τὰ ζῶα ἐκ τῆς γῆς ἐξαγαγεῖν, ἐγκλιθῆναι πῶς τὸν κόσμον ἐκ τοῦ αὐτομάτου ἐς τὸ μεσίμβρινον αὐτοῦ μέρος. In qua quidem re praecivit ipsi Diogenes Apolloniates, cui eandem opinionem tribuit Plutarch. l. c. ubi etiam causa huius rei affertur: ἴσως ὑπὸ προνοίας, ἵνα ἃ μὲν τινα ἀοίκητα γένηται, ἃ δ' οἰκητὰ μέρη τοῦ κόσμου, κατὰ φύξιν, καὶ ἐκπύρωσιν, καὶ εὐκρασίαν. Illa πρόνοια sine dubio est νοῦς, quo Anaxagoram saepius ut μηχανῆ usum esse, veteres referunt. Similia inveniuntur in Empedoclis fragmentis, ita ut haec sententia illo aevo pluribus placuisse ideoque ab ipso Clazomenio adsumta esse videatur.

Terra cavernis instructa et spongiosa est; in superiore autem eius parte pluvia efficit, ut hoc cerni non possit. Hinc explicat *terrae motus*. Saepius enim aër vel aether incidit in istas cavernas, nec iterum exire potest: quo fit, ut superficies terrae concutiat. Plut. Plac. Philos. III, 15. ἀέρος ὑποδύσει, τῇ μὲν πυκνότητι τῆς ἐπιφανείας προσπίπτοντος, τῷ δ' ἐκκρῖσιν λαβεῖν μὴ δύνασθαι, τρόμῳ τὸ περιέχον κραδαίνοντος. Diog. Laërt. II, 9. σεισμὸν ὑπονόστησιν ἀέρος εἰς γῆν. Origen. philos. 8. σεισμοὺς

---

autem *Ritterus* (p. 283.) qui coelum cum stellis inclinatum esse ait, quum talia Anaxagoreis placitis non convenient. Quod si stellae versus meridiem inclinatae essent, polus etiam non cerneretur eo loco, quo nunc est. Atque etiam Plutarch. II, 8. κόσμος manifesto est i. q. γῆ, cum statim ἀοίκητα et οἰκητὰ μέρη τοῦ κόσμου dicat.

δὲ γίνεσθαι τοῦ ἄνωθεν ἀέρος εἰς τὸ ὑπὸ γῆν ἐκπίπτοντος (leg. ἐπιπίπτοντος)· τούτου γὰρ κινουμένου καὶ τὴν ὄχουμένην γῆν ὑπ' αὐτοῦ σαλεύεσθαι. Aristot. Meteor. II, 7. Ἀναξαγόρας μὲν οὖν φησι τὸν αἰθέρα πεφυκότα φέρεσθαι ἄνω, ἐπιπίπτοντα εἰς τὰ κάτω τῆς γῆς καὶ τὰ κοῖλα κινεῖν αὐτήν· τὰ μὲν γὰρ ἄνω συνελήφθαι¹⁾ διὰ τοῦ ὄμβρου, ἐπεὶ φύσει γε πᾶσαν ὁμοίως εἶναι σομφήν, ὡς ὄντος τοῦ μὲν ἄνω, τοῦ δὲ κάτω τῆς ὅλης σφαίρας, καὶ ἄνω μὲν τούτου ὄντος τοῦ μορίου, ἐφ' ᾧ τυγχάνομεν οἰκοῦντες, κάτω δὲ θάτερου. Alexand. Aphrodis. in Aristot. l. c. p. 106. b. ἔστι δὲ ἡ μὲν Ἀναξαγόρου δόξα τοιαύτη· φησὶ τὸν αἰθέρα πεφυκότα φέρεσθαι ἄνω, ἐπιπίπτοντος δὲ εἰς τὰ κάτω τῆς γῆς, ἄνω λέγων τὴν ἐπιφάνειαν, ἐφ' ἧς οἰκοῦμεν ἡμεῖς, κάτω δὲ τὸ ὑπὸ τὴν γῆν, καὶ ἐκείνην τὴν ἐπιφάνειαν, ὣν τὴν μὲν, ἐφ' ἧς ἡμεῖς οἰκοῦμεν, συναληλίφθαι τε διὰ τοῦ ὄμβρου, καὶ ἠνῶσθαι, τὴν δὲ κάτω, σομφήν τε εἶναι καὶ ἔχουσιν διαστήματα· πᾶσαν γὰρ εἶναι τὴν γῆν σομφήν φύσει· τὸν οὖν αἰθέρα τὸν ὑπὸ τῇ γῆ πεφυκότα ἄνω φέρεσθαι εἰς τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς, ἐν τῇ ἀνόδῳ ἐπιπίπτοντα εἰς τὰ κοῖλα καὶ σομφὰ τῆς γῆς, κινεῖν αὐτήν. καὶ οὕτω γίνεσθαι τοὺς σεισμούς. ὡς οὖσης δὲ τῆς γῆς πλατείας, καὶ διὰ τοῦτο ἐποχουμένης τῷ ὑποκειμένῳ ἀέρι²⁾, καὶ μενούσης ἐνθα ἔστι, λέγει ταῦτα. Hic locus omnia illustrat.

Mare exortum est, cum particulae humidae

1) leg. συναληλίφθαι, ut est in Alexandro Aphrodisiensi.

2) sic leg. pro ἀστέρι.

leviores in vapores conversae in altum tollerentur, gravioribus in terra remanentibus; quo factum est, ut salis instar amare saperet. Cf. ad fragm. 20. Diog. Laërt. II, 8. ἐπὶ τῆς γῆς πλατείας οὐσης τὴν θάλασσαν ὑποστῆναι, διατμισθέντων ὑπὸ τοῦ ἡλίου τῶν ὑγρῶν. Origen. philosoph. 8. τῶν δ' ἐπὶ γῆς ὑγρῶν τὴν μὲν θάλασσαν ὑπάρξαι, τότε ἐν αὐτῇ ὕδατα ἐξατμισθέντα ὑποστάντα οὕτως γεγονέναι, καὶ ἀπὸ τῶν καταρρυσάντων ποταμῶν. Plutarch. Plac. Philos. III, 16. Ἀναξαγόρας τοῦ κατ' ἀρχὴν λιμναζόντος ὑγροῦ περικαέντος ὑπὸ τῆς ἡλιακῆς περιφορᾶς, καὶ τοῦ λεπαροῦ ἐξατμισθέντος, εἰς ἀλκυίδα καὶ πικρίαν τὸ λοιπὸν ὑποστῆναι. Augetur autem mare ἀπὸ τῶν καταρρυσάντων ποταμῶν, Origen. l. c.

Flumina aluntur pluvia et aqua, quae est in terra, cavernis instructa. Origen. l. c. τοὺς δὲ ποταμοὺς καὶ ἀπὸ τῶν ὕμβρων λαμβάνειν τὴν ὑπόστασιν καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἐν τῇ γῆ· εἶναι γὰρ αὐτὴν κοίλην, καὶ ἔχειν ὕδωρ ἐν τοῖς κοιλώμασιν. Aquam sursus latam per vapores e nubibus iterum destillare, dictum est in fragm. 20. Eam esse, ait, nigro colore. Sext. Empir. Pyrrh. Hypotyp. I, 13, 33. τὸ δὲ ὕδωρ ἐστὶ μέλαν. Cic. Academ. Quaest. IV, 31. „quia sciret, aquam nigram esse.“ Schol. Venet. *Villoison*. ad II. XVI, 161. p. 381. Ἀναξαγόρας ἐπεὶ φύσει μέλαν. Iam enim Homerus, ut l. c. μέλαν ὕδωρ habet.

Hinc factum est, ut notum illud paradoxon pronuntiaret, *nivem esse nigram*. Sext. Empir. Pyrrh. Hypotyp. l. c. νοούμενα δὲ (sc. ἀντιτίθεμεν) φαινόμενοις, ὡς ὁ Ἀναξαγόρας τῷ λευκῇ εἶναι τὴν

χιόνα ἀντείδει ὅτι ἡ χιών ὕδωρ ἐστὶ πεπηγός· τὸ δὲ ὕδωρ ἐστὶ μέλαν· καὶ ἡ χιών ἄρα μέλαινα ἐστὶ. *Fabric. ad h. l. Galen. d. simplic. medicam. II, 1.* καὶ τινες καὶ τὸν Ἀναξαγόραν ἐπικαλοῦνται μάρτυρα περὶ τῆς χιόνος, ἀποφηνάμενον, ὡς οὐκ εἶη λευκή. *Cic. Acad. Quaest. IV, 23.* „Anaxagoras nivem nigram dixit esse.“ *IV, 31.* „faciliorque erit, ut albam esse nivem probet, quam erat Anaxagoras, qui id non modo ita esse negabat, sed sibi, quia sciret, aquam nigram esse, unde illa concreta esset, albam ipsam esse ne videri quidem.“ *Lactant. institut. III, 23.* „quid enim dici potest de illo, qui nigram dixit esse nivem? quam consequens erat, ut etiam piceam albam esse diceret. *Id. VI, 3.* „discipulus hic fortasse Anaxagorae fuerit, cui nives atramentum fuerunt.“ *Iam supra ad fragm. 25.* huius plaviti mentionem fecimus, siquidem ratio eius quaerenda est in sententia ibi illustrata, sensus non sufficere ad veritatem cognoscendam, mentem solam posse diiudicare, quae vera, quaeque falsa sint. *Cf. quae ibi dicta sunt. Ritter. p. 266.*

Quum hoc loco de fluminibus dogmata Anaxagorae allata sint, statim adiiciamus, quae ei de *Nilo* placuerint. Cuius exundationes annuas derivabat ex eo, quod nix Aethiopiae solis ardore liquefieret. *Vid. Diodor. Sicul. I, 38.* Ἀναξαγόρας δὲ ὁ φυσικὸς ἀπεφίνατο τὴν ἀραβάσεως αἰτίαν εἶναι τὴν τηχομένην χιόνα κατὰ τὴν Αἰθιοπίαν, ἧ καὶ ὁ ποιητὴς Εὐριπίδης μαθητὴς ὦν ἠκολούθησε. *Λέγει γοῦν:*

Νεΐλου λιπὼν κάλλιστον ἐκ γαίης ὕδωρ
 Ὅς ἐκ μελαμβρότοιῳ πληροῦται ῥοαῖς
 Αἰθιοπίδος γῆς, ἥνικ' ἂν τακῆ χιὼν¹⁾.

Vid. *Wesseling*. ad h. l. p. 46. *Plutarch*. *Plac. Philo-*
los. IV, 1. Ἀναξαγόρας ἐκ τῆς χιόνος τῆς ἐν τῇ Αἰ-
 θιοπία τηγομένης μὲν ἐν τῷ θέρει, ψυχρομένης δὲ τῷ
 χειμῶνι. *Schol.* ad *Apollon. Rhod.* IV, 269. Ἀνα-
 ξαγόρας μὲν γάρ φησι διὰ τῆξιν τῆς χιόνος πληθύνειν
 αὐτὸν, ᾧ καὶ *Εὐριπίδης* ἐπιταί λέγων·

Εἴλουμένη δὲ καλλιπάρθενος ῥοή
 Λευκῆς τακείσης χιόνος ὑγραίνει γῆν.²⁾

Vid. *Valckenar*. *diatrib.* p. 30. *Origen*. *philos.* 8.
 τὸν δὲ Νεΐλον αὐξῆσθαι κατὰ τὸ θέρους καταφερομέ-
 νων εἰς αὐτὸν ὑδάτων ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς ἄρκτοις³⁾ χιόνων.⁴⁾ *Euripid.* *Helen.* 3.

Νεΐλου μὲν αἶδε καλλιπάρθενοι ῥοαῖ,
 Ὅς, ἀντὶ δίας ψεκάδος, Αἰγύπτου πέδον,
 Λευκῆς τακείσης χιόνος, ὑγραίνει γῆας.⁴⁾

Scriptor incert. d. *Nil. increm.* ad fin. *Herodot.* ed.

1) uberius haec verba habet incert. auctor d. *Nil. increm.* ad fin. *Herodot.* ed. *Wesseling*. p. 788. cf. seqq. Desumpti sunt versus citati ex *Archelao Euripidis*.

2) haec invenies in *Euripid. Helen.* 3. de quo loco statim accuratius videbimus.

3) quid haec sibi velint, equidem non video: quare obrem mendum inesse suspicor.

4) diverse leguntur haec verba, vid. *schol. Apollon. Rhod. supr. citt.* et *intpp.* ad *Euripid.* l. c. in ed. *Beck.* Tom. III, p. 550. Pro vulgato stat *Aristoph. Thesmophor.* 862.

Wesseling. p. 788. Ἀναξαγόρας δὲ ὁ φυσικός φησι τῆς χιόνος τηκομένης τὴν ἀναπλήρωσιν τοῦ Νείλου γίνεσθαι. ὡσαύτως δὲ καὶ Εὐριπίδης καὶ ἕτεροί τινες τραγωδιῶν ποιηταί. Ἄλλ' Ἀναξαγόρας μὲν αὐτὴν τὴν γένεσιν ¹⁾ ποίησιν λέγει τῆς ἀναπληρώσεως, ὡς αὐτὸς εἶρηκεν. ²⁾ Εὐριπίδης δὲ καὶ τὸν τύπον ἀφορίζει, λέγων οὕτως ἐν δράματι Ἀρχελαΐω·

Δαναὸς ὁ πενήκοντα θυγατέρων πατήρ
 Νείλου λιπὼν κάλλιστον ἐκ γαίης ὕδωρ,
 Ὅς ἐκ μελαμβρότιο πληροῦται ῥοᾶς
 Αἰθιοπίδος γῆς, ἥνικ' ἂν τακῆ χιών. ³⁾

Plures veterum hanc sententiam amplectebantur. Sic Anaxagorae coaevus Aeschylus in Suppl. 574. Nilum λειμῶνα χιονόβοσκον appellat. Cf. script. incert. d. Nil. increm. l. c. Refutat vero eam iam Herodot. II, 22. eumque sequitur Senec. Quaest. Nat. IV, 2. ib. intpp. qui etiam Diogenem Apolloniaten aliter sensisse refert. Cf. de hac re copiose disserentem *Tzschuckium* ad Pompon. Mel. I, 9. §. 4. Tom. V. p. 273.

Quibus expositis progrediamur ad *animantia*, quae in terris sunt, ubi primum de *generatione* eorum dicendum erit. Diog. Laërt. II, 9. ζῶα γενέσθαι ἐξ ὑγροῦ καὶ θερμοῦ καὶ γεώδους· ὕστερον δὲ ἐξ ἀλλήλων. Origen. philos. 8. ζῶα δὲ τὴν ἀρχὴν ἐν

1) suppl. τῆς χιόνος.

2) sine dubio igitur hausta est haec sententia Anaxagorae ex eius libro περὶ φύσεως.

3) haec etiam habet Diodorus Siculus, cuius verba supra adscripta sunt:

ὕγρῳ γενέσθαι, μετὰ ταῦτα δὲ ἐξ ἀλλήλων, h. e. animantia exorta esse ex humidis, calidis et terrenis: postquam vero semel orta essent vi caloris, mente fortasse, ut mihi videtur, ita dirigente, genus propagasse. Cf. *Ritter*. p. 282. Aliam rationem refert Irenaeus adv. haer. II, 14. „Anaxagoras autem, qui et atheus cognominatus est, dogmatizavit, facta animalia, decidentibus e coelo in terram seminibus.“ Quod haud reiiciendum esse monet similis ratio, qua plantarum originem explicuisse Anaxagoram teste Theophrasto mox videbimus: potest etiam coniungi cum iis, quae Diogenes Laërtius habet atque Origenes. Nam solent superiores, ut Irenaeus, ex opinionibus veterum haud satis perspicue enuntiatis dogmata effingere, et si Anaxagoras ζῶα ἐξ ὑγροῦ et θερμοῦ nata esse modo dixerat, Irenaeus fortasse hoc effato adductus eum originem animantium a semine e coelo in terram demisso derivasse retulit.

Disseruit quoque, ut reliqui physici illius aevi, quomodo in generatione mas fiat aut femina. Aristot. d. Gen. Anim. IV, 1. φασὶ γὰρ οἱ μὲν ἐν τοῖς σπέρμασιν εἶναι ταύτην τὴν ἐναντίωσιν εὐθύς, ὥστε Ἀναξαγόρας καὶ ἔτιοι τῶν φυσιολόγων. γίνεσθαι τε γὰρ ἐκ τοῦ ἄρρενος τὸ σπέρμα, τὸ δὲ θῆλυ παρέχειν τὸν τόπον. καὶ εἶναι τὸ μὲν ἄρρεν, ἐκ τῶν δεξιῶν, τὸ δὲ θῆλυ, ἐκ τῶν ἀριστερῶν, καὶ τῆς ὑστέρας, τὰ μὲν ἄρρενα ἐν τοῖς δεξιοῖς εἶναι, τὰ δὲ θῆλυ ἐν τοῖς ἀριστεροῖς. Philopon. ad h. l. p. 83. b. δεῖ δὲ ἡμᾶς εἰδέναί, ὅτι καὶ οὗτος ἐν τῷ σπέρματι ἐνεργεῖα εἶναι ἔλεγε τὰ μόρια, ἀναίσθητα δὲ διὰ μι-

κρότητα. Plut. Plac. Philos. IV, 7. Ἀναξαγόρας, Παρμενίδης τὰ μὲν ἐκ τῶν δεξιῶν καταβάλλεσθαι εἰς τὰ δεξιὰ μέρη τῆς μήτρας, τὰ δ' ἐκ τῶν ἀριστερῶν εἰς τὰ ἀριστερά· εἰ δ' ἐναλλαγῆ τὰ τῆς καταβολῆς, γίνεσθαι θήλεα. Diog. Laërt. II, 9. καὶ ἄρῆνα μὲν ἀπὸ τῶν δεξιῶν, θήλεα δὲ ἀπὸ ἀριστερῶν. Origen. philos. 8. καὶ ἄρῆνας μὲν γίνεσθαι, ὅταν ἀπὸ τῶν δεξιῶν μερῶν ἀποκριθῆν τὸ σπέρμα τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τῆς μήτρας κολληθῆ, τὰ δὲ θήλεα κατὰ τοῦναντίον. Censorin. d. d. nat. V, p. 26. ed. Haverkamp. „illud quoque ambiguum facit inter auctores opinio- nem, utrumne ex patris modo semine partus nascatur, ut Diogenes et Hippon, Stoicique scripserunt, an etiam ex matris, quod Anaxagorae et Alcmaeoni, nec non Parmenidi, Empedoclique et Epicuro vi- sum est.“ Id. VI. p. 29. „e dextris partibus pro- fuso semine mares gigni, ut e laevis feminas Anaxa- goras Empedoclesque consentiunt.“ Sufficiat haec attulisse, quum accuratius de hac re nihil constet: pugnat enim Plutarchi l. c. cum reliquis. Huc et mira quaedam referenda esse arbitror, qualia sae- pius in rudimentis historiae naturalis deprehendun- tur. Vid. Aristot. Gen. Anim. III, 6. εἰσὶ γὰρ τινες, οἱ λέγουσι, κατὰ τὸ στόμα μίγνυσθαι τοὺς τε κόρα- κας καὶ τὴν ἴβιν. καὶ τῶν τετραπόδων κατὰ τὸ στόμα τίττειν τὴν γαλῆν. Ταῦτα γὰρ καὶ Ἀναξαγόρας κ. τ. λ. Praeterea hoc loco apte afferrī potest, ex Ana- xagorae sententia τὸ ὀρνίθων γάλα esse album, quod sit in ovis. Athen. II. p. 57. Ἀναξαγόρας ἐν τοῖς φυσικοῖς τὸ καλούμενον, φησὶν, ὀρνίθος γάλα

τὸ ἐν τοῖς ὄσσι εἶναι λευζόν. Hunc locum etiam affert Eustath. ad Homer. p. 1485. lin. 29. ὡς δὲ καὶ ὀρνίθων γάλα κατὰ Ἀναξαγόραν τὸ ἐν τοῖς ὄσσι, ἔ
 Ἀθηναῖος.

Omnes res, non solum animantes, *respirant*, et hac ratione aluntur. Aristot. d. *respirat.* 2. Ἀναξαγόρας δὲ καὶ Διογένης πάντα φάσκοντες ἀναπνεῖν, περὶ τῶν ἰχθυῶν καὶ τῶν ὀστρέων λέγουσι τίνα τρόπον ἀναπνεύουσι, καὶ φησιν Ἀναξαγόρας μὲν, ὅταν ἀφῶσι τὸ ὕδωρ διὰ τῶν βραγχίων, τὸν ἐν τῷ στόματι γινόμενον ἀέρα ἔκκοντας ἀναπνεῖν τοὺς ἰχθυῶς. οὐ γὰρ εἶναι κενὸν οὐδέν. κ. τ. λ. Cf. Aristot. *Plant.* I, 2. Ἀναξαγόρας γὰρ εἶπε ταῦτα ἔχειν καὶ πνοήν, ubi loquitur de plantis.

Plantae vero originem traxerunt ex seminibus, quae ex aëre una cum aqua decidentia in terra excrescunt. Theophrast. *Hist. Plant.* III, 2. Ἀναξαγόρας μὲν τὸν ἀέρα πάντων φάσκων ἔχειν σπέρματα· καὶ ταῦτα συγκαταφερόμενα τῷ ὕδατι γεννᾶν τὰ φυτά. Eodem modo animantia exorta esse, ex Ireneo supra attulimus. Unde autem haec semina orta sint, ad Anaxagorae sententiam, et quo modo factum sit, ut aëre contineantur, hoc vix exputari poterit. Succum trahunt plantae ex terra, quae quidem multas humidas particulas nondum a terrenis separatas, nec unquam prorsus separandas in se continet, id quod patet ex tota Anaxagorae philosophiae ratione atque indole. Aristot. *Plant.* I, 2. εἶπε δὲ Ἀναξαγόρας, ὅτι ἡ ὑγρότης τούτων ἐστὶν ἀπὸ τῆς γῆς. Καὶ διὰ τοῦτο ἔφη πρὸς Λεχίνεον, ὅτι ἡ γῆ

μήτηρ μὲν ἐστὶ τῶν φυτῶν, ὁ δὲ ἥλιος πατήρ. Vid. Ritter. p. 288 ss.

Mentem inesse docuit plantis, quas animantes esse censet. — Aristot. Plant. I, 1. ὁ δὲ Ἀναξαγόρας καὶ ὁ Δημόκριτος καὶ ὁ Ἐμπεδοκλῆς, καὶ νοῦν καὶ γνῶσιν ἔχειν εἶπον τὰ φυτά. Ibid. Ἀναξαγόρας μὲν οὖν καὶ Ἐμπεδοκλῆς, ἐπιθυμῖα ταῦτα κινεῖσθαι λέγουσιν, αἰσθάνεσθαι τε καὶ λυπεῖσθαι καὶ ἡδεσθαι διαβεβαιοῦνται. ὣν ὁ μὲν Ἀναξαγόρας καὶ ζῶα εἶναι καὶ ἡδεσθαι καὶ λυπεῖσθαι εἶπε, τῇ τε ἀπορόρῳ τῶν φύλλων καὶ τῇ ἀξήσει τοῦτο ἐκλαμβάνων. Cf. Aristot. Anim. I, 2. Ἀναξαγόρας δὲ ἤττον διασαφεῖ περὶ αὐτῶν. Πολλαχοῦ μὲν γὰρ τὸ αἷτιον τοῦ καλῶς καὶ ὀρθῶς τὸν νοῦν λέγει· ἐτέρωθι δὲ τὸν νοῦν εἶναι τὸν αὐτὸν τῇ ψυχῇ· ἐν ἅπασιν γὰρ ὑπάρχειν αὐτὸν τοῖς ζῴοις καὶ μεγάλοις καὶ μικροῖς, καὶ τιμίοις καὶ ἀτιμιωτέροις. Plut. Quaest. natur. 1. ed. Hutten. Vol. XIII, p. 1. ζῶον γὰρ ἔγγειον τὸ φυτὸν εἶναι, οἱ περὶ Πλάτωνα καὶ Ἀναξαγόραν καὶ Δημόκριτον οἴονται. Iam supra genuina verba Anaxagorae adducta sunt et explicata: ὅσα γε ψυχὴν ἔχει καὶ μείζω καὶ ἐλάττω, πάντων νοῦς κρατεῖ, fragm. 8. et not. ad h. l. i. e. vis mentis cernitur in omnibus rebus animatis, unde concludi potest, causam vitae derivandam esse ex mentis vi infinita. Vis vitalis efficitur anima mundi, i. e. mente. Ritter. p. 290.

Mens, quae causa est totius mundi, qualem nunc conspicimus, eadem est in omnibus rebus: quamobrem νοῦς idem est quod ψυχὴ. Duplex est significatio huius vocis. νοῦς, si idem est, quod ψυχὴ,

est anima mundi, eaque rationalis. Si vero discrimen inter utrumque vocabulum statuitur, ut fragm. S. mod. cit., νοῦς est: mens, ψυχή vero anima. Ambigue autem Anaxagoram nec satis accurate locutum esse iure concludere mihi videor ex Aristot. Anim. I, 2. ἐτέρωθεν δὲ τὸν νοῦν εἶναι τὸν αὐτὸν τῆ ψυχῇ. Ibid. Ἀναξαγόρας δ' ἔοικε μὲν ἕτερον λέγειν ψυχὴν τε καὶ νοῦν, ὥσπερ εἶπομεν καὶ πρότερον. χρῆται δ' ἀμφοῖν ὡς μία φύσει. Ibid. ὁμοίως δὲ καὶ Ἀναξαγόρας ψυχὴν εἶναι λέγει τὴν κινουσαν, καὶ εἰτις ἄλλος εἶρηκεν, ὡς τὸ πᾶν ἐκίνησε νοῦς. Ioan. Philopon. ad Aristot. d. anim. C. 1. ὁ δὲ Ἀναξαγόρας ποτὲ μὲν δοκεῖ διακρίνειν τῆς ψυχῆς τὸν νοῦν, ποτὲ δὲ εἰς ταῦτόν ἄγειν. ὅτε μὲν γὰρ λέγει, ὅτι νοῦς δυνάμεις ἐστὶ καὶ αἰτία τῶν ὀρθῶς καὶ καλῶς ἐχόντων, διακρίνει αὐτὸν τῆς ψυχῆς. ὡς γὰρ ὄντων τῶν μὴ ὀρθῶς μηδὲ καλῶς καὶ περὶ ταῦτα ἐχούσης ἄλλης δυνάμεως, τῆς ψυχικῆς δηλονότι, οὕτω τὸν νοῦν φησι τῶν ὀρθῶν καὶ καλῶν εἶναι αἰτιον, ὡς θειοτέρου ὄντος τοῦ νοῦ παρὰ τὴν ψυχὴν. Ἀλλὰ πάλιν ἐν ἄλλοις δοκεῖ συγγεῖν ταῦτα καὶ εἰς ταῦτόν ἄγειν ψυχὴν καὶ νοῦν· ἐν οἷς φησιν ὅτι ὁ νοῦς ἐν πᾶσι ἐστὶ τοῖς ζώοις, καὶ μικροῖς καὶ μεγάλοις, καὶ τιμίοις καὶ ἀτιμιωτέροις. ὁ δὲ κυρίως λεγόμενος νοῦς ὁ κατὰ τὴν φρόνησιν, οὐ φαίνεται ἐν πᾶσι τοῖς ζώοις ὑπάρχειν, καὶ τί λέγω τοῖς ζώοις, ἀλλ' οὐδὲ ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις. ὥστε λέγων ἐν πᾶσι τοῖς ζώοις εἶναι τὸν νοῦν, τὴν ψυχὴν ἂν λέγοι. Πάντες ἄρα οὗτοι τὴν κίνησιν ἴδιον ψυχῆς ὑπελάμβανον. Οὐ μὴν παντελῶς γε ὥσπερ Δη-

μόκριτος, οὐχ ὡς περ Δημόκριτος (leg. ὅσπερ) φανερώς καὶ ἀεὶ τοῦτό φησι ταῦτόν εἶναι τὸν νοῦν καὶ τὴν ψυχὴν, οὕτω καὶ Ἀναξαγόρας, ἀλλὰ πῆ μὲν ταῦτόν, πῆ δ' ἕτερον, ὡς εἶπομεν. οὐ δὴ χρῆναι (leg. οὐδὲ χρῆται) τῷ νῷ ὡς δυνάμει τινὶ περὶ τὴν ἀλήθειαν. οὕτω γὰρ καὶ ὁ ἀληθὴς ἔχει λόγος, τὸν νοῦν δυνάμιν εἶναι τῆς ψυχῆς, ὅς τὴν ἀλήθειαν γινώσκει. Ἄλλ' αὐτὸ ψυχὴν εἶναι τὸν νοῦν, ἔλεγον Ἀναξαγόρας καὶ Δημόκριτος. — Id. c. 7. ἡ μὲν γὰρ ἔλεγεν, ὅτι ὁ νοῦς αἰτιὸς ἐστὶ τοῦ ὀρθοῦ τε καὶ καλοῦ, ὡς δὴ ἄλλου τινὸς αἰτίου ὄντος τῶν μὴ τοιούτων· ἥτις ἐστὶ τῷ ὄντι ἡ ψυχὴ· δοκεῖ διακρίνειν τὸν νοῦν τῆς ψυχῆς. ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ ἅτε ἐκ συλλογισμῶν γινώσκουσα τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν, οἷά τέ ἐστι καὶ ἀμαρτάνειν ὅταν ἐν ταῖς προτάσεσι τὸ μὴ ὄν ὡς ὄν λάβῃ. Ὁ μέντοι νοῦς ἀπλαῖς ἀντιβολαῖς τοῖς πράγμασιν ἀντιβάλλον, ὡς αὐτὸς φησιν, ἢ ἔγνω ἢ οὐκ ἔγνω καὶ διὰ τοῦτο ἀναμάρτητος. εἰ γὰρ ἀμαρτάνει, συμβήσεται ἀνόητον εἶναι τὸν νοῦν, ὅπερ ἄλογον. διὰ μὲν οὖν τούτων διακρίνειν δοκεῖ ὁ Ἀναξαγόρας τὸν νοῦν τῆς ψυχῆς. ἐν οἷς δὲ πάλιν ἔλεγεν, ὅτι τὸ πᾶν ἐκίνησε νοῦς καὶ ὅτι ἐν πᾶσιν ὁράται τοῖς ζώοις καὶ μικροῖς καὶ μεγάλοις καὶ τιμίοις καὶ ἀτιμιωτέροις, τὸν αὐτὸν ἔλεγε τῇ ψυχῇ τὸν νοῦν. ψυχῆς γὰρ τὸ κινεῖν καὶ τὸ ἐν πᾶσιν ὁρᾶσθαι τοῖς ζώοις, οὐ μέντοι νοῦ. ἡ δὲ πάλιν πλήν ἀρχὴν γε τὸν νοῦν τίθεται μάλιστα πάντων. εἰ γὰρ καὶ ὀνομάζει νοῦν ὁ Δημόκριτος, ἀλλ' οὖν οὐκ ἐν ἀρχῆς λόγῳ αὐτὸν ἀποτίθεται. ὁ μέντοι Ἀναξαγόρας μάλιστα ἀρχὴν εἶναι φησι τὸν νοῦν, ὡς ποιητικὴν δηλονότι. —

Id. C. 9. ἐκείνος τὸν νοῦν ψυχὴν εἶναι λέγων, ἐπειδὴ ἔργον αἰεὶ ψυχῆς τὸ κινεῖν. τὸν δὲ νοῦν ἔλεγε κινεῖν τὸ πᾶν, ὥστε τὸν νοῦν ψυχὴν ἔλεγε. — Id. C. 10. ἐκ τῶν εἰρημένων δὲ ἔστι συλλογίσαι ὡςπερ ὅτι τὸν νοῦν ταῦτόν τῇ ψυχῇ λέγει Δημόκριτος καὶ Ἀναξαγόρας συνελογίσαντο. Plat. Cratyl. p. 400. a. (p. 263. ed. Bipont. Vol. III.) καὶ τὴν τῶν ἄλλων ἀπάντων φύσιν οὐ πιστεύεις Ἀναξαγόρα νοῦν καὶ ψυχὴν εἶναι τὴν διακοσμοῦσαν καὶ ἔχουσαν. Vid. Ritter. ad h. l. p. 232. Patet igitur, mentem ex Anaxagorae sententia esse eandem in omnibus rebus; Fragm. 8. νοῦς δὲ πᾶς ὁμοίος ἐστι, καὶ ὁ μείζων καὶ ὁ ἐλάττων. Vid. ad h. l. Similiter Diogenes Apolloniates apud Simplic. in Aristot. phys. p. 32. b. ἄνθρωπος γὰρ καὶ τὰ ἄλλα ζῶα ἀναπνέοντα ζῶει τῷ ἀέρι· καὶ τοῦτο αὐτοῖς καὶ ψυχὴ ἐστι καὶ νόησις. Ibid. καὶ πάντων τῶν ζώων δὲ ἡ ψυχὴ τὸ αὐτὸ ἐστιν. Quamobrem hominis sollertia efficitur ex corporis structura apta et praeclara, quod eliciendum esse videtur ex Aristot. d. part. anim. IV, 10. Ἀναξαγόρας μὲν οὖν φησι διὰ τὸ χεῖρας ἔχειν φρονιμώτατον εἶναι τῶν ζώων τὸν ἄνθρωπον. Vid. Tennemann. Gesch. d. Phil. I, p. 326. ss. Unde sequitur, liberiolem vel arctioribus finibus circumscriptum usum mentis effici diversitate naturae corporeae, in qua insit. Hac prudentia instructus homo reliquorum animantium viribus facile uti potest. Plutarch. d. fort. I, p. 98. (Vol. VII, p. 306. ed. Hutten.) ἐν πᾶσι τούτοις ἀτυχέστεροι τῶν θηρίων ἐσμέν· ἐμπειρία δὲ καὶ μνήμη καὶ σοφία καὶ τέχνη κατὰ Ἀναξαγόραν σφᾶν τι αὐτῶν χροῦμεθα, καὶ

βλῆττομεν, καὶ ἀμέλγομεν, καὶ φέρομεν καὶ ἄγομεν
 συλλαμβάνοντες. Vid. *Wyttenbach*. ad h. l. Nec
 quidquam aliud quaerendum esse puto in Plutarch.
 d. plac. philos. IV, 30. Ἀναξαγόρας πάντα ζῶα λόγον
 ἔχειν τὸν ἐνεργητικὸν, τὸν δ' οἰοῖται νοῦν μὴ ἔχειν
 τὸν παθητικὸν, τὸν λεγόμενον τοῦ νοῦ ἐρμηγέα.
 Sermo h. l. est de diversitate mentis humanae, men-
 tisque aliorum animantium; sapere vero talia Ari-
 stoteleam philosophiam rectissime iam monuit *Ten-
 nemannus*, I, p. 326. not. Vid. *Hemsen*, p. 97.
Ritter, p. 290. not. Non vero ipsi Anaxagorae tri-
 buerim, quod affertur in Plutarch. plac. philos. IV,
 3. οἱ δ' ἀπ' Ἀναξαγόρου ἀεροειδῆ ἔλεγόν τε καὶ σῶμα
 sc. τὴν ψυχὴν, quod fortasse de Diogene Apollo-
 niata dicitur. Errat etiam Ioann. Philopon. ad Ari-
 stot. d. anim. B. 16. καὶ Ἀναξαγόρας δὲ λέγων τὴν
 ψυχὴν ἀριθμὸν ἑαυτὸν κινοῦντα, αὐτοκίνητον αὐτὸν
 ἔλεγεν. Omnino cf. *Carus*, p. 744. *Ritter*. p. 292 ss.

Somnium ad corpus, non ad animam pertinere
 docuit. Plutarch. plac. philos. IV, 35. Ἀναξαγόρας
 δὲ κατὰ κόπον τῆς σωματικῆς ἐνεργείας γίνεσθαι τὸν
 ὕπνον· σωματικὸν γὰρ εἶναι τὸ πάθος, οὐ ψυχικόν.
 Vita finitur morte, ubi anima separatur a corpore.
 I. c. εἶναι δὲ καὶ ψυχῆς θάνατον τὸν διαχωρισμὸν.

Nox auditur, quod halitus repercutitur aëre
 denso. Plutarch. plac. philos. IV, 19. Ἀναξαγόρας
 τὴν φωνὴν γίνεσθαι πνεύματος ἀντιπεσόντος μὲν στε-
 ρεμνίῳ ἀέρι, τῇ δ' ὑποστροφῇ τῆς πλήξεως μέχρι τῶν
 ἀκοῶν προσενεχθέντος, καθὸ καὶ τὴν λεγομένην ἠχὴν
 γίνεσθαι. Exposuit etiam Anaxagoras, cur nox fa-

cilius sonos reddat; quam dies, docuitque id inde derivandum esse, quod strepitus aëris, solis ardore commoti impediatur, quo minus singula accurate audiri possint, quae noctis tempore latius propagantur. Aristot. problem. XI, 33. διὰ τί εὐηκοωτέρα ἡ νύξ τῆς ἡμέρας ἐστί; πότερον, ὡςπερ Ἀναξαγόρας φησὶ, διὰ τὸ τῆς μὲν ἡμέρας σίζειν καὶ ποφεῖν τὸν ἀέρα, θερμαινόμενον ὑπὸ τοῦ ἡλίου, τῆς δὲ νυκτὸς ἡσυχίαν ἔχειν, ἅτε ἐκλελοιπότης τοῦ θερμοῦ. Plutarch. Symposiac. VIII, 3. Vol. XI. p. 355. ed. Hutten. ἐπιβάλλω τὸν Ἀναξαγόραν; ὑπὸ τοῦ ἡλίου λέγοντα κινεῖσθαι τὸν ἀέρα κίνησιν τρομώδη καὶ παλμοῖς ἔχουσαν, ὡς δὴ λόγόν ἐστι τοῖς διὰ τοῦ φωτὸς αἰε διαίττουσι ψήγμασι μικροῖς καὶ θραύμασιν, ἃ δὴ τινες πλάσ καλοῦσιν. Ταῦτ' οὖν φησιν ὁ ἀνὴρ πρὸς τὴν θερμότητα σίζοντα καὶ ποφεῖντα δι' ἡμέρας δυσηκόους τῷ φόφῳ τὰς φωνὰς ποιεῖν, νυκτὸς δὲ παύεσθαι τὸν σάλον αὐτῶν καὶ τὸν ἤχον. Ibid. p. 356. ἡ μὲν οὖν νύξ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν οὐδὲν ἔχει κινητικὸν ἀέρος· ἡ δὲ ἡμέρα μέγα, τὸν ἥλιον, ὡςπερ αὐτὸς ὁ Ἀναξαγόρας εἶρηκεν. Verba σίζειν καὶ ποφεῖν Anaxagorea esse videntur.

Quum singula perageret, quae ad hominem pertinent, de morborum causis dixisse nonnulla videtur. Ex iis, quae huc spectabant, unum tantum nobis servatum est: *morbos acutos* Clazomenium derivasse a felle abundantanti et defluenti in pulmonem, in venas, atque in latera. Aristot. d. part. anim. IV, 2. οὐκ ὀρθῶς δ' εἰκόασιν οἱ περὶ Ἀναξαγόραν ὑπολαμβάνειν ὡς αἰτίαν οὖσαν τῶν ὀξέων νοσημάτων (sc.

τὴν χολήν)· ὑπερβάλλουσαν γὰρ ἀπορροαίνειν πρὸς τε τὸν πνεύμονα καὶ τὰς φλέβας καὶ τὰς πλευράς.

Quae vero fortuna fiant, mentem humanam assequi non posse, censuit. Huc inprimis referendum esse arbitror τῶν ὁμοιομερῶν πολυμυγίαν. Non enim dici potest, cur tot sint homoeomeriae, et cur sic instructae: haec atque talia superant aciem nostrae mentis, siquidem fato ipso constituta sunt. Stob. eclog. phys. I, 8, 9. p. 218. *Heeren*. Plutarch. plac. philos. I, 29. Ἀναξαγόρας καὶ οἱ Στωικοὶ ἀδηλον αἰτίαν ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ (sc. τὴν τύχην). ἃ μὲν γὰρ εἶναι κατ' ἀνάγκην, ἃ δὲ καθ' εἰμαρμένην, ἃ δὲ κατὰ προαίρεσιν, ἃ δὲ κατὰ τύχην, ἃ δὲ κατὰ τὸ αὐτόματον. Cf. *Ritter*. p. 222. et p. 249. not. Postrema pertinere ad Stoicorum placita, facile quis videt.

